

Gárdonyi Géza

MAGYARUL ÍGY!

Elektronikus kiadás, 2013.

Forrás: <http://osnyelv.hu>

Az 1.1 elektronikus kiadás előszavai:

Az elektronikus változat gyökéül szerzőnek a Dante Könyvkiadónál: MAGYARUL ÍGY c. könyve vétetett.

Az akkori idők írásmódja, helyes-írása eredeti formájában meghagyatott, csak a szövegben megjelenő következtetlenségek - mint a címszók többnyire kisbetűs, ám néhol nagybetűs kezdése - lettek egyazon mintára szabva, és a szögletes zárójelek között saját megjegyzésekkel kibővítve, ill. bővítésre előkészítve.

Ezen kiadás tisztelgés Gárdonyi Géza nyelvészeti munkássága előtt, aki 150 évvel ezelőtt született.

Az elektronikus kiadás az "osnyelv.hu" honlapon jelent meg először, a gondozott szöveg továbbra is ott található; szerkesztője és gondozója: Varga András.

Budapest, 2013.07.13.

A sajtó alá rendező szava:

Gárdonyi Géza sokat foglalkozott a magyar nyelv sajátásaival, írás közben elmerült a magyar nyelv eredetiségének, szépségének, kifejezőerejének vizsgálatába. Ezeknek az elmékedéseknek, töprengéseknek eredménye ez a könyv. Nem is szabad ezt egy új Antibarbarus-nak vagy a Helyes magyarság kézikönyvének tekinteni, hanem egy eredeti módon, önállóan gondolkodó író megfigyeléseinek, ötleteinek. Ítélete a legtöbb esetben helyes, de néhol kétségtelenül ellentétbe jut a nyelvtudomány, különösen a nyelvtörténet megállapításaival. A könyv így is érdekes és tanulságos, mert új oldalról világítja meg Gárdonyi Géza írói egyéniségét és azt a szerető gondot, mely őt minden művének megírásában vezette.

A szerző beköszöntője:

El vagyok készülve arra a kellemes állapotra is, hogy ezeket a sorokat épp az én fejemre rázogatók majd legszívesebben azok, akik belőle okultak. Mert hiszen mindazok a hibák, amiket itt felszínre vetek, - alig egy-kettő híján, - az én írásaimban, könyveimben is éktelenkednek. S még rá: mindazokat a hibákat, amelyeket már az én szemem ereje nem bírt meglátni, épp az én tollam gúnyolásával vetik

majd új rostába azok, akik a munkámat folytatják.

Elszenvedem. Sőt: örömmel szenvedem. Mert nem a hiúság oltárán áldoztam ezzel a könyvemmel, hanem a magyarságén.

A nyelv is változik idők haladtában, mint ahogy maga a nemzet is változik. De a nemzet lelke nem változik, hát a nyelvnek a lelke se változhatik. A nemzet lelke meg a nyelv lelke egy. Aki hibásan beszél a nyelvet, a lélek ellen vét.

A régi időkben, mikor még nem olvastak, semmi volt az, ha egyes ember hibásan beszélt, de ma, mikor már a kapás ember is ujságot olvas, a hiba ragadós. S ma már annyi a hibás szóolás a nyelvünkben, hogy száz év múlva német segédigék nélkül köhinteni se lehet.

Micsoda gazdag emberek voltak azok az országfoglaló magyarok! Ezer év óta rabolják ennek a nemzetnek a kincseit: német, tatár, török, osztrák. Maga magát is pusztítja ezer év óta: kártya, váltó, nemtörődömség. Még a nyelvét is rontja ezer év óta s még mindig gazdagabb a nyelvünk, mint akármelyik európai népé.

Az első nyelvrontó bizonyára az a misszionárius volt, aki megtanult köztünk magyarul és lefordította a Miatyánkot: ki vagy a mennyekben qui es in coelis... mi kenyerünket mindennapit, - panem nostrum quotidianum. S mihelyt az első ős letette a kardot és pennát vett kezébe, azóta minden író nyelvrontó is egyúttal. Latin és germán formákkal szegényítik a nyelvünket ezer év óta. Dicsértessék a Jézus! Magasztaltassék a Hunyadi Mátyás!

S az utolsó nyelvrontó az az utolsó író lesz, akit majd az utolsó útjában visz át a Cunard Amerikába.

*

A csárdai zenész, az iparhegedűs 25-30 hanggal dolgozik. Annival eljátszik minden dalt. A művészhegedűs ugyanazon a hegedűn 200-300 hangot zendít elő.

Épp így vagyunk az íróművészettel is. Az iparos író a közélet kapott kis szótárából él. Ő azzal mindent elmond amit akar s a vele egyszintű olvasó megelégszik vele.

A művész-író azonban ismeri a nyelvbeli kifejezések sokféle különbségét s a különbségek sokféle színét és sokféle erejét: s egy pillantásra lát és választ, mint a gyöngy-fűző asszony.

*

Idegen szavak a nyelvünkben: bolondnak mondanánk azt a pávát, amelyik tuzok tollat tüzdélne a maga tollai közé.

*

Akadémiás magyarság és mezei magyarság,- micsoda változat a kettő!

*

Napjaink magyartalansága: a borbély már *vágja* a haját, a boltokon vasárnaponként csupa *zárva*-ajtó.

*

Minden nemzetnek főkincse a nyelve. Bármit elveszthet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti, Isten se adja vissza többé. Aki a jó magyar szót elhagyja az idegenért, akinek a korcs magyar szó nem fáj, *hazaáruló!*

*

- A, Á -

*

a (der, die, das)

A névelő a magyarban nem egy a *der-die-das*-szal. A mutató ujjat helyettesíti nálunk. A németnél ellenben a *der-die-das* minden névszónak elmaradhatatlanul előzgető kiskutyája.

Eszerint németes az: *Az ujság. A nap. A nép. A hét.*

Mert lám a régi ujságok nem A vasárnapi ujság, nem Az üstökös, nem A Borsszem Jankó.

Dunántúli magyarság az ilyen: a János, a Péter, a Naca.

Az a pap is dunántúli atyámfia lehetett, aki a Laudéturt így palántálta át a magyar nyelvbe: Dícsértessék *a* Jézus Krisztus. S még ez a milliók ajkán mindennapos germán kapta se szoktatta rá az igazi magyarságot, hogy így beszéljen: Magasztaltassék *a* Rákóczi Ferenc. Lánchidunkat *a* Széchenyi Istvánnak köszönhetjük.

Könyvcímeken is zavaró az: *a, az. A bor* címet idézetképp írtam én: *A bor vót az oka* mondat töredékeképpen. Az új kiadások címlapján törlöm majd.

Intés: Valahányszor az a nem különböztetés, nem rámutatás, valahányszor elhagyható s a szó nélküle is jól hangzik, - csapd el, mert német!

*

abbanmarad, abban állapodik meg

A magyar csak akkor marad valamiben, ha nem megy tovább vagy nem juthat tovább. De már ha valaki elutazik, nem mondhatja azt, mint egyik szótárírónk: *abban maradunk hát, hogy este elutazol.* (Es bleibt also dabei, dass du Abends abreist.) Ez épp oly képtelenség, mintha azt mondaná valaki, hogy: *abban utazik el, hogy marad.*

Éppen ilyen az abban állapodik meg is.

- Abban állapodtunk meg, hogy leülünk.

Ha állapodtunk jó az ilyen alkalmazásban, akkor ülepedtünk is jó.

A magyar azt mondja inkább: *megegyeztünk, eltökéltük, végeztük.*

*

abcúg!

Ennél pestiesebb magyar szó alig akad szótárunkban. Az igazi magyarok azt mondják: *vesszen!* Szószéken állóra: *co le! co ki!*

A *co* ősi szavunk. Még keletről hoztuk: hajszoló szó. Nótákban is benne van még: *Co fel sárga lovam!*

*

abcugol

lecohol.

*

abderita

rátóti.

Soha napján.

*

*

abszolút becsü

tökéletes.

*

accusativus

Az accusativussal megjelenő igét mindig vessük próbára, hogy az accusativus helyett nem mondhatnánk-e *n-et*?

Átéli az életét.

Akárhányszor olvasható vagy hallható, s nem is rossz, ha arról van szó, hogy valamiben át-éli valaki az életét. Csakhogy néha nem ezt akarjuk mondani vele, hogy végigéli valaki az *életét*, hanem azt, hogy *életén*. Mint ahogy megkülönböztetjük: Átugrotta az *árkot* s átugrott az *árkon*.

»A sereg átlépte a Tiszát« - átkelt a Tiszán. Mert ha átlépte jó, akkor átkelte is jó. Azonban más, ha valaki általúszik a Tiszán vagy ha valaki átússza a Tiszát. Iskolázott agyak tán jobban megértik, ha a Tisza helyett Helleszpontuszt mondog.

*

adagio

mélázó.

Utasításként: méházva.

*

ad graecas calendas

adni (geben)

Németes az ilyen kifejezésekben:

Tanácsot ad: tanácsol.

Igazat ad: Helyesel. Mellette van.

Hirt ad: Hirel. Hirt hoz. Hirlel. Jelent.

Tehát ujságcímnek is németes a Híradó.

Nem adok három napot, hogy meghal:

Nem gondolom, hogy még három napot él.

Hálát ad: Hálálkodik. Háláját fejezi ki.

Megköszön.

Vesszőt ad: Megvesszőz.

Pofont ad: Pofon üt, pofoz, megpofoz.

Sarkantyut ad: Megsarkantyuz.

Jól adta: Jól játszotta. Sikerült.

Utasítást ad: Rendelkezik. Parancsol.

Rendel. Eligazítja. Utba igazítja. Utasít.

Audienciát, kihallgatást ad: Audienciára fogadja.

Savanyú ízt ad a levesnek:
megsavanyítja a levest.

Rossz ízt ad: Rossz ízzel rontja meg.

Színt ad, zománcot ad: színez,
zománcoz.

Kifejezést ad gondolatainak: Kifejezi gondolatait.

A színház... darabot adja: A színház...
drámát játsza. Ez a dráma van soron. Ma ezt játszá.

Sokat ad rá: Ich gebe viel auf die
geborene Aerzte. (Nietsche.) Becsülöm a...
Különb nekem a...

Ne adj rá semmit: Ne hallgass rá. Ne
lásd. Senki v. semmi legyen neked.

Nem ad rá: Nem nézi. Nem tekint.

Nem adott hangot: Nem szólt. Meg se
mukkant. Már nem mozgott a nyelve.

A katonaság sortűzet adott: ... sortűzzel
lőtt.

Alkalmat ad (Gelegenheit geben):
módot.

Alkalom adtán: Alkalommal, idején
(valaminek), ha alkalmam lesz rá.

Adandó alkalommal: Alkalommal, alkalom szerint.

Megadta magát: Megadta a várat, a kulcsot, fegyvert: letette vagy lerakta a fegyvert.

Adjuk meg magunkat a sorsunknak: Engedjük a sorsunknak.

Gondot ad: gonddal terhel v. nehezít.

Kegyelemdőfést ad (Einem den Gnadenstoss geben): Nekünk ismeretlen szivesség, tehát nincs is rá szavunk, - mint ahogy az erkölcsi disznóságokra némettől, tóttól, olasztól kellett szednünk a szavakat, nevezéseket.

Előadja magát: Megtörténik. Történik. Előfordul. Megesik.

Adott helyzet (In dem gegebenen Fall): Az ügy állásában. Ahogy az á-ra b-ét kell mondanunk. Most csak ezt tehetjük.

Okot ad a megszólításra: Meg kellett másodszor is szólitanom. N. Okát adni.

Felad (denunzieren): elárul, besúg, judáskodik.

Feladat. 1. (problema): kérdés, görcs, csomó, gázló, bökkenő, csín, árok... (Száz meg százféle szó az ügy szerint.)

2. (Aufgabe): lecke, házi munka, tennivaló, otthonra, otthonos.

Valakinek valamire adja magát (sich begeben): ereszkedik, vetemedik, pl. ivásnak adta magát: ivásnak ereszkedett. Bűnre adta magát: bűnre vetemedett.

Irányt ad: irányít.

Irányadó: irányozó, irányító, irányoló.

Órát ad (Eine Stunde geben). A magyar jobban csak bérmláláskor ad órát. Máskülönben csak tanít, mert órás tanító. N. Megadta.

Intés: A magyar csak jót ad. Minden olyan kifejezést töröljünk, amelyekben két szó eggyel is mondható.

*

adag

Gyártmány. Eltisztítani bizonyára bajos. Mégis olykor helyettesíthető ezekkel a

szókkal:

adat, nyelet, korty, tereh, rész, rend, részlet, marok, maroknyi, ökölnyi, csipetnyi, fogás, tányér, kistányér, nagy tányér, tál, bogrács, findsa, kanál, villa, késhegynyi, borsónyi, diónyi, máknyi, mázsa, font, lat, stb. rőf, méter, stb. liter, stb. *mérték.*

Akinek azonban az adag tetszik, ne felejtse el, hogy annak, aki kapja az adagot, *kapag.*

*

adagol

részel, oszt, porcióz, latol, fontol, kilóz, pohárol, literel.

*

adóköteles (Steuerpflicht)

Adóra kötelezett. Adózó. Adózó polgár.

*

adómentes (Steuerfrei)

Nem adózó.

*

adoma

Szógyári csinálma. Akinek tetszik, annak már nem is adoma, hanem *kapoma*. S ha jó volna is a *ma* képző, akkor is inkább *mondoma* vagy *beszélne*.

Az anekdóta szó benne van minden európai nyelvben, csakúgy mint a pósta, tinta, tábla, iskola, (s hogy magyar eredetű szót is mondjak:) a kocsi.

*

adóz (zollen)

Elismeréssel adózni (mit Anerkennung zollen) egy rossz szónak meg egy németes frázisnak összekapcsolása. Mi magyarok különben se adózunk, csak muszájból.

*

affaire

ügy, sor, petek.

*

affektál

kisasszonykodik (féfira).

*

agit ad

ujjat nyujt.

*

agyonszúr

Akit mellbe szúrnak, nincs *agyon*-szúrva, hanem mellen.

Az anya se nyomhatja *agyon* a gyermekét alvásközben, mert nincs az a mázsás mama, aki a teste súlyával agyon nyomhatná a gyermekét: a koponya kemény burok!

Agyonhajszolta a lovat: Holtra hajszolta. Döglésig hajszolta. Döggé hajszolta.

Egyik német-magyar szótárban olvastam: agyondolgozza magát, agyonfojt, agyonhallgat, agyonneveti magát. Micsoda képtelenségek!

*

ajtót betenni (Thür zumachen)

A magyar ember: *bezárja, becsukja, bevonja, behúzza* az ajtót. Betenni csak akkor teszi be, mikor a falba teszi (az ács vagy a kőműves, vagy az asztalos.)

*

akar (wollen)

A magyar csak akkor akar, mikor igazán akar. A német akkor is akar, mikor *vél, szándékozik, készül, indul, -ra, -re törekszik, cselekszik*. Vagy: *óhajtana, kívánna, szeretne*.

Ajánlom az íróinknak, hogy valahányszor az akar szót látják írásukban, vizsgálják meg, nem a német *wollen* segédige pottyant e ki a tollukból.

Ha elhagyható vagy más szóval helyettesíthető, akkor a német *akar*, ha azonban nincs rá más szó, se el nem hagyható, akkor a magyar *akarat* tiszta.

A mi népünk a német akaratot így fejezi ki:

menni akartam helyett mondja: mentem volna, ahogy mennék,

menni akarok helyett mondja: mennék, indulok...,

szekrényt *akart* belőle csinálni: szekrénynek szánta.

Akar ön egy szép fényképet? (hirdetés): Szeretné ha szép fényképe volna?

Nem *akarta*, hogy... : Attól tartott, hogy ...

Épp *irni* akartam: Épp készültem, hogy irok. Épp irtam volna.

... szerelést *akartam* előre megvenni: ... szerezgettem meg előre, vagy: nézegettem előre.

A németek *nem akarják* Pétervárt elfoglalni: A németeknek nem szándékuk, hogy Pétervárt elfoglalják.

Azt *akartam* mondani: Azt kérdem...

Azt akarom mondani: Mert igaz-e...

Mégegy ...

Mézet *akar*: Mézre vágyik.

*

akusztika

hangos templom, siket templom.

*

akut

Akuttá válik a baj - beleöröködik.

*

alagút

Az alagút csakolyan rossz szó, mint volna hegyi útnak *fölegút*, kijáratnak *kilegut*,

bejáratnak *belegút*.

A Szófejtő-szótár a *balog* szóval mentegeti. Csakhogy a balnak *og* képzője is gyanús, hogy magyar eredetű-e? Volna még az *Alagnémet* (Olagnémet) szó a Váradi Regestrumban, - ma már ismeretlen helynév a vele említett Középnémet helynévvel, - elmúlt német telepek. Hogy az *alag* szó játékos bővítése volt-e az *al* szónak? vagy hogy csakugyan hozott valamelyik honfoglaló nemzetségünk efféle szót is a nyelvében? Vagyhogy az odatelepült idegenek alkották a bővítő szótagot? - ennek kibogarászása nem ilyen elfoglalt s tudatlan embernek való. Bogarássza ki más. Nekem elég annyi, hogy az alag szót Barczafalvi szófáragó írásaiban olvassuk először. Semmiféle *al*-os szavunkat nem mondja *ag*-gal semmiféle tájszólásunk. A mi helyes elnevezésünk az alagútra inkább *vájt út* volna, vagy *álfurat*, *hegyfurat* P. Szimplon-átfurat. Budai vájt-út.

Dunántúli ember bizonyára *lik-útnak* mondaná, vagy *hegylikának*.

*

aláírni (unterschreiben)

Aláírni a szerződést nem magyar észjárás szülötte. A magyar *alája ír a szerződésnek*.

A -ja elhagyása nem vétség, merthiszen mondjuk azt, hogy: *elé ment az apjának* helyett: *eléje*. De azt nem mondjuk, hogy *élémente az apját*.

Az *insurgens* alája áll a zászlónak, nem pedig aláállja a zászlót.

A bűvár alája bukik a hajónak, nempedig alábukja a hajót.

A kutya alája csuszik az ágynak, nem pedig alácsússza az ágyat.

Ha fölébe írom a cikknek a címét, nem mondom, hogy fölé írtam a cikket. Ha melléje írok valamit a cikknek, nem mondom, hogy mellé írtam a cikket.

- Hát hogy mondom?

- Föléje írtam a cikknek! Melléje írtam a

cikknek! S ha a nevemet is aláírom, nem mondom, hogy aláírtam a cikket.

A nevemet írom alája valaminek, nem a valamit (szerződést, nyugtatványt máseffélét) írom alá.

Ha valami cikket írok s közlöm végül valami szerződés szövegét, akkor aláírtam (alája írtam) a szerződést De ha a nevemet írom alá, akkor nem a szerződést írtam alá, hanem: a nevemet.

Tehát az ember aláírja a nevét a szerződésnek, de nem a szerződést írja alá. Ha ezt mondom: Aláírom, - nem azt értem, hogy a *szerződést*, hanem azt, hogy a: *nevemet*.

régi nyelvben, de lehet, hogy az ülep, ülepedik rokon szava, és csak azért nem forgott a mai *grund* értelmében, mert a régiek azt mondták helyette: *láb, talp, sark, ágy, ágyazat, aljas, aljázat*.

Az alany szó helyett a fanemesítésben jobb: *tő, tőke, vadtőke, vadfa*.

A nyelvtanban: *alap, sarok, sarokszó, alapszó, főszó* (rejtett főszó, lappangó főszó.)

Ha pedig valaki azon erősködik, hogy a nyelvtani alany helyes szó, akkor én meg azt kívánom, hogy az állítmányt nevezze *fölenynek*.

*

*

alantas közeg

Éppen olyan, mintha azt mondanám: *fölöntes*.

Mondjuk inkább: *alattas, alattvaló*.

Az *alant* különben jó szó. A nép nyelvében: alant repül, fent ül, kint van. Alantas tehát nem-hivatali értelemben jó szó, de erre a kérdésre felelünk vele: milyen? nempedig erre: mi?

*

altiszt, alispán, alkormányzó

lásd: segédtanító.

*

*

alany

Merőben fölösleges csinálmány, ehelyett: *alap*.

Igaz, hogy az alap eredeti jelentése is kétséges, mert csak személynév és helynév a

alap

Ha éppen nagyon feszegetjük, ezzel a szóval sem békültem még össze.

Becsületes őseinknek jó volt a *talp* is, *sarok* is, *fenék* is, *alj* is, *láb* is, *gyökér* is. A nyelvünket megvető Kazinczy-nyugatosok azonban becsületes ősi szavainkat egyre-másra félrehányták, s magukfaragta rossz szókat illesztettek a helyökbé. Ami szokatlan, tetszetős. S hiába: a majomtermészet megvan a kisfejükben. Ma már szinte megütközünk Berzsenyi parasztosságán, mikor olvassuk, hogy minden ország *talpköve* az erkölcs. Miért nem mondja, hogy alapja?

Várom, hogy mikor bukkanik elő a *fölep*.

alapítványi hölgy

Ha valaki azt mondja, hogy ő alapítványi hölgy, szeretném ráfelelni, hogy én meg fölepítvényi úr vagyok.

*

alapjában véve

Im Grunde genommen, - dachte er, - ist sie gewöhnlich. *Ha meggondolom. Ha jól látom. Tiszta szemmel nézve. Józanul ítélve. Valójában.*

*

alaposan

A nép ma is azt mondja helyette: derekasan, töviről-hegyire, gyökeresen, smif.

*

alapul (ige) s alapít

Kiszorította ezeket a szavakat: *sarkallik, épül, állapodik, állapul, helyezkedik, rakodik, támad, kel.*

Épp így az alapít ige.

Talán még előbb említhettem volna, hogy az ónyelvben forgó Alap személyneveknek semmi kapcsolatuk a fundamentummal, mert kunbesenyő eredetűek s az értelmük hős, óriás volt.

*

alatt, azalatt, ezalatt (unter)

Nálunk az *alatt* nem időhatározó. Beszélhet nekem a Tihanyi codextől Simonyiig minden penna s minden ajak, német szagot érzek én minden alaton, amelynek nincsen föle vagy felsője.

Evés alatt, ebéd alatt, gyűlés alatt, tárgyalás alatt, vélném magyarosabb az alattnak közben, idején kifejezése. Vagy: Az ebéden (gyűlésen, miegymáson) egyre azon

járt az esze.

Rövid idő alatt: rövid időn, hamarosan, idején, jókor, korán.

Ezen idő alatt: ezen idő által, addig, folyamán.

Kitanulta a mesterségét *három év alatt:* folyamán, multán, addig, eladdig, által.

Perc alatt, pillanat alatt: percben, egy pillanatra, pillanatban, perc nem kellett, perc nem telt belé, üstöllést, három perc nem sok, azonnal, tüstént, azonhelyt.

Ház épül *egy év alatt:* egy év nem sok, évig, évben. Múlt időben: esztendőn.

Annyi idő alatt, míg... annyi időn, míg...

Igy kérdezzük igaz-e: Mi történt a mult héten? s nem: ...múlt hét alatt.

A ló *két év alatt* eléri azt a fejlettséget... - két év multán...

Az ónyelvben is leginkább: -an, -on, -en, -ön, -ban, -ben.

Német az alatt még abban a kifejezésben is: *Más név alatt* utazik, - bár mentsége hogy az alatt szóban itt burkolatot, lappangást, palástolást érezhetünk. De hát mikor a pesti boltoslegény grófot játszott Egerben, az bizony játszott a névvel, s más néven feszített itt a husárok között. Ha azonban Degenfeld grófnak kellett volna valamikor Kohn Izidor nevet öltenie, mondható: Kohn Izidor név alatt utazott. De akkor bizonyára bujdosásról beszélünk.

Magyar:

Ezen a királyon értem a jó Istent. (Haller G. R. 151.)

*

álca

Csinálmány az álorcából. Ál-or-ca, kiszakítom a közepét s kész a jó új szó. Ilyen módon lehet Felnémet Fémet, alsós szoknya alnya, kovácsmester kovter. Így gazdagították Bugáték a magyar nyelvet!

*

áldozár

Aki áldoz. Eszerint lehetne a szakácsból főzér, a gondolásból evezér, a toronyőrből nézér, a kötőrőből zúzár.

*

alj

Pesten már nincs *ruha*, hanem van *öltöny*. Nincs *köpönyeg*, hanem van *köppen* (ejtsd khöpeny). És nincs *szoknya*, hanem van *alj*.

A török magyar köpönyegnek köpennyé fordulásán nem csodálkozom. Vannak olyan idegen szavaink, amelyek hangzása szokatlan a fülnek, megpróbáljuk hát sarkantyus csizmába bujtatni. Nem sikerül. Változtatunk rajta úgy, hogy gúnyolódásnak hangozzék. De hogy mi szükség az öltönyre és az aljra, - magyar észszel megfoghatatlan! Kezdi egy pesti cicomalegény. A divattyúk mingyárt káricálja utána. Nem csodálkozom majd, ha kabát helyett egyszercsak azt hallom: *felj*.

*

alkalmat ad - lásd: ad.

*

alkalom adtán - lásd: ad.

*

alkalmat nyújtani (Gelegenheit bieten)

Lehet nyújtani keret, gumit, beszédet s lehet nyújtani vizet, ételt, kérelmet s más mindent, ami igazán nyújtás vagy átnyújtás, de alkalmat nyújtani csak német földön lehet.

A magyar az alkalmat *szerzi*, *nyitja*, *kinálja*, *csinálja* s még sokmásképp a szóban forgó értelem szerint.

*

alkalomszerű

Ha nincs alkalomszerű, nem lehet alkalomszerű se semmi.

Ahol a névszó szerrel kapcsolatos, ott is csak szeres-t mondhatunk legfeljebb.

A-szerű csak milyenző szókhöz és számszókhöz kapcsolódik.

Alkalomszerű helyett mondhatjuk: *alkalmas*, *alkalomra való*, *alkalomra termett*, *érkezett* smf. a szóbanforgó értelem szerint.

Lásd: *egyszerű*, *egyszerűen*.

*

alkoholista

iszákos, szeszmegissza, bormegissza, víznemissza.

V. ö.: *antialkoholista*.

*

alkov

hálózug vagy csak zug.

*

áll (steht)

Ha a Halotti beszédet mai magyarságra írná át valaki, az első mondatot így kellene írnia:

Látni méltóztatnak, igen tisztelt gyászoló közönség, miből áll az ember: tényleg szervesen anyagból.

Az ember testből és lélekből áll. - Az ember test és lélek. ...és lélekből épült.

Vizsgát állani (Prüfung bestehen). - Vizsgázni, levizsgázni. (V. ö. átesni).

Vadat áll a vízslá. - Vadra áll.

Hogy áll az ügyed? (Folyó ügy, törvénykezés, vagy másképp értelemben). - Hogy folyik az ügyed? Erre mondhatja aztán, hogy áll. A magyarnak csak az állhat, ami nem halad, nem folyik. Ellenben: Hogy áll a szénád? ez a kérdés jó, mert stabilis ügyre vonatkozik. A széna metonyma ügy helyett. A magyarban képtelen kép.

Jó lábon állok vele. - Mink inkább így beszélünk: Jó emberem. Akárcsak bátyám volna. (Vagy 3. személyhez.) Egy-fazék mellett ülnek. Egyhúrn pendülnek.

Hatalmában áll őt szabaddá tenni. - Megszabadíthatja hatalmával. Amilyen hatalmas, megszabadíthatja.

A hadnagy rangban a százados alatt áll. - A hadnagy kisebb rangú a századosnál. Századosnál alacsonyabb a rangja. A magyar a rangban nem áll; egyáltalán nincs is rangban. Inkább a rang van őrajta. Tehát: rangú, rendű.

Felügyelet alatt, őrizet alatt áll. - Ügyelnek rá. Őrzik. (Mert hátha nem áll, hanem ül.)

Szeme előtt áll. - (Ha csakugyan áll, akkor magyarul is így van.)

Modellt áll. - Modellul áll. Modellnak áll. Modell.

Egyezséget fognak állani. - Az egyezségen megállanak.

Ütést állt ki. - ütés érte, ütést viselt el.

Szolgálatban áll. - Szolgál.

Szolgálatba áll be. - Beszegődik, elszegődik.

Hivatalban áll. - Hivatalban van v. hivataloskodik.

Áll az előadás. Áll a bál. Áll a harcijáték... - (Ami áll, nem mozog.) Tehát: Már játszanak. Megkezdtek a táncot. Javában táncolnak. Javában küzdenek. Benne vannak. Dolgoznak. Közepén vannak. Már a pecsenyénél tartanak.

Rendelkezésére állok. - Rendelkezésére várok.

A könyvben ez áll... - A könyv ezt mondja.

Boszut áll. - Ahogy nem ülhetünk hoszút, épp úgy nem is állhatunk. A magyar megboszul.

Áll az ujságban: A magyar ujságban se nem fekszik, se, nem ül, se nem áll a hír, legfeljebb, ha ordít. Máskülönbén így beszélünk: Az ujság írja vagy mondja vagy híreli.

Nyitva áll az ajtó. Miért éppen áll? Az ajtót mink nem állíthatjuk se nyitva, se zárva, hanem nyitjuk az ajtót vagy zárjuk, vagy eltárjuk, széttárjuk és csukjuk, becsukjuk. Tehát: ajtó nyitva.

Őrt áll. Nézd: őrt áll.

Ha az áll jó volna, akkor az ül is jó volna. Már aztán professzorok és tudósok dolga, hogy megkülönböztessék: miért mondhatjuk: állja a hideget, meleget, fagyot, sarat, szenvedést, smf. S miért nem mondhatjuk, állja a gátat, smf.

*

állam

Tudom, hogy kivethetetlen szó, de legalább ne faragjunk a képére más szavakat: ülem, szállam, hallam, smf. szörnyűségeket.

*

állandó

Szónak csakolyan magyar jó szó, mint a jövődő, kelendő, de mindig német, ha a mindig, szüntelen, folyton, folytonosan helyett mondjuk.

A Pesti Napló 1918. VIII. 16. számának egy cikke végén olvasom: »Az amerikai katonák szállítása állandóan éjjel nappal történik.« N. Föláll. N. Ki nem állhatom.

*

állandósít, állandósul

Épp olyan vad szó, mint volna: kelendősít, jovendősít, keringősít, kelendősül, jovendősül smf.

*

állapító rag

Hibás elnevezés. Mert pl. Átsietett az erdőn. Hol itt az állapítás? És hol van az állapítás az n raggal képezett határozókon: szépen, nagyon, sokan, sehogyan.

Mondjuk inkább: n-rag.

*

álláspont (Standpunkt)

Nem magyar elme szülötte. Épp oly képtelenség, mint volna: aratáspont, üvöltéspont, fejeléspont, zsuppoláspont, főzéspont.

V. ö.: szempont.

*

állatkert (Thiergarten)

*

Megfelelőbb szó lehetne: *Paradicsom*. Ez se magyar eredetű szó ugyan, de még akkor is magyarosabb, mint az állatkert, ha ezen összetett szónak mind a két fele Ázsiából jött volna. Mert a magyarban a legtöbb összetett szó vagy rövidültség vagy erőltettség.

A régiek *vadas kert*nek nevezték volna. Ez a szó azonban le van már foglalva a vérontásban gyönyörködők másefféle alkotására.

állatsereglet (Menagerie)

Összesereglett állatok-e azok ott szegények? Dehogyan sereglettek, összefogdosottak, egybetömlöcöltek.

Jobb volna: idegen állatok gyűjteménye vagy inkább idegen szóval: menazséria.

*

alszik

A pesti magyar nyelvben egyértelmű a hál szóval. Mi magyarok hálhatunk akárhol is annélkül, hogy csak egy percet is aludnánk, s alhatunk akárhol, annélkül, hogy ott hálnánk.

Persze a nyelve-szegény németnek nincs szava a hálásra: neki aludni is, hálni is schlafen.

*

altruista

N. önző.

*

alul

*

Kritikán alul (Etwas ist unter aller Kritik). Minthogy fölötte nem állhat semmise a kritikának, alatta se állhat semmise a magyar észjárás szerint. Mink így beszélünk: *Kritikát nem érdemel. A kritika nem foglalkozhatik vele. Szalma. Zöldség. Gyermekség.*

*

ambicio

lihegés, vágy, szomjuság.

*

amely

Ha nem az amelyik rövidítettje, német kötőszó.

Intés: A magyar ember nem él makarónival, hanem inkább csipedettel. (Vesd el a kötőszót, amikor csak lehet. Pontot a helyébe: új mondatot kezdj!)

*

animozus

tüskés, sündisznó.

*

antialkoholista

szesznemissza, bornemissza, vízivó, vízmegissza.

anyag

Ki látott már anyagot? Én soha életemben nem láttam. Mások se láttak. Mert mint a debreceni gazd. akadémia vegytana is mondja: »Az anyag mint olyan nem létezik a természetben.«

Dehát ha a természetben nem is létezik, se mint olyan, se mint ilyen, írásban és szóban úgy forog, mint valami igazi magyar szó. Bizonyára a matériára keresett valaki magyar szót. Nincs. Csináljunk. Máter - anya. Csak valami betűt a végére s kész az anyacs, vagy anyap vagy anyag.

Magyar embernek ugyan nem magyar szó. Sem anyag, sem apag. A föld nekünk föld marad és nem anyag. A matéria egyéb értelmeire meg van száz szavunk is. S ha a filozófiának s a könyves embereknek még külön is kell matéria szó, én inkább az európai nyelvekben felvett matéria-szót látnám helyénvalónak, mint ahogy elfogadtuk a telefont, telegráfot, rámát, tintát, automobilt, biciklit, táblát, templomot s még néhány száz más idegen névszót, amely nyelvünk karakterén nem ront annyit, mint az ilyen korcs szavak.

*

anyakönyvvezető

Anyakönyv a magyar értelem szerint valami anyának a könyve vagy anyák könyve. Tehát csakis a bába jegyzőkönyve lehet, vagy olyan-féle könyv, amely iránt a lóversenyek előtt érdeklődik a publikum. Hogyan és hova vezethetik akármelyik könyvet is? - nem tudom. A magyar ember írja a könyvet vagy olvassa, de vezetni nem vezeti sehova se.

Az a könyv, amelybe a haza polgárainak

születését, házasságát és halálát jegyzik be, a polgárság könyve, tehát *polgárkönyv*, a jegyzője meg *polgárjegyző*. Vagy ha éppen városiaskodnak: *polgárkönyvelő*. Dehát a jegyző rövidebb.

*

apperte

egyenesen, kereken.

*

apropos

hogy szavam ebbe öltsem. Igaz is. Igaz ni. Erről szóljunk. Fűzzük ezen tovább. Hopp! No mégcsak azt...

*

arc és kép

Nekünk olyan ez a két szó, mint a parasztnak a két csizmája: mindegy akármelyiket húzza jobbnak vagy balnak. Csakhogy nekünk mindegy. Ő bizony ügyel rá, hogy okosan váltogassa. Amelyik ma volt jobb, holnap bal lesz, s fordítva.

Igy vagyunk sok páros szóval. Nekünk mindegy. A népnek nem.

Az arc és kép is más-más. Mikor azt mondja a nép: arc, orca, a lelket is bele érti. A kép testibb. Példákat azonban erre hiába keresek írott művekben. A pennaforogató emberek sohase tudnak úgy magyarul, mint a nép.

*

arkangyal

székesangyal, főangyal.

*

árny

Épp oly képtelen csonkítása az árnyéknak, mint volna emléknek *em*, játéknak *ját*, fazéknak *faz*.

*

árusít

Ezt is olyan ember faragta, akibe nem magyar szóval rakták a pempőt. A -sit képzővel mi magyarok változást mondó névszókat alkotunk igékké: csendesít, fásít, valósít, semmisít, nemesít. Eszerint árosít: drágít volna, árusít: árúval ellát, nem pedig *árul* vagy *elad*.

*

árverez

Az árverés hibátlan szó, de mi az az árverez? Verez-ige nincs a magyar nyelvben s a *ver* igét *ez*-zel toldani épp olyan, mint volna *mer*-ből *merez*, *nyer*-ből *nyerez*, *kér*-ből *kérez*, *jár*-ból *járaz*. Semmi szükség az árverez szóra, mikor megvan rá a jó szó. És már rég magyar a szerb *kótya* is, a *kótyára* *bocsát*, *kótyára vet*, *kótyavetye*, *kótyavetyél*.

*

átad, átvesz (übergeben, übernehmen)

Akár átadok valamit, akár átveszek, valaminek közben is kell lennie. De ha én vagyok a közbenvaló valami, akkor nem én adok át, hanem rajtam adnak át.

Ha valaki levelet vagy pénzt bíz rám, hogy vigyem el valakinek, hát elviszem, odaadom. Merthiszen éppen az oda a megbízás iránya, nem pedig át. Csak ragályos betegnek adom át

kerítésen. A megbízómnak egy az: akár át, akár innen, akár alul, akár fölül, csak az a fő, hogy odajusson, amit küld.

Boltomat ha valaki megveszi, a pénzéért eladtam, neki adtam. Ő aztán elfoglalja, belelép, beleül, nem pedig átveszi.

A pénzt, iratokat odaadtam, ő pedig elfogadta, elvette, asztalról felvette, megkapta. Bűnvádi vagy adóügyi vagy másefféle rosszízű idézést már nem kapja senki, hanem a kezébe jut.

Néha odanyújtok valamit valakinek, néha odanyomom a markába. Néha csak odavetem, néha beadom, néha kiadom, néha nekiadom.

Tudom, hogy a hivatalos nyelvből kiirthatatlan az átadom-átveszem-igefattyú; talán szükséges is, hogy lehetőleg egyforma legyen sok jogi szó a nyugati nyelvek szavaival; mégishát ahol nem szükséges németül beszélünk, beszéljünk magyarul.

*

átesni (durchfallen)

A magyar áteshetik a küszöbön, áteshetik emberen, állaton, mindenben amibe megakad, megbotlik. A német ellenben átesik mulatságon, betegségen, lakodalmon, temetésen, névnapon. Mintha nem a maga akaratával jutna át rajta!

A magyar ellenben: *átjut, kilábol, átlábol, átvergődik, elveti a gondját.*

Elzajgott a lakodalma. Vagy azt mondja: Elmúlt a temetés.

A német logikátlanság furcsa példája: *Durch die Prüfung fallen.* Elbukni a vizsgálaton. Magyarban ezt éppen ellenkező értelemmel szokták fordítani. Hogy ugyanis: *átjut a vizsgálaton.* Vagy még többször szó szerint: *Átesik a vizsgálaton.*

*

átgondol, átfontol, átnéz (durchdenken, überblicken)

Ovatosság! A magyar hangsúly a romlatlan érzékű magyar ajkán erős az első szótagon. Tehát csak akkor gondol ál valamit, ha nem a gondol a fő értelem, hanem az át.

Tudni jó, hogy az *át* az *által* rövidülése. Az *által* pedig ikertestvére a *keresztül*-nek és testvéröccse az *ellen*-nek (átellennek, a vizávinak).

Tehát átgondolok az erdön a túlfélen lakó babámra, de ha valami ügyről van szó, azt *meggondolom*. Átfontolok valami árut, hogy jól megnézzem, meg van-e mérve. De szerződést nem fontolok át, csak meg. És átnézek a szitán, de nem nézem át a fogalmazványt, hanem megnézem, végignézem.

*

átlag (Durchschnitt)

A melleleg, oldalaslag s másefféle jó szó s így átlag is jó szó, de irányt jelölő értelmű határozó.

*

átló (diagonális)

Szily szótára szerint Barczafalvi vétette a diagonális magyar szavának *átalló* alakban, s Bolyai rövidítette *átlóra*.

Mind a kettő vétkezett.

Átalló a magyar fülnek olyan valakit jelent, aki *átall* valamit, vagyis szégyenkedve tiltakozik az érzése valami ellen. Az *átló* meg szintén vakszó. Igét minden szóból képezhetünk ugyan, de rendjével. Az *át*-ból képezhetjük ezt az igét: *átol* (gyakran mondja *át-át*) de *átol* ige érthetetlen volna. A diagonális: átszel. Tehát átszelő, vagy még helyesebben: szelő. Merthiszen a *szelő* szóban az *át* értelme is benne van.

A geometriai professzoroknak erre tudom, hogy mozog a szemöldökük. Azt is tudom miért. Előre felelek:

Szelni bizony szelhetem én közepén által az almát is. Beszéljen az iskolástudomány inkább idegen terminus-technikusokkal, vagy mondja: *középen szelő, oldalán szelő*.

*

átnézet (Überblick)

Épp olyan vad szó, mint volna *átlátat*, *áttekintet*, *átpillantat* s más, efféle szörnyűségek.

*

átirat

Földet, házat *átíratni* a magyar nem szokott, hanem inkább rá-íratni. V. ö.: átgondol.

*

átszeltemült (durchgeistet)

Jósika csinálmanya. Akadémiailag rá lehet bizonyítani, hogy jó szó. Csak nem a durch-geister az értelme akkor. Mert ha valaki átszellemült, azt is várjuk, hogy hova?

*

átültet (übersetzen)

A magyar ha beszél, idegen nyelvre is fordíthatja a szót. De idegenről is magyarra. A kódexeink mind csak *fordításról* beszélnek, s nem *átültetésről*. Még a bibliára se merte mondani egyik fordítója sem, hogy *átültette*, pedig hát az a könyv ugyancsak vérünkben él s tovább-képzésekben is idegen volna a fülünknek: *mű-ültető, mű-ültetés*.

*

átváltozik

Épp ilyen német szó az *átváltozik* is.

Az ónyelvben *elváltozik, megváltozik*, -vá, -vé *változik*, de *átváltozik*, - valami helycserét értene rajta az Árpád korabeli magyar.

*

átvitt értelemben (in übertragener Bedeutung)

A magyar inkább *átteszi* vagy *átváltja* az értelmet. Mert a *vívés* nálunk a lábmozgás, emelés fogalmával kapcsolatos.

*

attól függ (es hängt davon)

azon függ, azon fordul. (Mult időben: *azon múlt.*)

A mi észjárásunk szerint az alma nem a fától függ, hanem a fán; Krisztus keresztfán függ és nem a keresztfától.

Még Pázmány korában is nevetséges lett volna így beszélni:

- Hogy az alispán megválik-e a hivatalától, attól függ, ki lesz a főispán.

Pázmány így prédikált:

...Ezeket értvén, könnyű által látni, miben áll a lelki környülmetelés. Mert ez mindstől abban függ, hogy kívánságinkat zabolára fogjuk és megtörjük. (162. lap.)

A Nysz. több példát is közöl, amelyből kitetszik, hogy mikor eleink a *hängt davon* alakot megismerték, ostobaságnak vélték volna így fordítani: attól függ. Inkább azt mondják: *abban függ*, noha az se tökéletes fordítás.

De idővel a kristály is meghomályosodik.

*

az, ez (das, es)

Ha mondat elején áll a mutatónévmás és nincs rajt nyomaték (hangsúly), biz akkor nem magyaros.

Ez nyílt vallomás volt. (Ha nem különbözteti meg egy másik vallomástói, mely nem volt nyílt.) - Nyílt vallomás volt ez. (S az *ez* is fölösleges. Sajnálom, hogy nem' legyeztem meg, honnan idézem - talán maga a mondat se magyar. Mert a magyar igen beszél: Világosan szólt. - Megnyílt a szíve, stb. Az idézett mondat mintha jelen időben így íródna: *Nyílt vallomás van ez.*)

"Nem abból vagyon az eretnokség, hogy a Szt. Írást megvetnék, hanem hogy azt nem jól, értik." (Pázm. Szt. Írás. 23.) - ...hogy nem jól, értik azt. (Mert a hangsúly nem az *azt*-on van, hanem a *nem*-en, tehát a *nem* előbbre

való. Az *az* különben itt merőben fölösleges. Német gaz.)

Aki nem úr, az szolga. - Aki nem úr, szolga az.

Azt beszélnek, hogy amit hiszünk, azt nem látjuk. (Pázm. Szt. Írás. 68.) - ...nem látjuk azt.

Egyszer egy, az egy. - Egyszer egy, egy. Vagy hogy az iskolásnóta ne sántítson: *Egyszer egy, csak egy.*

Comenius magyar segítője így ír: *Akire major bizattatik, majorgazda, udvarbiró az.*

Ma így írta: *...bizattatik, az majorgazda...*

Hibás:

»A tájszók gyűjtése és *azok* terjedésének kimutatása.«

Magyaros:

A tájszók gyűjtése és terjedésüknek kimutatása.

Hibás:

»A rossz neveléssel megrontott fiatal méltán vádolja szülőit, mert *azok* bűneiért lakol.«

Helyesen:

...mert az ő bűneikért lakol.

*

azért

Ma azért nincs olyan hideg, mint tegnap volt.

Ezt mondhatom bevezetésképpen, annélkül, hogy előbb a hidegről beszéltem volna.

Az *azért* egy el nem mondott gondolatnak a kapcsolata, hogy ugyanis: *Tegnap hidegebb volt, mint ma*, s folytatom fenszóval: *Ma azért stb. A még sincs* marad ki az *azért* után.

*

azonfelül (überdies)

Hát azonnalul?
A magyar inkább azt mondja: *még, még csak*.

*

azonos (identisch, gleichwertig)

Lehet, hogy nem is rossz szó, bár az ónyelv nem ismeri. Csak *azon* az *identisch*. A nép nyelvben is csak egy gyűjtő találta a palócságban az *azonságosképpen* kifejezést. (Nyr. XXI. 423.) de az sem *azonosságosképpen* rövidítése, hanem hogy az ónyelvben az *azon* volt *identisch*. Én magam sem *azonost*, sem *ezenest* nem hallottam, hanem inkább ezeket: *csakolyan*, *csakilyen*, *egyfából való*, *egykutya*, *egyszínű*, *egyszőrű*, *magával-egy*, *vele-egy*, *éppolyan*, *egy*, *azonegy* (ő szó), *egyképp*, *egyképpen való*.

*

azt mondja, ezt mondja, így szól, úgy szól

Simonyi Tüzetes nyelvtanának megjelenésekor Király Pál a hibákat rostálta. Az egyik megrovása ez volt: »A XIV. században bizonyára azt mondták: *fá, kezé*... S lehet, hogy egyes dialektusok még a XVI. század elején is *azt* mondták: *feketé, igé, lelké*.

Király Pál hibásolta az *azt*.

Simonyi a válaszában (Nyr. 1896. 368.) Petőfit idézi: De a halál *azt* mondja: Csitt! S a nép szavát: *Azt* se mondta - befellegzett.

Érdekes, hogy a nyelvészek mindig vérbeborult szemmel harcolnak. Nem az igazságot nézik, hanem csak egymás személyét. Mint az asztalon verekedő kutyák,

hogy nem maradnak az asztalon.

Mily szép volt volna, ha vívásukban megállnak és azt mondják: Ime a magyar nyelvnek egy eddig felfedezetlen törvénytörvénypontja:

Ha az idézet nem vigyázatos kirakodás, nem szóelőszámlálás, akkor: azt mondja, azt mondta. Az ezt mondta csak ritka márvány-szövegre vagy változatlan nachdruckra mutat.

Bizonyság erre, hogy *azt mondta* helyett azt is mondjuk: *így szólt*, s következik a szószerinti közlés. De a közbeszédben *azt mondta, hogy... úgy szólt, hogy...*

Például: *A bíró azt mondja, hogy az adót be kell fizetni.*

Apám, mikor meghalt, csak ennyit mondott: Fiam, maradj becsületes.

A kakuk csak azt mondja: kakuk. A rigó szól: ...(Következik a hangutánzás.)

*

- B -

*

baisse

árszállás, ársúlyedés.

*

bakfis

Tokajban *jérce*. Debrecenben: *csitri*.

*

örömebéd, örömvacsora, díszebéd,
díszvacsora. (A lakoma nem jó szó.)

bálanya

Nem ösmerem addig igazi anyának,
amíg a bálapát, bálfiút, bálleányt, bálsógort,
bálkomát nem látom.

V. ö.: templomatyja.

*

balga

A balgata a kódexek korából való ószó.
Bolygata értelmű. A balga szónak
helyessége csupán egy szóra támaszkodik: a
kerge szóra, amely a nép nyelvéből való s az
őnyelvben csak kergeteg. A kergül az
őnyelvben ismeretlen. A másik szó a lenge.
Thaly Kálmánnak a Régi magyar Vitézi
Énekek című könyvéből való, tehát ma még
nem hiteles. Ellene szól a balga
helyességének zuhatag, fuvatag, hervatag,
csüggeteg, rengeteg, görgeteg, hallgatag,
téveteg. Mindezen igéknek nincs rövidülése.

*

-ban, -ben jár, -utazik, -van

»Tüben utazik. Gyertyában utazik.
Szivarban utazik« az osztrák-magyar
kereskedelmi utazó. A magyar ellenben tüvel,
gyertyával, szivarral, varrógéppel utazik.

A nap már leszállóban... - A nap már
lefelé ereszkedett.

N. helyzet.

*

bankett

*

barátai - X. Y. barátai

barátom, barátod, barátja.

A közmondás szerint is: Kinek Krisztus
a barátja, - nem pedig baráta. [*Helyesen:
barátjai.]

*

barbarizmus

konkoly, gaz.

*

báró, gróf s másefféle

A mi mágnásaink osztrák mágnások;
mert magyar mágnási címek nincsenek.

Innen eredt, hogy a báró, gróf, herceg,
főherceg címeket kezdettől fogva mindig a
név elé írták.

Tették ezt azért, mert a német hangsúly
hátrább ver a magyarénál.

A német szórend szerint *Franz Josef*
úgy hangzik, hogy a *Jo*-ra esik a hangsúly. A
magyar szerint a *Franz*-ra. Épp így a mágnás
címekben: *Baron Bánffy* a német ajkon a *Bán*
hordozza a súlyt. S ha a magyar így
hangsúlyozza a *Báró Bánffyt*, német hangsúly
szerint beszél, tehát a magyar nyelvtörvény
ellenére.

Eszerint nálunk *Baron von Bánffy*
bizony *Bánffy báró*. Mint ahogy mondjuk:
József főherceg, nem pedig *Főherceg József*.
Mert nálunk elgörbíthetetlen nyelvtörvény: A
személynevekben minidig az első szótag a

hangsúlyos.

Egyetlen engedmény a levélboríték vagy másefféle címezés lehet, amikor ugyanis a kedveskedés, megbecsülés vagy hízélgés előre pingálja a jelzőt: *Tekintetes, nemzetes, nagyságos, vitézlő, tudós, tiszteletes* smf. Iksz Ipszilon úrnak vagy asszonynak. A *báró, gróf, herceg, lovag* s másefféle is jelző. Valamikor volt tisztség és méltóság emléke. Hát beleilleszthető a magyar nyelvi szokásokba, hogy előrebocsátottan mondjam vagy írjam valakinek: *gróf, báró, herceg*.

De hogy valaki maga-magát becsülgesse, pávatollazza, dicsérje akármi jelzővel is, ez éppen olyan mulatságos, mint amikor a 93 kilogrammos vagy kisebb súlyú hölgy így írja a nevét a levele alá vagy a névjegyére is így nyomatja: X. *Mariska, Fánika, Terike, Jucika*.

Szilyék szerint: király Mátyás, főherceg József, miniszter Kossuth.

Nincs olyan tisztanyelvű magyar a világon, aki így beszélne:

- *Gróf Zichy, gróf Lónyai*.

S ha a Tudományos Akadémia kibocsátott körlevelére olyan válasz is érkezik, hogy bizony itt meg ott így beszélnek:

- Ez a gróf Csáky kastélya.

- Ez a báró Bors dülője.

Hát ez nem a nép nyelvén van mondva, hanem a cselédség nyelvén. A cselédség rászokik némely idegenségekre, éppen úgy, mint ahogy a hazatért baka egész életében így emlegeti tisztjeit: Kapitány Mayer, őrmester Balogh. Ezt azután a családja is így mondja. De már annyira nem megy a vérébe az idegenség, hogy analógiát csinálna rá. Nem mondja soha:

- Itt lakik orvos Pákozdy, ez meg mérnök Pálffy háza.

*

Még a *dr.* cím se járhat a magyarban elől. Különösen nem azért, mert a nevek előzője még egy előzővel: kétkalapos ember.

Az Akadémián és Szily Kálmánon kívül

nem okoz fejtörést senkinek, hogy a *dr.* címet hova teszi *iff. Szász Károly*?

Előre?

És így írja-e a nevét Bethlen gróf: *dr.* Gróf Bethlen, mikor nem a gróf a *dr.*, hanem Bethlen.

*

bátortalan

Épp oly silány idegenség, mintha azt mondanám: *hidegtelen, gyávátlan, félénktelen, vitézetlen, hőstelen* és másefféle.

A kodeksz-magyarság korában nem is ismerték ezt a szót, csak a tizenhetedik században vetették először papirosra.

Bármennyire megszokott és régi is a következő néhány efféle szó: rút idegenség.

*

be- és ki

Nyelvünket már annyira megfertőzte a német szomszédság, hogy már a *be* és *ki* fogalmakat is összezavarjuk, épp úgy mint az *itt* és *ott*, *az* és *ez* között való különbségeket.

Olvasom a lapban, hogy az utcát kikövezik. Vajjon miből? Miféle állapotból kövezik ki? Azt gondolom, hogy a kövezés inkább burkolása a földnek, tehát nem *ki-kövezik* az utcát, hanem *bekövezik*. Hiszen ha nem kövel, hanem homokkal történik ez a művelet, senkise mondja, hogy *kihomokolják*, hanem mindenki így beszél: *behomokolják* az utat.

Persze erre nem hallunk német kifejezést, de az *auspflastern* gyakorta beszáll a fülünkbe.

*

*

beáll, beállít (eingestellt werden, einstellen)

Magyarul: *megszűnik, megáll, megszüntet, megállít, elreked, elrekeszt* smf.

Kelemen Jómagyarság című könyvében ugyancsak melléje hibáz az üllőnek, mikor ezt írja. (16. lap) »Beáll a Duna: helyes kifejezés.« Ugyan már hova állna be?! Befagy vagy megáll a helyes.

Megjelenés értelmű *beállít* azonban jó szó. (Mozzanatos-ít képző.)

*

becsip (kneipen: csipni)

Jókai egyszer száz kifejezést írt össze a részegségre.

*

begyakorol (einexerzieren)

Gyakorol, aki gyakorta csinál valamit. *Begyakorol* épp oly képtelenség, mint *kigyakorol*, *meggyakorol* s más ilyesféle. Mink nem *begyakoroljuk* a kardforgatást, hanem *megtanuljuk*. A *tanítás*, *tanulás*, *tudás* és *gyakorlás* a kaszárnján kívül nem szó.

*

behozni (einholen)

A késést a vonat *behozza*, ha a masina osztrák-magyar, de ha színmagyar, akkor *pótolja*; *eléri* az időt, a rendet, *gyorsabban halad*, *gyorsítja a vonatot*, *helyregyorsul*, *rágyorsul*.

beismer (bekennen)

megvall.

*

beláthatatlan

Még a láda se lehet *beláthatatlan*, ha nem látok belé, nem hogy valaminek a következménye - mint a háború folyamán Höfer jelentéseiben napról-napra olvashattuk. A mi nyelvünkben nincs se *beláthatatlan*, se *kiláthatatlan*, hanem van: *mérhetetlen*, *képzelhetetlen*, *számíthatatlan*.

A magyar belátja a magaslatról a környéket. Belát a mélybe, pincébe, árokba, szivbe s másüvé.

De hibásan mondjuk *belát*, ha arról szólunk, hogy valamit *megért*, *megismer*, *általért*.

Épp ilyen németiségek ezek is: *bebizonyít*, *beszüntet*, *betart*, *betanul*, *betekint*, *bevall*, ezek helyett: *megszüntet*, *megtart*, *megtekint*, *megvall*.

*

belátás

megértés, megismerés.

*

belépti jegy

Már Tóth Béla figyelmeztette rá a pesti magyarságot, (Nyr. XXV. 562.) hogy a *belépőjegy* a helyes.

*

belőlük, közülük

Egynéhány buddha pap jött Európába.
Magyarországba is jött *belőlök*.

*

*

belsőleg

Szily szerint nem jó. (M. nyelvújítás szótára.)

Nézd: *külsőleg*.

*

belváros, külváros

Ha *belváros* jó szó, ha a *külváros* jó szó, jók akkor ezek a szavak is: *belruha, külsruha, belszoba, külszoba, belülés* (belsőülés), *bel titkos tanácsos, beludvar, külmező*, smf.

A *belvárost, belügyet, közügyet* megszoktuk, mégishát ne ékte lenítsük tovább a nyelvünket új meg új *bel* és *kül* kezdetű szavakkal.

Mondhatná erre valaki: az *alsó* és *felső* rövidülésére vannak példák az ónyelvben: *alperes, alföld, felföld, alvég, felvég*. Hát vannak. Mint ahogy vannak más germános szavak is: kodekszekben. De már például Szegeden nincs *alváros* és *felváros*, hanem *alsóváros* és *felsőváros*. Az *alperes* szembezállója: a *felperes* ismeretlen szó az ómagyarnak. Az *alföld* meg *felföld* is olyanféle magyar alkotása lehet, aki *alíng*et viselt télen és *felkabát*ot. Az *alvég* és *felvég* is ismeretlen két szó az ónyelvben. Talán tréfából rövidített így valaki. Vagy nem tudott jól magyarul és úr volt...

A *kávészac* nem *alkávé*, hanem *kávéalj* v.

alja. Mint ahogy a *tejfel* nem *feltej*.

Bele, belől, belső, stb. ősi gyökere a *bel*. Tehát akkor is nem *béle-tyúk, hasa-disznó, bőre-szarvas*, hanem *tyúk-bél, stb.* Tehát város *belje* vagy *belső-város* (ha már a *bélből* adverbium lett), mint a régiek mondták.

bemutakozás

A *bemutat* szó megvan az ónyelvben is a *vorstellen, presentiren* értelmében. A *bemutakozás* nincs. Hát ezen érzem is az idegen szagot. Vélném, hogy a *nevezkedés* az igazi magyar szava, bár ezt semmiféle szótárunkban nem találom. Bemutakoztak egymásnak: *megnevezkedtek*.

*

belső

Mi szükség reá a *belső* helyett? Az ónyelvben *belső* és *külső* járja. Ha *künső*, *lenső* visszás, a *benső* is elvetni való.

*

benyomás (Eindruck)

A hatás szó mellett fölösleges németiség.

*

beolt

A *beolt* is németiség, ha nincs mondva mit és mibe.

*

berendez (einrichten)

A magyar csak akkor *rendez be* valamit, ha kívülről berakja valahova. A szoba *elrendezése* vagy *megrendezése* nem berendezés.

*

magyarok a beszédrész szón bizonyára idézeteket értünk, kiszakított részeket valamely beszédből. Amit a grammatikusok értenek rajta, az bizonyára csak szavak különböztetése.

Tanítók beszélhetnének róla, hogy micsoda nehéz megértetni a gyermekkel, hogy a *mondat nem beszédrész*, hanem *mondat*. A *szó* ellenben nem *szó*, hanem beszédrész.

V. ö.: a többi nyelvtani szak-szókkal.

*

bérkocsi (Miethwagen)

Épp oly rossz szó, mint volna: *díjhintó*, *pénz-szekér*.

Mondjuk inkább *fiaker* és *konflis*. De úgy is megérthetjük, ha azt mondjuk: *egylovas*, *kétlovas*.

*

beszerezni (einkaufen)

A régiek *vettek*, *vásároltak*, *megszereztek*.

*

beszámítható (zurechnungsfähig)

Nincs beszámítható állapotban: Nem tökéletes elmélyű. Részeg. Nincs meg a négy fertálya. Nem felelős, smf. a helyzet szerint.

Számításban idegenes a *beszámít* valamibe. Mibe? Nem az a kérdés mibe? hanem, hogy mennyibe? Mondjuk inkább: *Ezt meg ezt beleszámítja* a számvetésébe s akkor kérdezhető az is, hogy mennyibe?

*

beszüntet (einstellen)

Már csak Pesten járja, mint a *bevár*, *megvár* helyett, *beszentel* a *megszentel* helyett, *bebizonyít* a *megbizonyít* helyett. Épp így a *betanul*, *betanít*, *betart*, *bevégez* (elvégez).

*

bevégez

Ha végzés nem befelé történik, semmi ok sincs arra, hogy ne *elvégzés* legyen.

*

beszédrész (Redeteil)

Ez a szó is rávall, hogy nyelvészeink a magyar grammatikát nem a magyar nyelv ismeretéből alkották, hanem a német grammatikákból. Mi, grammatikátlan

bezár (schliessen)

Helyesebb: végez, bevégez, befejez (levelet).

*

bezárólag

»Érvényes okt. 1-től decz. 31-ig bezárólag.« Ha magyar ember fogalmazta volna, a *től* és *ig* helyett ezt írja:

okt. 1 - decz. 31-re. S akkor a *bezárólag* felesleges.

V. ö.: -ig.

*

bibornok

biboros.

*

bigot

vak.

*

bilánsz

vagyonkép, vagyontükör, tükör, üzlettükör.

*

bír (haben)

A haben érbelmű bir és a belőle

fattyazot *birtok*, *bírvágy*, *birodalom* smf. mind idegen szó a lelkünknek, ha egyike másika régi is. A magyarnak *apja van*, a német *bir egy apát*. Ezer példára onthatnám a tentát, de szívesebben ontanék a fejére egy akónyt is annak, aki a haben-bir helyességét még bizonyozza.

A *birtok*: föld, jószág, gazdaság, tanya, uradalom, stb.

Birtokos: földesúr, földműves, uraság, gazda, ura (valaminek).

Bírvágy: kapzsiság.

Birodalom: ország, uroadalom, királyság.

Ha magyar véremnek azt mondom, Toldi erős volt: *bikát birt*, éppenséggel nem azt érti rajta, hogy *bikája volt neki*.

*

kibir (aushalten)

magyarban teher kivitelére vagy kiemelésére való szó. De valami állapotot *kibirni* épp úgy, nem lehet, mint *bebírni*. Ha valami rosszat nemi birunk elviselni, elég mondanunk: *Nem birom*. A *ki* hozzátétele már idegenség.

*

birálni (kritisieren)

A régiek azt mondták: *ítélni*, *mérni*, *fontra tenni*.

Az író sem *irál*, szűrő se *szűré*l, festő se *festél*.

*

birtokos ragozás

Az idegen azért képtelen megtanulni magyarul mert az egyes számú harmadik

személyű birtokosrag, a *-ja*, *-je* nem olyan, mint a kapszli, hogy minden sütőre ráillik. Az *n*-végű szavakra például szinte ki lehetne mondani, hogy valamennyi *-ja*, *-je* raggal jár: káplánja, ispánja, fácánja, karácsonyja, lexikonja, szánja, szerecsenje, stb. És mégis van akárhány olyan *n*-végű szavunk, amely nem *-ja*, *-je*, hanem csak *-a*, *-e* raggal jár: *istene, szene, rokona, börtöne, ködmöne*, stb.

A Czuczor-szótár írói is érezték ezt a különös véget, azért jegyzik épp az *n*-végű névszók után - csaknem mindenütt - a birtokos ragozását is. A német-magyar szótárak írói erre, és az ikes igék még tarkább ragozására figyelmezhethének.

Nyelvünket ha jobban ismernék nyelvészeink és irodalomtörténészeink nem írnák: *A magyar nyelv eredete. A magyar irodalom története*, - hanem: *Nyelvünk eredete, Irodalmunk története*, stb. Csak más nemzetbeli írhatja a maga nyelvén: *A magyar... stb. bizonyos (gewiss)*

Helyébe: *valami, valamely, némi, némely, nevezetes, emlékezetes, egyféle, néminemű*.

Mikor rágondolok, *bizonyos félelmet érzek* (ich fühle eine gewisse Furcht): *valami félelmet*.

Példák:

Megismerkedett *bizonyos Wieland* nevű úrral (mit einem gewissen Wieland): *valami Wieland* nevű úrral.

Bizonyos korban már nem táncol az ember: *Vén kecske nem ugrál*.

Ábel *bizonyos* elfogultsággal várta: *valamelyes* elfogultsággal várta.

Zúgnak *bizonyos* testek, midőn erősebb csapás, ütés, szél, stb. éri. (Czucz. Fog. Szótár.) - Zúgnak *némely* testek, midőn erős (nem *erősebb*) smf. éri *őket*. (Egy mondatban három hiba.)

Még komikusabb a *Táj* címszó magyarázatában: ...a táj nem egyéb, mint *bizonyos távolságig terjedő helyiség, térség*.

Azon a *bizonyos éjszakán*. - Azon a *nevezetes* v. *emlékezetes*.

Bizonyos emberek azt vélik. - *Némelyek...*

Ezt az ágazatot, mint *egyféle* állat a gyömbért, turkállya. (N.)

Vala az gylekezésbe: *nemynemew predicalo frater*. (Ehr. C. 66.)

*

biztosítom, hogy (Ich versichere sie)

Nem éppen vad németiség, merthiszen *bizonyos* helyett a nép is mond már *biztost* (a pesti kaszárnnyák és cselédek terjesztik) - és így *bizonyosítom* helyett mondhatjuk *biztosítom*. De mondhatom-e ezekkel a szavakkal kapcsolatosan: *önt, magát, téged?* Bizonyosíthatom, amit mondok, de nem akivel beszélek. Mindenképpen idegen, németből jött szólás. A magyar azt mondja: *Bizonnyal mondom. Bizonyos. Elhiheted. Hidd meg. Bizonyosra mondom. Bizonyisten. Istenucsce, szentucscse*.

*

biztosította őt arról

Fogadta, fogadkozott, megnyugtatta, ígérte, s másefféle a mondat szerint.

Az ónyelvben a nyelvtörténeti szótár szerint a *biztos*: sicher, tutus, securus, confisus; *bizonyos* pedig: gewiss, certus, contestatus, indubitatus.

A pesti magyarság nem ismeri ezt a különbséget; ott semmi se *bizonyos*, minden *biztos*.

*

blúz

A *bluz* idegenből jött, tehát maradjon *blúz*. Épp úgy mint a *papucs* hogy török szó, vagy a *pántlika*, hogy német szó. Az ilyen

szavak gyarapodást jelentenek s nem rontják a nyelvet, mint a *kedély*, *pamlag* és másefféle csinálmányok.

*

bohózat

Olyan szó, mint volna: *komolyzat*, *vidámzat*, *pajkoszat*, *csintalanzat*.

*

blantál, blamiroz

Ne blamáld magad: csúful ne járj!
Meg ne csalódj.

*

bók

V. ö.: *csók*, *csókol*, *csat*, *csatol*.
Maradhat, bár ellene is állítható példa: *zsarol*, *oszol*, *mormol* és egyéb.

*

bliccel

A magyar ember sohse bliccel, tehát szava sincs rá. (Elsikamlík, elcsúszik.)

*

bokszer

dögönyeg. (Régi szó!)

*

blindre

vakon, vakul, zsákban (macskát zsákban).

*

-ból -ből

Németes az ilyenekben: *Szívből köszönöm*, szívemből kívánom.

A magyar ember nem mondja: *szívből*, mert ha köszön valamit, valóban a *szívével* köszön, vagy *szíve szerint* kíván. A magyar ember becsületes és igaz. Épp azért nem a mi lelkünkben fakadtak az ilyen levélzáró kifejezések: *Őszinte barátja*, *igaz hive*.

*

bohóc (bajazzo, Dumer August)

? Mi szükség volt erre a csinálmányra, mikor a nép ajkáról tucatszámra gyűjthetik az ilyenféle neveket: *Ugri Matyi*, *Figura Jancsi*. (N. a Nyelvörben a csúfneveket.)

*

bölcsész

ász, -ész képző csak névszókból alkot névszót. Nem mondhatom *igazász*, *javász*, *boldogász*, *butász*, *gyengész* s másefféle.

Tehát azt se mondhatom bölcsész. A bölcsőképzítő mit szól a bölcsész szóra?!

Maga a bölcselő szó elég arra, hogy kifejezze a filozófust. Filozófia: bölcsességtan (ha már a tan-t elfogadtuk.) Filozófál: bölcselkedik. Filozófus doktor: tudós bölcs vagy bölcsesség tudósa.

Filozopter: bölcsességhallgató: *bölcselő*.

*

boldogtalan (glücklos, infelix)

Boldogtalan, bátortalan, tisztátalan, bizonytalan, elégtelen, dicsőtelen, bizony fáj tőle a fülem.

A *-talan -telen* fosztóképző csak nevekhez járul nálunk, milyenségszókhoz nem. Mi oly gazdagok voltunk mindig a milyenző szavakban, hogy nem szorultunk a *széptelen, dicsőtelen, édestelen* formaképzésekre, amelyek mind a német *-los* átvételei. Noha vélném a latinból fordító kódex-írók szegték meg elsőben a törvényt. Annak a szót-szóra pennázó papnak vagy deáknak kellett a *felix, infelix, fidelis* és *infidelis* mentül tökéletesebb fordítására a *boldogtalan* és a *hűtlen* szó. De aki először írta ezt a két szót, bizonyára nem is volt magyar eredetű.

Szörnyűség a nemrégiben keletkezett *komolytalan*! Ezt se magyar írta le először. Várom, hogy jön utána a *vigtalan* is. De én meg arra mondom rá majd, hogy *széptelen*.

*

bolygó csillag

Az a bolygó, aki tévelyegve jár, - tehát iránytalanul vagy irányavesztetten. Dehát az ég planétái nem bolyonganak. Avasuti sinnél is tökéletesebb pályán kerengenek a nap körül. Fiai a napnak tehát a mi nyelvünkön

fiók-csillagok.

N.: Naprendszer.

*

bonmót mond

Fején találja a szöveget, rácsíp.

*

borjusült, csirkepaprikás, báránybecsinált

A németből fordító vendéglői magyar nyelv szörnyűségei. Nekünk nincs lepénykaprosunk és káposztatöltöttünk és rétesalmásunk, mint ahogy nincs kertszőlősünk se, szoknyafodrosunk és csizmarámásunk. Börpárducos eleink az ilyen magyarságot buzogányszögessel ütötték volna kupán.

*

bőrönd

Helyesebb: turba - bőrtáska.

*

borzad

Régi szó. Tehát borzadalmas jó szó és a borzalmas is megállhat, mint a sok egyéb, belsejében kopott szó: *tés: tekintetes*.

Hibás azonban az *elborzad*.

Az ónyelv szótárában nincs meg *elsápad, elhalványul* se, de kódexbeli szó az *elszörnyülködik*. A borzadás azonban nem

lehet *el*, mert a hajnak, bőrnek
megborzolódnak mondjuk vele.

*

boszorkánylövét (Hexenschuss)

nyílalás.

*

botrány

Olyan mint volna *kivánczolás* helyett
kivány, *siránczolás* helyett *sirány*, *érintkezés*
helyett *ériny*.

Még skandalumot is inkább mondok,
hogysé ilyen ostobaságot.

*

brevi-loquentia

velős beszéd.

*

brilliant

csiszolt gyémánt.

*

bronz (Bronze)

A bronz szót némelyek *bronc*-nak

írják. Merthát a német *z*, *c*-nek ejtődik.

Ha azonban tudjuk, hogy ezt a szót a
latin *Brindisium* (*Brindisi*) szóból alkotta a
francia, *bronze*-nak, - *acs Brundisium*, -
akkor minek majmolnánk mink a németeket?

*

bukolika

juhásznóta.

*

bukolikus

népköltő.

*

butaság

Együtt a család:
balga, bárgyú, együgyü, ügyefogyott,
botor

hőbőlygős
élhetetlen

bamba, tátott-szájú, *lühü*, tatrafüles,

tataló

mafla, málé

melák, *táté*

kaba

jámbor, ártatlan, gyermeki

ügyetlen, bibaszt, pupák

Filkó, Bolond Istók, Hübele Balázs,

Fajankó Mihók

bolond, félkegyelmfi, félnadrág, kajla

félcsákó, félcsizmas, *félkerék*, félneder

félslavári, *féltürkü*

eszelős, eszeveszett, *eszefordult*,

eszement

kerge, kelekóla, *golyhó*, *ferdeeszű*

bahó, kákó, kákombák, *habók*

oktalan, oktondi
 ostoba, hájfejű, hidegvelejű, viz-eszű,
 tökkolop
 mulya, *mumák*
 pipotya, gyöngé, nyám-nyám, nyámándi
 toloomi ember, tutyi-mutyi
 lipi, liphec
 rátóti.

*

bűvész

Nem éppen rossz szó, csak éppen az a hibája, hogy aki alkotta nem ismerte a magyar nyelv lelkét. A mi nyelvünk eredetileg nomád népnek a nyelve. A nomád népek nyelvét pedig az jellemzi, hogy nincsenek benne homályos szavak.

Sokkal szebb volna, ha a régi *garabonciás* szót vennék ki a bűvészek a lomtárból. A garabonciás az ősidőkben pap volt. A kereszténység elfogadása után varázslathoz értő kóborló. Elvégre a bűvészek is kóborolnak.

*

- C -

*

cakni

béka fog. Kendnek varrok üngöt, gatyát, béka fogásra hagyom az alját. (Tájszótár.)

*

célszerű, célszerűtlen

A *cél* tudjuk mit jelent. A *szert* is tudjuk mit jelent. Sőt ha valaki azt mondja: *célszer*, azt is ráértjük arra a köralaku rudas táblára, amely mellé a lövőegyesületek és katonák lőni szoktak. De, - ha valaki azt mondja *célszerű*, azt bizony nem értjük, hacsak Budapesten nem tanultunk magyarul.

A magyar ember azt mondja: *célos*, *hasznos*, *jó* és másefféle a mondat szerint. Vagy *céltalan*, *haszontalan*, *rossz*...

*

chauvinista

Atillás. Atillás magyar. Atilláskodás.

*

chef-d'oeuvre

remek. (Az ő se dövrje - remeke, remeklése.)

*

cipész, erdész

Ha a cipőből jó a cipész, akkor a dajka neve épp így lehetne *bölcsőből bölcsész*. A kántor neve *tüdőből tudész*. Az író neve az *agyvelőből velész*. Az időjós neve a *felhőből felhész*. A kocsis neve a *gyeplőből gyeplész*. A cserepes neve a *tetőből tetész*.

Az erdész szó aligha vethető már el, de mért vetették el cipészeink az ősi jó *varga* szót?

- CS -

*

cisterciek

fehér barátok.

*

clairvoyance

néző, látó (a napi értelemben).

*

claqueur

tenyerész.

*

cleptomania

szarkaság, szarkalelkűség.

*

clown

Bolond Matyi, Matyi.

*

*

csak - csupán

Simonyi azt mondja, hogy a *csak* szóval a *csupán* és *csupáncsak* egyértékű. (Ktsz. 192. l.)

Csupán erősebb a *csak*nál. Hát még a *csupáncsak*?

- Hogy van kend?
- Csak lassan.
- Hát Pali dolgozik-e szívesen?
- Csak imigy-amugy.

Ezen zenébonát csupán a parasztság kezdette. (Gyul. 242.)

Csak a mondat végén *csupánná* változik, ha nincs előtte ez a szó: *már* vagy *még*.

'P. Hét testvérem közül magam élek csupán. Vagy: Hét testvérem közül csupán magam élek.

Semmi sincsen, csupán jó. (P. P. Pax. A.)

*

csalhatatlan

A pápa csalhatatlan. Jobb volna: csalódhatatlan.

*

csinál

A *csi*, *csin* igető *csinál* értelemben megtalálható az ázsiai nyelvekben is. Az afgánoknál Fekete Zs. szerint éppenséggel egy a magyarral (*senal*). A kínai nyelvben

cso a csinál. De a tót *csinjiti* is *csinálni*. Az írásainkban mégis jó, ha csak egyik szónak ismerjük a néhány száz közül, amelylyel cselekvést fejezhetünk ki.

*

csodaszép

Lásd: Kőkemény.

*

csomag

Ujkori csinálmány. Épp olyan jó, mint volna *nyomó* helyett *nyomag*, *vonó* helyett *vonag*. A csomagot a régiek *csomónak* és *csomóléknak* mondták, a csomagolást *csomózásnak*.

Hogy a *csomó* mást is jelent? Hát a *vonó* meg a *nyomó*, a *daru* meg a *bak*, a *tőr* meg a *pad*? Hát a franciánál a *person*, amely azt is jelenti, hogy *valaki*, azt is, hogy *senki*! Minden nyelvben vannak ilyen két-háromjelentésű szavak, de azért nem zavarják az értelmet.

Csak csirázzék hát az a *cso-mag* annak a kertjében, akinek jobb a *csomónál*.

*

csőd

Ezelőtt csak száz évvel is nevettek volna rajta, mint ma nevetnénk, ha valaki az éneklármát *bőd*-nek nevezné, vagy a puskalövést *dör*-nek, vagy a pezsgőt *pezsd*-nek.

*

csökken

Nézd: apad.

*

csőr

Szerencsétlen és szükségtelen csinálmány. Magyar ember nem is ismeri. Ha iskolában rákényszerítik is, elveti magától. A madárnak *orra* van. Az orra hosszában alulról van a *szája*. Látni is az orrán azt a két lukacsát. A szája nyílása az orra csontjának az alulsó része. Ami a nyelve alatt van, belülről az is száj, kívülről *ál*la. Ezzel a megkülönböztetéssel megvoltunk egynéhány ezer évig, hát minek nekünk az *alcsőr* és *felcsőr* es másféle haszontalan csőrültségek?

*

csucsosodik (gipfeln)

Abban csucsosodik ki: *oda lő*. Arra *céloz*. Abban *fészkel* v. *fészkelik*.

*

curukkol

hátrál, hőköl, faral.

*

- D -

*

dal és dana

Megkülönböztetése a kettőnek:

dal: aria, chanson.

dana: melodia.

Mert *danolni*, *dünyükölni* forma nélkül is lehet. A fülemile danolgat, a kislány is, de már a szinpad énekese *dalol*.

Ez a megkülönböztetés ugyan nincs benne sem a szótárunkban, sem a beszédünkben, de ha két szavunk is van két fogalomra, miért ne választanánk meg egymástól a kettőt, - mint ahogy a nyelvtudomány is elkülönítette épp ily okból az *igét* a *szótól*. Az ónyelvben az *ige* és *szó* különbsége nem az volt, ami ma.

*

dandy

divat-szarka.

*

darab (szindarab)

a német Stück.

Csak hogy a magyar *darab* szó mindig valami egésznek a töredékét, részét jelenti. Tehát nem jó fordítása a szinpadi Stücknek. Mondjuk inkább: *játék*, *szinmű*, *szinjáték*, *dráma*.

Épp így a *butordarab*, *ruhadarab* is csak darabja lehet a bútornak vagy ruhának. A jó szék nem *butordarab*, hanem *bútor*, a mellény nem *ruhadarab*, hanem *ruha*,

öltözet-rész.

A darab hibás ezekben is: *egy darab gyertya*. *Egy szál gyertya*. Az ing, gatyája is *szál*. Továbbá *szál* a puska, bot, kard, pipaszár s a hasonlók. A kenyér *karaj* vagy *szelet*. A magyar inkább az alakkal jelzőz: *Egy levél tészta*. *Öt levél kötvény*. Tíz *szem gyöngy*. Hat *szem rubin*. *Öt fej káposzta*. *Egy fej szőlő*. *Egy fürt szőlő*.

A *darab* elhagyható az ilyen szólásokban:

Öt darab hordó. Mondd: *Öt hordó*.

Öt darab arany. Mondd: *Öt arany*.

Ötkoronás pénzdaráb. Mondd:

Ötkoronás pénz.

*

egydarabig, darabig, jódarabig

A német várhat *einwenig*, de a magyar nem. Mert a mi logikus észjárásunk megkövetelné, hogy két darabig, és háromdarabig is várakozzunk.

V. ö. : egykevés.

*

delej

A *delej* valami alföldi tanító csinálmánya a *dél-éjből*; a Mágneshegy neve, a világ minden nyelvén Mágnes.

*

demimonde

Tolnai szótárában: félvilági hölgy. Egerben *kacérnő* a kasszirnöből magyarra

forgatva. De jó a világasszonya is, a Tájszótár szava.

*

denaturált spiritusz

büdösszesz.

*

diákflastrom

deák-ir, angyal-zsir.

*

diameter

híd, hidaló.

*

detektiv

vizsla, kabátos rendőr.

*

Dicsértessék a Jézus Krisztus.

A laudetur Iesus Christus szótári fordítása.

Bejegyezhető a római katolikus egyház íróinak nyelvünket rontó kifejezései közé. (Nézd a katekizmust s az iskolai Róder-

bibliát.)

Dicsértessék a Kossuth Lajos. Első szentünk a Szent Gellért. Minek is élt a Szarvas Gábor?

De maga a *dicsértessék* is vétség a magyar nyelv természete ellen. Ki beszél így:

Izleltessék a bableves! Tétessék fel a kalap!

A *tat*, *-tet* igealak megvan a nyelvünkben, de a rendje is megvan, hogy mikor hová való. Jó ha így mondjuk: *Itasd meg a lovat*. De az nincs jól, hogy: *Itattassék meg a ló*. Ilyet csak idegen mond.

*

dilemma

szoros, ebutca.

*

dilettáns

művészkedő.

*

dinasztikus

királyházi.

*

diplomatie

rókanyelven.

*

dixi

Eddig van! Pont! Nyelvőr szerint (12:528) dixi: szómondás. »Ez az én szómondásom.« - így végzi a beszédet a nép. (Hol?!?)

hogy csak a hordó vagy pince bűzét jelzik vele. A régi nyelvben a *biüdös* szó enyhébb helyettesítője volt. *Dohos*nak mondták a koporsót, a holttestet s egyéb másmindent is ami rothad.

*

*

disputál

felesel, összefelet.

*

dissonáns

fülsértő, fülboszantó.

*

dissonancia

hang visszája.

*

diurn

díjas.

*

doh, dohos

A mai nyelvben annyira félretett szó,

*

dolog (Ding, Sache, chose, res)

Magyarul: *valami, valamicsoda, ízé, szer, ügy, ok, sor, eljárás, készség, alkalmazosság, micsoda* és egyéb mindenféle a mondat szerint vagy (többnyire) *semmi*. A dolog ugyanis többnyire egy meg nem talált szónak a helyettese. Meg kell keresni azt a szót, amely fölöslegessé teszi. A német *Ding*, *Sache*, a latin *res*, a francia *chose* dolognak fordítása idegen magzat, magyar bölcsőben.

Debrecenben az *ügy* helyett is *sor* járja.

»Szent dolgokról elmélkedett.« De hátha éppen arról elmélkedett, hogy a szent ember miképpen lehetne szent az alvásában is? Tehát mondjuk inkább: *szent mindenfélééről elmélkedett*.

*

dominal

uralog rajta.

*

dormitorium

hálózás.

dosis

nyelet.
N. adag.

*

*

douche

zápor.

*

*

drasztikus

pokróc.

*

drogueriás

fűáros, füves.

*

drogueria

füvesbolt, füvesség.

*

dúvad

Állítólag komárommegyei szó.
Minthogy azonban sehol erre bizonyosság nem
található, bizonyára csak egy komáromi,

hogyan egy komáromi ember faragta.

No bőven élt *sűhussal* abban a jó
múidőben. Dehát íme még a *repüség* korában
is elő-előbukkan az ő *dúvadja*.

- E, É -

**ecsetel (etwas malerisch
beschreiben)**

A magyar ha *fest*, épp úgy nem *ecsetel*,
mint ahogy nem *pennáz*, mikor *ír*, nem *lábaz*
mikor *táncol*.

*

eddigi

Eddig, addig az ónyelvben *ezig, azig*
volt. *Eddigi* épp oly törvénytelen képzés,
mint volna *addigi, mígi, meddigi, házigi,*
kertigi, reggeligi.

*

édeskés, savanykás

Édeskés, savanykás épp oly
kicsámpásított szó, mint volna *szagoskás*,

savanyuskás, sárgáskás, paprikáskás.
(Kazinczy remeke!)

*

edz (etzen)

Voltaképp *étet*. De különös, hogy nálunk az *acéloz*, *erősít*, *keményít* helyett járja.

*

edzett

acélos, vasmellű, vasalt, kemény, tűzről pattant, cserzett, vihart szokott, szelet szokott, ember a talpán, megáll a sarkán s másefféle, erőt kifejező szavak.

*

egész (ganz)

Egésznap (*den ganzen Tag.*) - napestig, (Régi nyelvben is.) A népnyelvben olykor: teljes álló nap.

Egész éjjel nem aludtam : *Az éjen át.* Éj hosszán által. Vagy: éjhosszon által. »Mind éjszaka: *tota nocte*« (Jord. C.) Más kódexekben: *éj által, mind éjt által.* A virrasztó *éjten éjt által-vigyáz.* (Telegdi Evang.)

Aludtam egész éjjel egész nap: *Aludtam mind éjt mind napot egyhuzamban.*

Az egész falu összegyűlt. (Das ganze Dorf versammelte sich). *Mind a falu összegyűjt.* Más forgókban az *egész falu: a falu mindnyája.* »Mind az ő fájának halált evék.« (H. B.)

Kálvin vallása az *egész országban* terjedez - *országszerte.*

A török az *egész ország* - az ország

egészen.

Az egész falu arról beszél: Mind a falu arról beszél.

Egész világ: *Mind e világ.* (Ehr. C. Érdy C.) Noha Érdy kódexében *egész sziget* is említődik.

Egész erejét összeszedte: *Minden erejét.* (Mert képtelenség: *fél erejét összeszedte.* Akkor is *ereje felét.*)

Egész lélekkel rajta van: *Teljes lelkével.*
Ez az *egész beszéd* nem tetszik nekem:
Mind ez a... vagy: Ez a beszéd *elejétől végig...*

Ez a gyerek egész apja: *...szakasztott apja.*

Egész vadász lett: *Szinte... Teljesen... Végig.*

Az egész had ott volt: ... mind a had...
Az egész határt bejárta: Mind a határt...
Egész magán kívül volt örömében (Két germanizmus): Repesett az örömtől.

Egész végig: Végestelen végig.
Egész bizonyos (Ganz gewiss):
Bizonyos. (A magyarban nincs félbizonyos.)
Tizenkettő.

Egésznap vártam: *Esteles - estig vártam.* (Ahol az *egész* nyomatékos, mennyi szép határozónk van rá!)

Egész életében: az ónyelvben: *mind életében* vagy *teljes életében.* Tehát első személyben: *mindéletemben.* (V. ö.: *mindéig*) vagy *teljes életemben.*

Az egész országban: Az országban *mindenütt. Kerek Magyarországon.*

Az egész faluban: végig a faluban. Végig-hosszat a falun.

Annyi az egész: annyi nekem, vagy csak *annyi, annyicska* az ügy.

Egész esztendőben: Esztendőt által v. esztendőt át. »Soha esztendőt által három mise nem mondatik.« (Corn. Cod.)

Egész valója: Minden porcikája, tetőtől talpig, minden ize, teljes valója.

Egész teste fájdalom volt: *Teste csupa* fájdalom volt. *Csupa daganat a lába, csupa vér az inge,* - mondja a nép. Nempedig: egész lába daganat, egész inge vér.

...pokolba kívántam az egész Gődöllőt. - Magam írtam le ezt a rút német *ganzos* mondatot a Hatalmas harmadik c.

regényemben, mikor még nem eszméltem rá, hogy pesti magyarul szólok. Merthiszen ha képtelenség a magyar elmének, hogy *nyolcad Gödöllő* vagy *negyed Gödöllő*, miért volna helyes az *egész*? A harmadik kiadásban igazítottam: *...pokolba kívántam Gödöllő minden lakóját.*

Épp egész esztendeig szolgált: *Kerek, egész...*

Egészen igaz (Ganz wahr.) *Végig igaz. Tejesen igaz. Cseppig igaz. Szín-igaz.* Nem *mind igaz* volt az ártatlanok gyalázása. (Pázmány.)

Mondd el az egészet: Mondd el végig, töviről-hegyire, apróra, teljesen.

Nem egészen így van: Nem hajszálig... Nem pontos a beszéd.

Leggyakoribb kifejezéseink a ganz-ra:

Mind, minden, hosszat, át, által, végig, végiglen, teljes, szinte, csupádon, csupa, kerek, tisztádon, tiszta, testestül-lelkestül, csapatostul, seregestül, mindenestül, fenekestül, testtel-lélekkel, testi-lelki.

Intés: Ahol nincs a kérdésben a *fél* vagy *negyed* (*félig, negyedig*), azt se mondd: *egész* vagy *egészen*. Ahol az *egész, egészen* előtűnik a mai írásokban, többnyire törölhető anélkül, hogy az értelem változna.

Tehát ez a mondat rossz: *»Rokonunk nincs itthon: az egész lakása a mienk.«* Miért rossz a mondat? Mert a rokonnak nincs *fél-lakása* v. *fertály-lakása*, csakis *egész lakása*. A mondat így jó: *Rokonunk nincs itthon: a lakása egészen a mienk.* Vagy: *a lakása a mienk.*

*

egydarabig

egydarabig - valameddig, darabig, kisdarabig.

*

egyedül (allein)

Szónak jó szó, de ha *csak, csupáncsak, csak az egy* helyett mondja valaki, bizony nem beszél magyarul, ha magyar szóval beszél is.

A Révai lexikonban olvasom a *Jócselkedetek* cikkben:

»Az ember egyedül a hit által üdvözülni.«

Hátha másodmagával van egyútján az életnek? tisztelt cikkíróúr? Csak aki egyedül van, az üdvözülni? Hát csak a remete üdvözülhet?

Más példa:

»Egyedül a katolikus vallás.«

Mondhatom-e valakiről, egyedül kenyérrel élt?

A *nur* nekünk *csak, csupáncsak*, de sohasem *egyedül*.

Szabály: egyedül - magában.

*

egyelőre

Megszokott vadszó. Állítsuk vele szembe: az *egyhátra* szót s akkor megismerjük, hogy mi értékű. Magyarul így beszélünk: *ideig-óraig ideiglen, ideigvalóan, addig is, mostanában, ma még, valameddig, eleinte, elején, kezdetén, kezdetileg, ma, máma.*

*

egyenruha (uniformis)

A nép elfogadta, de azzal a kis másítással, hogy az *egyen* helyett *egyem*-et mond. *Egyenruha* épp olyan magyar szó a nép érzése szerint, mint *eszemadta*. Vélik, hogy az eszemadtának valami rokonszáva.

Ha nincs hal, béka is jó.

*

egyén

Nem is volna rossz szó, ha *eggy-én*-nek ejtve valami *magahitt*, *magabízó*, *mindig-ego*: *egy-én* a mondás. De már más vonatkozásokban, a *karakter*, a *persona* kifejezésére csak tudományos művekben szenvedjük el. A szépirodalmi művekben és élőnyelvben van nekünk mindenféle színű kifejezésünk az *egyén* helyébe.

*

némi, *kevés*, *kissé*, *kisidőre*.

Ruhel ein wenig: szusszanjunk.

Pihenjünk egy percet. Pihenjünk valamicskét.

Egy kis... azonban nem mindig német.

Német, ha elhagyható, vagy ha ezzel helyettesíthető: *valami*, vagy *némi*, *valami kis*. Nem hibás a mesében sem: egy kis kunyhót, - mert itt az ellentét kiemelésére való. De másutt germán illatú.

Azt lehetne mondanunk:

- Ha *egy kis* jó, miért ne volna jó az *egy kevés* is?

Válaszom:

- Mert *egy kis* kunyhó lehet a világon, sőt *két kis* kunyhó is. De *két kevés* és *három kevés* nincs a mi beszédünkben.

*

egy

Hiba, ha ahelyett mondjuk: *valamelyes*, *néhány*, *egy-egy*, *némelyik*.

*

egylet

A magyar nem *egylik*, hanem *egyesül*, tehát az egyesülése *egyesület*.

*

egy és ugyanaz (ein und dasselbe)

ugyanaz, azonegy.

*

egyrészt, másrészt

N.: részint.

*

egyhuzamban

Nézd: párhuzamos.

*

egyszerű, egyszerűen (einfach)

Egy is jó szó, *szer* is jó szó. *Egyszerű* is jó szó. De *einfach* értelmében inkább csak akkor mondjuk, ha *sokszerű*nek az átellenese. Mert a mi gazdag nyelvünk mindazt, amit egyszerűnek mondunk, százféléképpen is jellemezheti a mondat szerint.

Ember:

egykevés, egykissé (ein wenig, ein bisschen)

együgyü,
jámbor,
ártatlan,
gyermeki,
ösztvér,
falusi,
parasztos,
mezei,
piaci,
paraszt,
Másegyebek:
hig,
száraz,
szál,
egy szál,
szegényes,
disztelen, paraszt, üres,
fakó,
szimpla,
morzsa,
szintelen,
rövid, kurta.

*

ekszkuzál

kimos, kimosdat.

*

eksztra

ünnepi.

*

el-

Nyelvünk egyik feledésbe menő előragocskája. Csak igék elején szerepel már az *elmegy*, *eljár*, *elbont* s egyéb ilyenféle alakokban. De régente határozókat is színezték vele. Ma csak talán az egyeten *elvégre* szóban járja. De hogy az ónyelvben mennyire ismert és forgott volt, íme reá néhány példa:

Egy példát elkezdesz, és *elvéig* így, azt mint mutatám, kiírod. (Holt.)

Elrégenten...

Elutoljára szólok arról is röviden...

Elkésőre az megyei gyűlésben

köröztetett...

Csak *elnéha-néha* mutattatott ki...

Csak *elritkán* emlékezünk meg róla.

*

*

nagyszerű (grossartig)

Szó a papagájszótárból.

*

egyszerűen

Többnyire törölhető. Vagy fentírt szavakból helyettesíthető: röviden, kurtán, könnyedén s másefféle.

(N.: közönbös.)

*

egyszóval

Nézd: szóval.

élc (Witz)

Nyelvünk lelkes rontói faragták az *él* szóból: a *vicc*-nek éle van, tehát *élc*.

De hegye is van, hát miért nem *hegyec*?
S aminek éle van, foka is van, tehát a gyenge
élcet *fokc*-nak, vagy *fokac*-nak nevezhették
volna a bölcsek nyelvcsinászok.

Magyarul: *szikra, fullánk, nyíl, ötlet, tréfa, tréfaszó, szólabda, figura* vagy ha
éppen furcsa szó kell, mondd a *ragadáncs*
kaptájára: *kacagáncs*.

*

elég (genug)

Elég nevetséges (genug lecherlich), elég
gyáva, elég rossz, elég baj, elég szép.

Magyarban vagy fölösleges ez a jelző
vagy ha éppen nyomaték kell, így beszélünk:
*No bolond! Ez hát gyáva ember! Rossz, mint
az ördög! Baj is a!*

Genug schön - csinos.

Er ist reich genug - jócskán van pénze.

Genug bekannt - ismerjük! (A kiejtésben
van benne a *genug*. Ismerjük mint a rossz
pénzt, vagy jó pénzt.

Hier sind ja Ritter genug - Van itt lovag
bőven! (Csak akkor mondjuk *elég*, ha ez a
kérdés: elég-e vagy kevés?)

Tehát eszerint változtatandó az *eléggé*
is.

Más forgókban: *jócskán, szentül, ebül, -
lag, -leg (urilag) meglehetősen, alkalmazatosan*
és másefféle.

*

elég az hozzá (genug da zu, vagy genug an dem)

Elég ennyi. Röviden szólva. De hogy ne
nyújtsam. De hogy a végét mondjam. De
hogy dűlőre jussak.

*

eleget hallotta

sokszor, gyakorta.

*

de még ez nem volt elég...

De még ez nem volt minden.

*

eleget tenni (genug thun)

Megelégíteni, jóllakatni.

*

elégtelen

olyan magyar szó, mint volna
kevéstelen, vagy *soktalan*.

*

elégtétel

igazítás, egyenesítés, pótlás, kárpótlás,
rendezés.

*

elégia

busongás, búsuló, kesergő.

*

Tengernyi nél várt a királyt.
Tehát: *életnyi* nagyság.

elem (Grundstoff és Element)

*

Ez is gyártott szó. Sok szép magyar kifejezést öltek meg vele.

Elemében van: *Vízében van* a hal.
Szárnyára kapott.

Elemeire bontom: *Szálaira, kerekeire* bontom. Szétszedem.

Ez az ő eleme: Ez az ő *levegője*.

*

életrajz

»Megírta az *életrajzát*.«

Megírjuk a házasságunk történetét, de nem a házasságunk rajzát. Megírjuk a király koronázása történetét, de nem a koronázás rajzát. Mindig csak a történetét írhatjuk meg életünknek, de nem a rajzát.

*

élénk, élénken

Nyelvújításkori csinálmány. Nem is rossz szó. De kiöli ezeket a szavakat: *fürge, gyors, szapora, vig, üde, eleven, lelkes, lelkesült, repeső, repdeső*. Elhagyható, törölhető, ha az »élénk« jelzésű főnév után ige áll, s az ige kifejezi azt is, amit az »élénk« jelzővel kifejezni akartunk.

Homályos tanács, de mikor alkalmazni kell, megvilágosul.

*

életunság (öngyilkosságok)

Senkise öli meg magát unalomból. Jobb: *életgyűlölet, életútálat* vagy más olyan szó, amely az esethez illik.

*

elfogult, elfogultság

Szily Kálmán jó megjegyzése, hogy *fogul* ige nincs. Tehát másképp kell kifejezni a mondat értelme szerint. Nálunk úgyse skatulya a szó, hanem inkább vagy alatta, vagy fölötte, vagy mellette gondolat eltalálás.

*

életnagyság (Lebensgrösse)

Nincs: *életkicsiség*. Hapedig van, az életnek a kicsiségét jelenti. Tehát *életnagyság* is: az az élet nagysága, nem pedig a festett alaké.

Hogy jobban rávilágítsak, micsoda beszéd volna ez: *arasz-szakállal* van lefestve. Előtte *ökölkrumplik*. A festék *ujjvastag*.

A magyar azt mondja: *arasnyi* szakáll. A krumpli *ökölnyi*. A festék *ujjni* vastag.

A *nyi* »képző« mértéket, méretet »képez.« A mi gazdag nyelvünk egyik értéke. Próbáljuk csak meg németre, franciára, angolra, olaszra fordítaná ezt a mondatot:

elhalmoz (überhafen, überhaufen)

ajándékkal halmozta el - öntötte vagy döntötte rá az ajándékot.
dologgal túlhalmozott - dologgal terhelt.

gyöngye.

*

*

elhatároz

Nem rossz szó, csak az alkalmazása helytelen, valahányszor nincs *határ* a *határozásban*. Olyankor helyesebb: *eltökél, elszán, íté, úgy íté, szándékol*.

*

elismer

- Hát kend meg se lát mán?
- Ájnye hát... mán tessén megbocsátani, de elősmertem az urat. Meg is szakálasodott...

Az elismerés tehát nem *megismerés, eltagadás, megvallás, igazolás, bizonyítás*.

*

elismervény

Épp így az *elismervény* inkább *nyugtatói, igazolás, bizonyítás*.

- Kezem írásával igazolom, hogy...

*

elismert nagyság

anerkannt.

*

elit

ellát (versehen, besorgen)

A *kinéz* s másefféle német gyomok édestestvére. Hogyan honosodhatott meg nálunk ez a szó a magyar léleknek ebben az értelmetlen alkalmazásában, csak a madárverkli a megmondhatója. A magyar *táplál, élelmez, feltarisznyáz, gondoz, gondoskodik, biztosít, ad, ajándékoz, ingyenez, felez, megoszt, öltöztet, megsegít, legeltet, jutalmaz, vendégel, ruház (ha ruház), felfegyverez, megpatkol, megvarr, megnevez, tárol, elrak, rakodik, megrakodik, ráaggat, teleltet, öntöz, szárogat, smf.* - hiszen nem írhatok ide ezer igét! A mondat értelme pattantja elő, mikor melyik ige a *versehen, besorgen*.

teljes ellátás:

teljes gondozás, mindenek költség, mindenek gondozás, teljes élelmezés.

ellátatlan:

kenyeretlen. (A *kenyér* szó más nyelvekben is túlterjed a *kenyér* fogalmán. Hiszen már a Miatyánk kenyere is voltaképpen *élelem. Egykenyéren vagyunk, kenyeres pajtás*, smf., igaz-e, hogy vannak kenyérértelmű kifejezések!

-val -vel ellátva:

... új meg új takaróval ellátva - ... *takaróban...* (az *ellátva* törlendő).

hónapokra el vagyok látva:

... megvan már, gondoskodtam magamról, elraktam, van a kamrámban, vagy pincémbe, vagy akármi helyen, biztosítottam magamat, tároltam. Van miből! Nincs gondom felőle. Nyugodtan alhatok! Van mihez nyúlnom.

búzával már el vagyunk látva:

búzánk már megvagyon, búzáról már gondoskodtunk, búzánk már vagyon a tárbán.

közellátás:

A háború folyamán *közellátás*nak nevezték a *közéltárazat* vagy *közkamrákat* is, ahonnan a városi lakosoknak cédulákra adták ki a mindenféle élelmet. Nekik a *közellátás* szó jobb volt.

*

ellen- (gegen-)

Magyarnak az *ellen* az *ellenkezik* igének atyjafia. Ott ahol *szembe*, *szemközt*, *másik*, *mása* ugyanoly értelemben mondható, az *ellen* németes. Ha magyar ember hallja az *ellentáncot*, azt érti, hogy valami ellenség táncát emlegetik. Nyelvünknek az első szótagot hangsúlyozó természete okozza, hogy a *gegent átellennek* mondjuk. Az *ellenház* ellenséges ház, de az *átellenben álló*, helyet jelöl.

Akik a sok *ellen* kezdetű főnevet faragták, nem ismerték a nyelvünk lelkét, a hangsúlyozást. Az *ellenőrt* ma éppúgy nem lehet kisöpörni, mint hogy nem az *irnokot*, *elnököt* és *zongorát*. Az ilyen szavak olyanfélék nyelvünkben, mint bőrünkön a lencse. Minek szaporítani akarattal?

*

ellenáll, ellentáll, ellenállás, ellentállás (widerstehen, Widerstand)

Ha emberről van szó, a magyar ember inkább *ellenszegül*, *ellenkezik*, *makacskodik*. Az *ellenállás* csak akkor *ellenállás*, ha állást is látunk, de még akkor is inkább *szembeszállunk*, *szembe állunk*, *farkasszemet nézünk*.

*

ellenállhatatlan (unwiderstehlich)

igéző, bájoló, varázsló, hódító, jégtörő.

*

ellenérték (Gegenwert)

értékmás.

*

ellenes (-wiedrig)

népellenes,
alkotmányellenes,
vallásellenes: vallástalan,
rendellenes: rendetlen,
törvényellenes: törvénytelen,
 törvényrontó, törvénytörő,
igazságellenes: igazságtalan,
egészségellenes: egészségtelen,
 egészségre káros, ártalmas, egészségrontó.

*

ellenjegyez (gegenzeichnen)

bizonyít.

*

Bugát-magyar szó. Ugyan van-e olyan magyar ember Pest határán túl, aki ezt kimondja vagy éppen le is írja.

Nekünk az antipátia: *idegenkedés, rossz szem, tüskés szem, hidegség.*

*

ellenkezőleg

Jó szó, ha az ellenkezés igéből kel az értelme, de rossz ezek helyett: *vagyinkább, fordítva, dehogyis, átellenben.*

*

ellentét

Ha valakinek ellene teszek valamit. De nem viszája valaminek.

*

ellenőr

Az az őr, akit az ellenség állít ki. Aki magyar először hallja, *ellenség őré*-nek érti. A kontroller magyarban csak *őr, kéz-őr, vonal-őr, szám-őr, könyv-őr, ügyelő, szem, alszem, főszem, vonal-szem, szemlélő, rendnéző, vigyázó, vizsgáló, rendlátó, körömnéző, léniás, rendmester* és egyéb. Lehetett volna ezekből választanunk a ma már sajnos, - szinte kiirthatatlan ellenőr helyett.

*

ellentétes

Többször ehelyett mondják: *visszás.*

*

elmeháborodott

Lábficamodott, szemkifolyt, csizmaszakadt-féle képtelenség.

*

ellensúly (Gegengewicht)

Ellensúly a magyar fülnek az ellenség súlya. Magyarul inkább *súlymás* (súlymása) lehetne.

*

elnapol (verlagen)

Ha valaki elhetel valahol, értjük, hogy egy hétig-meddig ott időz. Tehát azt mondani, hogy valaki elhetel valami ügyet, a magyar értelemnek szinte kábító értelmetlenség. Vertagen magyarul: *elhalaszt, félretesz, elmajdoz, elholnapoz, hagy* (kesőbbre, holnapra, szerdara ...)

*

ellenszenv

*

elnök

Ha ez jó szó, akkor jó a másodnok, harmadnok is. A magyar csoportban *fő* van, *fejedelem*, *vezér*, *öreg*, *nagy*. A vezér szó Ázsiából hozott ősi szavunk. Dehát az elnököt aligha irthatjuk ki a beszédünkől.

A törvényszéki elnök miért ne lehetne törvényszéki főbíró?

De ahol felváltva elnökölnek is, miért ne mondhatnánk a tanácskozás vagy ülés vezetőjének, fejének, vezérének az *elől ülőt*. (Bár többnyire nem elől ül, hanem középen.) A nép *fő-főnek* mondja az olyan elnököt, akit a másodelnöktől megkülönböztet.

Az alelnök helyett a *kis* szóval jegyezz a magyar: *kisbéres*, *kisasszony*, *kisisten*, *kisbojtár*.

Legnémetesebb az elnökök között a miniszterelnök (Ministerpräsident) *első* vagy *főminiszter* helyett. Vagy ha éppen csökönyösen ragaszkodunk a rossz szóhoz (bár a jóhoz ragaszkodnánk annyira!), hát akkor is *miniszteri elnök*. Mint ahogy a fogalmazót, titkárt, tanácsost jegyezzük s a törvényszéki elnököt se mondjuk törvényszék-elnöknek.

*

elnéz (übersehen)

A magyar elnéz, ha sokáig néz valamit. Az übersehen, Nachsicht haben nekünk *elszível*, *enged*, *bocsát* (szájára bocsátja a lovat).

*

elnéz (versehen)

Magyarul: *elvé*t, *elhibáz*, *nem lát*, *botlik*.

elodáz

Szintén csinálmány. Ahogy vakszó az elidéz, éppúgy vakszó az elodáz is. Jól: *elhalaszt*, *halogat*, *eltol*, *félretol*, *holnapoz*, *majdoz*, *elmajdoz* vagy *elmajdol*, *ráériünköz*.

*

előd, utód

Még jó, hogy a mellőd elmaradt. Ezelőtt csak száz évvel is azt mondták: *eleink*, *apáink s fiaink*, *származékaink*. Ne rontsuk magunk is a nyelvünket, - nélkülünk is búsítón rontják az idegenek.

*

előérzet (Vorgefühl)

Hogyan van, hogy *előérzet*, *előest* rossz magyar szó, ellenben *előfog*, *előtej*, *előszéna*, *előénekes* nem rossz?

Hát az akadémikus magyar nyelvészet szerint nem rossz az előérzet, előest se, merthiszen kétségtelen, hogy az *elő* az *első*-nek vagy az *elől*-nek vagy *előre* szónak a rövidülése. De a magyar mégse mondja, hogy előérzet, hanem azt mondja: *sejtetem*. S ritkán mondja pestiesen:

- Sejtelmem volt.

Hanem inkább:

- *Sejtettem, megbűzöltem, megneszeltem*.

Az előérzet fakóbb, idegen nekünk.

Épp így az *előest* is. Nekünk nincs előestünk. Nálunk *alkonyat* van, *napszállat után*. Vagy azt mondjuk: *beesteledés*kor, *gyertyagyújtás*kor, *vacsora előtt*, *után* van az az idő, amely a németnek előest.

Akármit mondanak a professzorok, mink bizony pengessük meg előbb a szót,

mint a gyanús pénzt. Az *elő* kezdetű szavakra az a szabály, hogy nincs rájuk szabály. Ha nem volna a *regg* szavunk, jó lenne rá az előnap is. Ha nem volna stb. Hálistennek oly gazdagok vagyunk mink szavakban, hogy az elő kezdetű névszók ugyan ritkán kellenek: mert pótlékszavak.

Az *elő* néha a vezér és vezeték szókat is bitorolja. A nyelvtörténeti szótár *elő* szavánál a *böjtelő*, *homlokelső*, *kéz-elő*. Hátha igenevek?! s tulajdonképp *böjtlő*, *homkoló*, *kézelő*, *szügyelő*? Ha az elő külön szó volna, akkor volna böjtutó is, kéz-utó is, szügy-utó is. De a kézelő csakolyan igenév, mint a talpalló. Nézd meg Okl. szótár 173. *elő* címszó alatt. V. ö.: keresztelő, meszelő címszónál, ugyanott.

N.: névelő.

*

előfizetési felhívás

Ha jó, akkor az is jó: dobi ütés, ebédi hívás, füvi kaszálás, hegyi mászás.

Tehát: *Jegyzésre való kérelem.*
Rendelésre való kérelem. Megrendelés.
Rendelés íve.

Kölcsönkönyvtári előfizetésnél:
kölcsöndíj, havi bér, évi bér.

Még a M. T. Akadémia is az Etymologiai Szótár megindításakor: Előfizetési felhívás kezdettel hirdeti a művét. Hát valami kócos könyves-kalmártól nem csodálnám. De már a M. T. Akadémia úribb hangon ajánlhatná a művet: Szíves érdeklődésre... Vagy: Jelentés a M. T. Akadémia kiadásában megjelenő... szótár megindításáról. A végén is elférhetett volna a fizetés, jobban mondva az ára, vagy a megrendelés, vagy járatás rendjének, módjának közlése.

Én magam szólhatok arról, hogy fizetek, de ha más mondja: tolakodást, kapzsiságot, követelődzést, üzletet, zaklatást érez benne a még el nem pestiesedett magyar lélek.

*

előfizetés ára

Valami árának a fizetése érthető, de fizetésnek az ára, Hégel legyen aki megértse.

A valóság az, hogy az ujságot járátja a magyar és magyarázat nélkül is tudja, hogy az ujság árát, díját, bérletét előre szokás megfizetnie. Ha volna olyan ujság is, amelyik utólagosan fizettetné meg az árát, megérthetnénk, hogy másik ujság meg előre kívánja. De sohse volt olyan ujság, hát az az *elő* fölösleges, mint ahogy utazáskor fölösleges a vasuti jegyek árára azt mondani, hogy előfizetési ár.

*

előfizetője az ujságnak

Az ómagyar nyelvben csak *járatója* vagy *olvasója* van az ujságnak. Merthiszen ha előfizetője volna valaki, ilyen fordulatai keletkezhetnének az előfizető szónak:

- Előfizetője vagy a P. H.-nak?

- Nem: utó.

Micsoda idegenes kérdés különben is:

- Előfizetted az ujságot?

Tehát nem előfizetői, hanem járatói vagyunk az ujságnak. A fizetés is más kérdés, a járatás is más.

*

előfordulni (vorkommen)

Megjelenik. Van. Feltűnik. Kitűnik.

Az előfordul csak akkor jó, ha az ami előfordul, hátra is fordulhat.

*

*

előhaladás

Csak a német halad elő, a magyar csak halad, mert a haladásában benne van az elő is. (Háttra mink nem haladunk.)

*

előkészül (vorbereiten)

Olyan szó, mint *előhalad*. Ha már halad, előre halad, mert hátra haladni nem lehet. A halad szóban a magyar lélekben benne van az előre is. A készül szó éppen ilyen.

*

előimádkozó

Más az, ha valami *előfénylik* és más ha *előlfénylik*. Más ha *előllép*, más ha *előlép*. Más ha *előkap*, más ha *előlkap*. Ebből kiki megértheti, hogy az *előimádkozó* olyan imádkozó, aki valami olyasmiért imádkozik, ami elveszett. Az *előimádkozó* meg az, aki az imádságot a többinek eléje mondja, vagypedig valamely helynek, csoportnak az elején imádkozik. előírni (vorschreiben)

Ha jó előírni, jó utóírni is. (Utóírok, utóírsz, utóír.) Legfeljebb eléje írhatok valakinek vagy valaminek. Persze az nem a német vorschreiben. A magyar előírás voltaképpen *rendelkezés*, *rendeletírás*, *parancsirat*, *regula*, *lénia*, *roncs-út*, *parancsfonál*.

*

előleg (Vorschuss)

Magyarul: *foglaló*, *előpénz*, *elsőpénz*.

*

előlegez

lefoglal, foglalóz.

*

előítélet (praejudicium)

Szembenállója volna utóítélet. Nekem sohse kell. Irom helyette: *elfogultság*, *rosszmájúság*, *balszem* (*balszemmel néz*).

*

előny

Ha *elől*-ből lehet előny, *hátul*-ból csakis *hátuny* formálható. De ha *hátuny* irtózat a magyar fülnek, az *előny* is az. S hogy mennyire érezzuk a rosszását, abból látható, hogy az *előnytelen* szót még senkise merte leírni. Igaz, hogy ott van rá a hátrány, -borítsa a kátrány!

Valami állás vagy üzlet előnyei és hátrányai: *javai* v. *javadalmi* v. *hasznai* és *nehézségei*, *tövis*ei, *kárai*, *veszteségei*, *napos fele* és *árnyékos fele*, *színe* és *seprője*.

*

előkelő

Hibásan írott szó az: *előlkelő* helyett.

előnybe részesít

*elibe tesz v. helyez, az ő édese,
választottja, jelöltje.*

*

*

előnyös

Az ónyelv *jutalmas*-szava feledésbe
múlt.
V. ö.: fölény.

*

elsajátít (aneignen)

Sie haben sich die Sprache schnell
angeeignet. (Hamarosan megtanulta.)

Dieser Dichter hat sich vieles von
Petoefi angeeignet:

- Sokat tanult Petőfitől.
- Petőfi iskoláját járta.

előörs

Jobban és szebben: *őrszem*.

*

elv

Dugonics csinálta az eleve (eleinte)
szóból. De nem a principium kifejezésére,
hanem a lemnaéra, amely írásnak vagy
beszédnek a velejét jelenti. A nép még ma
sem ismeri. Ezeket a szavakat mondja
helyette: *zsinór, kapta, út/ösvény, csapás,
nyom, fogás, bogár, nóta, törvény, szokás,
ige, gondolat, fogadalom, az igaza valakinek;
vallás, hit, templom, malom, kocsma.*
(Egymalomba járunk vagy őrlünk.
Egykocsmába járunk. Egyhiten vagyunk.)

Lehr Albert legyen, akinek szorgalma
van rá, hogy összeírja azt a sok száz
kifejezése, amelylyel a nép az elvéről beszél.

*

előrajz (Entwurf)

Mondd inkább: *vázlat*.

*

előszeretet (Vorliebe)

Ez is gyönyörű német virág!
Előszeretettel műveli. - *Kedvvel.*
Leginkább szereti v. kedveli.

*

előszoba - pitar

élv, élvez

Kazinczyék szerint ha lehet a nyelv-ből
nyelv, mér ne lehessen az él-ből élv? Ezzel az

okoskodással a csemege rövidebben nyálva lehetne, mert hiszen nyálja a gyermek. S tovább így: panganét lehetne ölv vagy szúrv, szalámi szelv, a boltosunk meg csalv.

Élvezés helyett ősapáink így beszéltek: *gyönyörű, gyönyörködés, kedves, kedvelés, édes, édesget, édesdeden nézi v. csinálja.*

A szeretet szinonimáiban ezernyi a szó az élv és élvezet kifejezésére. De szentemlékű Kazincynk mintha a pesti-magyar nyelvnek volt volna útja-taposója, mindenképpen a német észjárást gyúrta a magyar agyakba. Neki pórias volt, hogy a magyar így beszél:

- Gyönyörködünk a táj szépségében.

Szinte szenvedett, hogy nem finomíthatja németre:

- Gyönyörködjük a táj szépségét.

A gyönyörködés szót már nem törhette accusativusba, tehát alkotta az éldel igét.

Ezzel már beszélhetett ígyen:

- Éldeljük a táj szépségét.

A vele egybe-görbült elmék csinozták ezt az igét élvez-re.

Még szerencse, hogy az átellenes búsul ige nem jutott eszökbé, most már azzal is így danolnánk:

- *Búsulja a lengyel hona állapotját.*

*

elvtárs

*

Nem magyar anya szülöttje fabrikálta a szocialista politika terjesztésére. Nekem mindig olyan, mintha a v-je f-nek hangzanék s várom, hogy az így megszólított udvariasságból cvelftártnak cimezi a másikat. A nép inkább *testvér*nek mondaná a vele egygondolkodású, egyézésű embert. Mint ahogy a papja is Keresztény testvereim! szóval kezdi a prédikációját, - nem pedig keresztény elvtársaim.

N. munkatárs.

*

elveszti a gyermekét

El ám a német anya, ha a gyermeke meghal. Nálunk az veszti el, aki megöli. Vagy mint Arany Bolond Istókjában, aki pálinkát ivott.

*

ember (man)

Mikor határozó névmás az alább írt mondatokban, németes:

Man möchte glauben : vélhetnénk.

Man muss es thun: török-szakad...

Hetenkint egyszer látja az ember: hetenkint egyszer látni v. látjuk.

Többször a *valaki* szó írható helyette.

Intés: Az *embert* töröld a szövegből, ahol törölhető. Hatodik nap teremte Isten az embert, - itt nem törölhető. De mikor azt mondd: Vasuton az ember ujságot olvas, - itt az ember szó germánság. Mert ha magyarnak mondom ezt, várja utána, hogy hát az asszony mit mivel? Az ember szó mindig együtt jár az asszony szóval minálunk. (Minden germánság ami fölösleges, üres és rosszul hangzó.)

emberbaráti (menschenfreundlich, humánus)

Ha azt mondom a népnek *állatbarát*, nem azt érti, hogy állatot szerető, hanem hogy állat a barátja. Épp úgy mintha azt mondanám, állat-ellenség jó az erdőből, az állatra gondol, hogy olyan ellenség, amely csupa állat; nem pedig olyan emberre, aki az állatnak ellensége. Mert az összetett szavakban nálunk az első szó a

nyomatékosabb, a németnél a második.

Tehát: állatszerető ember, állat-védő;
ember-szerető ember, embert védő ember,
embervédő.

emberiség Immáron kiirthatatlan
gyomtság, dudvaiság. Azelőtt *emberség*,
emberi nemzet, *emberi nemzettség*. Pázmány
Péter még így prédikál: ...hogyan kegyességét
kimutatná IsLen és ne láttatnék heábalvának
az egész emberi nemzett teremtese... hogy
veszni ne bocsássa és orvosság nélkül ne
hadgya az egész Emberséget, stb.

*

emberöltő

Gondolom Arany alkotta. S vélem, hogy
nem is törvénytelen így magában. De már
ahogyan versbe illesztette, idegennek érzem:

»...egyed toppantott, s ehol!:

egy emberöltő nincs sehol.«

Mennyiséget fejez itt ki a szó, mint
ahogy mennyiséget jelentő kifejezés:

egy zsák bab, egy szekényi vas, egy
falka birka.

Az öltő, ahogy magyarázzák, 25 év.

Mármint ahogy más egy zsák bab és
más egy babzsák, - ahogy más egy szekér vas
és más egy vasszekér, - más egy falka birka
és más egy birkafalka, (egyikben a
mennyiség a fő, másikban a birka-ság) épp
így más egy öltő vagy egy öltőnyi ember s
más az emberöltő.

*

energikus

vaskezü, acél, acélos.

*

enormis

temérdek.

*

én, te, ő

Én, te, stb. ige előtt a magyar beszédben
mindig hangsúlyos. Ha nem hangsúlyos,
főlősleges.

Ő tudta hogy hol van, - merőben mást
jelent, mint: Tudta ő, hogy hol van. Éppígy
ez is: Tudta, hogy hol van - és - Ő tudta, hogy
hol van.

Valami falusi káplán elgyönyörödve
idézi Erdős René János tanítványától (az Élet
1911. VII. 16. sz.) ezeket a sorokat:

»Míg áll a föld és partjait a forró élet
hullámai mossák, én és te Magdolna, mindég
találkozunk.«

Magyar ember így mondta volna: mink
ketten.

Weine Laura! Dieser Gott ist nimmer, /
Du und ich der Gottes schöne Trummer.
(Schiller.)

Épp így a birtokos én a vocativusban
csak megjárja, de ha nem különböztet,
idegenség. Pld.: Ez az én testem. Ez az én
vérem, - hibás fordítása a bibliai mondásnak.
Merthiszen nem különböztetés, nincs szó
arról, hogy a más teste és vére lehetne.
Magyarul tehát talán: Íme a testem. Íme a
vérem. Vagy: A testem ez. A vérem ez. ...
Tessék, mondjanak jobbat teologus urak!

*

ered és indul

A régi nyelvben megkülönböztették ezt
a kettőt. A megindulás még a helyben való
mozdulatot jelentette jobban, de már ha a
mozdulat a helytől valóban távozóvá vált,

akkor az ember eredt.

Az ered ige gehen-értelmű alkalmazásban ma már leginkább csak a parancsoló mód egyes és többes 2-ik személyű formájában él.

Meg még talán ha valakinek az orra vérzéséről van szó, s az esőre hallani. Egyebekben az elindul és a megy igék szorítják félre. Persze, mert a német nyelvben nincsen ered, tehát Pesten sincsen ered, a pesti ujságokban sincs ered. Pedig hát más, ha valami vagy valaki ered és más ha indul. Mielőtt valaki megyen, bizony vagy ered vagy indul.

Ezt ugyan Pesten meg nem értik, hát nem is magyarázom.

*

eredmény (Erfolg, Ergebniss, Wirkung)

Eredmény törvényes szülötte a szóképzésnek, de Erfolg, se nem Engebniss, se nem Wirkung, hanem inkább Entspringung, Abstammung s ennek a rokonai.

Az eredmény édes-testvére az eredetnek.

Eredmény az, ami eredve van! (A víz, a növény nedvkeringése.)

Az utazás eredménye voltaképpen az utazásnak az indító oka, nem pedig az utazás sikere vagy szerzeménye vagy tapasztalata, Vagy végzése.

Az üzleti év eredménye. Az üzleti év *elszámolása* vagy *szerzeménye*.

A folytonos munkálkodás eredménye... *gyümölcse, sikere, foganatja, látatja*.

Valamit megpróbálok s haszonnal, nem hiába, nem haszontalanul.

Intés: Eredmény helyett sokszor helyénvalóbb a *siker, következmény, gyümölcs, aratás, szüret, takarás, foganat, látat, kimenet, teljesülés* s másképpé a mondat értelme szerint.

A siker szóról kevesen tudják, hogy a régiéknél szurokfélét jelenthetett: sikere, sár

ragadós, összeálló.

Tehát ha azt kérdem: van-e sikere? Voltaképp azt kérdem: megragadta-e, amit ragasztani akartál? Eszerint értelmetlenség azt mondani: politur lehántása sikerült.

*

erély (energia)

Ez az ügyetlenül faragott szó, hogy mennyire nem szükséges, a könyveimmel bizonyítom. Ennél többet se írtam le, se a nyelvemen nem forgott soha. A magyar azt mondja: *keménység, acélosság*.

*

erény

A Nyelvőr rég bűnnek ítélte. Az erkölcs épp az, ami az erény. A 7 főerkölcs: mindenki megérti, hogy a hét főerény.

Csaknem száz éve nyomkodjuk már bele az elménkbe, gyöngye gyermekségünktől kezdve, A pénzeinkre is azt vésették. De azért a magyarság millióinak mindig *erkölcs* fordul a nyelvén, mikor erényt mondana a pap és pesti magyar, sőt maga a pap is, pesti magyar is erkölcsi érzést mond mindig s, nem erényi érzést. Még nyomtatásban se olvassuk soha: erénytelen ember, erénytelenkedik, sőt a szemináriumban is nem erénytant tanulnak, hanem erkölcstant.

*

ereszt és küld

A *küld* inkább a távolítás fogalmával kapcsolatos.

A régi nyelvben gyakori: Követséget *ereszt*.

szerencsét.

Er rief rum Hilfe. (Segítségért kiált.) -
Segítséget kiált.

*

erjed

*

Az erőből csinálták a tér, terjed
kaptájára. De hogy az erőből hogyan lehessen
erjed, az olyan erőltetett valami, mint lenne,
ha okosodik helyett azt mondanánk veljed, -
a velő szóból.

erotikus buja.

*

-ért (für)

Németes ebben a sűrűn forgó
kifejezésben: Eladom az árút 10 koronáért.
(Ich verkaufe die Waaren für 10 Kronen.)
Helyesen: ...koronán.

A régi nyelvben is így olvashatod:

»Mond meg énnekem asszonyember,
ha annyin adjátok~e el a Mezőt? Az pedig
monda: Ugyan annyin.« (Jord. Cod. 721.)

A Károli bibliában is így olvashatod,
Káldyban is, de már Tárkányi kijavította
osztrák-magyarra: annyiért.

»Sapkát cserél süvegen.« (Faludi.)

»Ha látnád, hogy egy öreg ember
minden jószágát és uraságát egy cseresnye-
szemen eladná, vajjon helyesnek ítélnéd-e?«
(Pázmány.)

A magyar tehát nem pénzért vásárol,
hanem pénzen.

*

-ért (um)

De hibás az ilyen alakítás is:

Man beneidet um mein Glück.

(Írigyelnek a szerencsémért.) - Írigylik a
szerencsémét. Vagy: Írigylik tőlem a

értekezés

Többnyire hibásan alkalmazott szó. Ha
ismeretlen nyelvűektől igyekszem megérteni
valamit, akkor értekezünk. De ha a tanár
összehasonlítja az Ember Tragédiáját
Fauszttal, az nem értekezés, hanem
tanulmány. Éppígy nem értekezés a leírás, az
okoskodás, a tanácskozás, az ismertetés, a
javaslat, a vélemény.

*

értelmiség

N.: emberiség.

*

értésít

Ujkori alkotás ebből: értesítés. A
magyar azt mondja: *jelent, tudósít,*
megmondja.

Értesíti a népet: Kihirdeti a népnek,
nyilvánosítja...

*

ért hozzá

(Asinus ad lyram.) Rég meghonosult
latinosság a nép nyelvében is. Mégishát

magyarosabb: *Érti a módját, csinját-binját.*
Érti a fegyverforgatást. Értő benne.

*

érti alatta

A régiek azt mondták: Érti rajta. E példabeszéden értjük.

*

érv (argumentum)

bizonyság, erősség.

Példák:

»Ezek igen fogatlan bizonyságok, és könnyű egy-egy szóval az ináról leütni mindenkit.« (Pázmány Szt. I. 77.)

»Külömb külömb erősségekkel vallyá s bizonythya az halottaknak föltámasdath.« Komj. Sz. Pál. 121.

*

érvénytelen

Az érvényes nem rossz szó, merthiszen a tekervényes, ingoványos smf. is jó ószó. De az érvénytelen szó sincs helyén, ha ehelyett mondom: *erőtelen, nem jár, nem járatos, törvénytelen, semmis, hiábavaló, haszontalan, magtalan, tisztátalan, sikertelen* smf.

*

érzi magát (fühlte sich)

Teljesen alig irtható német gyom, de

legalább ahol irtható, irtsuk. P.:

Ich fühlte mich elend: éreztem, hogy nyomorult vagyok! Micsoda nyomorult vagyok!

Sich in einer schlimmen Lauge fühlte! Most volt csak sehogyse! Bűzt érzett. Szorult a csizmája!

Ich fühle mich ein Fürst. Mintha herceg volnék. Úgy érzem herceg vagyok. Nem cserélek a herceggel!

Ich fühle mich oft einer der miserabersten sterblichen. Néha azt érzem, én vagyok a legnyomorultabb halandó. Olykor lenyom a nyomorúság érzete. Árvább vagyok néha a szárnyametszett gólyánál.

Jól érzi magát. Vígán van.

Bemelegedett.

Olyanformán érezte magát: érezte világát.

Rosszul érzi magát: mehetnék. Nem neki való hely. Szűk neki. Szorul a szíjj, kapca stb.

Olyanformán érezte magát a vonaton. Olyanforma érzések között ült.

Sértve érezte magát: megsértődött.

A legutolsó is érzi magát jobbnak: A legutolsó is érzi: jobb nálánál.

Er fühlte im Herzen, was er auf der Zunge tragt. Szíve, szava egy.

*

érezék

Nincs gomb, hát jó a madzag is.

*

érezéketlen

Mondjuk inkább helyette: *érezéstelen, rideg, fa, siket* vagy *vak* (vmi iránt).

*

esemény, eset (Fall)

Ha valaki lebotlik az árokba, hát az eset is, esemény is. Ha valaki meghal az is eset vagy esemény, merthiszen a halál levágta. De ha valaki magasabbra ugrik, mint az eddigi ugrók vagy plébánosból püspökké emelkedik, hát mar az nem esemény, se nem eset. Valamint az se, ha... olvasd a napihíreket s mindazon eseményt és esetet bennök, ami mind nem esemény se nem eset.

A magyar azt mondja valami *ügy, sor, történet, pör, perpatvar, összeütközés, felfordulás, csekélység, ünnep, bökkenő* s másefféle, a mondat tárgyához szabottan.

Rég átburjázott germanizmus. Már a Birk-kódexben találkozunk vele. Ez a kódex pedig a tizenötödik századból való. Dehát gaz csak gaz, s ami a fő, meglehetünk nélküle. Ime:

Das ist der Fall. Das ist desselbe Fall. - Ez az. Ez történt. Ez a helyzet. Csakaz a nóta.

Der Fall ist mir noch nicht vorgekommen. - Ez még nem történt velem. Ilyet még nem ettem... nem pipáltam.

Es kommt der Fall vor. - Megtörténik. Lehet. Fordul.

Nehmen wir den Fall an. - Nézzünk a tövire. Lássuk hát. Tekintsük meg közelebbről.

Hier sind nur zwei Falle möglich. - Itt csak kettő történhetik. Ez az ajtó csak ki vagy be nyitható. Itt csak jobbra vagy balra léphetünk.

In diesem Falle. - Ha ez történik. Ha idejutunk.

Im Falle der Noth. - Ha a szükség kiált. Auf jeden Falle vagy Auf alle Fälle. - Minden tekintetben. Minden szögön. Mindenkor.

Der rhythmische Fall einer guten Prosa. - A jó próza dalos lejtése.

Er fiel den Tataren in die Hände. - Tatár kézbe akadt v. jutott v. került.

Az eset után harmadnapra. - A verekedés után (vagy ami történt névén nevezve).

Nem jobb volna ülni tétlen, mint megírni minden héten, mi esett? (P. H. 1904.

X. 23.)

- ...hogya a héten mi hír? Mert erre a kérdésre: mi esett? a magyar ember essőre vagy hóra, jégre vagy darára gondol.

Der Verdacht viel auf ihn. A gyanú őrá esett. - Őt gyanúsították. Ő keveredett a bűzbe.

Ez volt az első eset, hogy... - Ez volt az első alkalom, óra vagy perc.

Azon esetre, ha... - Azon véletlenre ha... Ha úgy fordul. Netán.

Mikor esedékes a váltó? - Mikor napos? (Mert naphoz van kötve. A katona is napos. A váltó akkor napos, mikor fizetni kell érte.)

Nincs rá eset. - Nincs rá példa. Nem szokás.

Merre esik Pest, Budapest? (Kelemen szótár II. 146.) - Nem esik semerre se, hanem: áll vagy van.

Gondba esik: gondba merül vagy mélyed. (Gondba azért nem eshetik az ember, mert a mi nyelvünkön az ember-esés fogalma mindig hirtelen való kellemetlen valami.)

Esetről-esetre: pontról pontra, minden alkalommal.

Egy lakosra esik...: ...jut.

Ma sem eshetik Majális: ma se képzelhető, rendezhető.

baleset

Nevezzük azzal a szóval, ami történt: *Feldőlés, ficamodás, botlás, péntek.*

*

esemény

Sor. Történet. Petek.

Német eredetű ugyan ez is, de meghonosult mint más ezer idegen elnevezés. Vigasság is lehet az esemény mivolta szerint.

*

esetleg (zufällig)

Történetesen. Ha éppen... Netalán.
Véletlenül. Vaktában.
Ha esetleg elutazom...: Ha el talállok
utazni.

*

eshetőség

történhetőség.
Példa:
Itt van egy forint arra az eshetőségre, ha
nem lesz el egyedül - ... forint, ha
történetesen...

*

mindenesetre

minden bizonynyal, bizonyára.

*

és így tovább (und so weiter)

Magyarban nincs ilyen csonka mondat.
Mert nem mondhatjuk: és így idább, és így
hátrább, és így lejjebb... s másefféle. Már csak
azért se mondhatjuk, mert az *így* nem lehet
hangsúlyos a *tovább* előtt. Hanem mert a
tovább a súlyosabb, az *így*-nek mögötte a
helye. Tehát ha éppen szó szerint fordítjuk az
und so weiter-t, akkor is *így* fordul magyarra:
s tovább is így, tovább is efféleképpen.

Helyes fordítás még: *és
másefféleképpen, és mindenféleképpen, és
mindenfélés* a mondat forgója szerint.

*

és - meg

Péter és Pál.
Péter meg Pál.
Légy meg szűnyog.
Légy és szűnyog.
Azt gondolom, hogy a *meg* kötőszó
szorosabban fűz mint az *és*.
A számolásban is így beszél a magyar:
egy meg egy, hat meg hat, stb. Sohase
hallottam, hogy magyar ember így számolna:
1 és 1, 6 és 6.
- Ki jön amott az úton?
- János meg Péter.
- Hát amott a dombon két embert is
látok.
- Mátyás az ottan és egy
vándorlólegény.
E feleletből érzem, hogy Mátyás nem
együtt jön a vándorlólegénnyel. De ha azt
mondja:
- Mátyás meg egy vándorlólegény... -
érezem, hogy együtt jönnek.

*

eszenc (ecet)

Magyarosabb alakja: *oláhecet*.
A nyelvtörténeti szótár *ecet* szavánál:
»erős mint az *oláhecet*. (Fal. Jegyz. 923.)«
De már előbb is Pázm. Ig. Gy. 55.: »Bezzeg
erős, mint az oláhecet a te bizonyoságod.«
(Alvincy.)

*

eszköz, kieszközöl

(Mittel, ausmitteln, bewerkstelligen.)
Ha valami eszközzel, pl. fogóval
kiveszem a szöveget a falból, hát akkor valóba
kieszközölöm. Be eszköz nélkül eszközölni,
annyi mint ágyu nélkül ágyuzni, víz nélkül

locsolni.

A magyar nem eszközöl semmit.

Die Auszahlung der Kassa zu

bewerkstelligen. - Ez a pénztár fizet!

*

*

eszme, eszmény

Ez is a Kazinczyék szógyárából való. Olyan, mintha a dorgálás helyett azt mondanánk: dorga, metélt helyett mete, aléltság helyett alé.

Éshát mi szükség erre a szóra, mikor megvan a nyelvünkben az *ötlet* és *gondolat*.

Ugyanígy egye meg a kutya az *eszmény*-t is. Inkább mondom ideálnak, mint ahogy ezt a szót a világ minden művelt nemzete is mondja.

*

észrevesz

Ha jó ez, akkor jó az is: fülre vesz, orra vesz, nyelvre vesz. Fülre vettem a zajt. Orra vettem az illatot. Régente nem is így mondták, hanem így: *eszébe venni*.

A mai észrevesz ezeket a kifejezéseket nyomja el:

meglát, megpillant, megügyít, meghall, megneszel, megszagol, megszimmant, megorront, arra eszmélkedik, arra eszül, eszel, megsejdit, rávilágosodik, megízélt, megérez, megsejt. Szemébe akad, ötlík, vágódik, villan. S tovább is így sokféleképpen a mondat sokfélesége szerint.

*

ethnografus

népvizsgáló.

expresszvonat

szilajvonat.

A nép így mondja.

De helyes a *hamar-vonat* is. A nyelvtörténeti szótár ismeri a hamar-lovat, hamar-agarat (Balassa B.-nál), miért ne száguldozhatna az expressz-vonat is hamarvonatképpen.

*

ez

Különös alak ez:

»Nézzétek széles ez világot!«

Nincs analógiája:

Nézzétek széles ez mezőt,

Vájjátok sűrű ez erdőt.

Rakjátok lobogó ez tüzet.

Kétségtelen tehát, hogy valami latinos eszű embernek verse, dala, kiáltása vagy egyéb erősen emlékezetbe nyomult kifejezése.

*

ez... az vagy az... ez (visszamatató névmás)

Merőben német, mikor az előző mondat névszóira mutat vissza.

Jener Ekel vor dem Leben hat seine physischen und seine sittlichen Ursachen. Jene wollen wir dem Arzt, diese dem Moralisten zu erforschen überlassen. (Goethe magaélete leírása.)

Bibliafordítóink így írták:

Ez az én vérem, mely kiontatott...

Helyesen:

Az én vérem ez...

Mert ha mondom: Ez az én házam, különböztetek más házak között. De Krisztus nem különböztet, mintha valaki állította volna, hogy nem az az ő vére.

*

ez és itt

Hinné-e valaki, hogy magyar ember összevési az *ez*-t az *azzal*, az *itt*-et az *ottal*, az *ilyent* az *olyannal*?

De csak mikor ír. Mert a beszélő magyar sohse hibáz abban, hogy ide vagy oda, itt-ott, ez az, erre, arra közül melyiket válassza. Ha arról beszél, hogy, Jeruzsálemben járt a császár, azt mondja, hogy odaérkezett. De ha írja, bizony nem írja, hogy oda, hanem ide.

Ebben a förtelmes németiségben mindnyájan botladozunk, még Arany János is:

...Küszöbre a lábát, s erre állat nyújtja.

De kiterítem a bizonyítékot, hogy az *ez* meg az *itt* a mondott alkalmazásban német bojtorján:

Rhodopis als Sklavin nach Aegypten gebracht, *hier* aber von Charaxos freigekauft wurde, stb. (Scherr. J. M. Tr.)

- Wie stehen die Dinge bei dir zu Hause? - Da geht alles, wie ich will. ... (Dostojewsky Idiótájának fordítása. Berlin. Cassirer. 1901.)

Hogy mennyire megzavarodott a nyelvérzékünk ebben a tekintetben is, legszomorúbb bizonyítéka a Károly Biblia javítása!

A könyvtáramban lévő 1685-iki kiadás 355. lapján ezt olvasom:

»Vala pedig *ott* egy versenyes ember. Az trombitát fújtatta.« (Sam. II. 20. l.)

A legjobb (1903.-i) kiadásban már javítva olvasható:

»Vala pedig *ott* egy versenyes ember... / *Ez* trombitát fújtatta.«

Károlihoz úgy nyúlnak mint a tojáshoz a protestáns papok, ime mégis ebben a helyén

való szóban, ebben ütközött meg valakinek elosztrákmagyarosodott nyelvérzéke. Kijavította *ez*-re. Pedighát ha egyéb nem, az *ott* is az *azt* iratja, mondatja.

Az Est 1915. jul. 9.-i számában olvasom:

A Madatsch (hegy) előttünk emelkedik... kétezer méterrel a tenger fölött. Köd, felhő, eső és hó otthon vannak itt.

Épp oly képtelenség, mintha azt írná valaki: itthon vannak ott.

A magyar és a német gondolkodás különbsége onnan ered, hogy a német, mikor helynevet ír, a betűt látja, a magyar meg magára a helyre gondol. A betű *ez* meg *itt* a papiroson, a hely azonban *az* meg *ott*.

*

- F -

*

facsimile

másolat.

Nézd: hasonmás.

*

fagypont

Nézd: szempont.

*

fájdalom (leider)

sajnos, kár.

*

fantom

lélek, kísértet.

*

falsch

ál, mesterséges, csinált.

*

fascinatio

ördögség, boszorkányság.

*

familiariter

otthonosan, otthoniasan.

*

fedez (költséget)

(Deckt die Kosten.)
Schopenhauer leveléből: ... Sind die
Druckkosten zudecken.

*

fanatikus

véres, tüzes.

*

**fejetlen, főtelen, főtlen,
föletlen**

Ha Czuczor-Fogarasi nem látja mi a különvalósága ennek a négy szónak, hogyan láthatná a kisebb könyvü magyar?

Fejetlen a rendetlen szó csoportjába való: mikor ammiatt rendetlen valami embertársaság, (család vagy egyéb egybetartozó embercsoport, vagy embersokaság) mert nincs vezére, vezetője vagy rendelkezője.

Fejetlen a kísértő szellem is, ha nincs feje, - akár ember, akár ló.

De már ha valakinek vérpadon hull le feje, a teste *főtelenül* marad ottan s nem fejetlenül.

Sűrítsen szabályt belőle a tanár.

Főtlen, aminek még ezután kell megfőnie. Tehát a még nyers hústra is mondhatom. Babra, krumplira is mondhatom,

fanatizál

feltüzel.

*

fantasztikus

álomszerű.

*

hogy főtlen eszi valaki.

Főtlen, ami még nem főtt meg. Tehát ezt már nyers hússal, babral, krumplival nem mondhatom, csak olyasmire, ami már tűzön van vagy tűzön volt, vagy éppen most melegszik.

*

fekszik (liegt)

Németes ezekben a kifejezésekben:

Szívén fekszik (liegt an Herzen). Szívbeli ügye. Szívügye. A magyarnak is fekhetik valami a szíven, de ez a frázis német eredetű, hát hagyjuk meg a németnek.

Kézfekvő valami (das liegt auf der Hand). Nyilvánvaló.

Németből ered a városok, falvak, házak, hegyek *fekvése*. A magyar városok *állnak*, nem fekszenek. Áll Buda, él a magyar még! A kert se fekszik, mint Gáspár Ferenc útleírásában, hanem inkább terül.

A német katonaság is fekszik mindig. Azt mondja: Die Truppen liegt im Felde. A magyar katonaság ~táboroz, telel, időz, áll.

Nálunk pedig mindannyiszor rossz a fekszik alkalmazása, ha helyette ezt lehetne tenni: *terül, hever, vesztegel, időz*. Ami magyar nyelven kifejezhetőn állhat, az ne fekdjék.

A fűbe dobott lapát meg gereblye vagy egyéb kerti szerszám nem fekszik, hanem hever. Éppígy a könyv vagy arckép vagy akármi is, ami csak ideiglenesen van ott, hever. Ellenben ha tokban vagy rámban van, az már áll vagy fekszik. Szabályba foglalhatjuk talán: ami nincs a rendes helyén: *hever*. Csak a rendes helyén fekszik vagy áll minden a magyar házban.

*

fel - föl

Föl az olyan szavak előtt vagy szavak között, amelyekben sok az *e* betű: Pl. *fölemel, fölfedez*.

Fel az olyan szavak előtt, amelyekben *ő* van. Pl. *feltölt, felöntöz*.

*

fölad (aufgaben)

A gyenge küzdő megadja magát. A mi sakkjátékosaink azonban föladják a játékot. Hova a manóba fel?

feladat N.: ad.

*

feláll (aufstehen)

A német nem kel föl, csak föláll. Az ágyból is föláll, mert a kel-ige nincs, meg szegény szótárában. A németből fordított lelkű magyar tehát szintén föláll akkor is, mikor fölkelnie illenék. A tanítók is így szegényítik a nyelvünket, mikor a gyermeknek azt mondják: állj fel! Az ülő magyar először is felkel. Állani csak akkor áll fel, ha a helyénél valami magasabbra áll. A tiszta magyarságú nép gyermeke tehát mikor először hallja: állj fel! körültekint, hogy mire? És ugyancsak visszásnak érzi, hogy azt parancsolják: álljon fel, holott csak a fölkelést kívánják.

*

félálom (Halbsschlummer)

A német szegénység minek legyen magyar szegénység is, mikor nekünk meg van rá szavunk: *szendergés, álmnyomás*.

*

*

félálomban

szendergésében, álma-nyomatában.

*

felelősség

Ismerősség, eszelősség, sietősség, nevetősség, viselősség - hát hiszen jó-jó annak az ajkán, aki könyvből tanulta a magyar nyelvet.

*

félemlit

Szily szerint hibásan írjuk: *félemit* helyett. Dehát minek akármelyik is, mikor csak fakó kifejezése az *ijesztés, rettentés*, száznyi szebbnél szebb szavunknak.

*

feles, fölös

A régi nyelvben gyakori jelző a *feles* a *sok* helyett. Különösen erdélyiek írják. Mostanában megint látom megjelenni. Csakhogy akik elővették, értelmetlenül ékeskednek vele. Nekünk ma *fölösnek* kell írunk.

Feles ugyanis lefoglalt gazdasági szakszó, a jobbagyság megszűnése után keletkezett. Feles az olyan föld, amelyet birtokosa átengedett használatra azért, hogy a termést vele megfelezzék.

felett (über)

Beszéd Kossuth Lajos koporsója felett.
Magyarul: B... *koporsójánál.*

Emlékbeszéd Trefort Ágoston felett.
Magyarul: E... *Ágostonról.*

Gondolkodni valami felett hangsúlyos nyelvben nem Lehet. Mert pl. hogyan gondolkodhatnánk az ég felett, hold felett vagy csak a torony felett is? A magyar csak valamiről vagy valamin gondolkodhatik.

*

felfog, felgyógyul

A magyar ember nem betegszik *le*, tehát nem is gyógyulhat *fel*. Hanem *megbetegszik, meggyógyul*. Éppen ilyen a *felfog* a *megért* helyett, a *felhagy* az *abbahagy* és *megszüntet* helyett.

Ki győzné valamennyi moslékos németiséget elsorolni, vagy ahogy ők mondják: *felsorolni!*

Felfog, felfogás, különben inkább megértés. Mert felölel, felfog jelentésben benne van a valamiért való lenyúlás is. De aki nehezen ért meg valamit, az csak akkor fog fel, ha gyermeki szót fog fel. Az értelmi gyengeség azonban nem alulról emel. A felfog értelmi, a fölfog testi cselekmény.

*

felhagy (aufhören, ablassen)

abbahagy, félbehagy.

*

*

fél nyolc, háromnegyed tizenkettő.

- Mennyi az idő?
- Fél nyolc.
- Vagyis négy óra.
- Nem uram: hét és fél.
- Hát akkor miért nem beszél mingyárt magyarul!

Az időnek ilyenféle megmondása akkor lesz helyes, ha majd a boltostól is *fél hat koronán*, vagy *~háromnegyed tizenkét koronán* kérünk valamit.

Magyarul így beszélünk: *hat s fél, tizenegy s háromnegyed*, - ugye milyen idegen nekünk magyaroknak a magyar szó? A *fél hat* nem idegen.

Számokban is láttam már az ujságokban: *1/2 8-kor kezdődik az előadás*. Ez már a germánnál is germánabb! ~Hét s fél kiejtése pedig a szájadnak se nagyobb fáradtság a félnyolcnál.

*

felhív

»Az igazgatóság felhívja VI., VII., VIII. o. tanulóit, hogy szerdán délután lent a tornateremben gyülekezzenek.«

Hangsúlyos nyelvben a fel és le előlragos igék irányos értelműek. Az igazgatóság tehát csak *hívja* vagy *szólítja* a tanulóit, - ha jól beszél magyarul.

*

felhívás

Szólítás, figyelmeztetés, intés, óvás s másefféle, - hacsak nem a hegyi vendéglő hirdet táncos vigadalmat.

felhőkarcoló

A *karcol* szó hangutánzó szó. A *krc* hang utánzása. Bárki is megítélheti, hogy a felhőbe érő ház, ha megbontja a felhőt, hallani-e *krc* hangot?

Ezt a felhőkarcoló szót tehát csak olyanok írják és mondják, akik nem érzik, hogy rossz.

Mi inkább azt mondjuk: *felhővágó, felhőbontó, égbenyúló, toronyház, sokemeletű, csupaemelet, házonzház, óriásház*.

*

felöltö (Überzieher)

Elnyomta az ázsiából hozott jó magyar *köntös* szavunkat. Ma már nincs ösziköntösünk, sem tavaszi, hanem *átmeneti kabát* vagy *felöltő*, - mert Pesten kelnek az új magyar szavak is. S Pest lelke nem magyar lélek.

*

felolvas

A régi nyelvben és nép nyelvben csak *olvas* vagy *olvas nekik, olvassa nekik*.

*

felsőbb leányiskola

A *legfelsőbb* állhat így magában, de a *felsőbb* nem. Mondhatom ezt: *Istennek legszebb angyala!* De nem mondhatom:

Istennek *szébb angyala*, ha nincs előtte, akire rálicitálok.

*

Mi manót tesz föl reá?
Talán *esetleges*.
V. ö.: Tegyük föl.

*

féltékeny

Ez is olyan szó, amelyre sikoltottak Kazinczyék. *Féltékeny, ömlékeny, hajlékony*, -mondták, - jó szó, hát *félt: féltékeny*. Csakhogy a kaptául állított szavak töve: *fél, ömlik, hajlik*. Ha ők nem így átabotában kapkodják a szókapotát, akkor ezekre az igékre néznek: *ölt, olt, tilt, kelt*. Micsoda melléknévképzés volna ezekből: *öltékeny, oltékony, tiltékony, keltékeny*.

Ha már kellett nekik az *eifersüchtig*-re, ~jaloux-ra szó, annak a szónak nem *féltékeny*-re kellett volna alkotódnia.
...Megszoktuk, mint Topa a lábát.

*

feltétel (Auflegung, propositio)

Régen átceppent germanizmus.
Magyarul: *kötés*.

*

feltétlenül

kötetlenül, szabadon.

*

föltételes megállóhely

Vasuti szó.

feltűnik (auffallend)

Jó szó, de csak ha valóban *feltűnik* valami. Ám ha Péter korábban megy a pincéjébe mint szokott, ez már nem *feltűnő*, hanem csak *különös, furcsa, szembeötlő, szokatlan*. Más forgókban: *bántja a szemét*.

*

feltűnést okozott

figyelmet keltett.

*

felültet (aufsitzen)

Megjárja. Kudarcot vall. Lépre megy. Cserben hagy.

*

felvilágosít (aufhellen, aufklären)

Magyarul: *megvilágít, megvilágosít*.

*

felvonás (Aufzug)

Hiába, hát ezelőtt száz évvel is voltak *nyugatosok*, akik parasztosnak érezték a magyar nyelvet, s akiknek nem volt szép a rövid *rész* szó vagy a tán mégjobb: *szakasz*.

A magyar nyelv apostolai sajnálat nélkül mellőzték a szinpadi nyelvben a magyar szavakat.

*

fém

Ebből a szóból csipték: *fénylik*, *fémlik*. De semmi szükség nincs fá, mikor a metallumra megvan az ősrégi *érc* szavunk.

Igaz, hogy az iskolákban a professzorok különbséget tanítanak az *érc* és *fém* között, de ez a különböztetés olyan, mint a *rovar* és a *bogár* szó iskolai megkülönböztetése. A tanárnak más a *bogár* és más a *rovar*, de bizony a magyarnak a marhája, mikor a legyek kínszásától nyargalász, nem *rovarzik* a tanár urak kedvéért, hanem *bogárzik*.

*

feministák

nőjogosítók.

*

fentartás

Az üzleti nyelvből aligha írható ki, so nem is éppen rossz a *reservatio*-ra, de a magyar gondolkodásnak idegenek az abstract szavak. Mondunk inkább: *kapcsot*, *lakatot*, *szeget* s másefféle kézzelfogható valamit. Vagy mondjuk: *kötés*, *elkötés*, *félrekötés*, vagy legalább is *megtartás*.

Csak akkor jó, ha a lenttartásnak lehetne átellenese.

*

fényűzés

Pompa, még *lukszus* is inkább, *grófiszn*. *Pompázás*. Nézd: *űzni*.

*

fertőtleníteni

Ha ez is jó szó, akkor jó: *mocsaratlanítani*, *sivatagítani*, *erdőtleníteni*. Milyen büszkék lennének rá az erdélyi vadászok is, ha azt mondanák róluk: ezt meg ezt az erdőt ~megsiketfajdítlanították.

*

festészet

A *festész*, *szabász* ostoba voltát megítélhetjük ezekből: *nyírász*, *furász*, *főzész*, *sütész*, *nyomász*, *szedész* s máseffélé. Az *-ász*, *-ész* csak névszóhoz ragasztható.

*

festői (malerisch)

A *festői* magában olyan, mintha azt mondjuk magában álló szóval: *molnári*, *papi*, *diáki*.

A *malerisch*: *festőnek való*, *rámába illő*, *festő ha látná*, *festő ha volnék*.

*

filigrán-munka

aprólék-munka.

A tárgyhoz alkalmazva: *hajszálmunka*,
csipkemunka, *fonálmunka*, *aprómunka*.

*

finesse

csalafintáság.

*

fitymálSzily szerint Baróti jegyezte fel a nép
ajkáról. De akkor ez bizonyára így hangzott:
fityomál. A Bécsi Codex *fitymája* is
bizonyára *fityoma*.

*

fivér, nővérNincs helyén ott, ahol a *bátya*, *öcs*,
néne, *hug* smf. a kellő megnevezés.

*

fixa idea

vesszőparipa, boga.

*

flobertpuska

verébpuska, madárpuska.

*

flegmatikus

hidegtalpú. (Táj szótár.)

*

floscikulus

sallang.

*

fluidum

lé. (néhánykor.)

*

fog(Hilfszeitwort der eintretender Handlung
und der Zukunft.)A futurumos *fog* a codexíró latinos
magyarok és némettel fertőzött nyelvű
magyarok csinálmánya: az incipiós és
beginnenes *fog* ráhuzatala a futurumos és
werdenes jövő idő magyar kifejezésére.
Semmi szükség nem volt rá, mert *a mi*
nyelvünk a jelenidős igeformával fejezi ki a
jövőt is. Hapedig nyomatékos a futurum,
akkor majd szóval toldja vagy előzi az igét.
Vagy jelenidő s *talán*:Várta, hogy *köhögni fog*: várta, hogy

köhög talán.

Tisztítandó, irtandó rút idegen gyom!
Idegensége abból is látszik, hogy gyakorító
alakban nem mondhatjuk. *El fogom*
bocsátani, ezt már megszoktuk, mint oláh a
feje vakarását, de már *elfogdosom bocsátani*,
rogyasztó magyarság. S különben is *fogni* és
elbocsátani nem kapcsolható egybe.

Hogy az én írásaimban is éktelenkedik a
sok *fog*, bizony restellem, de engem senki se
figyelmeztetett erre a hibára, magam pedig
csak 1919-ben ismertem rá a *fogos* jövő rút
arcára.

A népnyelvben *el fogok menni*, talán
sehol. Hanem az: *elmegyek, majd elmegyek* -
járja.

*

foganatosít

Csak akinek nem kincse a magyar nyelv,
az bánhatik így vele. Várhatjuk ennek a
kaptájára: engedelmesít, szorgalmatosít,
csiklandósít, sikamlósít, ragadósít...

*

fogat (egyfogatu, kétfogatu)

A *fogat* jó szó. Az *egyfogatú*, *kétfogatú*
is törvényes képzés. Mégis, hogy miért
nevezték el az *egylovas*, *kétlovas*, *négylovas*
kocsit, hintót, szekeret egyfogatúnak,
kétfogatúnak, stb. annak az *einspännig*,
zweispännig stb. a megmondhatója. A
magyar szemnek a ló a fő a kocsiban, nem az,
hogy az állat eléje van fogva.

*

fogtechnikus

fogász.

*

folyik a harc

Magyarul: harcolnak még, tovább
harcolnak.

*

folytat vmit (fortsetzen etwas)

Mi magyarok nem mondjuk:
folytatta a kapálást, prédikálást,
tanulást;

hanem mondjuk:
tovább kapált, vagy *kapált tovább*,
tovább prédikált vagy prédikált tovább.

Egytőről fakadt germanizmus a
halasztást szenved, kártyát játszik kettős
kifejezésekkel. Az meg éppenséggel utálatos
idegenség, mikor beszélgetett helyett azt írják
az ujságok: *beszélgetést folytatott*.

Nem tudom hányadszor ismétlem: amit
a magyar egy szóval kifejezhet, nem fejezi ki
kettővel.

*

főképpen, főként, főleg (hauptsächlich)

Jó két szó, csak nincs a helyén pl. az
ilyen mondatokban:

Főképpen a lábát ütötte meg.

A *fő* csak annyiban *haupt*, amennyiben
Kopf lehet *haupt*. Ha a fő helyébe a
gyakoribb fej szót illesztjük, megértjük,

micsoda ostobaságot mondunk olykor vele.
A főleg fölösleges újkori szó.

*

*

-föl, -fel

A magyarság mindig tudja, melyik ige mikor kezdődjön föllel. De már az iskolába járó magyar fiúcska a *fölkiáltó* jeltől kénytelen *fölmondani* a leckét, mert ha nem tudja, már előre *föladják* a kis árulkodók.

A legrondább *-föl, -fel* idegenségre a továbbiakban figyelmeztetem az olvasóimat.

*

föld (Feld)

A magyar a *föld* szón érti a földtekét és a szántóföldeket. A sík föld neve, (akár míveli, akár nem) *mező* neki. A mező az egész terület, amit a szem belát. De inkább részletenként szoktuk nevezni: *parlag*, vagy *ugar*, vagy *szántás* vagy *vetés*, vagy *dűlő*, vagy ha már arasznyinál magasabb a növény: *búza*, *rozsa*, *repce* s másefféle.

Az osztrák-magyarnak persze mindez csak föld.

*

főleg (hauptsächlich)

szinleg (Zum Schein, scheinbar)

A *-lag, -leg* képző nem járul névszókhöz. Nem mondhatjuk: *könyvleg*, *földleg*, *csillaglag*.

A *főleg* helyett a magyar azt mondja: *főképpen*, *leginkább*.

Szinleg helyett: n. a *ravasz* szó szinonimáit.

fölény

A szógyártás legsilányabb alkotásai közül való. Ahogy nem lehet *alány*, nem lehet *fölény* se. A magyar másképp fejezi ki azt ami fölülről van. Nem beszél *fölénnyel*, hanem inkább *fennen*, *magasan*, *hegyesen*.

*

fölhívás

(Aufruf, Ankündigung, Kundmachung)

Csak akkor jó szó, ha csakugyan *hívás* és *föl-hívás*. Mert a magyar senkit se hí *föl*, ha pl. a pincébe szólítja.

Tehát a mondat értelme szerint százféle szóval: *hirdetés*, *szólítás*, *pályázat* s másefféle.

Sok *fel* kezdetű igének német a szaga!

*

fölkeres (aufsuchen)

Megkeres.

Mert háthanem *föl-keres* hanem *le-keres*.

*

fölkiáltó jel

Minek az a *föl*?

Hátha ezt írom:

Péter a toronyból *lekiáltott*: Jönnék!

A kiáltás itt csak nem *fölkiáltás*?

Tehát: *kiáltó jel* vagy inkább *hangos jel*.

A *szólító jel* kifejezés se jó, mert mindig

szólítást jelzünk vele.

A *fölkiáltást* gyakorta hibásan írják *kiáltás* helyett. Mindegyiknek megvan a maga helye.

*

föllelekzik (aufathmen)

A németben az *aufathmen* értelme ez:
»Tief athmen nahm, in Gefühl der Befreiung von etwas Beschwerendem.«

A magyar akkor lélekzik föl, ha valamit fölszí. Ha valami nyomás van a mellén, nem föl-lélekzik, hanem *könnyebben lélekzik, kő esik le a melléről, könnyebben liheg*.

A Nyelvtörténeti szótár biznysága szerint a régiek nem lélekzettek föl.

*

fölmondani (aufsagen, kündigen)

Fölmondja a lakást. - A francia *congé*: búcsúnak mondja. Ez bizony a magyarba is inkább beleillik. Tehát: búcsúzóít ír vagy mond, vagy búcsúzik; költözőt ír, költözést jelent.

Felmondja a pénzt. - Kivételt jelent (takarékból). A személyi kölcsönnek határt vet, határt tűz.

Felmondja a bérletet. - Fölbontja, végét jelenti a bérletnek. Szerződést szakít.

Cselédnek fölmond. - Elbocsátja a cselédet, meneszt, szegődséget bont, elbocsátást mond, végét jelenti a szegődésnek.

*

fölnevetni (auflachen)

A németnél *auflachen* - laut lachen, ein Lachen aufschlagen.

A magyar akkor nevet föl, mikor gödörben van, vagy az emeletre nevet föl. Máskülönben: nevetésre fakad, kacag.

*

fölszines (oberflächlich)

A magyar gondolkodás szerint a szín kívül és fölül van. Fölösleges tehát mondanunk, hogy *külszínes*, vagy *fölszínes*. Nincs *belszín*, sem *alszín* a mi nyelvünkben. A bornak, víznek, tejnek a *színe*, mindig a teteje. A belseje csak *bor*, *víz*, *tej*. Az alja, *alja*.

A nép *szint*-nek mondja, hogy megkülönböztesse a *Farbe* jelentésű színtől.

*

föltételes, föltétlen (bedingt, unbedingt)

Hát iszen magyar szónak magyar szó a *tétel* is, *feltétel* is. A torony gombja is heverhet *feltétlenül*. De ha már valamit *kötéssel ígérünk, adunk, elfogadunk*, azon nincs föltétel. Merthiszen hátha épp *letételről* van szó, hogy lehessen *föltételes letétel*?

A *föltétlenre* még több a szavunk.

V. ö.: *tegyük fel*.

*

fölület (superficies)

Nincs *alület*.

Tehát: *szín*, *vonal*, *teteje*, *lapja*, *feje*,

háta,
V. ö.: *fölszín.*

nem csupán kérdez: *kérdőre von, fog, kérdést támaszt.*

*

*

fölülfizet (überzahlen)

Hát persze, hogy *fölülfizet*, aki az emeleten fizet. De már aki *többet fizet* jóságában, az bizony csak *ráad, tetéz, megtetéz.*

S a *ráadást, tetézést* köszönettel is fogadja a rendezőség.

*

fölvilágosít (aufklären, aufhellen)

Megértet, megvilágosít.

*

fölülvizsgál

Inkább nagyon is *belevizsgál.* Tehát: *megvizsgál.*

*

főnév (Hauptwort)

Ha nincs *alvég*, nincsen *felvég*. Ha nincs *alnév*, minek a *főnév*? Inkább *névszó*
N.: melléknév.

*

...

fölvágott (Aufgeschnittene)

A magyar *szeli* a sonkát, szalámit, nyelvet, nem pedig *vágja*. De a németbe korcsosult magyar lélek mindent vág, azt is, amit a magyar *szel, szeletel, szeldes, szab, nyes, nyír és metsz.*

Minden jóban törekszünk a gazdagodásra, csak a nyelvünkben nem bánjuk, ha szegényedünk is!

*

fölvet (aufwerfen)

A német a kérdést fölveti. A magyar, ha

A magyar a többes számot nem szereti a névragozásban. Inkább mondja:

Tömérdék ember, mint: emberek.

Tenger virág, mint: virágok.

Tehát ahol csak jelzővel fejezheti ki a többes számot, mindenütt egyes számban hagyja a nevet.

A nép a rokonhangzású, de különböző értelmű szavakat kissé másítani szokta az érthetőségért:

villámos, villamos,

csepeg, cseppeg,

lebeg, lobog, libeg,

eső, esső.

Az összetett főnevek a magyarban bizonyára rövidítések.

'P.: hadnagy: had nagyja,

elefántcsont: elefántnak csontja.

 Ahol csak lehet, kitenni a *birtokosragot*!
 János letette a *pipáját*, s nem a *pipát*.
 Ahogy ott vadászok a *réten*. Jobb:
rétünkön, ha a mienk a rét.

 Baloghék: egycsalád. .
 Baloghok: lehet egy ország összes
 Baloghja.
 Nyugati nyelvekben???

 Furcsaságok:
 A *vád* régi főnév. Példák Nytsz.
 A *véd* meg rossz szó?
 Azt mondjuk: kéz keze, réz reze, ér ere,
 tél tele.

De nem mondjuk: méz meze, vér vere,
 él ele.
 Hogyan tanulja ezt meg az idegen?

 Nyelvünk tisztaságát nem az ősök iránt
 való kegyelethől kell megőriznünk, hanem
 mert régi ázsiai nyelv lévén, annyira
 praktikusak már a szólások,
 gondolat kifejezések formái, hogy ostobaság a
 fejletlenebb nyugati (európai) nyelvek
 tökéletlenségeivel, segédigéivel s egyebekkel
 elrontanunk. De rontások azok a
 szócsinálmányok is, amelyek nyelvünk
 természetének ismerete nélkül egyik-másik
 zavaros agyvelőnek a tudákosságából
 kerültek az írásművekbe s onnan a
 beszédünkbe.

 Az analógia nem minden szónak
 próbaköve. Ez a szó *mennybéli* (mennyből)
 benne van sokszorosan a különféle
 kódexekben. De annak analógiájára nem
 lehet csinálni *mennybeni*, *házban*, *udvarban*
 s máseffélek szavakat, mint a XIX.
 században próbálták a magyar nyelv javítói!

*

fönn van

Fönn lenni (auf sein). Még fönn van (Er
 ist noch auf). - *Még ébren van. Még nem*

feküdt le.

Tehát a *fönn van* csak helyet jelentő
 mondás lehet.

*

fontaine lumineuse

tündér kút.

*

franciskánus

ferences, cseribarád.

*

franco

díjazott, fizetett.

*

fresco

falkép.

*

frufu

fürt, fürtözet.

*

függ valamitől, tőlem s másefféle

A szűr a szegen függ és nem a szegtől. Ez a tölefüggés a következő szép magyar kifejezéseket szorította ki beszédünkéből: *azon fordul, sarkallik, vetélődik, áll, épül, csügg, lóg, fityeg*. Mennyire belénk ragadt már ez a germán kifejezés is, érdekes példa rá, hogy sokéremű Lehr Albertünk még ajánlja is egy másik hibának jó magyar kifejezéssel való javítására. A M. Ny. 1916. folyamának 234. lapján azt mondja: »... *a rajtam múlt, rajtam nem múlt* szólást ott is használják, ahol csak a *tőlem függ, rajtam áll* s más egyéb kifejezés van helyén.«

*

összefügg

együvé tartozik, összetartozik, kapcsolódik, fűződik, folyik. (Nekünk valami szörnyen idegen ige az *összefügg*. Épp olyan, mintha valaki azt mondaná: *széjjelfügg*.)

*

összefüggés

mondd inkább: *kapcsolat, fűzér, lánc, híd*.

*

függő-ág

Akad helyette magyarosabb ízű szó is. A függőág hálófélé ág, mit két fára kötnek.

A négyágasfára kötött lepedőt, amiben a

gyereket rengetik, altatják a mezőn, Adorjánon *rengő*-nek nevezik. (Nyr. X. 431.) Mennyivel értelmesebb kifejezője a *rengő* a függő ágynak.

*

függöny

Lehetett volna *lógony* is, *csüggöny* is, ha már a kárpit nem tetszett. Hogy megörült volna a kieszelője, ha megérte vola a *görrödönyt*!

*

fültanu

Nézd: szemtanu.

*

futár

Ujkori csinálmány. Régente *száguldó* volt a neve. »Angyalidat, mint száguldó postákat küldöm.« M. A. Bibl. »Száguldó pósták« postboten. (Com. Orb.)

*

füstbe megy (in Rauch aufgehen)

Aki vízbe megy, nem válik vízzé. Aki gőzbe megy, nem válik gőzzé. Hát aki füstbe megy, az se válhatik füstté, - a mi eszünk járása szerint.

A német eszejárása szerint azonban ami *in Rauch aufgeht*: megsemmisült. Nem a *füst*

szó átvételében a hiba, hanem a *megy* igében.

Schrader Bilderschmuckjából kimaradt.

Simonyi meglátta, de neki is csak *füstbe*
megy magyarul. Pedighát: *füstté válik*,
elfüstöl ami megsemmisül a magyar észjárás
szerint.

germin

őrszellem.

*

geologus

földész, földbúvár, földszimatoló.

*

- G -

gérokk (gehrock)

Ha nincs rá magyar név, nevezzük
inkább azon a néven, amelyen először
nevezték ott, ahol először viselték: *redengót*.

gamin

kölyök, cenk, utcafi, Utca Matyi, Utca
Kati.

*

gesztus

kézlejtés.

garzon

legényélet.

*

gipsz

őrölt gipsz: kőliszt.
öntött gipsz: lisztkő.

gáz

Magyar ember bizonyára megmaradt
volna a *páránál*.

Tehát: *szénpára*, *páravilágítás*,
páragyár, *páracső* s másefféle.

*

grand

*

Egyik értelme: nagy garral.
Másik: temérdek.

*

*

grata persona

benfentes.

*

*

- GY -

gratis

Aki adja: *ingyen*.
Aki kapja: *érdemtelen, áratlan*.

*

*

gyémántgyűrű

Az, amelyik gyémántból van, Amelyik aranyból való s gyémánt csak a dísz: *gyémántos* gyűrű.

guillotín

tiló, nyaktiló, fejszelő.

*

gyilkol

A gyilkok régi nyelvben *tőr*. Tehát golyóval vagy méreggel gyilkolni épp oly helytelenség, mint mikor a lapok azt írják: X. Y. a pisztolyt szívének irányozva *agyonlőtte* magát.

V.ö. *agyonlő*

gukker

nézelő. Nem látcső! Inkább szemcső.

*

*

gulyás

Néhai öreg József fhg-ról írta egyszer a Vasárnapi Ujság: »József főherceg is megkóstolta a *gulyást* és ízlett neki.« Jó hogy a polgármestert is meg nem kóstolta ott a Hortobágyon. Pest körületén túl csak a *gulyásosba* kóstolunk belé.

*

gyök

Gyökér helyett a *gyök* olyan mint volna *kenyér* helyett *keny*, *székér* helyett *szek*, *gyömbér* helyett *gyömb*. Ha már rövid szó kellett a derék nyelvjavítóknak, hogyan nem gondoltak a *tő* szóra?

gyönyör

Kazinczynak hosszú volt a *gyönyörűség*, hát nyesett belőle. S nem érzett semmi *szomort*.

*

győztes

A mai *győztes* az Oklsz-ban se fordul elő. Szily azonban nem írta be a Nyelvújítás szótárába.

*

- H -

*

hajdani, majdani

Igaz, hogy a *mostani* és *akkori* szó már megszokott, mégis óhajtandó, hogy az efféle szavak ne szaporodjanak, mert következhetnek: régeni, koráni, azonban, gyakrani, lassani vadságok.

Az *-i* helyébe, ahol lehet tedd: *-való*.

*

hajlam

Szógyári alkotás a *hajlandóság*, *fogékonyság*, *kedv készség* helyett. Ha azonban valakinek mégis a hajlam tetszik jobban, ajánlom neki ezeket is: zajlam: zajlás, - rejlem: rejtelem, fejlem: fejlemény, - züllem: zülles..., - iramlam: :iramlás, - hámlam: hámlás, - ízlem: ízlés - botlam: botlás.

*

hajótörött (Schiffbrückig)

Olyan azó, mintha valaki azt mondaná: *kocsitörött, vízfult, háztetőesett, jégszakadt*. Minek összeforrasztani olyan szavakat, amik nem egybe valók?

*

háladatosság

Csak a német eszű ember *adja* a hálát, és ennek következtében *hálaadatos*. Mintha a hála nem volna elég.

A régi magyar nyelv nem ismerte a *háladatos* szót. Azt mondták és írták: *hálálatos*. Töméntelen a példa rá a kódexekben.

*

halálnak halálával

- Mi az a »halálnak halálával.«

- Valószínűen olyan magyarizmus, mint a makulányi mákszem, csöppenetes csöppet, szóismétléssel kifejezett nyomaték.

*

haláloz

Ha valaki sűrűn emlegeti a *halál* szót, vagy ha valaki halált játszik.

*

hall

gádor.

Az ónyelvben: templom gádora, palota gádora s máseff.

*

hallatlan (unerhört)

Ugyan hát két kódexünkben is előfordul, de azért német. Mert ha arra amit csodálva láttunk, nem mondjuk látatlan!, amit csodálva tapintunk vagy érzünk, nem kiáltunk ezzel a szóval: tapintatlan! vagy éreztelen!, épp így csodálva amit hallunk nem mondhatjuk rá magyarul: hallatlan!

*

»Halotti beszéd.«

Látják önök elvtársak: miből áll az ember! Tényleg porból és hamuból áll. Mennyi előnyben volt teremtvé a mi ősapánk Ádám, és volt neki átadva a Paradicsom lakosztályul. Éshogy a Paradicsom telkén levő fák gyümölcsét is díjtérítés nélkül élvezheti egy fa gyümölcsének kivételével. A tilalmi szabály világos. »Amely napon átléped a rendeletet, gajdeszbe mégy.«

Ő tudomásul vette a kikötést, de feledésbe ment nála: palija lett az ördögnek és jó adagot fordított magáncéljaira a

gyümölcsből. Ámde a gyümölcs nemcsak élvezhetetlennek bizonyult, hanem még gégebajt is kapott tőle, - nemcsak maga, hanem leszármazottjai is örökölték a bajt a halálos következményekkel együtt.

Isten ezt haragra vette tőle és át lett helyezve a munkás-osztályba, amely úgy neki, mint családjának állandó helyzete lett. Ki az a munkás-osztály? Mink vagyunk, proletárok, ahogy önök is meggyőződhetnek róla saját szemökkel. Tényleg senkise kerülheti ki ezt a helyzetet: mindnyájan benne vagyunk a pácban.

*

halottkém

halottnéző.

*

halt

Állj!

*

hamar

Régi jó szavunk, de sokan hibásan alkalmazzák a *korán* vagy *előbb* vagy *mingyárt* helyett.

Vörösmarty is hibázott, hogy a Kisgyermek halálára című versében *Kedves fiu korán játszottad el*, a *korán* szót *hamarra* korrigálta. Beöthynek az irodalomtörténetében látom az első fogalmazása kézirati mását s ott *korán* a szó. Nyomtatásban a Minden munkái 1845.-i kötetében már *hamar*.

Más ha *korán* játszik el valaki valamit s

más ha *hamar*. A *hamar*: sietés. A *korán*: időnek előzése.

*

*

ha még annyit

ha még annyit beszél is (wenn er auch noch so viel redet). A magyar képesen beszél: ha a nyelvedet is kiöltöd, akkor se; ha megszakadsz belé, stb. *Ha rá...*

*

ha mingyárt

ha mingyárt (wenn gleich) = történetesen (vagy a mingyárt törlendő.) hamis (falsch)

hamis hang == inkább *ferde* hang. A magyar különben állati hangokkal fejezi ki: *vonyít, visit*. Vagy azt mondja: *félre viszi a nótát*.

hamis mérték == A Bécsi kódexszben: *álnok* mérték. M. A. bibliájában *álnok* font.

hamis pénz = Ó pénz. *Cigány-garas*, forint, rossz pénz. (Hamisnak a nép nem mondja a pénzt, csak a kutyát, vagy a ravasz embert.)

Viski Pál 1799-ben a hamis gyémántot *fattyu* gyémántnak nevezi.

*

hangadó

A hang-adóról Szily Kálmán azt írja (Nyelvújítás szótára II. rész), hogy »a »hangot adni« kifejezést a Nytsz. nem ismeri, noha a nép nyelvében bizonyosan rég megvan.« Hát bizonyosan *rég meg nincs*. A nép *kolompos*nak mondja. A hangadót valami *hangad* ige milyenítőjének értene.

hangsúly

Egy drámában írtam:

»- Azok a népek még nem ittak a római műveltség poharából.

- Nézd ezt a poharat, - feleli rá az asszony egy poharat mutatva, - ezt is Rómától hozták.«

Én, aki írtam, így gondoltam ezt a mondást: Nézd ezt a poharat...

A színész aki játszotta, így mondta: Nézd *ezt* a poharat...

Tehát a hangsúlyt az ilyenekben jegyeznünk jó.

A magánhangzók illeszkedése a ragozásban Steinthal és Böthling tudós idegenek szerint a magyar faj »szellemi lomhaságának« - értsd: a fejünk gyengeségének, - jele. Hát inkább az ő fejük gyengeségének a jele, hogy nem ismerték meg nyelvünknek hangsúlyozó természetét. Erre legjobb példák az idegenből átvett nevek ragozása, meg az idegen észszel gyártott szavaink ragozása.

A *József* szó második tagja hosszú, tehát a hangsúly nem nyomja agyon: ragozzuk Józsefnek, Józseffel, Józsefre. De már *Józsi*-ban fölülkerekedik az első szótag: *Józsina*k, *Józsival*, *Józsira* a ragozás. Így ragozódik a honvéd szó is. Pesti magyarjaink beszéde már nem annyira nyomatékos, mint a falusiaké. Pesten *honvédek*, *honvédnek*, *honvédre* smf. járja. Mink azonban így beszélünk: *honvédok*, *honvédnak*, *honvédra* smf.

A hangsúly szabja még a nevek kicsinyítését is. Az idegen szavakban a második szótagon van a hangsúly, a magyarban az elsőn. Tehát a magyar a *Józsefből* *Józsit*, *Jóskát* csinál, a német *Zefit*, *Pepit*. A *Johannes* nálunk *Jánossá*, *Jancsivá* változott, az idegennél *Hanzivá*. Stb. A *Terézia* nálunk *Teri*, *Terka*, az idegen ajkon *Rézi*. Az *Erzsébet*, *Erzsike*, *Erzsi*, *Örzi*, *Bözsi*, az idegen lelkünél *Zsóka*, *Lizi*, *Liza*, A magyar *Ferdi* az idegennek *Nándi*; a magyar

Anti az idegennek *Tóni*. A *Rozália* így válik a magyar családokban *Rozivá*, az idegenben *Zálivá*. *Isabella* nekünk *Iza*, az idegennek *Bella*. *Alexius* nekünk *Elek*, idegennek *Lekszi*. Idegen tehát minden *Gina* (Regina), *Gita* (Margit), *Gitta* (Brigitta), *Guszt* (Ágost), *Lina* (Paulina vagy Karolina), *Nelli* (Kornélia), *Cili* (Gecilia, Genci), *Lena* (Belén, Ilona, Ilka), *Nóra* (Ella, Eleonóra).

Ezeknél hajmeresztőbb csak a *Mici* lehet, amely sült német *Mirzl*. No meg a *Lenke* név, amely a *Helenchen* kicsinyítése s *Lenka* alakjában még irtóztatóbb.

A hangsúly szabja meg azt is: mikor írjuk: leány, mikor lány.

- Hát leány még?.

- Leány. Kérték volna pedig már, de a Jézus tudja, kire várnak ezek a mai *lányok*.

Itt a megelőző szó (a *mai*) súlyosabb, tehát *leány* helyett *lányt* mondunk.

*

hangsúlyos

nyomatékos.

*

hangsúlyoz (betonen)

A magyar csak akkor hangsúlyoz, ha hangsúlylyal csinál valamit, máskülönben: *nyomatékkal, bizonynyal mond*.

Az összetett neveket nem kedveli a nyelvünk. Kevés is benne. Az ujkeletű írók magyar nyelvében persze nem kevés. De ami nekik jó összetett szó, a magyarnak többnyire csak birtokos és birtok = lábam szára, szemem pillája, óram tokja s nem lábszáram, szempillám, óratokom. Szóval: ahol csak lehet, birtokos és birtok a kettős szó. Igét alkotni pedig kettős szóból csak tréfából szoktunk.

*

hangugratás

A hangugratás (*tücsök-tücsköt*), elmarad, ha a köznévi tulajdonnév, pl. Péter megütötte *Tücsököt*.

*

hangulat (Stimmung)

Ha már éppen elvethetetlen, akkor is inkább *hangolat*. Mert a gyökér *hangol* és nem *hangul*. Az embert, ha már hangszerhez hasonlítjuk, csak *hangolnunk* lehet. *Hangul* ige képtelenség.

*

hangverseny

Mikor a kántorok versenyt énekelnek, az hangverseny. De mikor Vécsey hegedül, őnála nem versenyeznek a hangok. Szörnyűség, hogy ilyen szavak belekövülnek a szótárunkba.

*

harsona

Ez is olyan jó szó, mint volna puska helyett *puffana*, gyújtó helyett *csesszene*, nagybögő helyett *brúgona*. A kálvinisták az újkiadású bibliájukba mindenütt belejavították a *trombita* helyett. Igaz, hogy Tárkányi is megcselekedte. Még dicsekszik is vele az Akadémia előtt (1868.), hogy Mózes II. könyve 19. részében Káldynak ezt a kifejezését: *trombita harsogni kezd*, így

fordította: *harsona megszólal.*

A *trombita* ha tán nem is Ázsiából hozott szavunk, (állítólag latin *triumphus*ból eredt) - de világszerte minden művelt nemzetnek a szótárában megvan, s mink már a legrégebbi kódexszekben is megtaláljuk. "Tehát épp oly magyar szó, mint a *ház, piac, bojtár, kalamáris, tenta, tábla, pap* s más ótalján szavak.

*

hasonlít hozzá

Nyelvünk tudósai fejtsék meg, hogy mikor és miért mondja a magyar:

hasonlít hozzá,

hasonlít reá.

Ha valamelyesen fontos a hasonlítás és arról szól, a nép mindenütt *-ra, -re hasonlít*. Ha azonban csak vélekedésképpen hasonlít, akkor ha arról szól is, *-hoz, -hez hasonlít*.

Az ónyelvben irt bibliákban is Isten maga *képére és hasonlatosságára* alkotta Ádámot. Talán innen fakad, hogy az arc *-ra, -re* hasonlít, máségebek pedig *-hoz, -hez* hasonlítanak.

*

hasonmás

Ez a szó maga-magát neveti.

A P. H. 1917. V. 1-i számában egy közlemény címe: *Nagy emberek hasonmásai*. Mért éppen hasonmásai? Mért nem *lábon-másai, fülön-másai, arcon-másai*?

Pest határán túl elég a *mása, párja*. Mondjuk még: *szakasztott olyan, egyező, azonegy*. És még száz kifejezés a mondás természete szerint.

*

használ (brauchen)

Németes és már a kódexszekink korában honos volt nálunk:

Mit használ? = Használ-e? (Mert ez a kérdés: Mit használ? nem kételkedés kifejezése nálunk. A hangsúly a *mit* szón van, tehát a kérdésben már benne van a válasz szava is: azt. Mit használ az nekem? (Was nutzt mir's?) = Használ-e az nekem? Használ is az nekem!

Tehát a bibliában is javítandók: »Mit használ, ha valaki a világot megnyeri is, de lelkének kárát vallja.« S ha éppen így kellene maradnia a szövegnek, akkor is inkább *Mi haszna* stb.

elhasznált ruha = elviselt ruha.

-nak, -nek használják = törölhető, sőt törlenivaló, mint a *halasztást szenved* formában a *szenved*.

Mit használ? = Mire jó? Mire való?

Megölésére reszelőt használt. =

Reszelőt fogott. Reszelővel ölte meg.

A szerkesztő *erős jelzőt használt*. = Erős jelzőt alkalmazott. Erős jelzővel vágta fejbe.

A magyar ezt a *szót nem használja*. = Nem mondja, nem írja, nem forgatja, nem él vele.

Az *elhasznál, felhasznál, kihasznál* mind ismeretlen szó az ónyelvben. Az *elhasznál* tömértelen sok szép magyar kifejezést nyom el. A *felhasznál* és *kihasznál* is fapénz, sok szép igaz arany helyén: *Kap az alkalmon, kiszíp, kifacsar, elarat, gyümölcsét leszedi*.

Igazis: Olvastam Szarvas Gábornak a véleményét a *használ* szóról. (Nyr. XIV. 407.) Igen tiszteltem őt és helyeslem azt a mondását, hogy a szavak jelentése »egyik jelentésből a másikba átmehet.« Csakhogy *mi* és *hova* mehet és jöhet - azt már a magyar észjárás választja meg.

Szarvas Gábor ilyen példákkal argumentál: *sült paraszt, szorgalom és figyelem karöltve(!) járnak*, - germán szóvirágok. (N. ujdonsült, szivdobogva). A cikke csupa germán szerkezetű mondat. Baksay, akit a cikkében kárpál, bizony magyarosabban érzett, mikor idegen büzt érzett a *használ* szónak *brauchen* értelmű

alkalmazásán.

*

Intés: Ovatosan bánj a *használ* szóval, mert a németben tengely, amin sok mondat forog; nálunk csak srófocska, szögecske. A magyarnál a *használ* csak a német *nützen*nel egyjelentésű, a *brauch*emmal nem. Magyarban a *használ* tárgyaltalan, vagy tanári nyelven szólva: nem vonz accusativust. (Mégiscsak furcsa, mikor a hmvásárhelyi [*?] bába *mérget használt* némely embernek a megölésére! Vagy hogy Káin *bunkósbotot használt*.)

*

határozó-szó

Szerencsétlen elnevezés az a *határozó*-szó is. Mi *határozás* van ebben ha ezt mondom: *haza, sehogy, most, hanyatt* s egyebet. Érett elméjű ember se érti meg a *határ* szónak ennyire való kinyúlását, nemhogy a gyermek. Inkább mondjuk latin szóval *adverbum*nak, míg magyart nem találunk reá. Elvégre ha átvehettük a latinból a *táblát*, mért ne vehessük át a *krétát* is, pláne tudományos műszavakba. S ennek még némi haszna is fordul: ha a tanuló az idegen nyelveket tanulja: a németet, a franciát, az angolt. Hiszen a nyelvtani szavak épp oly internacionális szavak, mint a *posta, tenta, telefon, frázis, bicikli*.

*

hatás

Épp oly törvényes születésű szavunk, mint futás, irás, lövés smf., de a magyar annyi más erősebb, színesebb, megfelelőbb szóval fejezi ki a különféle s igen sokféle hatást, hogy ez a hatás szó csak azok nyelvén és tollán forog, akik nyelvünk gazdagságát nem ismerik.

hátrány

S jó hogy nem követte: jobbrány, balrány, előrény, félrény, - emberi elmének nyomorék fattyai.

Az előnynek a fia. De nincs fölülény és alulány.

*

háttérbe szorul (in den Hintergrund treten)

Ha *tér*, nem *szorul*. Ha azt mondom: *hátraszorul*, jobban megértjük.

*

hatvány, hatványoz

meg se rovom, mert az iskolák és hivatalok küszöbén úgy se léphet ki.

Hatvány Bolyainál: *emelet*.

*

havelock

Lebernyeg. Fővárosiul: köpeny. A nép nyelvében lebernyeg a szarvasmarhák nyakán lógó bőr is.

*

ház , árvaház, szegényház, országház

Ismételve harsogom füledbe korcs magyarom, hogy ahol az összetett szó első fele genitivuszbba vágható, magyar ruhába rántható. Tehát: *árvák-háza, szegények-háza, ország-háza*.

*

házmester, házfelügyelő

A *házmester* a *Hausmeister* velőtlen fordítása. A *házfelügyelő* meg a korcs *tanfelügyelő*nek a mása.

A magyar észjárás szerint a *dinnyecsősz* nem *dinnyemester*. Sepedig a *toronyőr* nem *toronymester*. A templomi kurátor se *templommester*.

A *házmester* olyan alkalmazott, aki a ház rendjére ügyel, a házat gondozza. Tehát *házgondozó*. A vicére meg kész szó van: a szép régi s ma is országszerte élő *udvaros*.

*

hé!

Favágónak, aki fűrészsel, bekiáltja egy ember az utcáról:

- Fogja-e hé?

Azzal tovább megy.

De én ebből a hé szóból tudom, hogy ezek tegeznek egymást.

Hát micsoda szó ez a *hé*?

Ha elől van, olyannak is mondhatom, akit kendezek, magázok. (Hé bácsi, hol az út?). Ha pedig hátul van, csak annak mondhatom, akit tegeznek.

*

Helynevek

*

Hogy igazodik el ezen az idegen:
Füreden, Győrött, Veszprémbe, Egren (ma már Egerben), Váczott, Zomborban, Siófokon.

Vácra (megyek), Tárkányba, Veszprémbe, Kolozsvárra, Szebenbe, Kanizsára, Tihanyba, Kácsra, Esztergomba, Nyékre, Szombathelyre, Vasvárra, Budára, Téténybe, Győrbe.

Legfurcsább *Szatmár*. Czuczor-Fogarasi szerint ha városról van szó: *Szatmárba, Satmárban*. Ha megyéről van szó: *Szatmárra, Satmáron*.

A hasonló hangzásúakat tegyük egymás mellé:

- Hol van Pali?

- Velencében.

- Hát István?

- Ő meg Velencén.

A Budapest határán kívül született magyar azonnal érti, hogy Pali az olaszországi Velencében van, István meg a fehérmegyei Velencén. Dehát mért mondjuk: *Esztergomban, Budapesten, Trencsénben, Nyitrán, Pozsonyban, Bécsben, Vágújhelyen, Érsekújváron, Egerben, Szegeden*.

[*Nyilvánvalóan elhalgattatott az a szó, amely meghatározza/-ta a ragot. Az öregek még hozzáértették. Magyarázathoz lásd: Ősi magyar nyelvtan IV.]

*

hegymászó

Hernyó mászik a hegyre, nem ember. Az erdélyi heglánc neve igaz-e hogy *Királyhágó* s nem *Királymászó*? A lovasok is *hágatják* fölfelé az utat, s az utnak neve is *hágatató*.

Ember csak legfeljebb ha némely kapaszkodón mászik, dehát hegyre csak nem járunk mindig négykézláb? [*kapaszkodós => kap~tat~ó]

helyet foglal

háboruban, harcban a fegyveres erő, általában az erő kifejtés, de a vendégemmel nem foglaltatok helyet, hanem *leültetem*. Sőt akkor se foglal helyet, ha *elhelyezkedik* is.

- Tessék (méltóztassék) elhelyezkedni kedve szerint, - mondja a magyar a *Bitte Platz zu nehmen* helyett. helyre hoz (Gut machen)

De ha nem *itt* van aki *helyrehoz*, akkor *helyre visz* ám!

*

helyzet (Lage)

Amikor nem helyezésről van szó, sokféleképpen lehet átváltani.

Ich bin nicht in der Lage dir zu helfen = Nem segíthetek rajtad. Az állapotom most nem engedi, hogy rajtad segítsek. (Nem pedig: Nem vagyok azon helyzetben.)

A régi nyelvben a *helyzet* helyett ezt a szót mondták: *állapot*.

*

helyzetemben

állapotom szerint.

*

hibáztat

Érthetetlen, hogyan hagyhatta el csontunkat, velőnk a magyar szó érzése annyira, hogy ez a szó: *hibáztat* a mai értelmében terjedhetett el.

Nézzük csak a hasonló igéket: hárfáz,

csigáz, trágyáz, ruház, puskáz, kockáz.

Alkossunk belőlük *tatos* (műveltető) igéket: hárfáztat, csigáztat, trágyáztat, ruháztat, kockáztat. Láthatjuk, hogy valamennyinek az értelme csak annyiban változik, hogy másvalakivel *hárfáztatunk*, *csigáztatunk*. Ha tehát *hibáztatok* valakit, annak tiszta és változatlan értelme az, hogy *hibát követtetek el vele*, nem, pedig az, hogy hibásnak vádolom, itélem, korholom.

Ha a méltóságot méltóságod, az igazat igazolod, huncutot huncutolod, a hibásat *hibásolod*.

*

higany

A higany = kényeső. Kun szó s eredetileg *kumisszu*-nak hangzott és szószerint ezüstvizet jelentett. Az Ipoly mentén *eleven ezüst* a kényszer neve.

*

hirlap

Rossz szó. Mert a lap csak egyik fele lehet a levélnek. (Nézd: lap.) Ujság se éppen jó szó, merthiszen abszurdum tegnapi, múlt heti, tavalyi ujságról beszélnünk. A tegnapi ujság már olyan ujság, mint az Uj-épület, - a Najgebajde.

Mégis ha már választanunk kell a két rossz közül, inkább az ujságot válasszuk.

Tehát ujságíró.

*

hírnök

Szörnynök, szókontárnok!

*

*

hitsorsos

Micsoda értelmetlen szó! Persze ez is a nyelvújítók faragványa. Magyar azt mondja: *velem egyhitű, egyhiten való*. De ha éppen egy szó kell, akkor is jobb: *hitfelem, hitembeli*.

*

hizlalt rostélyos

a vendéglők étlapján.
Kövér rostélyos.
Mert a rostélyost hizlalni nem lehet.

*

hja (Ach ja)

Ahogy a magyar nép másképp jajdul és jajgat, mint a német, francia, török, éppígy sóhajtani is másképp sóhajt a főváros. Mifelénk leggyakoribb a: *hej, haj, bizony!*

*

hogya - hogyan

- *Hogya érti?*
Itt a hangsúly ezen van: *érti*.
- *Hogyan érti?*
Itt a hangsúly ezen van: *hogyan*.
Tehát mikor a kérdésben a *hogyan* sulyos, nem szabad megrövidíteni.
Ugyanígy:
mily, milyen,
ily, oly, ilyen, olyan.

hokedli

Nincs a nagyszótár címszavai közt.
dézsaszék.

*

hőmérő

A hideg nem hő.
Zeruson fölül tehát *hőmérő*, de már alatta *hómérő*. Soha magyar ember el nem fogadja, hogy zeruson alul 28 fok a hő. Legjobb lett volna az alkotójáról nevezni, mint ahogy neveződött a Lloyd, pepita, marconigramm.

*

homlokzat

Elég talán *homlok* is. A régiek a *boltozat* helyett is csak *bolt*-ot írtak és mondtak is.

*

hordár

Czuladár, ősrégi magyar szó. *Czula* az akadémiai nagyszótár szerint: podgyász, motyó, genyegunya, czeleczula. A czuladár a régieknél a podgyászhordó szolga volt. V. ö.: Nyr. 15, 27.

A czula, - írja Baráth F. a Nyelvőr 1885. juniusi füzetében, - Baksay értesítése szerint a nép között a *bagage* (*bagázsia*). Ezzel szemben Nyr. 24, 105. német *zulader*.

*

*

hosszat (-lang)

Évhosszat, órahosszat... Épp oly rossz, mint volna: évrövidet, órakurtat.

Magyarja: *Mind éven által, óráig, órán által v. órákon által.*

*

hosszadalmas

Faludi csinálmánya. De a rosszasága benne lappang érzésünkben, mert nem született meg belőle a rövidelmes. Talán csak azért fogadtuk el, hogy a toldalék *-dalmas* hangban illusztrálja a hosszúság unalmát.

*

-hoz -hez

Levél Arany Jánoshoz, helyesen: L... Jánosnak. Mert a magyar ember csak a levélvivőt küldi valakihez -hoz, -höz. A levelet a vivő átadja csak *-nak -nek*. És vajjon a levélborítékon is X. Y. *urhoz* írjuk-e a címet?

Hiba: Mindenkihez! ezzel a szóval kezdődött az 1919. III. 21-i szocialista kormány kiáltványa s másnap Kun Béláé is.

Javítás: Ha magyar ember fogalmazta volna, bizonyára így írta volna: *Mindenkinek!*

A drámai művekben a *-hoz-hez-höz* jelzés nem rossz. Pl.: Matyi (Jánoshoz) s másefféle. De mégis magyarosabb ott is a *-nak-nak*.

A német és magyar észjárás különbözése ebben is feltűnő:

A német azt mondja: *Konyhától szögellő fal.*

A magyar: *Konyhához szögellő fal.*

hozni (bringen)

A németnek szegénysége, hogy nem tud jönni-menni, hozni-vinni.

Ez a tett *szégyent hoz* rád!: *szégyenbe kever*. Mert szégyent hozni csak német észszel lehet. A magyar se nem hozza a szégyent, se nem viszi.

Hasznot hoz. (Diese Sache bringt einen Nutzen). haszonnal jár.

Helyrehoz. Faludi csinálmánya, de bizonyára nem a magyar Szentlélek sugallatára. A magyar *eligazít, rendez, megfejel*.

Tehát rossz:

áldozatot hoz,
bírálatot hoz,
cikket hoz,
ítéletet hoz,
szinre hoz,
tisztába hoz,
törvényt hoz

(Ein Opfer bringen). Helyette jobb: áldoz, áldozatot nyújt. Fölajánl. Bécsi codexben: áldozatot ajánl.

*

hozomány

Ha hozom, akkor *hozomány*, s így jó is a szó, de ha viszi a lányunk, akkor már *vivemény*. De merőben fölösleges elnevezése egy jobb és régi szónak a *kelengyének*. (A mőring *ónémet* eredetű. A *kelengye* ázsiai hozományunk.)

*

hulla

Nekik az *erkölcs* nem volt szép szó,

csinálták az *erényt*. Kazinczy, - oh borzalom: a *csány* szót ajánlotta rá. Nem mintha valami köze volna vele a *csánynak*, hanem hát a *csizmadia* és a *kéjgáz*... Aminthogy Bugát a lábikrát akarta *gáznak* nevezni, más meg a primást *fődorásznak*. Azok a lelkes hazafiak akarták a *holttest* szót is megsemmisíteni, mivelhogy valamelyik kipipálta a *hulla* szót. Szerencse, hogy a gombatermés nem volt nagy a következő években, különben a pecsenye ma *sülle* volna, a esik *nyulla*, a kubikus *tolla*, a forgács *gyulla*, a méz meg *nyalla*.

*

humanitás

emberség.

*

humbug

cigányság.

*

- I, Í -

*

Idegen szavak írása.

Előbb volt a beszéd, azután az írás. Az

írás nem egyéb, csak a beszédnek a jegyekbe tett képe. A beszéd még Svédországban is a fülnek szól jobban, nem a szemnek. Ha tehát a beszéd az apa, az írás a gyermek, az apa a tekintetesebb, nem a gyermek.

Művelt népek a maguk ejtése szerint írják az idegen szót is. Műveletlen népek majmolják a műveltet.

A spanyollal egyképpen úri-büszkeségű magyar nemzet egyszerre alázatossá lettyen, mihelyt kalamárisba mártja a tollát. Így keletkeznek azok az idegeneket röhögtető ostoba szavak, mint pl. *francia*, *Izland*.

A *francia* szót vettük az olasz *francia* szóból, de nem tudtuk, hogy *cs*-t az olasz *ci*, *ce* betűkkel írja. A *francia* *fránsz*nek nevezi magát, vagy frank-nak. Mi szükségünk volt nekünk arra, hogy az olasz elnevezést iktassuk be a szótárunkba s tudatlan kijelentést a beszédünkbe?

Az *Izland* szót a német írásból másolták ki a földrajzot tanító német magyar profeszszorok. De a német is majomkodott: ahelyett hogy *Eisland*ot irt volna, írta: *Island*. Csakhogy *Island* angol írás szerint irt szó s az algolnak jég: *is*. Így írja: *is*. Mondja pedig *ej*-nek vagy *áj*-nak. *Izland* tehát: *ejland* vagy *ajland*. Igen ám, csakhogy *Izlandban* nem angolok laknak, hanem dánok, s nem *Islandnak* írják az országuk nevét, hanem *Icelandnak*.

Ilyen elferdített szó a földrajzokban, útleírásokban de beszédben is a hindu *Brahma* szó is, meg a vele kapcsolatos *brahmen*, s a *Mahabharata*. Ejtjük az írás szerint német ajkkal: *bráma*, *brámán*, *mahabaráta*. Pedighát ha nem tisztelnénk annyira a németet, éppen jól ejtenénk, ahogy írva van, csak épp hogy kissé tótosan az *a*-kat. Mert a hindu *h* nem hangnyújtó, mint a németé, hanem mint a magyar *h*.

Az idegen istenek imádatából való a *Niagara* zuhatag neve is. Amerikában a fejét rázza minden benszült:

- *Niagara*? Sohse hallottam ezt a szót.

Ha azonban *Najegrő* szóval kérdezzük, a legkisebb gyermek is tudja miről szólunk.

Az Akadémia Magyar Helyesírása azért rendeli, hogy a még meg nem honosult idegen szavakat az idegen helyesírások

szerint írjuk, »mert, - igymond, - az idegen szavak magyar álarc alatt elterjedvén, igen könnyen kárára lehetnek eredeti szókinszünknek.«

Hát ez okos beszédnek látszik, de a bolondságok farsangot táncolnak rajta, mert ime mik sülnék ki belőle: az idegen szavak az idegen helyesírások szerint keverve a magyar szavak közé, a magyar betűk hangzása szerint kerülnek a nyelvünkbe. Ki mondja nálunk *hömbög*, ha mindig így látjuk írva: *humbug*? Ki mondja *Kohinúr*, ha így van írva: *Kohinoor*. Egerben egy utca neve *Servita-útca*. Nincs Egerben ember, aki a *Szervita-utcát* ismerné. Így került a nyelvünkbe az ideglen betű magyar ejtése szerint a *fiskális* (fizkálisz helyett), *kabaret* (kabaré helyett), *havelok* (hevlak helyett), *potpurri* (popurri), *klerikális* (klerikálisz), *Kochinchina* (Kocsincsing), *Eidámi* sajt (edámi), *Eiffel-torony* (Efel), *Gogol* író nem ismerik az oroszok, hanem ha azt mondod: *Haholy*, egysrerre tudják. A *gogol* idegen köpönyeg; A *Szevasztopolt* se kereseted oroszul a térképen, mert az orosz csak a Szebasztopolt érti. *VanHúten* kakaót hiába kérsz Hollandiában, de *Fan Hautent* mindenütt. És *jachton* se járhat Anglia vagy Amerika vizein, csak *jaton*. És ha mink megütközünk azon, hogy valaki *Koszütemek* nevezi *Kossuthot*, *Ragockinak Rákócit*, hát akkor mi se szavaljuk az angolnak: *Jer Ossian...* mert az nem tudja kiről beszélünk. Neki az: *Asn*.

Hol a logika, hogy *Kolombo* Kristóf Kolumbus nálunk, de *Jehoshua* meg Jézus, ellenben más idegen neveket meghagyunk az eredeti írásjegyeiben és a betűt mondjuk magyarosan. Tehát a betű fontosabb nekünk.

*

idegrendszer (Nervensystem)

A rendszer Nyelvújítás szótára szerint Földi csinálmanya a *szisztéma* magyarosítására. Tehát mink lefordítjuk a németből idegrendszernek. Magyarosabb

volna: *ideghálózat*.

N. Naprendszer.

*

ideiglenesen

A házassulók nem esküsznek: *holtomiglanosan s holtodiglanosan*. Tehát elég *ideiglen* is.

*

idény

Br. Jósika regényíró és szófaragó ajándékozta meg vele nyelvünket, mondván: A *szezon* mindig *idén* van: vessünk hozzá még egy ipszilont, (talán mert bizonytalanságokkal van tele vagy hogy előkelőbb legyen) s lesz idény. Jó hogy a *saison morte* nem jutott akkor eszébe, különben volna azóta ódány szavunk is.

Az *évad* régi jó magyar szó. Még a 16. századból maradt ránk. Két írott nyelvemlék is őrzi nyomát, mégpedig mind a kettőben így: *éjnek évada*, - ami mai magyarul annyit jelent: *éjnek ideje*. Ez a szó azóta feledésbe mult, és Simonyi szerint (Magyar Nyelv 140.) csak 1861-ban került elő egy komáromi helyiségből. 1875-benn a Magyar Nyelvőr ajánlotta is az *évadot* a hibásképzésü *idény* helyett. Az újabb népnyelvi tanulmányok még valami 10-15 helyről ásták elő ezt az *éjnek évadját*, *éjszakának évadját*. De ebben az alakjában is: *gyapjunyírás évadján*, *ősz évadján*, *légy évadján*.

*

ide-oda (hin und her)

Magyarban csak helyi értelemben. Az

ilyenek: *Reménység ide, reménység oda*
 germánságok. Magyarul: *átbotában,*
keresztül-kosul, összevissza, jobbra balra.

Még az ilyen összetételek is: imitt-
 amott, kerülendők, ha van rájuk magyar
 kifejezésünk: *tét-tul, hellyel-közzel, idestova,*
hébehóba.

Nézd: *Oda s itt-ott.*

*

időszerű

Nézd: *-szerű.*

*

-ig bezárólag

Ha az Andrássy-utján a Városligetig
 mentem, hát akkor a ligetbe nem mentem be.
 Ha időben haladok július 15-ig, akkor július
 14-ikének estéjén, vagy csillagászatilag a nap
 24-ik órája végéig haladtam. Azt mondani:
jul. 15-ig bezárólag s érteni rajta, hogy *még*
jul. 15-én is, épp oly értelmetlen beszéd,
 mintha azt mondanám: Mentem a
Városligetig bezárólag, s értetném vele, hogy
 bentjártam a ligetben is. Vagy mintha azt
 mondanám: *Fölmentem az emeletre a 8.*
sz. ajtóig bezárólag, s mondanám vele, hogy
 bent is jártam a 8. sz. lakásban. De hiszen
 akkor azt is kellene mondanom: kinyitólag.
 Ez a pesti beszéd. Magyarul: ami valameddig
 van és nincs tovább. S ha valami dec. 31-ig
 jogosító, 31-én már nem jogosító. Mért fázik
 attól a pesti, hogy jan. 1-ét mondja
 határvetőnek? Vagy hogy mondja *dec. végéig*,
 vagy *év végéig*. Év vége: Szilveszternap
 utolsó perce.

Kérdezd meg a németet.

V. ö. bezárólag.

*

igaza van (Er hat recht)

Magyarul: *Igaz a szava. Jól beszél. Igaz.*
Való igaz. Igazat mond. Helyeslem. Nincs
különben. Erre már magam is ráütöm a
pecsétet. Alája irok. Jó a pénze v. aranya.
Övé az igazság.

Nyelvünkben a XIX.-ik századig
 ismeretlen az *igaza van* kifejezés.

A magyar észjárás szerint ezen a súly:
igaz vagy nem igaz? A német észjárás
 szerint: *Milye van?: igaza vagy nem igaza?*

Nekünk az *igazság* vagy nem igazság
 nem birtok-kérdés, ha arról van szó, hogy mi
 igaz vagy nem igaz valakinek a szavában.

*

igazgató

Bolondul alkalmazott szó a *kormányzó*,
vezető, vezér helyett. Merthiszen az igazgató
 az, aki igazít, igazgat, hibákat,
 helytelenségeket, igaztalanságokat javít,
 helyettesít.

A *korrektor* magyarul *igazgató*, de az
 iskolák feje nem *igazgató*, hanem *főtanár*. A
 főigazgató meg: *kormányzó*.

*

ige

A nyelvtan-írók úgy cselekedtek evvel a
 szóval, mint aki egész fát vágna le hogy
 fogpiszkálót csináljon belőle.

Az ige még ezelőtt száz évvel is szót
 jelentett; ma csak a szavak egy csoportját.

Mármint hogyan adhatnánk ezt a szót
 vissza eredeti jelentésének? s mivel lehetne
 pótolnunk a verbumot?

Érdekes volna vizsgálni:

Mi a különbség az ómagyar nyelvben az
ige és *szó* között?

*

igefokozás

Német vakok után bandukoló szegény nyelvészeink! Hogyan nem botlottatok bele eddig nyelvtörténetünknek ebbe a szép csodájába. Persze, mert a német, meg a többi európai szegénység csak a főneveket fokozza, hát akkor mink is...

*

ikes ige és iktelen ige

A hangsúly iktelenné rövidíti olykor az ikes igét: *Imádkozzál érettünk. Imádkozz gyönyörűm.*

Versben is rövidülhet:

»... mint a kis nefelejcs, enyész.«
(Berzs.)

*

tárgyas, tárgytalan ikések eszem - eszek

A különbséget magyarázza meg ez szóváltás:

- Mit csinálsz Pista?
 - Eszek.
 - Megvan a szalonnád?
 - Eszem.
 - Hát aztán mit csinálsz?
 - Iszok.
 - Iszod a bort?
 - Iszom.
- Vagy, 'más példa:
- Eszel?
 - *Eszek* hát, és mind *megeszem* a mi itt

van.

- Csak nem tán?

- Debizony *megeszek* én mindent, mint hernyó.

Az ikes igéknek az az iskolás szabálya, hogy minden ikes ige első személye *m*, rontása a magyar nyelvnek. Az első személyű *m* csak ott maradhat meg, ahol a *k*-nak alkalmazhatósága nincsen.

Verseghy azt vitatta, hogy tesztek, hozok analógiája megköveteli az eszek, iszok alakot, mert eszem, iszom éppen olyan tárgyas formák, mint teszem, hozom. Az *eszem*, *iszom* tárgytalan hatása szerinte tót hatás eredménye.

Az eszem-eszek kigunyolására hallottam Egerben: - nem törődöm vele, füttyölöm rá.

*

igény

Ma már csak művelt szabólegények igényelnek, holott *kiván*, *követelhet* vagy *számot tart rá*.

*

igy - úgy

E két szó különbsége ugyanaz, ami az *itt* és *ott* között van.

A német *so* azonban nálunk *úgygyá* lett, s ehelyett: *igy*, gyakran halljuk az *úgyot*.

Pl. A fiu rajzol vagy zongorázik s a tanító helyeslően mondogatja:

- Úgy.

E helyett: *igy*.

*

i-i

Az Estben (A nagyháboru idején) napról

napra olvasom: *szalonikii*. *

Várom az i végü másféle szókat is

hogyan írják:

férfii cipő, atyafii látogatás, zsugorii tempó.

*

ima

Barczafalvi Szabó Dávid jeles szócsinálász finomította az *imádságból*. Zsidók különösen kedvelhetik. Zsinagóga ma már mindenütt *imaház* s ha nem tévedek a rabbi *imázik* benne. Ha az imád ige ilyen könnyen válhatott névszóvá, előre látom, miként finomodik a nyelvünk ezekkel a névszókkal:

raga, azelőtt enyv,
tapa, azelőtt bélyeg,
borza azelőtt félelem,
sikka, azelőtt kivándorló.

Akármi is az *imádság*-szó eredete, az *im* nem lehet. Hunfalvy ugyan a cseremis *jumo* és finn *jumala* szóval véli egynek. *Jumo* is, *jumala* is: *isten*, - de hát nem bizonyos. Mert hiszen a Halotti beszédben olvassuk: *Imádjuk Urunk Isten kegyelmét*. Mi értelme volna ősi szálaira bontva: *Istent-áldjuk?* ... s utána megint *Urunk Isten*. Sejttem, hogy inkább az *immár áldjuk* rövidülése. Az ősi magyarhitű pap a hókusz-pókuszok után az *oremus*-ra jutva így szólt.: *Immár áldjuk* a mi Urunkat, Istenünket. Az *immár* hangozhatott *immán*-nak is (ahogy ma is mondja a nép,) s így még érthetőbb, hogy *immán áldjuk* idővel *imádjuk*nak rövidült.

*

imminens

sarkunkon, nyakunkon, hátunkon van.

imparlamentaris

utcai.

*

indifferens

Nézd: közömbös.

*

indiszkkrét

locsogó, fecsegő.

*

indiszponált

kelletlenség, -ül.

*

inditvány

javaslat, ajánlat.

*

inditványoz

javasol, ajánl.

*

*

indokol

magyaráz, támogat, megvilágít.

*

inkorrekt

görbe, tisztátalan.

*

inexpressible (kiejthetetlen)

Kimondhatatlan az, amire nincs szó, nincs kifejezés, ami az emberi nyelv szótárából hiányzik. Én a kiejthetlent azért ítélem helyesebbnek, mert a nép is azt mondja: *Ki ne ejtsd azt a szót, mert megkeserülöd!* Vagyis a szó megvan, kimondani is lehet, a nyelv hegyére is tolulhat, de kiejteni nem szabad.

*

insultál

kikezd.

*

intact

szüz.

inga

Olyan szóalkotás, mint volna:
vonó helyett *vona*,
lövő helyett *löve*,
szabó helyett *szaba*,
dongó helyett *donga*,
csurgó helyett *csurga*.

Ha már az ingást fogadjuk el az óra szóbanforgó részének az elnevezésére, akkor is inkább *ingó*. De az ingás nem folytonos és egyenletes mozgás. Inkább *lengés* az. Tehát jobb szó lenne: *lengő*. Óránál az óra *sétálója*, *ballagója*, *billegője*.

*

ismus

idegenség.

*

inkognito

idegenül.

irgalmas szamaritánus

Aki először írta így, nem tudta mi a különbség az *irgalmas* és a *könyörület* között. [*Könyörül - enged a könyörgésnek; Irgal - írással (ábra rajzolása a térben) gyógyít (lásd: irgalmas nővérek, akik a keresztvetéssel és fohással enyhítenek/gyógyítanak.)]

*

*

iskolatárs, munkatárs

A Nyelvőr már rég megróttta, de még mindig halljuk és olvassuk.

A magyarnak a *kenyerespajtása* nem *kenyérpajtás*. Tehát: *iskolástársa*, *munkástársa*.

Nézd: a munkatárs szónál.

*

istráng

A német strang.

*

iszák

A német sack.

isme

*

Ismeret helyett olyan rövidítés, mintha *felelet* helyett *fele*; *keverék* helyett *keve*; *heverés* helyett *heve* s másefféle szabódna.

Az élet annyira mégse rövid, hogy ne volna időnk kimondani vagy kiírni *isme* helyett *ismeret*.

*

itt - itten

(Ott - ottan)

Nyomaték nélkül *itt*.

Nyomatékkal: *itten*.

Mondatban: *itt*.

Mondat végén többnyire: *itten*.

Erre a kérdésre: hol?

Mindig: *itt*.

Erre a kérdésre: itt?

Mindig: *itten*.

Példa:

- Itt van-e Jancsi?

- Itt.

- Itt?

- Itten.

Mondatban is mondunk *ittent*, ha nyomaték van rajta.

Kérdő mondatban mindig *itt*. Ennek az oka gondolom az, hogy a kérdés a türelmetlenség természeténél fogva rövidsége törekszik. Ha maga az *itt* kérdez, akkor lehet *itten* is. P. ha valaki ezt mondja: *itt*, s az ember kételkedik benne, az rá a kérdés: Itten?

Példa:

- Hol itt a fürdő?

- Nem itt van: egy órányira.

- Kocsi vagy omnibusz csak van itt?

- Nincs biz itten.

ismeretséget köt

(Eine Bekantschaft anknüpfen.)

Mi magyarok kötünk lovat, borjut, tehenet, - embert is, ha rossz. Könyvet is, ha jó, Ismeretséget azonban nem kötünk, csak: *megismerkedünk*.

*

-ista

gimnazista, reálista, pápista, kálvinista, akademista, drogista.

Magyarul: gimnáziumos, reálos, pápás, kálvinos, akadémiás, drogériás.

- Hát a fürdős kocsija?
 - Az sincs itt.
 - Hát mi van itten, milyen kocsi?
 Az *ott* és *ottan* különböztetés ugyanez.
 Az *itten ottan* kétségtelenül ebből
 származott: *itt e ott e*.

A mondat végén mikor súlytalanul is
ittent mondunk, azt hiszem a beszéd
 kerekítéséért tesszük. Talán ugyanazon
 hangtörvénynek engedelmeskedünk,
 amelyiknek a paraszt énekeltében így mondja
 a szavakat:

Jézuse a ráde emlékezése

Legédesebbe örvendezése.

Ugyanaz alapon különbözik a *nincs* és
nincsen, ily, ilyen, oly, olyan, most és *mostan*
 is, sőt ez is: *őt-őt*.

*

itt és ihol (ehol, imhol)

Az *ihol* és *imhol* teljesen kivesz az
 irodalmi nyelvből, s a helyét az *itt* foglalja el.
 Pedig az *ihol, imhol* az élőnyelvben benne
 van, a latin *ecce*, német *siehe, hier*
 értelmében. Az *itt* (*hic, hier*) helyre mutató
 szó. Az *ihol* tárgyra, személyre mutató szó.

*

itt egy, - ott egy, - amott egy

Törlendők.

N. ez, itt.

*

itt-ott (Hie und da)

Feledésbe szorítja a jobb *néhol*,
helyenkint, közben-közben, helylyel-közzel,
ottan-ottan (mint *addig-addig*, s nem *eddig*-

addig).

Vagy az igekötő megismétlésével:

- Itt-ott egy halottat kell átugrania. -
 Átalugrik egy-egy halotton. (Javítás az Egri
 Csillagokban.)

Vagy ismétléssel:

- Itt-ott egy égő csóva repül el a szeme
 előtt. - Egy-egy égő csóva... (U. o.)

*

izléses, izléstelen

Az akadémiai magyaroknak ez épp
 olyan jó szó, mint a *tüzetes, el van futva*.

Nekünk azonban, akiknek nem a
 magazinban van a nyelvtudományunk, hanem
 a vérünkben, ez az esztetikai két szó nem jó.

Az *izlés* a mi nyelvünkben, - értsd meg:
a mi nyelvünkben, - csak gasztronómiai
 fogalmat jelölhet. Mert ez a szó *íz*, a mi
 nyelvünkben annyira szájbéli, hogy az *izlés* is
 csak szájérzéki fogalmat jelölhet. - (Avagy
 mondhatjuk-e Munkácsy Golgothájára, vagy
 Beethoven gyászindulójára: jóízű, ínyem
 szerint való? Mondhatjuk-e Dohnányi
 játékára, vagy operaénekes hangjára? Hát
 szagra?) - A szavak általvetése
 rokonfogalmak kifejezésére a nyugati
 nyelvekben és a magyarban nem történhetik
 egyképpen való törvények szerint. A nomád
 népek nyelvében a

szavak határozottabban jelölik a
 fogalmakat. Müller Miksa erről bővebben
 szólott. Nyelvészek tudják. Az esztetikai *izlés*
 a mi nyelvünkben *finomság, műveltség*,
formaérzés, gusztus. (Ez a gusztus ugyan az
izlés idegen kifejezése, de a nyelvészek
 tudják, hogy az ilyen átvételek másértelművé
 válnak, mint az idegen nyelvben vagyis
 ahogy ők mondják: színáryalattal
 gazdagítják nyelvünket.) *Különböztetés*
 (különböztető képesség).

Milyenző szónak: *úri, finom, előkelő*,
grófi, tetszetős, művészi.

Az *izléses, izléstelen* szó különben
 képzésével is épp oly lehetetlenség, mintha
 azt mondanánk: *búzléses, búzléstelen*,

*diszléses, diszléstelen, fogzásos,
fogzásostalan, porzásos, porzásostalan.*

kicsinyítő ragaszték is ősi. Megvan a finn,
mordvin, zürjén és votják nyelvben is.

*

*

izraelita

Ezt a szót bizonyára nem *árpádita*
alkotta magyar szónak.

járszalag

póráz. Egy pórázon futnak.

*

*

- J -

játszani

Már Czuczorék megrótták az ilyen
németes kifejezéseket: *kártyát játszani,*
labdát játszani.

Mink *kártyázunk, labdázunk, tekézőnk.*

Csak ha a *játszani* igén a hangsúly,
akkor illeszthető össze a tárgyragos névvel.

*

*

Jankó, Ferkó

Tót vidékeinken *Jankó, Ferkó* járja,
tisztán magyar községeinkben *Jancsi*. A
tótnak a Jankó: *Janku*.

A *csi* képzőre azt mondja Simonyi a
Vizetes magyar nyelvtanában, hogy eredeti
volta kétes. Hát Bálint Gábornak nem volt
»kétes«, se hármas, se négyes. Bálint
megtalálta a mongoloknál: *szükhép*: fejsze, -
szükhépcsi: fejszécske. *Erbek*: lepke, -
erbekcsi: lepkécske. (Párhuzamok 17. lap)
Kainz kínai nyelvtanában (Bécs, Hartleben)
olvasom, hogy ez a szó *csi*: gyermek. A mi
nyelvünkben a *kicsi* szó szintén egyértelmű a
gyermek szóval. A *csibe, csikó, csira* szavak
mind *kicsi* értelműek: a *csi*-t Ázsiából hoztuk.
Eszreint *Jancsi, Fercsi, Tercsi* magyarossága
éppenséggel nem kétes.

De nehogy valaki ebből azt értse, hogy
csak a *csi* kicsinyítőnk magyaros: a *-ka, -ke*

játszta

Színésznyelvi örökltség. Mert ha én
játszta, akkor ő *játszta*.

*

jéghideg

Nézd: kőkemény.

*

jegyez és jelent

Ma a *jelent* szó értelme *bedeuten* is,

verkundigen is. A régi nyelvben a *bedeuten* értelme *jegyezni* szóval forgott.

»Az nap hőisége jegyzi itt az Isten haragját«. (Méliusz)

»Az napkeleti szél mindenféle baromnak dögletségéből halálát jedzi.« (Régi Csizió)

»Ha sok ptrüczök vagyon, dögös és halálos esztendőit jegyez.« (U. o.)

V. ö. még: jel.

*

jel

Sokszor hibásan írod a *jegy* helyébe. A *jegy* és *jel* különbsége elővilágosodik a *jegyez* és *jelent* igék értelméből.[*] Így hát a *gondolatjel* is hibás elnevezés a *gondolatjegy* helyett. Mert ha *jelentené* a gondolatot, ki is mondaná. De a *gondolatjegy* elhallgatja a gondolatot, csak a jegyét pontozza le. Épp ilyen hibás a *rendjel*, *érdemjel* szó is, *rendjegy* és *érdemjegy* helyett. S a mondottakból megérthető micsoda alkotás a *jellem* szó is. A karakter jegye az embernek, nem jele. De lelkes nyelvújítóknak kasza, kapa nem volt különbség.

*

jelen idő

Elbeszélésben ahol csak átváltható a mult idei igealak jelenre, a magyarnak kedvesebb. Közelebbre is helyezi a történetet.

*

jelenleg

Ez is csak olyan szófaragvány, mint ahogy a *fagy* ige helyébe ezt akarták tenni *jegez*.

Az ónyelvi *jelennen* szó való a helyére meg a *most* szó.

*

jelez

Hibás ha e helyett áll: *ábrázol*.

N. *mutat*.

*

jellem

N. *jel*.

*

jelvény

Még a születése számát is följegyezték, talán hogy 1945-ben megünnepeljük majd a jubileumát. Csinálhatták volna még: gőzvány: hajó, lábvány: csizma, rongyvány: bankó, tusvány: kép.

*

jelző

A nyugatosok költészetében a jelzők halmozása: három-négy jelző egy-egy név előtt. »Szines, illatos, szende lágy fuvalmak.«

...

Nem lévén gondolataik, szavakat írnak.

A magyar csak jelzővel jelez. Ha már kettő a jelzője, akkor vagy különböztet vele családnevekben, vagy valami szokatlan ünnepies nyomatéka van a soron. Szóval az már fokozás, félrelépés. De azért

megengedhető. Mégis hogy nem rendjénvaló, látszik a két jelzőnek és-sel járó kapcsolásából, ha nem családnév a két jelző. (Merthiszen a családnév is jelző: Szabó János. De lehet felvégi Szabó János is. De már azt csak tréfaképpen mondhatom: *Kunkorgós bajszerű, hasas, pipás, ripacsos felvégi Szabó János*. Mert a mi nyelvünk nem tűr homályt, hosszúságot, függeszéseket. Mingyárt tudni akarjuk: kiről van szó? miről van szó? Nomád nép voltunk: nemzetünk lelkében van, hogy amit kérdez, jó és hamaros értesülést vár rá, s ő is ha felel, nem kötözi kinpadra senki figyelmét.

Ez a törvény intézheti a mágnesnevek írásának kérdését is. Ha nem szükséges a megkülönböztetése, hogy a grófot, bárót elől említsem, s mégis elől mondom, akkor vagy a szolgák nyelvén szólok, vagy pedig magyar szavakkal németül.

*

jelzők helytelen írása

Egy cikknek a címe a Budapesti Szemle 1918.-i folyamában: *Az első isonzói csata*. Helyesen: *Az isonzói első csata*. Vagy még helyesebben: *Első csata lsonzónál*.

*

jelkép, jelképez

Jelképez badar szó. *Jelkép* az olyanféle kép, mint amilyen a szegedi hajóhídon volt a nagy árvíz előtt: deresen fekvő paraszt, s mellette hajdu amint balkézzel a földön heverő pipára mutat, jobb kézzel meg a pálcát emeli. De nem jelkép mindaz ami csak *kép*, ami csak *ábrázol*.

*

Je m'en fiche

Legyintek rá.

*

jogar

Jog: tőszó, -ar: nyelvrontó képző. *Jogar*, aki nem érti, tanulja meg, hogy királyi pálcá.

A *jog* eredetileg jobbot Jelentett: *jogja* valakinek, jobbja. Tehát ha *jog*-ból *jogar* lehet, a *bal*-ból *balar* alkotható. Mi szokott lenni a balkezünkben? Keztyű. Tehát: *balar* == *kezttyü*.

*

jó- (gut-, wohl-)

Azok a jóval kapcsolt szavak, amelyekben a jó fölösleges, mind idegen bűzüek:

jóakaratu (Wohlwollend) szives, jóságos.

jóhangzás (Wohlklang).

jóhiszemü (Gutmeinend). Jóhiszemü és rosszhiszemü olyan, mintha mondanád: jóvallomu, rosszvallomu, jóvélemü, rosszvélemü.

jóindulatu (Wohlwollend).

jólét (Wohlfstand).

jószagu (Wohlreichend).

*

joga van (hat Recht)

V. ö.: igaza van.

Máskülönben: *jogosult*, *joga neki*, *jogos*

neki, van joga, megilleti.

Ha tudjuk, hogy a *jog* szó a *jobb* (kéz) szóból eredt, nem alkalmazzuk helytelenül.

*

jót állani (gut stehen)

Nyakamat teszem rá, kezes vagyok érte, kezeskedem, felelek érte.

Az órás három évre felelős az óráért, nem pedig jót áll. Mert ahogy *rosszat állani* nem lehet, *jót állani* se. A magyar gondolkodásában a jót, rosszat se nem álljuk, se nem üljük.

*

jótálló

Jó szóval: kezes, szavatos.

*

jólábon él valakivel vagy bizalmas lábon

Bizalmas lábon állnak.

Német képek. A magyarnak *bizalmas lába* nincsen, mert *bizalmatlan lába* se lehet. Élni meg nem lábon élünk *valakivel*.

*

jövök! (Ich komme)

A *jövés* közeledés. A *menés* távolodás.

Hazulról *megyek*. Haza *jövök*. Valakihez *megyek*. Valaki hozzám *jön*. Ahol most *vagyok*, ide *jöttem*. Ahonnan távoztam, onnan

mentem.

Azt kérdi valaki tőlem:

- Eljössz-e hozzám?

Ha nála *vagyok*, azt *felelem*:

- Eljövök.

Ha nem *vagyok* nála, azt *felelem*:

- Elmegyek.

Együtt *vagyok* Péterrel s távozom tőle.

- Várj még. Jövök azonnal.

(Tehát visszatérek.)

Telegrammokban *fűlszagató*

olvasmánya »jövök.« Mert aki telegrafál az hozzám jöhet, de ő maga nem mondhatja, csak azt: hogy *megyek*.

Mindig a *hozzám* és *tőlem*, az *ide* és *oda* szabja meg a *jövés* és *menés* mondását.

Regényben is rossz: *Vendége jött*. Mert *ide* jött hozzám. Tehát így jó: *Vendége érkezett*, s az érkezésnek egyéb kifejezései.

Tisztába jönni (Ins Reine zu kommen) == tisztázódni.

A terítő az asztalra jön (Die Decke kommt über den Tisch). == A terítőnek asztalon a helye. A terítő az asztalra való.

Méregbe jött. == Megdühödött, megharagudott, megmérgeződött.

Lélekzethez jött. == Ujra lélekzett. Levegőre kapott.

Észre jön. == Eszelkedik. Esmél. Észre tér.

Kedve jön rá. == Kedve szottyanyik. Kedve buzdul. Kedve kerekedik.

Nem tudok vele kijönni == ... egyezni. Nem egy huron játszunk. Ugy *vagyok* vele, mint kutya a macskával.

Hogy jövök én ahhoz? == *Hogy illet az engem? Mi közöm vele? Hogy fér az énhozzám?*

Rájön. == *Ráeszüdik, megtalálja, ráakad, rátalál, rábukkan*. (Die Reihe kommt an jeden) == *mindenkire rákerül a sor*.

Magához jön (zu sich kommen). == Esmél, föleszmél, eszüdik. (A magyar se nem jön, se nem megy magához vagy magától. Lipótmezei gondolat volna!)

Ehhez jön még (hierzu kommt noch) = ehhez járul még. Ehhez még a...

Intés: A *jön* mindig gyanús, ha más szóval helyettesíthető. Próbakő: *jön* helyett mond *megy*.

A *jövök* szó hibás alkalmazása a *térek* és *jutok* helyett is bizony busító.

Mondatokban gyakran teljesen elhagyható, éppúgy mint a *van* ige. Pl.: Erst kommt die Wahrheit, dann Platon. - Első az igazság, azután Plátó.

*

kaleidoszkóp

képejtő cső.

*

*

jubiláris év

A régi nyelvben *öröm-esztendő*. Más értelemben lehet *emlék-esztendő*, *emlék-év* is.

*

jut

Csak akkor rossz, ha nem *erreichen*, *ankommen zu Teil werden* értelmében írjuk.

Leggyakoribb az *eszébe jut* helytelen alkalmazása *eszébe ötik*, *eszébe fordul* smf. helyett.

*

*

jutány, jutányos

Butány. Butányos.
Ostoba csinálmány. *Olcsó*.

*

kántortanító

Ha *ló-tanító* olyan tanítót jelent, aki lovakat tanít, *kántortanító* csakis olyan tanítót jelenthet, aki kántorokat tanít.

Persze a mi tanítóink nem így értik, hanem hogy *kántor* és *tanító*.

De ha valaki pl. *asztalos* és ammellett *kertész* is, bizonyára nem azt írja a neve alá, hogy *asztaloskertész*, hanem azt, hogy *asztalos* és *kertész*.

kap

Magyar ember nem kap golyót a lábába, sem egyéb részébe a testének, hanem: Lábon *éri* a golyó, vagy a lábába *lőnek*, vagy a lábába *hatol* v. *csapódik*, v. *esik*, vagy smf. *hatol* a golyó, - a manó sorolhatja el mind, hányféleképpen *juthat* belénk a baj, hogyan és miképp *szerezzük*. De *kapni* csak a mozdulatunk kaphat, akár testben, akár értelemben, akár érzelemben.[*]

Épp így idegen a *kikap* szó is, mikor büntetés értelmében mondják a gyermekre.

Ha accusativussal áll a *kap*, olykor az *éri*, *jut* (neki), *részesül* igéket szorítja félre. Pl. *A virág nem kap elég napfényt: nem éri eléggé a napfény*.

*

- K -

kapricirozza magát

Megmakacsolja magát, vagy megkutyálja magát.

*

kapuciner

barátkává.

*

kárhozat

Vélném hogy a *kárhozat* hibásan irt szó *kározat* helyett. Épp olyan mintha *határozat* helyett íránk *határhozat*, - *kövezet* helyett *kövezhet*, - *zsinórzat* helyett *zsinórhozat*.

*

karöltve

Olyan mintha mondanám: *fejvakarva*, *lábreszkette*, *kézmosva*.

Magyarul: *karon*, *karbaöltekezve*, *egymás karján*.

*

kárpótolom

Kárpótlás épp oly jó szó, mint *vizivás*, mint *kása-főzés*. De ha azt mondom:

- Én önt *kárpótlom* ezért meg ezért, - az épp oly rossz mintha azt mondom:

- Önnél *viz-iszok*. Ön *hús-eszik*. A szakács *kása-főz*. A pogány *kereszt-feszít*.

Leggyakrabban a *megvigasztal*, *vigasztal* ige a helyénvaló beszéd. katonai vezényszavak

A nyugati népek beszédében a hangsúly nem az első hang, tehát a vezényszavak az utolsó szótag megnyomásával kiáltandók. Magyarban azonban az *iga-zodj!* *Jobbra fordulj!* ostoba valami. Helyesebb lenne, (a magyar léleknek megfelelőbb), ha a vezénylő megkiáltaná mit akar és a rántó szó ez lenne: *hát*.

Jobbra nézz, hát!

Tisztelegj - hát!

Ezt a hát szót könnyű kiáltani is, meg nem kellene félszóból érteni az egészet.

*

Katzenjammer

Budapesten azt mondják: Katzenjammerem van.

Kiskunhalason mondják: zákányos vagyok.

Szegeden pedig: Tegnapos vagyok.

*

kávéház

(cafe chantant) dalos kávéház

A faház: fából való ház.

A kőház: kőből való ház.

A kávéház: kávéből való ház.

Ahol a hely olyan, hogy valami található benne, azt *-ás*, *-és* képzővel mondja a magyar: lucernás föld, veteményes kert, boros pince, fűszeres bolt, húsos piac.

Erre bizony ellenem vehetnék a szőlőhegyet, - kivált Weinberger úr. Sajnos, hogy már nem is érezzük az idegenségét sem a kukoricaföldnek (kukoricás), sem a bükk-erdőnek, (bükkös), noha a dinnyés kert és a fenyves erdő figyelmeztethetne az igaz magyarságra.

*

kafé santan

A magyarító szótárban énekes. De az ének komolyabb fogalom.

*

kebelbarát (Busenfreund)

Jóbarát, cimbora, pajtás.

*

kecs

A kecséget igéből fűrészelte Kazinczy. Bizonyára a becs szó kapatta rá. Csakhogy *becséget* igénk nincsen. Az asszony se *csecséget*, mikor szoptat és börtön őre se *kulcsogtat*, mikor bezárja a rabot.

*

kegyelemdőfés (Gnadenstoss)

Ha *kegyelem*, nem *döf*. Ha *döf*, nem *kegyelem*. Inkább: *könyördőfés*, ha a könyört elfogadjuk a gyönyör kaptájára. Dehát nem muszáj mindent egy szóval kifejezni.

A nép és a régiek:

Megadta neki az utolsót.

*

kell (muss)

Német gaz, ahol nincs kényszerítés. Tehát az ilyenekben:

Nem kell búsulni. - Ne búsuljon. Vagy: Nem jó búsulni. Nem okosság. Minek...? Mirevaló...? Búsuljon a ló.

Hogyan kell főzni? - Hogyan főzzünk?

Leányra vigyázni kell. - ... vigyázat való.

Hogyan kell tojást főzni? - Hogyan jó?

Hogy való? Hogy szokás? Hogyan főzd a tojást?

Mikor kell kaszálni a herét? - Mikor jó? Mikor való? Mikor szokás?

Meg kell becsülni az egészséget. -

Becsüljük meg.

Meg kell becsülni Isten ajándékát. - Illik megbecsülnünk...

Tehát leginkább imperativussal fordítsuk, vagy képpel nyelvünk gazdag képtárából.

*

kényelem, kényelmes

Az *-alom*, *-elem* képző csak igékhez járul.

Ha netalán valakinek a kegyelem szó jut eszébe, hogy a *kegy* sem ige, nyissa meg Budenz szótárát: a 10. lapon láthatja, hogy bizony az őseink ajkán ige volt. *Szeretést* jelentett.

Mármost, hogy mit lehet a *kényelem* helyébe tenni? Bizony hosszú volna elsorolnom. A *puha* és *lágú* szócsoportjában kiki válogathat tetszése szerint. Olykor a régiek *kellemes*, *kellemetes* szava is alkalmazható. A kellemes régi jó szó.

*

képes (möglich)

Benne van ugyan az ónyelvben is, de latin és német gaz.

Sok igénk helyét bitorolja, sok színünket halványítja s félreszorítja ezeket a szavakat is: *erős, alkalmas, rávaló, rátermett, ügyes, arravaló.*

Fegyverképes: fegyverfogató, fegyverbíró.

Munkaképes: munkabíró, dologra való, kellő erejű.

*

képes beszéd

Más nemzeteknél a gondolatoknak képekbe való öltöztetése csak a költők és nagy írók műhelyében történik. Nálunk maga a nyelv szüli a képeket. Még gondolkodni is képekben gondolkodunk.

Persze az idegen hatások alatt kiszáradnak a nyelvnek ősi erei és elfakulnak az ősi színek.

Az íróknak lenne kötelességük, hogy nyelvünknek ezt az ősi erejét tanulmányozzák és asszerint irjanak.

A magyar író ne tintával írjon, hanem a szivárvány hét színével.

*

képez (bilden)

Ha a *képez* semminemű képpel nincs kapcsolatban, akkor töröljük. Vagy elhagyható, mint pl.: A só és paprika étel-ízeseítő. (S nem: ételizesítő képez.) Vagy ha el nem hagyható, helyettesíthető efféle igékkel: *alkot, épít, cselekszik.*

*

képző (Bildungssilbe)

Szónak jó szó a maga helyén, de vajjon

csakugyan *képezem*-e a *kép*-szóból a *képtelent* a *telen* hozzáragasztásával? Mondhatjuk-e az ácsról, hogy a tetőből ereszetet képezett? Vagy az íróról, hogy a novellájából regényt képezett? Vagy a vargáról, hogy a csizmából cipőt képezett?

Sitzfleisch-sel[*fenekükkel] dolgozó grammatikusnak a csinálmánya. Kellett neki szó, hogy az *anhängesilbét* megkülönböztesse a *bildungssilbétől*, hát fordította az egyiket *rag*-nak. A másikat már nem merte *tap*-nak fordítani, hát fordította *képzőnek*.

A francia *formálónak* nevezi a képzőt. Az angol is.

A magyar alkotónak nevezhetné, merthiszen szóból szót alkot vele.

*

kérdést intéz (Eine Frage richten an jmdn.)

A magyar ember épp úgy nem *intézi a kérdést*, ahogy nem *intézi a feleletet*, hanem *kérdez, kérdezősködik, felel, válaszol.*

*

kérdezem apámat

Megint pesti magyarul: apámhoz intézem a kérdést. Igaz-magyarul azt jelenti, hogy apám felől kérdezősködök.

Ferenc József Eger felé utazik,

Három baka elibe masírozik.

Kérdi tőle Ferenc József: Mi ujság?

Nagy az adó, nagy is a szomorúság.

*

keresztény és keresztyén

Mennyi víz és mennyi ténta! Hogy melyik helyesebb, magyarosabb?

Mind a kettő és egyik sem.

Mikor a magyarok letették a pogány vallást, *krisztiánok* lettek, vagyis *krisztyánok*, *kresztyánok*, *kresztyének*, *keresztyének*.

Csak hogy a *keresztyén* szó tótos izü volt. A *Krisztus* és *Krisztián* szóból nem képződhetek új szavak. Mert az egyetlen *Sebestyén*en kívül nem pendül meg vele semmiféle szó se. S nem lehet *keresztyelni*, nincs *keresztyút*, *keresztyapa*, stb.

A *kereszt* szóból azonban képződtek szavak. Lett belőle ige is, határozó is és töméntelen más szószármazék. Lett *keresztfa*, *keresztelés*, *keresztapa*, *keresztanya*, *keresztcsont*, *keresztthét*, *keresztcoma*, *keresztnév*, *kereszttrúd*, *keresztút* s még valami száz szó. Így aztán hogy a *kereszt* szó tőszóvá vált, a *keresztyén* szót is lassankint fölcserélték a magyarosabban hangzó *keresztény* szóval. Kaptája volt a *kötény*, *nőstény*, *silány*, *serény*, *sövény* s egyebek, mik mind beolvadtak a magyar szavak közé.

A *keresztyén* tehát a *Krisztián* szó magyarosan ejtve, magyar ruhában járó idegen; a *keresztény* pedig annak a magyar ruhában járó idegennek a fia, immár teljesen megmagyarosodott származata.

*

keresztelés (Kreuzung)

Korcsítás. Mert a keresztezett állat: korcs. A *keresztelés* más értelmű.[*]

*

keresztül-kasul

Helyesen: *keresztül-kosul*. Mert a kos megyen keresztül minden, nem a kas. A régi írásokban mindenütt így olvasható.

*

-kész (-fertig)

szolgálatkész, *áldozatkész*, *sajtókész*.

Éppen olyan germanizmus, mint jéghideg, vajlágy, kalapbő, nadrágszűk s máségyebek.

Magyarul: *szolgálatos* v. *szolgálatra kész* stb. az értelem forgói szerint.

*

készlet (Besteck)

A *készlet* szót valaki olyan magyar faragta, aki nem ismerte az ősrégi *késztség* szót.

*

kétség (Zweifel) és származékai.

A legrégebbi német jövevények közül való.

Az ázsiai magyar nép még nem *esett kétségbe* soha. Európában kellett megismernie a *kétséget* és a belőle burjánzott szavakat. (Épp úgy, mint ahogy a paráznságra vonatkozó szavakat, mert Ázsiában még olyanok voltak a szekszuális erkölcsök, hogy kevés szó is elég volt az effélék megértésére.) Éppenséggel nem gondolom, hogy elvethető szócsoporthoz, mégis ahol lehet, a magunk magyarosabb szavaival beszéljünk és írjunk. [*kétel, kételked -jó szók, csak *esni* nem *esünk* sehova. És helyet kétlünk valamit, vagy kételkedünk.]

*

kétségbeesett

Némely forgókban: *ijedelmes*.

kezel

A magyar orvos akkor kezel, amikor kezet fog valakivel, Máskülönben *gyógyít*.
V. ö.: nyelvel, fülel, lábal.

*

*

kétségenkívüli, kétségtelen

Hiteles, bizonyos, nyilvánvaló.

*

kézmives (Handwerker)

A magyar ónyelv csak *míveseket* ismer. Ha volna olyan mívés is, aki csak a lábával dolgozik, azt bizonyára megkülönböztetné. De minek mondanánk: *szájtrombitás, kézíró, szemvigyázó*, smf. Ha már *mívés*, tudjuk, hogy a kezével dolgozik.

kétségtelenül (zweifellos)

A magyar inkább mondja: *bizonyára*.

*

*

kézzelfogható (handgreiflich)

Tagadhatatlan, bizonyos, világos, nyilvánvaló.

kezetleges

Jósika báró csinálmánya a primitívre.
Ha jó, akkor ezek is jók: *illatlagos, tárlatlagos, eredetleges, feleletleges, emeletleges*.

A primitív szóra mi, nem-jósikák azt mondjuk: *gyermeki, ügyetlen, egyszerü, elejénvaló, szerszámtalan, kontár, fanyeli, sátorkori, mezei*.

*

*

ki

A *ki* prefixumos igék mindig németszaguak, ha *be* prefixumos másuk nincsen, vagy ha van is, de *-ból, -ből* nincs mögöttük.

*

kezdemenyezni

kezdeni.

*

kiábrándul

Ha valaki nem ábrándul *be*, hogyan ábrándulhat *ki*? Tán inkább megjőzanodott.

(A kijózanodott is német, éppúgy mint volna
kividámodott, a bujából.)

*

kiad (ausgeben)

Példák és magyarosítások Simonyi:
Német magyar szólások könyvéből az
ausgaben címnél.

Ich gab mich bloss aus List für Székesy
aus. == Székesynek csak fortélyból adám ki
magamat. Helyette szerintem jobb:
játszottam.

Nun wurde Farquhar allwissend und gab
sich für einen Doktor aus. == Már most
Farquhar mindentudó lett és kiadta magát
doktornak. Helyette: doktor címet öltött.

Für welchen Landsmannern sich ausgibt.
== Miféle nemzetbelinek adja ki magát.
Helyette: színli magát.

Wir geben viel Geld aus. == Sok pénzt
költünk.

*

kiadás (Ausgabe)

Költség.

*

kiadós esső (ausgiebig, ergiebig)

Magyarul: bő esső, termő esső.

A kiadós esső a pesti ujságokból jut
szerte az országba a nép közé. Így pestiesedik
aztán nyelvünknek ez a kifejezése is.

*

kiakolbolit

Szily Magyar nyelvújítás szótárának
akolbolítani szavára.

Akolbolít épp oly képtelenség, mint
volna kocsmábolit, házbolit, anyábolit. Hogy
lehet komolyan mondani: Él Csurgón, él
Cegléden. [*?]

*

kiáll (ausstehen)

Észnélkül beszélő papagály mondhat
csak ilyet:

»Azt csak kiálltam, hogy ott kellett
ülnöm.«

A német austehen ilyen értelmű
alkalmazása helyett a magyar *elvisel*,
elszenved, *eltűr*, *eláll*, *áll*, *megáll*, *bír*,
megbír.

*

kiállhatatlan (unausstehlich)

*Tűrhetetlen, szenvedhetetlen,
elviselhetetlent, fanyar, nézhetetlen.*

Ich kann den Menschen nicht ausstehen.
== Nem szenvedhetem.

A kiállhatatlan pótolható az *alkalmatlan*
és *szemtelen* százféle szavával.

*

kiállit (ausstellen)

Eine Freikarte ausstellen. =
Szabadjegyet ad.

Eine Vertrag in zwei Exemplaren
ausstellen. = Szerződést két példányban irtuk.

Ich stelle ihnen das Zeugniß aus. =
Betüvel tanuskodom.

Einen Wechsell ausstellen. = Váltót
aláír, kibocsát.

képpen. Van azonban *elcserél* és *megcserél*.
Becserél sincs.

*

*

kialuszza magát (sich ausschlafen)

A magyar nem *magát* alusza ki, hanem
a fáradtságát. De még azt se, hanem *eleget*
alszik, bőven alszik, jól alszik, kedvére alszik,
smf.

*

*

kibékül (aussöhnen)

A pesti hazafi persze az *aussöhnen* ige
nélkül se nem békül, se nem békit,
éppenséggel nem békéltet. Mi nem-pesti
magyarok se *ki* nem békülünk, se *be* nem
békülünk, csak *megbékülünk* vagy
megbékélünk vagy *összebékélünk*.

*

*

kibir

Ez az arabus szó magyarul: *megbir*,
elvisel, elszenved, elszívlel, eltűr.

*

*

kicserél (austauschen)

A magyar nyelvben Pest határán túl
nincs *kicserél*, hacsak nem hangutánzó ige

kidolgoz (ausarbeiten)

== *megcsinál, megfest, megépít*, apróra
megmunkál, minden szögre.
N.: kimos.

kielégít

Sohse láttam még *kielégedett* embert,
csak *megelégedettet*.

kifogás

Jó szó, ha *fogásról* beszélünk, de rossz,
ha *ellenkezést*, valaminek *ellenvetését*
helyettesítjük vele. Merthiszen akkor a
beleegyezést, igenlést, jóváhagyást
befogásnak kellene mondanunk.

kihallgat

Aki gödörben ül s kifülel: kihallgat. Épp
így aki titkos beszélgetést hallgat ki. A bíró
azonban *meghallgat*. Az *audiencia* is:
meghallgatás, merthiszen a király vagy
miniszter vagy államtitkár, pápa s egyéb
nagyúr meghallgatja aki eléje járul, hogy mit
akar. Mi értelmé a *ki-* vagy *behallgatásnak*?

*

kihasznál (ausnutzen)

Semmi szükség reá. Helyesebb: *kifej*,
kiszop, *kicsavar* s másefféle.

*

kikiált (ausrufen)

Ha valahonnan az ablakból kiált ki,
akkor csakugyan *kikiáltó*, máskülönben
megkiáltja az árat a licitáción, nem pedig
kikiáltja.

*

kiir (ausschreiben)

Einen Konkur ausschreiben. ==
Pályázatot hirdet.

*

kiköt (ausbedingen)

A Nytsz. nem ismeri.
Magyarul: *köt*, *arra köt*, *azzal a kötéssel*
adja át a várat.

*

kikap

V. ö.: kap.

*

kikötés (Bedingung)

Az ónyelvben *kötés*, *fogadás*.

*

kiképez (ausbilden)

Nincs beképez.
V. ö.: begyakorol.

*

kikötő

Magyarul: *rév*, *révpart*, *öböl*.
Hová is kötnék ki a hajót? Hiszen
beviszik és bekötik az öbölbe. Onnan megy
után *ki* a hajó.
A hajó megérkezése a természetes vagy
mesterséges öbölbe a magyarnak *révbe jutás*.
A hajónak cölöphöz való kötése csak a
második és nem is a *főművelet*. A hajó már
akkor áll. Tehát nem a *kötés* a fő. Hiszen sok
olyan öböl van, hogy nem is kötik a parthoz a
hajót, ha nem csak macskával állítják meg a
part közelében és csónakon szállnak a partra
az utasok. Tehát a *révet* a *kikötő* szóért
elvetnünk oktalanság.

kikér (ausbitten)

Das muss ich mir ausbitten. == Kikérem
magamnak.
Én csak ennyit mondok:
- *Tiltakozom!*

*

*

*

kiküszöböl (elimenare)

Ha kilépek a házból, nem mondhatom: kiküszöbölök, vagy kiajtózok, kikapuzok. Másra se mondhatom. Nyelvünk romlásának valami búsító példája.

*

kilátás (Aussicht)

Ha valamiben benne vagyok, kiláthatok onnan, de ha hegyen állok, onnan *ellátok* valahova. Ez a különbség a kilátás és ellátás között.

N.: Ellátás.

Másik *kilátás*: Reménység, várakozás, szag, illat, smf.

*

*

kimerült (erschöpft)

Ballagi szóalkotása ehelyett: *elgyengült, elbágyadt, erejefogyott, elcsigázott, fáradt.*

A kút ha beszélhetne, nem mondhatná vize fogytával: *Kimerült vagyok*, mert nem a kút merül, hanem a vödör. A vödör is csak *belemerül* vagy *megmerül*, de *ki* sohse merül.

kimerülésig

rogyásig, fáradásig, utolsó leheletig (vagy szuszig), *ájulásig, holtig* s a jóég sorolhatná el mindazt a sok *-iget*, amely még mondható.

*

kimegy (ausgehen)

Simonyi: Német-magyar szólások: *ausgehen* címnél.

Nach der Krankheit gehen oderfallen die Haare aus: Betegség után kimegy a haj. Talán helyesebb: megkopaszodunk. Vagy ha ez nem tetszik: kihull.

*

kimenet (Ausgang)

Ausgang magyarul: kijárat. Ajánlom ezt a szót a magyar államvasutaknak. De a *bemenet* méggyönyörűsebb! - ugyancsak náluk!

Der Ausgang der Tragödie = vége.

*

kimos (auswaschen)

Ruhát kimosni, - ez német beszéd. A magyar nem a ruhát mossa ki, hanem a szennyet. A ruhát *megmossa*.

Ki csak akkor mossuk, ha valamiből mosunk ki valamit. Pl. A gyémántot a sárból, az embert a vérből.

Kimos rokonai *kimeszel* és *kisepert*.

A házat csak *megmészeln*i lehet és csak *megseperni*. A szemetet azonban lehet *kisepert*i, de már olyan seprő nincs a világon, amelylyel valami házat is ki lehetne seperni valahonnan.

ki nem állhatom (Ich kann ihn nicht ausstehen)

- Nem szenvedhetem, nem szeretem.

*

kinevet (auslachen)

A gyermek az ablakból kinevet, az emeletről lenevet, a küszöbön benevet, de már a sántát megneveti. Sehol az ónyelvben nem mondják a megnevetés helyett a kinevetést. (Márhát ónyelvnek mondva a Rákóczi koráig terjedő kódexeinket és nyomtatványainkat.)

*

kinövés (Auswuchs)

A magyar ész szerint minden fa kinövés, mert kinő a földből. És minden ág kinövés, mert kinő a fából.

Az amit a német kinövésnek mond, nálunk *fattyuhajtás, daganat, bütyök, csomó, forradás, púp, gomba, tályog*.

*

kiokosodni (gescheit werden aus...)

Teljesen megszokott német kifejezés: ebből okosodjon ki az ember!

Kiokosodni csak olyasmiből lehet (a magyar észjárása szerint) amibe beokosodni is lehetett. A kiokosodás épp oly lehetetlenség, mint volna kiostobulás.

A magyar ha valami érthetlenségen

tűnődik, ilyeneket mond:

Találd meg a tőgye közt a szarvát.

Sehogyse igazodok el benne.

Nem látok benne semmi világot.

Világos, mint a vakablak.

Most vagyok sehogyse, smf. az úgy szerint.

*

kipihenni magát (sich ausruhen)

Magyarnak a kipihen épp oly idegen, mint a bepihen volna. Mink *megpihenünk*. S ha valaki azt mondja: Kipihentem a fáradságomat, a romlatlan magyar elme azt mondja rá: ha pihent, hát úgyis tudom, hogy fáradt volt: minek mondja, hogy fáradságot pihent?

*

kirándulás (Ausflug)

Ezelőtt csak száz évvel is azt értették volna, hogy baj történt velem, mivelhogy: *kirándultam*.

Magyar nyelvérzékünk romlottságát jellemzi, hogy az Ausflug kifejezésére ezt a szót elfogadtuk, s ide oda rándulunk.

Dehát mit mondjunk helyette:

»A budai turista egyes tagjai hétfőn

Visegrádra rándulnak ki.«. .. *gyalogolnak*.

»Kirándulás a Tátrába« *Séta...*

»Kirándulás Budapestről a Quarneróba« *séta-utazás...*

»Kirándulás Fiuméből Dalmáciába« *sétahajózás...* Vagy: *Tengeri séta* Fiuméből Dalmáciába.

Faludi így ír a »Nemes Asszony«-ban: A loudrai dámák festett hajókkal, tafota vitorlákkal sétálják a tengert.

Lehet *kirándulás* helyett még azt is

mondani: *utazás, kiutazás, fordulat.*
(Megfordul a magyar sok idegen földön.)

Nézd: nagylelkű.

*

*

kisérel, kísérlet

Mi szükség lehetett a tento, forschén, ersuchen igére a *kisérl* igét faragnunk, holott Ázsiából jöttünk óta megvan rá a *kisért*, *megkisért* igénk?

Ez épp olyan szórontás, mint volna:
tart helyett tartol
ért helyett értel
irt helyett irtal
sért helyett sértel
márt helyett mártal
Brassay kísérlet helyett mindig
kisértéményt irt. Becsülöm érte.

*

Kisfaludy-társaság, Petőfi-társaság

Nem mondjuk: Kossuth-szülőfalu, Kisfaludy szőlő, Tompa-környezet hanem Kossuth-szobra, Kisfaludy szőleje, Tompa környezete.

A Kisfaludy társaság eredetileg különben is az a társaság volt, amelyik Kisfaludy életében köréje csoportosult. Ez a társaság aztán egyenként fogyott ugyan, de új meg új írókkal bővült is. Azért mégis csak Kisfaludy társasága. Épp így más körök és társaságok jó magyarul mindig genitiunsszal írandók. Máskülönben a francia *a la* rejlik az elnevezésben.

*

kislelkü

kiszemel

Van ugyan beszemel, de más az értelme így ellentétesen. Magyarosabb tehát a kiszemel helyett megszemel.

N. kimos.

*

kitartás (ausdauer, aushaltung, beharren)

Az ó-nyelv szótárában nincs meg ez a szó. A kitartani ige megvan, de csak két értelemben: 1) A róka darazsak elől menekülven, lyukba búvik s a farkát *kitartja*. 2) Az árus *kitartja* a szűrt az árából.

Amit ma kitartás szóval mondanak, azt a régiek így mondták: *állhatatosság, megállás, elviselés, ragaszkodás, tartóosság, türelem, csökönység*.

Lássuk, hogy a mai kitartás hogyan javítható az ó-nyelv magyarságával:

Sz. Máté. X. 22. németül: Und müsset gehasset werden von Jedermann... Wer aber bis an das Ende beharret, der wird selig.

A Müncheneri kódexben: ...ki kedeg végig állandja, üdvözül.

Károlyi biblia (1685.) ...de aki végiglen megáll...

Káldi biblia (1626.) ...aki pedig állhatatos leszen végig...

Károlyi fordítja tehát legmagyarosabban.

Das Hungern vermag ich nicht lange aushalten. == Belepustulok a koplalásba.

Es ist bei ihren Arbeiten Zugegen, es hält mit Ihnen aus. Simonyi a magyar német szólások könyvében így fordítja:

Jelenmunkáiknál kitart velök. Én így fordítanám: ...rendet vág velök.

nyelvünkben. Előbb: kivált, kiváltképpen, legkiváltképpen.

*

*

kitelez (auswintern)

Áttelez, telez.

*

kivan (aus ist)

Vége. Pont. Nincs tovább.

*

kitesz magáért (für sich hinauslegen)

Jó jó, de mit tesz ki magáért?
Ha azt mondom valakinek: Kiteszek érted, - várja, hogy mit.
A magyarnak ezer igéje van a bátorság kifejezésére, vagy legalább is jóval több annál a száznál, amelyet Lehr Albert a részegség kifejezéseire irt össze.

*

kivétel

Különítmény, különböztetés, megkülönböztetés, elkülönbötetés, különvaló, engedmény, eltérés, ugrandó, bökkenő, kátyu, ünnep, kiugró, sziget, orom, kerítés.

nem kivétel

nem különbség, ő is csak azonos, nem törvény, nem rend.

*

kiüt (ausschlagen) (rosszul)

Az ujitott magyar nyelv szerint: Az aratás rosszul ütött ki. Tehát akkor ezt is lehet mondani: Az ellenség *beütése* rosszul *ütött ki*.
A magyar azt mondja: *Nem sikerült. Megfeneklett. Zátonyra jutott. Balul sült el* és másképp le a mondat szerint.

*

kivételesen

helyett mondjuk: *az az egy, ritkaságképp.*

*

kivált, különösen

Ezt a két szót nem különböztetik meg az íróink.
Különösen csak Faludinál jelenik meg a

kivételével

hiján, csak *ban*, *ben* nem.
Folyóiratok címlapján olvassuk:
Megjelenik minden hónapban, július, augusztus kivételével.

Mivel jelenik meg? Kivételével...
A kérdés ugrasztja ki az idegenséget.
Magyarul: *Megjelenik minden hónapban, csak júliusban és augusztusban nem.*

*

kivéve (ausgenommen)

»A ládából mindent kiszedtünk, egy kendőt kivéve.« Az osztrák-magyar észjárás szerint a *kendőt kivéve* azt jelenti, hogy a *kendőt nem*.

A magyar így beszél:

A ládából mindent kiszedtünk, *csak a kendőt nem*. Vagy: ...csak a kendőt hagytuk benne.

Mondjuk néha ezzel a szóval is *kivül*. De *kivülnek* csak ott a helye, ahol a *csak... nem*, vagy a csakkal *valami ige* nem alkalmazható. »Százezernél többen ott megholtanak, azokon kívül, akik sebesekek voltak.«

*

kivül

»Hibáján kívül történt.«

Ha *hibáján belől* nem történhetik semmi, hogyan beszélhetünk arról, ami *hibáján kívül* történt?

...hacsak nem a...

és még: *még rá, még aztán, még aztán hát, ezenfölül*.

Wir haben ten Tarif ausser Wirksamkeit gesetzt. == A díjszabást megszüntettük.

Der Vertrag wird ausser Gültigkeit gesetzt. == A szerződés érvénytelen.

*

van zárva

csupádon, csupa, csakis.

Derlei Waaren sind vom Transporte ausgeschlossen. == Az efféle portékát nem szállítjuk.

*

kizöldül - megzöldül

Megzöldül ami nem volt zöld.

Kizöldül az ami zöld volt s újra zöld lesz.

Fekete ruha a napon *megzöldül*.

A mező tavasszal vagy ősszel eső után *kizöldül*.

*

klima

Tolnainál: égalj, égöv, éghajlat.

Pethenél: égtáj.

*

kóbor

A *kóborol* igéből. Mi szükség reá? Ha így lehetne az igékből minősítő szavakat csonkolnunk, akkor a kóbor szinonimjai: *őgyel, ténfer, koncsor, léz, kujt, lőd, ód, kósz, bód, boly, csallang* s másefféle. Csak azért nem írok le többet mert attól tartok, ezek is belebugáthozódnak a magyar nyelvbe.

*

kizárólag (ausschliesslich) ki kökemény, jéghideg,

vajlág, csodaszép

(Steinhart, Eiskalt, Butterweich, Wunderschön).

*Köves: kemény, mint a kő,
kőkeménységű; jeges: hideg, mint a jég,
jéghidegségű, fagyos; csodás-szép.*

Magyarban nemcsak hibás összetétel a *kőkemény* és társai, hanem fölösleges is. Mert a *kő* szóban benne van a *kemény* képzete is; a *jég* szóban benne van a *hideg* s tovább is így. A magyar takarékos a szóval.

*

kölcsönös

Jó szó, ha a *kölcsön* kérdése körül fordul, de *kölcsönös szimpátia* értelmetlenség.

Mondjuk helyette: *viszontos, viszontvaló*.

*

kompetencia

Tolnai Magyarító szótárában: illetékesség, föl jogosítás, jogkör, járandóság, illeték.

Kifejezőbb: arravalóság.

*

koncentrá

csucsort, összesít, összefog.

*

koncentrált

összeszedett, egybefogott, egyirányos.

*

konfidens

Pistikázó, komázó, pajtáskodó, cimborázó, mingyárt-cimbora, mingyán-koma, mingyárt nyakamba...

*

konjunktura

Sokszor ehelyett írják: alkalmi.

*

könnyelmű (leichtsinnig)

Csinálmány. A *könnyű elméjű* összevonása. A nép külön-külön megmondja, ha valaki *pazarló, iszákos, gondatlan, gyermek, könnyű erkölcsű, erkölcstelen, lengeleg, táncos-eszü*.

Ebből látható, hogy minden német kaptára alkotott szó egy-egy bokor magyar szó kiirtását jelenti.

Az ónyelvben a *könnyű*-vel is mondták, ami ma könnyelmű. A szónak a mondatban való elhelyezése különböztette meg a leichtet a leichtsinnigtől.

»A kívánság hordozza lábunkat ama könnyű leánynak házához.« (Illy. Pred. 556. a Nytsz. szerint.)

*

*

könnyüvérü (leichtblütig)

(Welche Beweglichkeit und Leichtblütigkeit.)

A németnél persze van *nehéztvérség* is (Schwehrblütigkeit.)

A magyar észjárásban a vér nem olyan »besonderer Saft«, mint a Góte nemzetében. Nálunk nincs *félvér*, *telivér*, *vastagvér*, *nyálasvér*, *hidegvér*, *melegvér* a karakterünkben, legfeljebb osztrákmagyar-észü hirlapírókéban, akik az ilyesmivel begazosítják a magyar nyelvet. Hogy a magyar ember hogyan karakterizálja azt más helyen jegyeztem fel. Itt csak rámutatok a könnyüvérü szóra, hogy az is német gaz.

*

konstatál

Némely alkalmazásban: megismer.[*Vagy megállapít. Hiszen elemzése szerint: Kon(con)=val, vel, együtt; Sta(t)=áll.]

*

könyvnyomda

könyvsajtó.

*

konservatív

Tolnai Magyarító szótárában: *lassan haladó, régies, régihez ragaszkodó, maradi, állhatatos, óvakodó, tartózkodó*. Helyesebb rá: *tartogató*. (Jókai: Kárpáti Zoltán III.)

konsternál

Falnak ejt vagy rogyaszt.

*

kontraszt

Valaminek a *fonákja*, *visszája*, *szembeszállója*, *átellenese*, *ellenkezője*.

*

kopogtat

A régiek nem kopogtattak ajtón, hanem *kopog*-tak. [*Ujjpereccel *bekopog* az ember, de ha van *kopogtató* (pl. egy fémkarikára erősített nehezék) az ajtón, ezt használva *kopogtat*.]

*

-kor, mikor

Mikor harangoznak, imádkozok.

Harangozáskor imádkozok.

A német nyelvben nincs *harangozáskor*, csak *mikor harangoznak*. (Mikor az ember harangoz.)

A névszóval kapcsolt *kor*-t csak olyan mondatokban látom, amelyekben a névszónak mingyárt utána következik az ige. Ha közbevetett szó vagy szavak hátráltatják az igét, *mikor*-ral kezdjük.

Mikor a betyárok a világból kimulnak.

Persze ha nyomatékos az idő kérdése, akkor is *mikort* mondunk.

*

korlátolt (beschränkt, bornirt)

Az elmei gyöngeséget a magyar körülbelül 400 különféle szóval jellemzi. (Nyelvőr és Póra.) A németnek bizonyára sokkal kevesebb a szava rá. De azért a németiségbe szédült magyar agy nem a mi négyszáz szavunkból választ, hanem inkább lefordítja a germán szót.

A magyar eszű ember a *korlátolt* fogalmát inkább az akarat fogalmával kapcsolja össze. Nálunk az elme akkor is korlátlan, ha buta. A butaság is lehet határtalan. Határtalanabb az okosságnál is.

*

körönd

körtér.

*

kortárs (Zeitgenoss)

Épp oly rossz szó, mint iskolatárs, munkatárs. Szégyellem, hogy magam is irtam, míg rá nem ismertem a németiségére.

Ember csak embernek lehet a társa.

Gyermekek-társ helyett, igaz-e, azt mondjuk: *gyermekkori társam*, - tehát érettkorunkban vagy aggkorunkban se mondhatjuk németesen.

A magyar ember nem mondja: vki vkinek a *kortársa* volt, hanem *korabelije*. Nem *kortársak*, hanem *egykorból valók*, *egykorúak*. (Dunántul.) [*Egyivásúak.]

*

korsó (krigli)

A *korsó* jó szó, de ha a *kupát* nevezzük korsónak, olyan, mintha a csizmát nevezné valaki idegen: cipőnek, mert a csizma-szót nem ismeri.

A korsóban vizet tart a magyar és korsót nem teszi az asztalára. A bort azonban az üvegpoharak elterjedése előtt aranykupából, ezüstkupából, ónkupából itták a magyarok. A fedeles kupa teljesen az volt formájára is, ami a sörivő német ónfedeles kriglije. Persze a Ballagiból magyarosodott pesti ezt nem tudja, előveszi aszóbárt s olvassa: *krügel: korsó*, a krigli tehát korsó. S a gyökeres magyarok is bambán utána mondják:

- Egy korsó sört!

*

körülbelől (circitter)

Latinból fattyazott értelmetlenség. Ahogy értelmetlenség volna körül-kivül.

A circitter a magyarnak: *valami*, vagy *lehet*, *tán*, *tájt*, *vélhetőleg*, *-ra*, *-re becsülhetőn*. Pl. Mikor járt nálatok? Vagy két hete. [*Lehetséges forrás: "Vagyon az két hete."-ből lekerült a személyrag, mint pl. megyen -> megy.] *Valami* tiz napja. *Lehet* tizenöt napja. S tovább is így.

Hogy mikor *valami*? Mikor *vagy*? Mikor *lehet*? Mikor *tán*? S mikor más szavak? - tudósnak engedem, hogy szabályba köigitse. [*kögyítse==kerekitse]

*

körülmény (Umstand)

Német fordítóinknak köszönhetjük ezt a gyomot is. Hát van a mi nyelvünkben *hátulmány*, *alulmány*, *fölülmeny*, *alattmány*, *oldaltmány*, *belülmeny*?

A *környezet, állapot* a mi szavunk az Umstand-ra. De ha nem ezek a kellő szavak, ott a magyar nyelv képtára. A drezdai képtár ahhoz képest hulladék-képekkel beragasztott cseléd-láda.

*

kostál (kostat)

- Mi árus (ez a ruha?) (Nép.)

*

-köteles (-pflichtig)

Ha jó a *hadköteles, iskolaköteles, vámköteles, tanköteles*, akkor a pap *miseköteles*, az író *tolkköteles*, kötélverő meg *kötélköteles*.

*

kovácsol (schmieden), mészárol

A kovács szláv szó. Az ősi magyar nevét a kovácsnak elfeledtük. Talán *verő* volt?

Vélném, hogy igének épp oly rossz, mint volna hajóz helyett matrózol, boncol helyett hentesel, talpal helyett suszterol vagy csizmadiál.

A kovácsol rég megszokott rossz szó, bizonyára a németből jött, mert ott lehetséges a Schmied-ből a schmieden, szinte teljesen kiszorította a tótból jött, de mégis hangutánzó, tehát helyesebb kalapál, kalapácsol szavakat. [*A kalapács szó etimológiájához: Padányi Viktor: Az etruszk származás újabb megközelítése. II. fejezet, KLAN címszó.]

Épp ilyen a *mészárol* szó is. Ez is tót jövevény. A mi szavunk *vágó* vagy *kaszab* lehetett. Tehát helyesebb: a *kaszabol, késel, bárdol, aprít, nyakaz, hasít* s másefféle.

*

közeg

Bugáth szava. Magyar ember ugyan meg nem érti ma se, hogy micsoda az a közeg?

*

közel (nahe, prés de)

Német az idővel kapcsolatban:
Közel öt éve == *csaknem, majdcsaknem*.

*

közülük

Nézd: belőlük.

*

közönbös, közöny

- Mi az a *közönb*?

A szógyáros észnek járása kitanulhatatlan.

- Hát még a *közöny*!

Bugáthnak köszönhetjük. Neki nem volt jó magyar szó az *egykedvű, érzéstelen, tompa, unatkozó, nyugodt, unt, unalmas, hideg, buddhás, keleti, török, bánomiséns-ember, nemtörődömség, nembánomság, fa, kő, szobor, bálványkő, fáradt, szintelen, fakó,*

szürke, langyos, zsibbadt, fásult.

Határozóképp: *félvállról, röviden, kurtán, könnyedén, keresetlenül, együgyűen, jámboran, higan, szárazan, szegényesen, köznapian...* folytassam-e még?!

Közönbösen néz: csak néz nyugodtan, nem gondolkodik rajta, nem ötlík szemébe, nem szúrja a szemét.

*

közzvetit

Nem is magyarázom ezt a rútul ostoba, nem is régi szót, csak azon gondolkodom: mi más szavakat lehetne ajánlanom a helyébe? Vélném, hogy ezekből válogathatunk: *közösít, forgat, fordít, közöl, közbenjár, kezére jár, összehoz, végez, tudat, megtesz, összehoronál, összegereblyéz, -kapcsol, fűz* (s más egyesítő igék). Megbeszél (valaki megbízásából).

De minek a *vetit*? mikor az is elég ha *közlet*?

*

közvetlen

Mondd meg előbb: milyen a *közvetes*?

Nekünk, nem-pesti magyaroknak: *mingyártvaló, mögöttes, mellettes, mögöttvaló, mellettvaló, egyenes, szakítatlan, folyamatos*, mikor, hogy, milyen értelemben.

*

krakéler

fenegyerek.

*

kugli

teke.

*

kulminál

N. csúcsosodik.

*

különc

Hát milyen a *belönc*?
Jobb: *különködő*.

*

különféle

Jó szó a *különféle*. De ha *mindenféle* helyett mondod: *különféle*, nem magyarul beszélsz.

*

különösen

Nézd: *kivált*.

*

külsőleg, belsőleg

Nem mondjuk: *oldalsólag, mellsőleg*,

alsólag, felsőleg.

Mondd: *kivülről, belőlről, alulról, felülről, mellesleg, oldalaslag.*

Vagy a nem szócskával kapcsolatosan:
nem-jogász, nem-értő, nem-művész.

*

*

kurizál

kacsalódik.

*

laikus-barát

paraszt barát (laicus frater), írja Káldy György. Esszerint: minden laikus paraszt.

*

kurátor

Gondozó. (Tsz. Kisküküllő.)
Jobb, mint *gondnok*. Templom-gazda.

*

lakoma

Szófejtő tudósok dolga, hogy kinyomozzák, hogyan került a nyelvünkbe. Itt csak annyit, hogy *lakmároz* ige jó magyar szó, de a *lakoma* épp olyan, mint az *adoma*.

*

- L -

*

laktanya

Valami katona-fejből kikerült kétfejű borju. Egy is elég.

*

labirintus

Tolnainak: utvesztő. Nekem: tévelygő.

*

laikus

avatatlan, értetlen, paraszt (benne).

lámpa

Szily a Magyar nyelvújítás szótárában a lámpáról ezt írja: (Al. 3. sor.) Így csinált a nép is universitasból universitát, interesből intert.

Dejszen a *rétesből* nem csinált *rétet*, sem a *lángosból* *lángót*, sem a *csámpásból* *csámpát*. A lámpa nem kopott végű szó, hanem német. A szokás megkülönbözteti a *lámpást* a *lámpától*. A lámpás nagy lámpa, vagy rút lámpa. Ha átvettük a némettől a

házat, átvehetjük bele a lámpát is. Elvégre
őseink nem hozhattak mindent füves
Ázsiából!

*

lap

A könyv *levelei* helyett ma lapja járja.
Ezért alkották a levelezőlap szót is az
érthetőbb és rövidebb levélkártya helyett.
(Nem német azért, hogy egyezik a Briefkarte
szóval.)

Lap helyett meg persze azt mondják:
oldal. Merthát a német is így beszél, éshát a
germán ragály ellen nincsen szérum.

A fának levelei vannak és nem lapjai. A
kard lapja vagy kés lapja, vagy kardlap,
késlap-szóval senkise mondja a kardnak vagy
késnek a vasát. A zsillet-borotva kését se
mondják a boltosok és vevők beretva lapnak,
hanem lemeznek, vagy rossz szóval
pengének.

Hirlap: ujság. Lapunk mai száma:
ujságunk mai száma.

Hirlapíró: ujságíró.

Lapos fiu, lapos asszony, lapos bolt:
ujságos fiu, ujságos asszony, ujságos bolt.

Lapunk mai száma 24 oldal: Vajjon nem
érti-e meg a közönség ha így írjuk: A mai
számunk 24 lap.

*

lapoz (blättern)

Igy szüli a rossz szó a másik rossz szót.
A magyar *forгатja* a könyvet vagy *levelezhet*
is benne, ha éppen a blättern szó kedvesebb
neki.

*

lásd (siehe)

A magyar ember pontosan
megkülönbözteti a *nézést* a *látástól*.

A nézés a szem munkája. A látás az
agyé.

A keresést mindig nézéssel kapcsolja
össze:

- »Nézd apádat a kocsmában!«

Merőben mást jelent, mint:

- Lásd apádat a kocsmában!

Más: *kártyába néz* és *kártyába lát*.

Nem mondjuk:

- Lásd meg, hány az óra?

Nem mondjuk, ha valami elveszett:

- Lásd a fiókban, lásd meg a padláson.

Stb. stb.

Amikor tehát az olvasót arra
figyelmeztetjük, hogy nézze meg itt vagy ott,
ezt vagy amazt a lapot, vagy citatumot,
rosszul mondjuk: *lásd*.

Merthiszen a szemére bizzuk a munkát.
Ha értelmi bizonyítékra mutatunk a *lásd*
szóval, akkor néznie kell előbb az olvasónak,
hogy láthasson.

Tehát: *lásd*, mikor a könyvben
figyelmeztetés más helyre, helyesen: *nézd*,
rövidítve *n*.

A *lásd* a német *siehe* rossz fordítása. Ha
a magyar valamire utal, azt mondja: *nézd*. A
»lásd« használata mindig sulytalan és soha
nem alkalmazzuk, mikor valamire
rámutatunk.

*

látnok

Nálunk magyaroknál csak *látó* és *néző*.
Kazinczyéknak azonban ez is »pórias.«
N.: *nézet*.

*

láthatóképpen (sichtlich)

Mondhatjuk-e azt: *szagolhatóképpen, tapinthatóképpen, ihatóképpen, üthetőképpen?*

Bizony restellem, hogy magam is csak husz könyvem megírása után botlottam bele.

A magyar azt mondja: *látnivaló, láthadd, nyilvánvaló, nyilván, látszik, látszott, szemlátomást* (ószó).

*

láz

Szó kellett az orvosoknak a *forróság* helyébe éshát Stephanus Rác tactu optimo pro eadem láz proposuit, - írja Bugáth, a metszett farkú szavak kedvelője. Lázad-ból *láz*.

A tudomány elviseli az ilyen szavakat. Sok olyan kifejezés kell, amely nélkül az élet nyelve elvan.

*

Le a kalappal!

Ha ezt Árpád-korabeli magyarnak mondják, azt érti, hogy üssön le valamit a kalapjával. Vagy mondjuk: *Le a karddal!* Jelentheti ez magyar fülnek, hogy tegye le a kardot? Tehát így helyes: *Le a kalapot! Le a kardot!*

Ehhez csak hasonló a *Lassan páter a keresztrel* és *Hátrább az agarakkal*, de nem egy vele.

Minden magyar érti, hogy ez a két mondat ígét rejt, tehát épp oly jó, mint *esik*, vagy *villámlik*. Le a kalappal nem rejt ígét.

*

lebeszélni (abreden)

Nem rossz szó éppen, mert hiszen a magyar is *leveshet, lecsinálhat, leronthat, lebonthat* valamit valamiről, de írásban mégis vigyázzunk arra, hogy nem szorít-e ki valami tökéletesebb kifejezést?

Lebeszélni helyett a magyar észjárás inkább *el*-prefixumos igékkel él: *elkedvetlenít, elijeszt, eltántorít, elhidegít*.

*

lebilincsel

helyett a régiek *megbilincsel*-t írtak, ahogy a *lefoglal* helyett is *elfoglalt*.

*

lefegyverez (entwaffnen, abrüsten)

Épp oly képtelen kifejezés, mint volna *leruház* a *levetkeztetés* helyett *leláncol* a *megszabadít* helyett *lepipál* a *dohányzást elhagyja* *lefátyoloz*, fölveti a fátyolt *lemérgez*, méreg ellen való szert ad *lelelkesít* elcsüggeszt *lehólyagzik*, megapad helyett.

A magyar a mondat értelme szerint sok más szóval jobban kifejezheti. P. *feliülkerekedik, legyőz, meggyőz, lebír, ledönt, lebékóz, letör, lecsillapít, lecsendesít*.

*

lég

A régiek a levegőt égnek nevezték.

Később aztán, hogy megkülönböztessék a felső eget az alsótól, az alsó eget *lebegő égnek* vagy az ókori irással *levegő égnek* írták. Ennek rövidítéséből származott a mai *levegő*. Kazinczy még ezt is sokallotta. A *levegő-ég* szónak kivetette a belsőrészt és alkotta a *lég* szót. Ez azonban ha helyes eljárás, helyesek az ilyen szók is: cseg (csizmaszeg), ker (kultuszminiszter), ta (tudományos akadémia), bap (Budapesti hírlap), Mör (Magyar Nyelvőr).

A *lég* szóval ma annyira élnek, hogy nemsokára a fuldokló is *levegő* helyett így kiált:

- Leget! Leget!

*

léghajó

Léghajó (luftballon) helyett jobb *éghajó*, *szállógömb*, vagy *szállógép*; *szálló* (a hotel) ugyanis *szállás*, *szállóka*. Az *ég* régebben ugyanis *levegő* értelmű volt. (Nézd: Nádasdi levelezése.)

*

legyen (soll sein)

»Minden állat, - legyen az bogár vagy madár, - figyelmünkre méltó.«

A magyar azt mondja: *akár bogár, akár madár* ..., vagy: *ha bogár, ha madár*...

*

legyőz

Helyesen *győz rajta*, vagy csak *győz*. A *legyűr* ellenben jó szó.

N. Lejár.

*

lehül (sich abkühlen)

A meteorológiai intézet jelenti, hogy »a *levegő* lehülése után csapadék várható.« Hát mikor *felhül* a *levegő*?

A mi nyelvünk szerint az időjárás *meghüvösödik*, *hüvösre fordul*, *hidegszik*.

Dehát a német szerint mindez *abkühlung*, s a magyar ujságok Pesten nyomtatódnak.

*

lejár

Le ám a toronyőr, vagy Matyi a pincébe. De a váltó hova a csudába jár le? Inkább *ideje telt*, *ideje mult*, *napra ért*, *napra múlt*.

A *le*-kezdetű igékben is az első szótag hangsulya ágyalja meg az értelmet. Nálunk pedig a *le* nem lehet meg a ~földről való mellékszengés nélkül.

*

lekszikon

Mindentudó könyv. Már a 90-es évek közepén ajánlottam a Göre nyelvén. Forgalomba is került.

*

lélekjelenlét (Geistesgegenwart)

Német észjárás szerint tehát nincs mindig jelen a lélek az emberben. Ha valaki összejegyzí a magyar *bátorság* szóbokrát,

bizonyára elbámul rajta, hogy mi szükségünk nekünk ilyen *jelenlétes* német szavakra.

*

lelenc

Micsoda szó volna: *találonc*, *kapálonc*, *szeretenc*, *nevetenc*.
Én inkább *Krisztus árvájának* mondom.

*

lelkület

Ezt a szót ma már csak pesti magyaroktól halljuk. Soroksáron túl nincs az országban senki lelkének afféle része.

*

leltár (inventarium)

Tehát a menü: *falár*, az üvegház *keltár* és a cukrászolt: *nyaltár*.

Ennek a gyönyörű szónak a származéka a *lelhely* is.

*

leköszön (abdanken)

A *danken* igét csak *köszön*, *megköszön* szóval fordíthatjuk. Állásról *leköszönni*, germán csámpásság. Mink ha álláson vagyunk, csak *leléphetünk* onnan, *elhagyjuk*, *otthagyjuk*, mert *megelégtünk*.

Vagy ha éppen a köszöntés értelmére vetjük át a köszönömöt, akkor is csak *elköszöntünk az állásunkról*. De ez is valami

olyan kifejezés amelyikre Botond vezér hozzánk sujtaná a buzogányát.

Der Minister hat abgedankt: a miniszter lemondott.

Der Schauspieler dankt ab: a színész búcsúzik a pályától, otthagyja a színészetet, letette az álarcot, lemosta a festéket.

*

lemondani (absagen)

A magyar *lemondja* az emeletről a földszintre a beszédet. A német *absagen* a magyarnál: *otthagy*, *abbahagy*, *elhagy*, *mellőz*, *megtagad*, *felejt*, *felejtkezik*, *letesz*, *levet*, *lelép*, *leszáll* s másefféle *le*-vel kezdődő cselekvések.

Jogáról lemond: másnak *bocsátja* a jogát, jogát hagyja, *leteszi*, *elveti*, jogától *leszáll*.

A cár lemondott: *Lelépett*. (Mikor cár lett, trónra *lépett*. Mikor cársága megszűnt, *lelépett*, *leszállt* a trónjáról. *Letette* a koronáját.

Lemond az italról: Megtagadja az italt. Nem mondott rá az italra, tehát *le* se mondhatott róla. (Bod Péter előtt ismeretlen germanizmus. Még a párja, a *letett róla* is csak Páriz Pápainál bukkan elő.)

*

lenéz (herabsehen)

Lenézni valakit épp annyira nem magyar kifejezés, mint volna, ha becsülésünk érzetében *felnéznénk valakit*. A kicsinylésre vagy megvetésre van minekünk száz más jó szavunk is. Közte lehet azonban a *lenéz* ige is, de nem akkuzativusszal. P. ha azt mondom *lenézett a cipőjére*, vagy a földre vagy akárhová is.

*

lény

A létező rövidítése. Mintha a vétkező szót így csonkítanánk: *vény*. Persze Kazinczyéknak köszönhetjük. S ez is arravaló, hogy száz különféle szó helyett csak egyet mondjunk. Az utcát nem *lény* seprí, hanem *utcaseprő*. Az apáca nem *szent lény*, hanem *szent nő*. Az anya nem *lényt* szül, hanem *fiút* vagy *~leányt*. S tovább is így.

Leggyakrabban a becsületes *lélek* szót szorítja ki a nyelvünkéből.

*

lényeg

Fölösleges csinálmány. A magyar azt mondja: *való (valója), valóság, gerinc, bél, csont, velő, gyökér, máj, közép, tő, láb, derék (dereka), fészek, mestergerenda, rúd, kormányrúd*. De leggyakrabban ez a szó, amelyikből faragták: *lélek*.

*

lesz, volt, van

Mindig gyanakodva nézz erekre a szavakra. Ezek nálunk többnyire csak nevet szolgálnak. Ha igével látod: őket, nézd meg, hogy magában állhat-e az ige? Ha állhat magában, törölj, mert germánságot írtál.

Mikor Jézus 12 esztendő lett == Mikoron jutott volna 12 esztendő korába.

Onnan leszen eljövendő = Onnan jön el, hogy ítéljen.

A *legyen* a mondatban germánizmus.

Péld:

Die Geschichte der Menschen beweist auf jedem Platte, *sei es bei den Rothauten Amerikas, welche täglich ihre Nahrung*

erjagen, *sei es unter den Zelten der Nomaden des Ostens, sei es Zin den Staten Europas stb.*

Sei ruhig == Nyugodj meg. Csillapodj. Csendesedj. Lassudj.

... *sei es Krankheit, sei es Faulheit...*

Akár betegség, akár lustaság.

Idegenség ez is: *Mi tévő legyek?* (Mit tegyek? Mit cselekedjek? Mibe fogjak?

Merre mozduljak?)

Olykor javítható a *lesz* ezzel is: *válik*.

Ide tartozik ez a szó is *jelenlét*. Ez inkább *jelenlevés*. A Domonkos kódexben olvassuk: *Mária panaszlá az én jelenvoltomra az ő szent fiának...*

*

lesujtott

Nézd: levert.

*

leszámitol

Ez a szó ugyan még nem jött ki a bankok ajtaján, de ne is jöjjön: nem akarunk *inditolni, csőditelni, zuditolni, enyhitelni, öblitelni, tanítolni* smf.

*

leszokni

Szily magyar nyelvujítás szótára (II. Tész) állítja, hogy:

»a régi nyelvben *elszokni, elszoktatni*.«

Még Márt. (1823) és Kreszn. is így. - Tzs (1835) megvan *leszokni* és *leszoktatni* is.

Én azonban azt mondom: ha valamire *rákaphat* a magyar, arról *leszoktathatják s leszokik*. Tehát ha nincs is meg az ónyelvben, nem idegenség.

*

létezik, nem létezik

A *létezik* jó szó, mert a *lét* is jó, de nem mindig *nem* létezik ami nincs. ÉS soha nem létezik úgy semmi se a magyar ég alatt, hogy a *nem* helyett a *létezik* első tagját mondjuk hangsúllyal vagy éppen hogy még *h* is hangozzék a *t* után.

*

létre jön

Magyar ember eszejárása szerint:
keletkezik.

*

levert, lesujtott (niedergeschlagen)

Hátha csak *leüött*?
Magyarul: *csüggedt*, *bágyadt*, *bús*,
borult stb.

*

leves (-suppe)

A *leves* magában épp oly jó szó, mint *deres*, *gubás*, *uzsorás*, *kaszás*, *trombitás* miegyebek. De a *bableves*, *husleves*, *halles* stb. nem jó szavak. Épp olyan rossz szavak, mint volnának: *csusztatúrós*, *lepénytejtjeles*, *rétessalmás*.

Tehát helyesen: *húslé*, *bablé*, *hallé*,
paradicsomlé s másefféle.

Ezelőtt csak száz évvel is ismeretlen szó-összetételek voltak a mai -leves szavak.

Az az ételleves, amelyik lében adódik, mint p. a nyúl.

A *lé* = *leves* tehát hibás szó. Olyan mintha *mész* helyett ezt mondanánk: *meszes*, *réz* helyett *rezes*, *sár* helyett *sáros*.

Tót ember mondhatta így a lét először. Akik hallották, nevelték s ismételték. Később komoly pofával átment a közhasználatba.

*

lirai költemények

virág énekek, virágdalok.

*

lucidum intervallum

józan napóra.

*

lunatikus

holdas.

*

lupe

napüveg.

*

lornyett (lorgnette)

Tolnainál és a nagyszótár címszói közül hiányzik. Magyarul: *nézelő*.

*

- M -

*

maga

A *maga*, *magát*, *magának* stb. mindenütt német, ahol fölösleges.

Béreltem *magamnak* egy házat. (Minek az a *magamnak*? Német.)

Magához tér: föleszmél, rendbe igazodott, rendbe szedődik, kerékvágásba tér v. talál, józanodik.

Magához térve: békülékenyen, megengesztelődve.

*

magán kívül (ausser sich)

Megvan már a Margit legendában is, de azért németiség.

A magyar *elragadtatik*, *megháborodik*, *megzavarodik*, *megbolondul*, *megörjül*, *nem tudja világát*, *elveszti a fejét* stb. a mondat szerint.

*

magánhangzó

Dehát akkor hol a másónhangzó? (Szily szótár szerint már 1763-ban) Márton József a bétsi tsász. kir. universitászban a magyar nyelvnek és literaturának professzora. Szókönyvében ezelőtt száz esztendővel még magában hangzónak nyomatja. Így is a helyes!

*

magától értetődik (Versteht es sich von selbst)

Nem kell magyarázni. Átlátszó. Tiszta sor. Fényes, mint a vakablak. Nem rébusz. Födetlen. Meztelen valóság. Rendjén való stb. a tárgy szerint. Annyi bizonyos, hogy százféleképpen kifejezhetjük, tehát ellehetünk nélküle.

*

magas (hohe)

magas papság (der hohe Klerus)
magas kor
magas idő
 mind-mind a magas pesti beszéd dudvája.

*

magyarfaló

Mi a falás? Mohó evés. Falhatjuk-e azt, amit nem szeretünk, nem gyomrunkba való?

Tehát: *magyar-morgó*, *magyar uगतó*, *magyarra vicsorgó*, *magyar pökő*.

Járt egy németből fordított operetli is a

szinpadjainkon: *Asszonyfaló* volt a címe.
Persze a német *Frauenfresser*, a nőket
gyűlölő agglegény története. A mondottakból
érthető, hogy a szó fordítása pesti magyar.

*

magartalan

Jó szó, ha Magyarország olyan
vidékéről szólunk vele, ahol magyarok nem
laknak, de ha kifejezésbeli megrovás, olyan,
mint *jórtalan*, *széptelen*, *szűztelen*, *bőtelen*,
száraztalan, *vastagtalan*.

*

maliciózus

fullánkos.
margó
parasztja vmnek (Nép.) (Nagybánya
vidéke.)

*

másli

csokor.
A csokor szó benne van a székely nép
nyelvben, de sőt a finn-nyelvben és a kínai
nyelvben is. A finn-ugor szótár szerint chinai.

*

matrica

levonókép.

*

matt

fakó, *fakó* arany stb. Néha eredeti
értelmében is *holt* p. *holt* zöld, *holt* piros, *holt*
kék. Átellenese az eleven zöldnek s más
eleven színnek. Még gyakrabban
alkalmazható a színek mattságára: *tompa*. A
homályos elméjű emberre már a kódexek
korában mondogatták: *tompa* elméjű.
Hangra, ha nem cseng, nem kong, nem zeng,
mondjuk: *tompa* hangú. Hát miért ne
mondhatnánk a színre is; ha nem fénylő, nem
csillogó: *tompa*. Depersze éreznünk kell,
mikor mondjuk *fénytelen*? mikor: *fakó*?
mikor *holt*? mikor: *tompa*?

*

medium

közlő.

*

megemberelni magát (ermannen sich)

Száz más szó van, amivel ez
helyettesíthető. De megemberelni magát épp
olyan velőtlen szó mint volna:
megasszonyolja magát.
N. Visszaható ige.

*

meggyőződés

Ha nem más győzött meg valaminek az
igaz vagy helyes voltával, nem lehetek

meggyőződve. Akkor se, ha ~bizonyosnak érzek vagy *tudok* valamit, vagy *igazamat tudom*.

*

meggyőződéssel

igazának bizonyosságával.

*

meghiusul (meghiusit)

Jó szó a maga értelmében (mikor valaminek a hija, hiánya, megüresedése a mondanivaló). De nem jó ha arról van szó p. (mint a háború folyamán sokszor olvastuk, -) hogy a támadás a kemény ellentálláson megtört, vérbe omlott, megsemmisült.

*

megjuhászodik

Értelmetlen szó ehelyett: *megjuhodik*. Merthiszen minidig a *megenyhül*, *lecsitul*, *hamarjában csökken a dühe* v. *a bátorsága* smf. fogalmak szinonimája. Mi értelme ebben a *juhász* szónak? Nem fogadom el Simonyi (A magyar nyelv 349.) magyarázatát, hogy a régiek a míveltető juháztat alakot gyakran használták volna, de *juhásztatnak* ejtve a nép nyelvérzéke az engesztelődést azután a juhászhoz illő alázkodásra fordította vissza és így szokta meg a *juhászodik* alakot. A nép *juházikot* mond ma is. A juhászodik az irodalmi nyelv szülötte. Arany János még így írja: »Nem ri oly erősen, egy kicsit juházott.«

*

megjegyez (bemerken)

A német Merk = jel, jegy. A magyar is teheti ugyan, hogy megjelez, megjegyez egyetmást, de nem jegyez akkor, amikor *állít*, *vél*, *gondol*, *ró*, *felró*.

*

megközelíthetetlen (unnahbar)

Ez ugyan jó szó, ha a távolságról is benne van a gondolat, de rossz ha valami *hozzáférhetetlen*.

*

megy (geht)

Németes ezekben:

Die Maschine, die Mühle, die Uhr geht
== A gép, a malom, az óra jár.

Wie geht's == Hogy van? Hogy áll az egészség? Hogy forog a kerék? Milyen a sorsod? Hogy élünk?

Das geht nicht! == *Megálljunk! Nem oda Buda! Hátrább az agarat! Tiltakozom! Megtiltom!*

Geh! == *Eredj! Lódulj! Tágulj! Féltrebb!* (A magyar akkor mondja *menj*, ha valakit megállapított cél felé indít. Akkor is gyakrabban: *eredj!*)

Der Pendel geht hin und her == Az »inga« ide-oda *leng*. Az inga sétál v. jár. (A magyar óra sohase megy, hanem jár. Az idő azonban megyen.)

Er ging und klagte es meinem Vater == Atyámhoz *járult* és panaszkodott neki.

Geh mir aus dem Augen == *Eredj a szemem elől. Távozzál! Pusztulj innen!*

Geht aus G-dur == G-durból *indul*.

Der Stich ging durchs Herz = A szúrás

átjárta szívét, v. átverte, v. áthatolt a szívén.

Es ist Leichter dass ein Kamel durch ein Nadelöhr gehe stb = Könnyebb átjutnia a tevének a tű fokán.

In Erfününg gehen == *teljesedik*.

Das geht mir in die Fingerspitzen == Az ujjomba *szökik* (a vér?).

In seinem Verderben gehen == Vesztebe *rohan*.

Es geht jetzt ins 21-ste Jahr == Most *lép* a 21. évébe.

Auf den Grunde gehen == Dugába *dől*.
Kárba *vesz*. Semmire *válik*.

Das geht ihm nicht in den Kopf == Ez nem *jut* a fejébe. v. Nem *fér* a fejébe.

Épp ily németes:

- Mi megy ma a színházba? (Mit *játszanak*? Mi van színen?)

Más efféle németeség:

messzemenő (weitgehend): tág, elnyúló, *terjedő*.

hogy megy a búza? - hogy *kél*?

Vigyázz tehát: Mikor a *megy* más szóval helyettesíthető, akkor az a másik szó a helyes.

*

megy - megyen

Ugyanaz a törvény rá, mint a *nincs-nincsenre*.

*

mellék-ajtó, mellék-oltár s másegyéb

A *Seiten-thür*, *Seitenaltar* stb. majomalkotása.

A magyar azt mondja: kisajtó, kisoltár.

*

melléknév (Beiwort)

Megnehezíti a nyelvnek a tanítását és a tanulását a grammatikászoknak ez a szava is. Merthiszen *melléknéven* első hallásra a csúfnevet érti a magyarföldi tanuló.

Vagy hogy a megkülönböztető nevét valaminek az egynél több között. Mért volna az almának mellékneve *romlott*? Magyar ész szerint az alma mellékneve masánszki, pónyik, pogácsa, szercsika smf. Ha azonban az epiteton[*jelző(görög)] beiwort nevét milyenző szónak mondom az iskolában, tanulónak egyszerre világos. Akkor aztán nem kell a főnév-szó se, - szimplán csak névszó lehetne az. Mert igaz, hogy a piros is név, - színnek a neve, - mondja a grammatikus, mégis az a magyar észjárás szerint nem név. »Mi ennek a színnek a neve?« lehetetlen kérdés a magyar fülnek. Azt mondja: milyen ez a szín?

És igaz, hogy a 3 is név, számnak a neve, és így a három is névszó. De mégis pesti-magyar kérdés a fülnek: Mi ennek a számnak a neve? A számot csak így kérdezhetjük: Mi ez a szám? Mennyit irunk vele? Tehát ez a szó: számnév, magyarnak abszurdum. Szám-szó a jó szó. A mennyiség határozó pedig mégugyse név, mert magyar nyelv soha az elég vagy kevés szóra rá nem mondja, hogy az név.

Ha pedig ez mind névszó, akkor az is névszó, hogy: irok, mert cselekvésnek a neve. Ha színnek, mennyiségnek a szava névszó, mért ne volna névszó ilyen észjárással a cselekvésnek neve is?

Aztán hát, ha annyira szent nekünk Arisztotelesz, hogy görögnyelvi okosságait nem hagyjuk a görög nyelven, gondoljuk csak meg, micsoda vesződség a tanítóinknak és micsoda kábitó munka az iskolás gyermekeinknek melléknévnek nevezni az olyan szót, amely nem is mindig *mellék*. A néptanító egy csomó újságpapírost szeletel szét a gyermekeknek:

- Keressetek benne mellékneveket!

A gyermekek aztán találnak ilyen mondatokat: A vadszőlő levele ősszel piros. A honvéd kardja az ütközet után markolatig

véres volt. Az iskolák a járványos betegség következtében üresek.

Javaslat:

Vessük ki a főnév, melléknév, számnév szavakat a nyelvtanunkból, s legyen: *névszó* a Harptwort, *milyenzőszó* a melléknév és *számszó* a számnév. (A mennyiséghatározó épp úgy nem névszó, mint ahogy nem névszók a célhatározók, módhatározók.)

*

mellékevek fokozása

A nyelvtanainkban csak négyféle a fokozás: *szép, szebb, legszebb, legiszebb* (a második fok suffixumos *bb*, a harmadik s negyedik fok prefixumos *leg, legis.*) Pedig ötféle a magyar fokozás! Ötféle! A középfoknak nevezett *sebb* után a *mégszebb* következik. S ez nem mosolyogni való. Merthiszen más ha összeirom: *mégszebb*, más, ha külön irom: *még szebb*. Külön irtan a *még* időhatározó, a német *schon*. Egybeírva a milyenő szóval azonban *noch, noch mehr*.

Más ha a boltos azt mondja:

- Van még szebb is.

S más ha azt mondja:

- Van mégszebb is.

Más, ha valaki azt mondja:

- Még egy napot várok.

Más:

- Mégegy napot várok.

Gondolom, kissé képtető ez a jegyzetem, hát gyujtsunk hozzá gyertyát.

A *még* a nyelvtanainkban és szótárainkban időhatározónak és kötőszónak van mondva. Simonyi mind a kettőt a *maig* (ad-huc) szóból származtatja. De a *Kötőszók* című könyvében már ő maga is pedzi:

»Ebből az eredeti időjelentésből fejlődött a *még* hozzáadó ereje stb. (95. lap.) A köznyelv mármint e kötőszói *méget* leginkább tetéző, fokozó kapcsolatban alkalmazza. (U. o.)«

Hát a *-bb* és a *leg-*, - meg a *legesleg-*, nem tetéző, fokozó valami-e? S vajjon nem következetes-e a fokozás, ha a második fok a

mégolyanabb?

Nyelvünk természetének ez a nem ismerése az oka, - no meg hát a tisztelt germán kaptafa, - hogy a *még-et* a fokozásokban maguk a professzorok is külön szónak írják. Dehát a *leg* is külön szó volt valamikor és nemcsak milyenő szókat előzött és előz ma is. A kódexíróink mindig külön írják: *leg h nagyobb, leg méltóságosb, leg azonnal, leg első, leg ottan*.

Példák az igazamra:

Eszünk még ropogósabb malacot is.

Olvasva nem tudjuk, hogy a *még* az *eszünkhöz* kapcsolódik-e? vagy hogy a *malac-hoz*.

*

mellény

Alig százéves szó. Vélhetőleg Barczafalvi gyártmánya, a népi *lajbi* helyett és úri *zsilé* helyett. De ha *mellény* szó jó volna, a *fejény, lábány, nyakány* is jó volna a *kalap, cipő* és *gallér* helyett. A kalap is tót szó[*Etimológiájához: Padányi Viktor: Az etruszk származás újabb megközelítése. II. fejezet], a cipő is. A gallér meg nyilván francia. A névszók csereberéje minden nemzetnél szokásos s különösen gyakori a ruhák és ruharészek elnevezéseinek elfogadása. Hiszen még a francia se restelli, hogy a magyar *sujtás* szó a szavai közé jutott. Mink meg, ha mindazt le kellene vetnünk, amit idegen szóval viselünk, aligha állhatnánk fotografus elé. Nekem bizony rosszabb a korcs magyar névszó az olyan idegen szónál, amelyik nem ront a nyelvünkön. Ha másnak más a véleménye, akkor hát csak vegye elő Barczafalvinak a kaptáját s jöjjön a *fejény, lábány, nyakány, combány, csuklány, szárány, bokány* és még vagy húszezer más- *ilyen* névszó is, azok helyébe, amelyek idegenből valók.

*

méltányol

Micsoda szó az a *méltány*? S minek méltányol valaki, ha *méltathat* is? - Kazinczytól kérdezhették volna a kora társai, akik a méltánylás, méltányos szavakat faragták a régi *méltatás*, *méltó* helyett.

A *méltányol* helyett különösen a régi *jó* és ma is széltében hallható *megbecsül* járja mindenfelé, ahol még hálaistennek magyarul beszélünk.

Ritkább forgókban: *érdemiül ró, javára ir.*

*

menazséria

Noé bárkája.

*

mendikás

garabonciás.

*

menetrend

Ha magyar ember írta volna először papirosra a *Fahrordnung* magyarját, bizonyosan így írta volna: ~járatrend. Mert hogy mi a különbség a *menés* és a *járás* között, német eszű ember soha míg e világ, meg nem értheti.

*

mennyiség, milyenség

Talán nem lehetünk meg nélkülök, de legalább ne szaporítsuk: *hovaság*, *merreség*, *mikorság*, *holság*, *hogyaság* szókokcsokkal.

*

mennyiségtan

Ha a matematika *mennyiségtan*, akkor a geometria *mekkoraságtan*.

*

mérleg

Czuczor-Fogarasi szerint helyesen alkotott szó az *ütleg* képére. Azonban az *ütleg* voltaképpen *ütlek*, csak épp asszonyosan írjuk, mintha íránk *kébzelet*. Igenév, mint pl. *fogdmeg*, *nefelejcs*.

Ha tehát az *ütleg* nem *leg*-képzős szó, mint ahogy a *-lag* *-leg* nem is ragad igéhez, - akkor a képére vert szavak se jó magyar szavak.

*

mérlegel

helyett a régiek *latolnak*, ~fontolnak, ~mázsalnak, vagy: *fontba tesznek*, ~fontba vetnek.

*

mérvadó, mértékadó

A mértékadó mint szó, helyesebb. De kevésbé használt, ezért szokatlan.

*

mészárol

V. ö.: kovácsol.

*

mészáros

Nem remélem, hogy szemétre vethetem ezt a tót szót, de mégis szomorítón különös, hogy a magyar Somogyban ~tislér az asztalos, a tán még magyarabb Szegeden *fisér* a halász, és országsszerte *mészáros* a *vágó*, - nem is említve a feledésbe mult *kaszabot*.

A *vasáros* vasat árul.

A *boráros* bort árul.

A *mészáros* mért árul tehát húst?

*

meteorológiai intézet

idővizsgáló intézet.

*

methodus

eljárás, járás, kezelés, olykor: *fogás*.

*

mi és mink

A mi és mink között való különbség: N. Nyelvtörténeti szótár.

*

A Miatyánk magyarsága.

mi atyánk == én fiam, én egyetlenem.

ki vagy a mennyekben == Pál ki vagy a házban.

te neved stb. Másnak neve nincs megszentelésben, tehát csak *neved*, *országod*, *akaratod*.

e földön, mint a mennyben, nem pedig miként a mennyben, azonképpen a földön is, *ne vigy minket* - bizonyára ne engedj.

*

mielőtt

Mielőtt a kakas szólna...

Magyarosan:

A kakas még meg se szólal...

V. ö.: Mielőtt és miután.

Lehet-e a nyelvünkben mondatkezdet?!?

Miután fölöltöztél, indulj.

[*Magyarosan: Fölöltözés után indulj!]

*

milyen, minő

A *mily*, *milyen* névmás a 18. század második felében jelenik meg.

A *minő* 1792-ben (Sz. D.). Azelőtt mindig a *minemü* és *mely* szerepelt helyette.

*

mime

Ez is olyanféle szó, aminőkre Kazinczy azt szokta írni: »Gyönyörű, kimondhatatlan kedves, élni fogok vele írásaimban, de ird meg kérlek: mit jelent ez a szó?«

Ámbátor hát Kazinczy tudott görögül: mondatban illesztetten kitalálta az értelmét, ha a mímél igét csak magában állón kapta volna, aligha értette volna meg.

Magyarban a *mím* szó ismeretlen, gyökeretlen, tehát a hajtása se magyar. A *képjátszó* volna a helyes névszó. Igének meg tán a *színlel*.

*

mindegy

Alleseins értelmében.

A Nyelvtörténeti szótár szerint Pázmány előtt így nem mondták. Hát hogy mondták?

Egy, akár-akár, mindenképpen egy, legyen, jöjjön, csakaz, ugy-is... csakegy, nem baj, sebj, egybab, egyszösz, egykutya.

Az én írásomban: »De most már mindegy, teljes bizonyosságot akarok.« Javitottam: De most már *kék* vagy *zöld*: (Szunyoghy.)

De a *-hat-het* megengedő vagy mi nevű ige ragozással is magyarosabb.

(Ha immáron kiirthatatlan germán is, legalább az írók váltogassák magyarosabb szavakra, ahol csak lehet.)

*

mindegyik (jeder)

A Nyelvtörténeti szótár szerint a *mindenik* alak élt a régi nyelvben.

Mert a régiekben még tisztán élt a

magyar nyelv. A *mindegyik* képtelen szó. Mert vagy *mind*, vagy *egyik*. De *mindegyik*, idegen szájába való hibás beszéd. S *mind* a töve a szónak, s a *mindenik* szó a *valamennyinek* a szinonimja, tehát *mindenik* a helyes és nem a *mindegyik*.

*

minden áron (um jeden Preis)

Többször e helyett került forgalomba: *török-szakad, mindenképpen, minden-okvetlen* (ószó), *erőnek erejével*.

*

semmi áron (um keinen Preis)

Olyan nincs! Majd ha fagy! Nem oda Buda!

*

mindenek (omnia)

Mind-nek nincs a magyarban többes-száma mert már egyesszámában magában foglalja a többest is.

Mennyire elnyugatiasodott már a nyelvünk, láthatjuk abból, hogy a *mindenekelőtt*-szót olyan magyar szónak érezzük, mintha Árpád apánk hozta volna Ázsiából. Hát mi az a *mindenek*, amit majd ezután mondunk, ha már *előtte* elmondtunk valamit? S ebédeltünk-e úgy a beszéd után, hogy *mindenekből* eszünk, ami az asztalon van?

Dehát egynémelyik *mindenek* annyira benne van már a beszédünkben, hogy még a

származását ismerve is magyarosnak érezzük. Latinból jött, de ezer magyar év levegőjének patinája van rajta. Maga az írástudatlan nép is azt érezné idegennek, ha így beszélnénk:
*minden szent ünnepe, három király napja,
 minden szem Tebenned bizik...*

Én hát csak figyelmeztetésül jegyzem ide ezt a szót is: ne szaporítsuk az efféle pluralisokat.

*

mindenki

Az ónyelvben: *kiki* vagy csak *minden*. Faludinak a csinálománya. Az iskolák terjesztették el. Pedighát eredetileg épp olyan rossz szó, mint volna *mindenmely*.

*

mindig (immer)

Gyakorta helytelenül alkalmazzuk ehelyett: *egyre*.

A németnek persze nincs *egyre* szava, tehát mink is elvetjük.

*

mindnyájan (alle, insgesamt)

De pesti-magyarul az *insgesamt* is *mindnyájan*. Pesten kívül azonban *valamennyien*, *valahányan*. Ha a pesti magyarnak ez a szó kellene: *valamennyien*, azt mondja: *mind kivétel nélkül*. (Ohne Ausnahme). Hibás tehát a bibliai fordításokban is: *igyatok ebből mindnyájan*, - latinizmus.

(A mindnyájan különben jó szó. Az ónyelvben is megvan. Csak akkor rossz, ha a *valamennyien* helyett írjuk vagy mondjuk.)

*

minekutána (demnach)

Nekünk ez a szó fölösleges, mert nem alkotunk egymásba kanyargó mondatokat. Különben is rajta van a törvénytelenység bélyege: Nincs *minekutánam*, *minekutánad*, *minekutánunk*, *minekutánatok*. Vessük vissza a majomszótárba.

*

mint (als)

Tényleg mint gazda, Apponyi nem első == Való, hogy Apponyi gazdának nem első, de...

Ferenc József, mint ember. == Ferenc József embernek.

Kossuth, mint hirlapíró. == Kossuth hirlapírónak.

Már Páriz Pápai mint kihalt szót említi. (Szily Ny. u. sz. 139.) == Már P. P. kihalt szónak említi...

Csak mint lantost bocsátanak eléd. (Teozófia III. 45.) == ...lantosul...

A testvér közelebb van, mint a sógor. == Közelebb az ing a csuhánál. (Decsi.) A *mint* alkalmazása mindig germán, ha *-nál -nél -el* helylyel irtható vagy *-ul -ül* raggal. Ha azt mondom: *közelebb van, mint a sógor*, magyar értelemben hiányos mondat. Értelme: A *testvér ott van, ahol a sógor: közelebb...* Az hiányzik, hogy *mi az, aminél közelebb van?*

A nádort jobban kell tisztelnünk, mint a királyt.

(Legfeljebb ha kettős pontot teszünk a vessző helyére, akkor tiszta. De ha azt mondom: *...jobban kell tisztelnünk a királynál*, - az értelem világos.)

A *mint* Simonyi nyelvtanának helyes megjegyzése szerint: a dativusos egybevetéssel különböztet. Öcsémben jobban

bizom, mint a bátyámban. De ez is németes. A magyar inkább *hogynem*-et mond. Az ilyen mondatban is: *Istennek inkább, mint az ördögnek, a mint helyett hogyses, hogynem* a magyaros.

Balul ne értsük: A magyar *mint* nem rossz szó, de mink nem szorultunk rá, hogy annyiszor mondjuk, ahányszor a német. A német kevés szerszámu ember: egyazon szerszámmal fur is farag is. A német csak a *mint* (als) szóval tud hasonlítani. A *-nál -nél -ül -ül* hiányzik a nyelvéből. Ebben is tökéletesebbek vagyunk a németnél.

*

mintegy... (als ein...)

A hasonlítások mostanában már a németes *mint egy-gyel* járják. Hála Budapestnek! Pedig a magyar így beszél: *Kemény mint a kő. Éhes mint a farkas. Iszik mint a török.*

Mennyire logikás ez a megkülönböztetés, ime a bizonyító példa: *Unalmas mint egy orosz regény.* A magyar ember megérti, hogy valamelyik orosz regényre gondol a hasonlító. Ha azonban azt mondom: *Unalmas, mint az orosz regény,* - minden orosz regényt unalmasnak mondok vele. Ami igaz is.

*

mint olyan (als solche)

Tudós könyvekben még gyakorta előforduló németesség. Magyarul többnyire e szó helyét bitangolja: *magában.*

*

misanthropia

világutálat.

*

miseriek

orvos-barátok.

A francia: *misere* = inség. Hibás a fordítása Hugo Victor *Les misérables* könyvének. Mert nem Nyomorultak, hanem Inségesek.

*

mitesser

abag. (Pallas Lexikon.)

*

mit szól hozzá? (Was sagen sie dazu)

A latin is. A magyar *rá* mondja az ítéletet, véleményt, nem *hozzá*. Ha hozzá mond valamit, akkor *told*, nem pedig *vél*.

*

mi van... -val, -vel? (Was ist mit dem...)

Ez a germán kérdés-forma csak a velejéig idegen ajkáról hangozhatik.

A magyar lélek, ha azt kérdezzük tőle: *Mi van Jánossal?* éppenséggel nem gondolhat arra, hogy *mi történt Jánossal?* Inkább furcsálja a kérdést. Merthogy *ki van*

Jánossal? érthető, de hogy mi van vele? - legfeljebb élelemre vagy puskára vagy egyéb szerszámra érthető. Azt azonban nem így kérdezzük: Mi van vele? Hanem így: *Vitt-e magával ezt vagy amaszt? Van-e nála puská?*

Más forgókban:

Mennyire jár... ügye? Hol áll? Hol tartunk? Hol késik?

Vagy példákban:

Mi van a szerbekkel? - Mit csinálnak a szerbek? Mi lehet a szerbekkel? Hol hagytuk a szerbeket? Hát a szerbek? Hol piroslik a rác bugyogó? Mi hír a szerbekről?

*

miután (nachdem)

Mink azt mondjuk: *mikor, mikor már.*
A *miután* a *minthogy* helyett rossz.
Táblabirói magyarul használatos germánság.

*

mód (weise, art, modus)

Ősrég behonosult germanizmus. De a paraj is behonosult, mégiscsak kivetjük. Különösen hatásban könnyen mellőzhető: a - *képp*, - *ként* alakokkal, más forgókban meg ezekkel: *forma*, *fogás*.

török mód helyett *törökösen*,

úri mód == *úri élet*,

azonmód == *azonképp*,

mi módon = mi formában.

(Gondolkodok: mi formában távolíthatnám el azt a házasságot)

Néha el is hagyható: Valami különös módja volt az éneklésének. - Valami különös volt az éneklése.

*

modor

A mód-ból bodorított műszó, Vagyhogy a *manier*-ből németesült - *manir* magyarosult formája akar lenni?

Ha olyan magyarnak szólok vele, akit még nem ujitott meg a nyelvujítás:

- Micsoda kanászmód ez?

El nem tudja találni, hogy mi az a modor.

De ha *viselkedést* mondok *modor* helyett, bizonyára megért.

Más fordulóiban a modor: *szokás*, *műveltség*, *úriság*, *mozgás*.

*

Mondat.

A magyar mondat.

Ne halmozd a minősítő szokat.

A *szórend*: A szavak fontosságuk szerint helyezkednek el.

Az értelemnek felfüggesztése csak momentumig való lehet. A névszó oly fontos, hogy legfeljebb egy minősítés illeszthető eléje:

»*Fa állt ott.*

Körtefa állt ott.

Vén körtefa állt ott.«

Ha nem fontos mi *fa*, nem mondjuk: *körtefa*. Ha nem fontos a kora, nem mondjuk: *vén*.

S ha az a *fa* valami történetbe van beleillesztve, hogy nemcsak a vénségét kell ismernünk, akkor az idegenlelkű magyar író így jellemzi:

Egy vén, mohos oldalú, odvas körtefa állt ott.

Az igazi magyar azonban csak egy minősítést hagy a körtefa előtt. A többi minősítés külön mondattá válik az írásban, vagy hátravetődik. Egy vén körtefa állt ott,

oldala már mohos és odvas.

Magyaros mondat.

Aki német szót mond magyar szó helyett: - Ostobaság parókat viselni vagy álfogat vagy géplábat vagy egyéb műtagot annak, akinek megvan a maga haja, maga lába, egyéb minden tagja.

Hosszu mondat.

A magyar mondat-alkotás törvényét a lélekzés szabja meg. Nyugodt embernek a lélekzése hosszabb és egyenletesebb, mint az izgatotté. Tehát a nyugodt mondatok is hosszabbak. Ami azonban egy lélekzettel a kellő hangsúlylyal el nem mondható, az már nem is magyar mondat. Tanulságos példák a népdalok, depersze az igazi népdalok.

(Apróhirdetés.) Vak iparosok kérelme. Azok a vak iparosok, akik a Garai-utcában kosarakat, nádszékeket, keféket készítenek, raktáron tartanak utazó-, papir-, fa- és szénhordókosarakat... Helyesen: ...utazókosarakat, papirkosarakat, fa- és szénhordó kosarakat. Inkább többször írjunk egy szót egymásután, hogysem homályosan, mert elszédülünk az olvasásától, különösen ha még a folytatását is hozzáolvassuk: '...munka- és virágállványokat, kefék, seprők, lábtörlők, porolók is kaphatók, mosodai és pékkosarak javítását is elfogadják.

Hiányos mondat.

Nem jó elnevezés. Nem érezzük a hiányt. Hol ebben a hiány, hogy: esik. (Lám, a spanyol előre teszi a kérdőjelet. Én ha kiteszem, az esik-re is lehet vonatkoztatni.)

Talán jobb: *csonka mondat*. A csonkaság be van forrva s nem érezzük a hiányt, csak ha rágondolunk.

Itt csakugyan a használat csonkította meg a mondatot, de annyira megszoktuk,

hogy nem gondolunk arra, ami elhullott.[*A Mindenható. A csengő megszólalt. A fűnyíró elromlott. Mindenütt elhagyatott a főnév (isten, berendezés, gép), de nem érezzük problémásnak, mert gondolatban hozzátesszük azokat. Ezek a jelzők nem lesznek főnevek, megmaradnak jelzőknek, de a mondat hámozásánál az elhagyott főneveket a jelző(i)k alapján azonnal és egyértelműen beazonosítjuk. Az író találkozott az olvasóval. A kinti üzent a bentinek. Stb. Hiányos csak annak lesz, aki nem magyarul gondolkodik.]

Az európai nyelvekben, főképp a németben minden szó hüvelyke a benne levő értelemnek. A magyarban a szavak olyanok, mint az üvegprizmák: az összerakásuk, elhelyezésük veti az értelmet, s ezért költői nyelvre a magyar a legalkalmasabb. A miénkben a fantázia színes, a többiben a szárazság.

Példák: A népnyelv. Székely István. Viski. Gyöngyösi. Heltai.

A mondatrészek és beszédrészek örült elnevezései.

Jelző, határozó. A jelző mindig határozó s a határozó mindig jelző. Más elnevezés kell.[*Ősi magyar nyelvtan?]

A hangsúlyos szó a mondatban maga mellett szereti látni a csikáját: az igét.

*

mondok

A professzor tönkre szekundázná azt az iskolást, aki ezt a szót leírná. Pedighát ha *szólok* jó, mért ne volna jó a *mondok* is?

Egyiknek a töve: *szól*; másiké: *mond*.

*

morfondiroz

borong, magában füstölög.

*

morgue

halál háza, halál terem, halál-terme.

*

*

mosoly

Micsoda *tántor!* Vigyorral olvashatta még az iparos-inas is, mikor a gazdája háta mögött ügyes *sompolylyal* bepillantgatott az ujságba.

Hizel nélkül mondom : remek szó! Bár azt hittem eleinte, hogy csak jámbor *enyel*.

De ha már a *mosoly* megvan, hol marad a *kucor* meg az *ácsor*?

*

*

most - mostan

Nézd: *itt - itten* cikket.

*

mű (Kunst)

A *mű* a magyarnak művet jelent. Tehát ha valaki azt mondja: *műköszörűs*, az azt jelenti, hogy valaki *műveket* köszörül. Épp ilyen fából vaskarika a *műtrágya*, *művaj*, *műtermék*, *műbor* is, mert ha a ~galambtrágya azt jelenti, hogy a galambnak

trágyája, *műtrágya* azt jelenti, hogy műnek a trágyája; ha tehénvaj == tehénnek a vaja, művaj == műnek a vaja.

A műves összetételek tehát csak az ilyenekben helyesek:

műtárlat == művek tárlata,

műkedvelő == művek kedvelője,

műkereskedés = művek kereskedése.

Ambátor az utóbbi helyesebb lenne így: szépművek kereskedése, szépmű-kereskedés.

működik

Ezt is Bugáthnak köszönhetjük. Neki nem volt jó szó a régi mível, mívekedik, dolgozik, munkál, munkálkodik, cselekszik, tesz, jár. Csinált egy fölösleges és rossz ígét és szüli a rosszakat, mint ahogy szülte is csakhamar a *közreműködik* és *ténykedik* szót. Hogy mennyire ellenkezik a magyar nyelv természetével ez a *működik* szó, bizonyíték rá a *dolog* szó. Nem mondhatjuk *dologkodik*. Vagy a *munka* szó. Nem mondhatjuk *munkakodik*, hanem munkálkodik.

... mulva

Ha jó ez: *Kis idő mulva megszólalt. Egy perc mulva meghalt.*

Ez is jó: *Kis pipa tömve leült. Egy pipa szíva fölkel.*

Sok *nyál köhögve* lefeküdt.

Nagy *jég olvadva* kitavaszkodott.

A vadász egy *nyúl löve* hazatért.

Be így is, hallottam ám a néptől:

Kis idő multán. Kis időre rá. Egy perc nem telt belé. Idő multán. Idő multával. Egy-két év és megnőnek a gyerekek. Az ónyelvben a kódekszeinkben meg még mindenütt a mulván járja.

Igaz, hogy a *mulva* is járja a nép ajkán,

dehát járja a *jól áll* is, meg a *jól néz ki* is, meg más sok idegenség, amit a nép fia a kaszányákból, a nép lánya az úri konyhákból, a nép örege a pesti ujságokból hord haza.

De nehogy valaki rámolvassa a saját írásaimból, hogy vizet prédikálok, hát idejegyzem, hogy csak 1915-ben ötlött ez a hiba a szemembe. Elvégre én se születtem Minervaként.

*

munkatárs, iskolatárs

A Kazinczy-korabeli nyelvrontásból való ez a szó is. Magyar ember nem a munkának a társa, hanem a munkásnak. Éppúgy mint ahogy a házasságban a társa házasság-társ, hiteltárs, nem pedig *háztárs*, *hittárs*. A magyar ember *kenyerespajtást* ismer, nem pedig *kenyérpajtást*. Épp ilyen korcs szó az *elvtárs* is. Az ó-nyelvben *fél*-nek mondták: Látjátok feleim szömötökkal.. Az ember-csoport együtt ha kicsi: *bokor*. Ha nagy: *község*, *társaság*, *had*, - polgári értelemben is. Elvtárs helyett jobb lett volna a francia forradalom *polgártárs* szava is. Régi szó. Már a kódexeinkben is gyakorta megtaláljuk. Minek faragták ezt a rossz munkatárs szót, mikor az ónyelvben is megvolt már a *munkás-társ*.

*

műremek

N. borjusült.

*

mutat (zeigt)

A *mutat* jó szó, ha valaki csakugyan mutat, de *ha a sziklafal csarnoka templomot mutat* (Jókai: Arany ember), akkor bizony német. Nem is gyűjtögetem rá a példákat, csak rámutatok erre a rút mutatra, hogy azok, akik a nyelvünket kincsükül becsülik, ügyeljenek rá, hogyan tele van az irodalmunk ezzel az akkuzativuszos mutattal, amely leginkább a *mutatkozik* igét veti ki a helyéből.

*

mutat (zeigt sich)

Nekünk csak *valakire*, *valamire*, *valaki* vagy *valami* mutathat.

Németeszü, aki így beszél:

A kultúra csak néhány század alatt is mily *fejlődést mutat*.

A magyar így beszél:

A kultúrában csak néhány század folytán is mily *fejlődés szemlélhető* vagy *látható*.

A német:

Csak az egymásra mosolygó *szemek mutatták*, hogy mindennek lehet örülni.

A magyar:

...*szemükön látszott*...

Tehát német, ahol ezek helyett áll: *látszik*, *tetszik*, *kitetszik*, *látta*, *érzik*, *érezte*, *bizonyít*, *elárul*.

Olykor e szavak helyét bitorolja: *fitogat*, *csillogat*.

*

- N -

*

-n és -ban -ben

A mama a *konyhán* foglalatосkodik.
 A mama a *konyhában* van.
 Mért mondtuk amott: *konyhán*? Mért
 mondtuk emitt: *konyhában*?

Mondjuk ugyan mink is: *kicsikorában*,
nagykorában, de jogi, törvényi értelemben,
 ha magyar ember irta volna meg azt a
 törvényt, bizonyára *érett* és *éretlen* kort
 különböztetett volna meg. Mert nekünk a
 kiskor legfeljebb ha tizenkét évig terjed. A 23
 éves legényt magyar észszel nem mondjuk
 kiskorunak.

*

*

nagy-

A nagygyal kezdődő összetett szavak
 bizony rostára valók. Mink is mondjuk
 ugyan: *nagy*
fogu, *nagypipáju*, *nagylábu*, de elvont
 értelmű milyenestő szavunk annyi sok van,
 hogy nem szorultunk rá a nagyos
 összetételre. Nekünk a becsesnél *becsesebbet*
 nem kell *nagybecsűnek* tóditanuk, mert a
 becses már magában is *nagybecsű*. Ha
 valaminek kicsi a *becse*, akkor már nem
becses. A *kisbecsű* szó nem illik bele a
 magyar nyelv szótárába. Épp így nincs
nagybátya, *nagybácsi*, *nagynéne*, csak *bátyja*
 és *nénje* a magyarnak. Ha éppen
 különböztetni kell, a *testvérbátyánkat* és
nénénket különböztetjük a bátyánktól és
 nénénktől.

nagylelkű (magnanimus-a)

nemes
kislelkű (kleinmütig) == gyáva s még
 vagy 300 kifejezés.

*

nagyon (sehr)

Jó szó a maga helyén, hiszen már a
 kódexszek korában is irták, mégishát nem
 mondhatjuk: *nagyonkicsi*, *nagyon apró*,
nagyon vékony smf. az *igen* helyett.
 Nézd: *igen*.

*

*

nagy

»Ki volt nagyobb?«
 Magyarul: Ki volt különb?

*

*

nagykoru (grossjährig)**nagyszerű (grossartig)**

V. ö.: egyszerű.

nagyszivű (grossherzig)

nemes szivű, emberséges, bibliai ember.

*

nagyzol (aufschneiden, prahlen)

A nagyzás jó szó, ha a nagyozás rövidítéseképp is, mert a *z* vagy *l* igeképző a szótár minden szavához járulhat. A *nagyzolás* (grosstueri) azonban nem jó szó, mert a *z*-vel képzett igékhez még külön *-ol*, *-öl* képzőt nem ragaszthatunk. Mondhatom: *apróz*, *szamaraz*, *tisztáz*, *kendez*, de nem mondhatom: *aprózolás*, *szamarazolás*, *tisztázolás*, *kendzelés*, vagy pláne *kendzelés*. S ebből világos, hogy a *nagyzol* ige se jó. (Hacsak nem egyes számú második személy az igeragozásban.)

Nagyzol helyett mondjuk: *dicsekszik*, *dicsőködik*, *kérkedik*, *túllő*. *Magasan ül* vagy *lép*, vagy *pök*, vagy *lát*, *parádéz*. Istenem, beh gyönyörű bősége a nyelvünknek, hogy csak ezt az egy igét is száz meg százféle szóval fejezhetjük ki.

*

naprendszer (Sonnensystem)

Többnyire nem a *rend* se nem a *szer* forog szóban, hanem a nap meg a belőle származott csillagok egybefoglalt megnevezése. Mihelyt származásról beszél a magyar, a család fogalma szerint terem az új szó az elméjében. Naprendszer tehát magyarul: *Napcsalád*.

Furcsa ugye a magyar szó az elpestiesedett füleknek. Nekem az volna furcsa, ha a család szó helyett azt kellene mondanom: *emberrendszer*.

N.: bolygócsillag.

*

nekszus

kapocs, csatt.

*

nedves-e a kép?

Az olajfestmény nem nedves míg meg nem száradt, hanem *nyirkos*. Mert a belőlről kiszivárgó nedvesség minekünk nyirok. Persze a német iskolákból kikerült magyar festők magukkal hozták onnan a németes kifejezéseket is.

*

nélküli

Földnélküli János

történetét tanultuk és tanulják ma is a középiskolai magyar fiúk a miniszterileg jóváhagyott tankönyvekben. Így rontják a magyar nyelvet. Vagy micsoda kifejezés volna: Falun *meznélküli* lábbal járnak a gyerekek. Nem ér egy *fűlnélküli* gombot. Hét *nevelésnélküli* gyermek apja.

S hogy hogy szüli egyik korcs a másikat, nézd: *drótnélküli telegráf*, *füstnélküli lőpor*, *szájpadrátsnélküli műfogak*.

Mintha a *-talan* *-telen* alkotó nem is volna a nyelvünkben.

*

nélkülöz (entbehren)

Nem törvénytelen gyermeke a szóképzésnek, merthiszen igét képezni nálunk minden szóból lehet. De mégis nem

nélkülözi a magyar a kenyeret, mikor *nincs* kenyere.

*

nem csekély... nem sok... nem nagy...

Német:
Ich zeigte ihm mit *nicht wenig* Stolz.
...der deutsche Merkur *nicht wenig* zu dem Rufe der Stadt beitrug (Göte autob.)
...Graf Görtz mich nicht ungern zu sehen schien. (U. o.)

*

némileg

némiképpen.

*

nemzetiség

Nézd: emberiség.

*

népfelkelő

A német ugyan Landstürmernek mondja, de népfelkelés: Volksaufstand. *Népfelkelő* épp oly buta szó, mint volna *nép-lefektető*. Vagy ha ehelyett: lázadó nép, vásároszó nép, arató nép s másefféle, azt mondanánk a benne levő egyes emberre: *néplázadó, népvásároszó, néparató*.

Micsoda magyar ember lehet az, aki ilyen szavakat csinál!

A *népfelkelő* csupán a megyét védi, tehát lehetne *megyevéd*, a *honvéd* és az *ügyvéd* kaptájára. A véd éppugy lehet magányos szó, minta *vád*. Tehát a hivatalos nyelvben lehet *megyevéd*, a köznyelvben *medve*. Régente a bakát *talpasnak* mondták. Mért ne lehetne a landstürmer *medve*?

Ez pedig nem figura, csak a szokatlanságán nevezhetünk eleinte. Merthiszen ha a fűrészelő állvány *bak* lehet, - az emelőgép: *daru*, a horgony: *macska*, - az ugrófa: *csikó*, a római magyar papnövendék: *rák*, - az elsőéves jogász *gólya*, mért ne lehetne a népfelkelő a köznyelvben *medve*? Különben hát az állatnevek komolyan is családnevek: *Holló, Sas, Csuka, Varju, Ürge, Rigó*, stb.

*

népszerű, népszerűtlen

Mi lehet az a *népszerű*? Pipa? Acél, kova, tapló? Illemből nem kértem csak a bagót.

Ha valakit kedvel a nép, az ugyan nem *népszerű*, hanem csak *népkedveltje*.

S ha valaki iránt kedvetlen a nép, az se *népszerűtlen*, hanem: *idegen*.

Könyvkiadás se lehet *népszerű*, hanem *népi, népies, népek való*.

N.: Alkalomszerű.

*

név-elő

Magyar szó volna, de a régi nyelvben ismeretlen. Szily szerint Benyáknál 1783. tájban jelenik meg először.

Azóta a nyelvtanokban *a*, az mutató szó neve.

Csakhogy tisztelt nyelvtudós urak, gyanús nekem ez a név-elő: törvénytelen eredetűnek nézem.

Azt vélem, hogy a *böjt-elő, kéz-elő* az

anyja s úgy vettük el a lányát, hogy nem néztük meg az anyját.

A Nyelvtörténeti szótár, ezt a négy *elő*-s összetélt tárja elénk: *böjt-elő*, *homlok-elő*, *kéz-elő* *szügy-elő*. Dehát a *böjt-elő* szó a Winkler kódexszben és Erdősinél (16. lap) nem *böjt-elő*, hanem *böjt elő-hó*, aminek bizonyága az utána következő *böjt-máshó* és *tél harmadhó*. Ha *böjt-elő* magányosan áll, az csakis *böjtölő* lehet, amint hogy nincs *kereszt-elő*, *mesz-elő*, *resz-elő*, *térd-elő*, *del-elő*, *(dellő, délelő)*, *ebéd-elő* (*ebédlő*), és sok más *elő*.

Csodálom, hogy a Nyelvtörténeti szótár szerkesztőinek nem tűnt fel, hogy a *kézelő* valamiképpen rokon ezzel a szóval: *talpalló*, ami szintén ruharész.

De az is lehet, hogy a *homlok-elő* szó zavarta meg az ítéletüket. Ez az egy szó kétségtelenül így hangzott, s a női viseletben a főköttő alá kötött kis patyolatot vagy gyolcsot nevezték így. Az *elő* azonban itt csonkult szó: eredetileg *homlokelőkötő* lehetett, csak hogy azt a hosszú szót rövidebbre fogták, épp úgy, mint ahogy a hosszú keresztneveket megrövidítik. Az is lehet azonban, hogy a *homlokelő* éppúgy igenév, mint a *szügyelő*, *nyakló*, *hasló*. Nyelvtudósok dolgozta akkor, hogy kivakarják: mért lett belőle *homlokelő*, s nem *homlokoló*.

A nyelvtanok azt tanítják, hogy kétféle névelőnk van: *a* (az) és *egy*.

Nem igaz. A magyarnak nincs névelője. Az *a*-ban *az*-ban mindig mutató, rámutatás van. Tehát nem névelő, hanem mutató-szó.

Az *egy* pedig számnév még akkor is, ha súlytalan.

*

nevezetes

E szavak helyét bitorolja: *neves*, *jeles*, *kitünő*, *kiváló*, *kincses*, *értékes*, *nagy*, *döntő*, *tekintetes* s egyebek a mondat szerint.

*

nevezetesen (nämlich)

A régi magyar ehelyett azt mondta: *egyem*. Az *egyemből* lett később *ugyan*. Az osztrák-magyar eszű embernek persze jobban tetszik a *nevezetesen* és a tudálékosnak a *tudniillik*, - két velőtlen szó.

Tehát:

ugyan, ugyanis, ez, ezek, sorra, sor szerint, rendre, rendszerint.

*

névmás

A magyarnak idegen a sok kötőszó, meg a sok névmás. A hangsúlyos beszéd rövid mondatokban jelentkezik. A névmás meg azért ritkább nálunk mint a németnél, mert mink a világos beszédet szeretjük. Merőben német kalamárisba mártotta a tollát az a stilisztikus professzor, aki azt írta, hogy a szavak ismétlődését névmások alkalmazásával kerüljük el. A névmás többnyire rútabb, mint maga a szó.

Névmást, akármilyet is, a magyar csak ott mond, ahol nem lehet meg nélküle.

*

nézet (Schauung)

A látás és nézés (*schauen*, *sehen*) megkülönböztetése a németnél nem oly határozott, mint nálunk. Mert a német ilyeneket is mond: *Hinter sich, um sich schauen*. A magyar nem mondja: *maga mögé lát, maga körül lát*. Nem fordítja *látással* Geibel e mondatát: *Wo vom Berg die Burgen schauen*. [*]

Eszerint a *nézet* szót csak német agyvelejű ember mondhatta először a *látat* helyett. Ő fordíthatta a *Weltanschauung* szót *világnézetnek*. A magyar agyú embernek

inkább *világ-értés, világ-ismeret* az.

A *látat* annyira szokatlan, hogy nem is merem ajánlani, de a *nézet* sokszor a *látat* helyét bitorolja, a *látszat* pedig már nem szokatlan szó, hát legalább ezt ne felejtsük.

Ez az én nézetem == véleményem. Így gondolom, vélem.

Nézet == tekintet, látat, látszat.

Ránézve (betrachtend). Hibás, ha ehelyett áll: *neki*.

*

nincs - nincsen

A *nincsen* többnyire mondat végén, vagy ha hangsúly van rajta. De ha mondat végén igen súlyos szó előzi meg, akkor is rövid.

Pl. Rövid kis mese, s mégcsak befejezése sincs.

Nézd: az *itt -itten* cikket.

*

nívó

szin, szint.

*

nos (also?)

A magyar ember, ha beszédre szólít valakit, azt mondja: *no?* vagy: *nohát*. Mert a magyar tudja, hogy a *nos* ennek a rövidítése: *no és*. Hát így nem lehet kezdeni a beszélgetést: *no és*.

Persze az ilyeneket a Ballagiban gyökeredző magyar nem tudja.

*

notabene

igazis.

*

-nő

barátnő (*Freundin*), *tanítónő*, *grófnő* s másefféle.

Szily: Magyar nyelvújítás szótárában (237. lap, fölülről 8. sor), írja: »Kazinczy nem ügyelve Verseggy figyelmeztetésére így nyilatkozott:

»Noha *né* a névszók után nem egyebet térszen, mint feleséget p. o. királyné: a király Feleségét jelenti, de mivel nincsen olyatén végszócska, formáló szócska, mely nőstényt jelentene, mint ezt jelentik a német nyelvben az *inn*, a diákban[*latinban] az *a* vagy *ix*, vagy *issa* szócskák, azért az okosság azt kívánja, hogy jóra indult szokást (Folsenics kezdéseként)[*?] ne hátráltassuk, hanem segéljük s így engedjük meg, hogy *né* annyi tevő szócska is legyen, mint p. o. a Németeknél az *inn* s így tágítsuk a nyelvünket.«

Kazinczy itt is németesíti a nyelvünket. És főleg mert a németre gondol elköveti azt a hibát, hogy a *né*-t a szóvégére akasztja. A magyarban előre akasztódik a lámpás és utána toppan be a hordozója.

Magyarban nincs *barát-férfi*, tehát *barát-nő* se lehet. Nincs *tanító-férfi*, tehát *tanító-nő* se lehet. Nincs *színész-férfi*, tehát *színésznő* se lehet. Ellenben lehet mondani: *fiu-batátom*, *leány-barátom*, *férfi-tanító*, *nőtanító*, *férfiszínész*, *nőszínész*.

Példák a régi nyelvből.

»Mutass egy szót a szentírásból, amelyben tilalmas volna a *bak barátoknak* a házasság.« »Öszvehijsa asszony-barátit.« (Nem barátnőit!) »Asszonybarátim, jer ugymond, igyunk!« »Hadd sírjak az én szüzességemen *leánybarátimmal* egybe.« »A leány azt megtudván egy jó *leány-barátjával*

összebeszél.«

Egy felnémeti embertől hallottam:
»Nálunk három tanító van, de az egyik
asszony-tanító «.

Mennyire balga ennek az idegenségnek
megtartása, ime rá példa a Révai-lekszikon.
(I. 457.) ~Alma Tadema neje szintén festőnő
volt.

Szily megborzongva tapasztalja
(Nyelvújítás szótára idézett helyén alulról 4.
sor): »Írónő, művésznő, tanítónő, táncosnő
még egy szótárunkban sincs meg.«

Hát ne is legyen!

Mivel helyettesítsük azonban a
sógornőt, grófnőt?

A *schwagerin* meg a *gräfin* épp oly
német szó, mint a *zsemlye* meg a *sámlí*. Ha
átvettük a baglyot, átvettük a huhogását is.
Az bizonyos, hogy a régi magyaroknál s a
népnél ma is a *hugom, néném* járja a
sógornőm helyett, s ha olyannal beszél a nép,
aki félreérthetné, megtoldja: *testvérhugom*,
testvérnéném. [* Fiatalabb=húg,
idősebb=néne, együtt: nő+vér.]

A grófság nem magyar méltóság, tehát
az ily címzéseket úgy forgatjuk a beszédben,
mint az idegen szavakat szoktuk.

V. ö. még: tanárnő.

polgárság, amely a németeknél, tehát nincs
szükségünk a nyárspolgár szóra.

*

nyulánk

A Nyelvtörténeti szótárban az -ánk -énk
melléknévképző ebben az egy szóban
szerepel. Az élénk, falánk nincs a szótárban.

*

- O, Ó, Ö, Ő -

*

oda hat

Nincs *ide hat*.

*

*

- NY -

*

oda nyilatkozik (Er hat sich dahin geäussert)

Akként nyilatkozott.
Tehát nem oda.

*

nyárspolgár (Spiessburger)

Az ilyen elnevezések anekdótából,
versekből származnak, mint nálunk a kabai
asszony. S nálunk nincs az az egynyiratú

oda van (Er ist hin)

== Vége! Kampesz! (cigány). Fuccs!
(német szó; de úgy meghonosult már, mint a
csempe, virsli smf. nincs helyökbé más
szavunk.) Elveszett! Eltűnt!

*

ódon

Az *ódon* szót az *ujdon* kaptájára
faragták ezelőtt valami száz esztendővel.
Persze arra nem ügyeltek, hogy az *ujdon*-szó
csak fele az *ujdon-uj*-nak, s hogy a *don*
toldalék középre való, mint a rokon
szavakban is: *csupádon-csupa*, *aligon-alig*,
köröslén-körüül. Ha tehát az *ujdon-uj* képére
azt a szót alkotjuk, hogy *ódon-ó*, a szó
alkotás törvényes. De ahogy nem mondhatjuk
magában *csupádon*, *aligon*, *köröslén*, azt se
mondhatjuk *ódon*. Még világosabban szólva:
az a *don* fokozó rag-féle, s az a természete,
hogy csak középen van értelme, mint két
szem között az orrnak.

A *zordon* szó latineredetű mint a *persze*,
aggastyán, *templom* és másefféle régi szép
ma-magyar szavak.

*

okát adni (Grund angeben)

Nekem olyan, mintha tengeri
betegségről beszélnének.

A magyar nem *adja* okát semminek,
mégkevésbé *okadatol*, hanem *állítja*,
magyarázza, *világítja*, *mondja*, *beszéli* az
okát, vagy pedig *okoz valamiért valamit* vagy
valakit.

V. ö.: ad.

*

okmány

Ezelőtt százegynéhány évvel jó volt az
oklevél is. De ha már éppen *okmány* kell, -
mert az *oklevél* ma csak diploma, - mondjuk
inkább okiratnak.

*

okszerü

Nézd: -szerü.

*

okvetlen

A *közvetlen* észvetlen mása.

Magyarul: *bizonyosan*, *bizonynal*
mulhatatlanul, *pontra*, *vonalra*,
elengedhetetlenül, *szorosan* s másefféle.

*

oldal (Seite)

A magyar oldal abban különbözik a
német oldaltól, hogy a magyarnak csak
kétfelől van oldala. A németnek azonban elől
hátral is van oldala s néha annyi, hogy *sok*:
(vielseitig).

Sokoldalú csuda például a könyv. A
magyar könyvben *levelek* vannak, a német
könyvben oldalak. A magyar könyvben csak
a *lapok*nak van oldaluk: jobb és bal.

Épp így a pénznel. A magyar pénznek
eleje meg hátulja van. A német pénznek az
eleje is oldal meg a hátulja is.

Lássuk az érem másik oldalát == ...
másik felét. (Elöl felől, hátral felől.)

N. lap.

*

öleb

Épp olyan jó szó, mint volna: *ölkised*,
ölgyermek.

*

öltöny

Ha olyan boltba lépsz, ahol öltönyt
kínálnak, mondd:

- Azt hittem: itt ruhát árulnak.

*

*

öltözködik

Hibásan mondjuk *öltözködik*, - *öltözik*
helyett. [*kötöz-kötözködik, árul-árulkodik,
beteges-betegeskedik - alapon helyénvalónak
tűnik az öltözködik szó képzése is. Csak
annyiban nem jó - és ezt teszi szóvá
Gárdonyi -, amennyiben az *ölt* alaphoz járuló
-(ö)z képző azt jelzi, hogy ismételve történik
az *ölt*-és tehát egymás után öltjük magunka a
ruhadarabokat, és így ölt~öz~ünk (és nem
ölt~ünk, vagy ölt~j~ük).]

*

optimista

jóhitű. A székeleyknél: derülátó.

*

-on, -en, -ön

Dr. Vutkovich: Magyartalanságok c.
könyvében (203. lap) írja:

»Péntek reggel, szombat este, csütörtök
délután. Helytelenek az effajta kifejezések.
Szabatos magyarsággal: pénteken reggel,
szombaton este, csütörtökön délután.«

Cáfolom :

Szombat este tíz óra,
jöszte rózsám az ajtóra.

/Székely dal/

És még ezzel: *vasárnapon* este.

- Hol hallotta ezt magyar embertől?!

óra körül (um)

»10 óra körül (um 10 Uhr)« Budapesten
kívül ezt nem hallani. Mink azt mondjuk *tíz
óra tájban* vagy *tájt*. A körül lehet *ház körül*,
fa körül s másutt, szóval amit körbe lehet
járni akár labbal, akár gondolattal. De aminek
csak *előttje* vagy *utánja* van, azt a magyar
nem gondolja *körül*. A *tájban* vagy *tájt*
határozóértelme mm körmozgásu.

*

orgonász (organist)

»Gyakorlati Orgonász« a címe egy
kötés füzetnek, amely Egerben jelent meg a
nyolcvanas évek elején. Egerben, ahol oly
sok a *kapás*, *kalapos*, *csordás*, *gulyás*, *dudás*,
trombitás, s talán *uzsorás* is. S nincs közöttük
egyetlenegy *kapász* se, *kalapász* se, *csordász*
se, *gulyász* se, *dudász* se, *trombitász* se, s tán
uzsorász se.

*

otthon (Heim)

Körök és kávéházak németből majmolt neve. A magyar megkülönbözteti: *itthon* és *otthon*.

A házánál sohase mondja: *Otthon* vagyok. Azt meg éppenséggel furcsa hallanunk, ha valaki így szól bele a telefonba: *Itt vagyok az Otthonban*. A Pesti Hírlap 1913. XII. 24. száma József főhercegnek »Erdei magány es egyéb történetek« című könyvét ismerteti s végül ezt mondja: Könyvében kizárólag vadásatról van szó, s azok a történetek, amelyeket elmesél, legnagyobb részben *a magyar földön történtek meg, ahol a főherceg otthon van*. A P. H. nem külföldi újság, hogy ezt mondhassa: *otthon van*, - nekünk *itthon van*.

Az *otthonos* alkalmazása is ott van helyén, ahol az értelem a távolba játszik.

*

ő, övé (sein)

A német nem mondhatja egy-szóval: *házam, házad, háza*. A magyar, ha eléje teszi: *az én házam, a te házad, az ő háza*, megkülönböztetésért cselekszi.

A birtokos névmás alkalmazása azonban nem németes az érzelmi kifejezésekben: *Ez az én szerelmes, fiam! Én édes eggyem!* »*Én szent atyám* bocsáss (meg) nekik, mert nem tudják mit tesznek!« (Gyöngyösi codex.)

*

önéletrajzom

Enéletrajzom, tenéletrajzad, önéletrajza. Mintha nem volna jó magában álló névszónak: *életleírás*. Ahogy idegenesen hangzana a fülünkbe: *önéletkép* vagy *önéletfestmény*, épp így az önéletrajzot is

csak megszokás avatta magyar szóvá.
Nézd meg: *életrajz*.

*

önérzet (Selbstgefühl)

Ön annyi mint *ő*. A társalgásban, szólításokban való *ön*, a német *Sie* idetermése. Kellett a német lelkiüknek!

Eszerint nem mondhatom: *önérzetes vagyok, önérzetes* vagy s másefféle badarságokat, mert ez voltaképpen azt jelentené, hogy az *ön* szó iránt érzékeny vagyok, vagy te vagy érzékeny.

A mi gazdag nyelvünkben bőven található szó a *selbstgefühl* (maga-bizás) kifejezésére. Zolnai Gy. maga összeszedett egynéhány száz szót a *büszkeség* kifejezésére s közölte is az Ethnografiában. Azokban is válogathatunk. Az *érzékenység* szinonimáiban is, ha lágyabb *önérzetről* szólunk.

*

öngyilkos (Selbstmörder)

Nem jó: *öngyilkos leszek*, hanem: *engyilkos leszek*. Mert *ön* harmadik személy.

A régi nyelvben is így látjuk: *enmagam*, vagy súlyosabban: *ennenmagam*, *temagad*, *tenmagad*, *tennen magad*, *őmaga* és *önmaga*, s ha igen súlyos: *önnön maga*.

Az *öngyilkos* tehát az *önmaga gyilkosa* rövidítettje s nem is rossz, ha harmadik személyről van mondva, akár egyes számban, akár többesben. De hiba ha azt mondom: *Ne kövess el öngyilkosságot*. Ez épp oly rossz, mintha azt mondom: *önruháját viseled*, ehelyett: a *magad ruháját*. Tehát: *ne légy magadnak gyilkosa*.

A nép ehelyett *öngyilkos*, azt mondja:

maga-gyilkosa, maga-megölője, maga-elvesztője.

*

*

öntudatosan

tudva, nem véletlenül.

*

önkénytelen

Minek oda az ön? Elég: kénytelen, akaratlan, magától való.

*

önkivület

Nézd: magánkívül.

*

*

önmagunk, önmagunknak, ömagunkat smefféle

Már ilyeneket is hallunk és olvasunk!
Persze, akiknek idegen nyelv a magyar, hogy is ismerhetnék a *mimagunk*, *mimagunknak*, *mimagunkat* s másefféle szavakat, hiszen ezek a Ballagi szótárban nincsenek meg. Hát még a *timagatok*, *timagatoknak* s másefféle »paraszt« szavak. Hát még a mégparasztabb *minnen-magunk*, *tennen-magatok*.

*

öntudat (Selbstbewusstsein)

Ez is olyan szó, mint az önérzet (N. ott) s épp úgy nem lehet első és második személy, mint az öngyilkos.

önzés

Tegez, aki *tenek* szólít. *Magáz*, aki *magának* szólít. *Önöz*, aki *önnek* szólít. *Önözés* vagy rövidebben *önzés*, tehát *ön*-nel való beszélgetés.

Az egoizmus magyarul: *énzés*.

önzetlen

Testvéri, angyali, jóságos, tisztakezű, bőkezű, szívejő, jézusi, keresztény.

A többi ön.

A közölt egynéhány példa az *ön* szó összetételeiről elég, hogy a többit is nyelvünk rossz szavainak ismerjük s valamennyit magyarosítsuk, - ha ugyan külön szavunk nincs rá.

Nem vagyok nyelvész: de ha a tudós magyar nyelvésznek jók az ilyen ostoba szavak, hát akkor Isten őrizzen a magyar nyelvtudományi diplomától.

Látom a kékszekéből, hogy az *én*, *te*, *ő* névmások a nyomatékos kifejezésekben *ennen*, *tennen*, *önnön* bővületekkel mondódnak. De néhol nyomaték nélkül is látható a *ten* és *ön* a *te* és *ő* helyett. Hát bolondok házába való beszéd, ha valaki így szól: *Önérzetes vagyok*. Vagy: *elvesztettem az öntudatomat*. *Önálló vagyok*. (Maga az *önálló* is vad szó.) Gyakorold az *önuralmat*.

- Mit mívelsz fiu?
- Önképzek.
- Mit képzelsz?

- Önt. Vagyis köznyelven *magamat*.
 - Szólj érthetően.
 - Tagja vagyok annak a főgimnáziumi körnek, amely *önképez*, vagyis tudós professzoraink elnevezésével: *önképzőkör*. Most pedig a Nyelvőrt olvasom, vagyis nyelvünk örét, tehát *önképzekedek*, vagyis *önképzem magamat*.

*

önző

Egoista nem lehet *önző*, mert az *ön* harmadik személy. Tehát éppen az altruista az *önző*![*?]

Az *önző* a magyarnak: *maga-szereti*, *maga-úr*, *maga-isten*, *énekező* v. *énző*. S ha a kapzsiság forog a szóban: *nekemező*.

Az *altruista*: *felező*, *testvéri*, *atyafiu*, *szívejó*, *jézusi*.

Az idegen nyelvektől abban különbözik a mi nyelvünk, hogy nem mindig egy-tokban adja az elvont fogalmakat, hanem más és más tokban. Van nekünk miből.

*

öreg (alt)

Pesti magyarjaink az *öreg* szót már csakis az *idős*, *koros*, *élemedett*, *vén* értelmében értik, mondják, írják. Pedighát az *öreg* szó nem annyira időbeli nagyságnak a kifejezője, hanem inkább formainak s értelmének. Az egynél több (vagy sok) egyféle valami között az azonféle *nagy* vagy *nagyok* az *öreg* vagy *öregék*. Az öregbiró lehet a kisbírónál fiatalabb is, mégishát öregbiró. Gombok közül néha az öregét keresi a varró asszony. Harangok közül legnagyobbik az öregharang. Ha új is. Misék között a vasárnapi vagy egyéb ünnepi énekes mise a nép nyelvén öregmise. Az ökörszemű dió neve néhol öregdió. A Hedelfinger-

cseresznye: öregszemű cseresznye. A ciceró és fette[*betűtípusok]: öregbetű a nép nyelvén. *Öregapám* és *öreganyám* nem a vénségéért öreg, hanem a megbecsülésünk mondja őket öregnek. Somogyban Boglár alatt találok Kislakot s méglejobb Öreglakot.

A németnek nincs az örege szava, csakugy, mint ahogy a *bőre*, *tágra*. A *tág* is, *széles* is egyaránt *breit*. A németnek hát *gross* az öreg is. Ennélfogva a német-magyar az öregapját és öreganyját is nagyapjának és nagyanyjának nevezi. Igaz, hogy a dunántuli is.

Az *öreg*-szó összemért nagyság. A *nagy* nem összemért, hanem inkább olyan egyvalami, ami szokatlanul téresebb, tágasabb, magasabb vagy mélyebb, vagy vastagabb vagy más milyennebb.

*

ört áll (die Wache stehen)

Örködik. Eszerint ezek se jók: Vadat áll, udvart áll, falat áll, hanem: Vadra áll, udvari rendben áll, sorba áll, falként áll, vagy falul áll.

V. ö.: áll.

*

ős (Ur-)

A német *Urwald*, *Urgeschichte*, *Urmensch*, *Urquell*, *Ursprache* s egyéb kifejezésére kellett a könyvön kelt magyarnak. Mink *óerdőt* mondunk inkább és *ótörténetet* és *ókurat*, *óforrást*, *ónyelmet*. Nekünk csak az ember *ős* és *ősi*. A többi más: *ó*, *régi*, *vén*, *vizözönkori*, stb.

*

őszinte

Voltaképpen *őnszinte* (maga színe szerint való). Tehát olyan hibásan írt szó, mint volna *önkéntes* helyett *őkéntes*. Az ilyen hangkopások nem rontják meg ugyan a nyelvet, de értelmetlen, bolond beszéd: *vagyok őszinte tisztelője*. Magam is írtam, míg rá nem világosodtam, hogy az *ő* nem *én* és zagyván írok, ha *én* *vagyok* helyett azt írom, hogy *vagyok ő színe szerint való* smf. ahelyett, hogy írnam: *igaz, nyiltszívű, tártlelkű, tiszta, egyenes*.

*

őszintén

Igazán, igazán mondva, igazán megmondva, igazán szólva, egyenesen, tisztán, nyíltan, kereken, becsületesen, mikor hogy fordul a mondatban az őszinte értelme.

*

összefügg

Nézd: *függ*.

*

összeg

Bizonyára kiirthatatlan már ez a szó is. Szerencsénk, hogy a *visszag* benrekedt a korcsokat szülő anyaméhben!

Mondd inkább *summának*, magyarosabban *szólsz*, - s ha még magyarabbat óhajtasz, fogadd el az *összelék* szót Széchenyitől. Ha mondhatom *visszál*, mondhatom ezt is *összel*, s ha mondhatom

táplálék, törmelék, ezt is mondhatom: *összelék*.

*

összeköttetés (Zusammenbund)

Részben az *összefüggés* szavaival javítandó. (N. függ.) Más forgókban: *kapcsolat, lánc, egység, rend, sor*.

*

összerezren, összeretten (zusammenzucken)

Milyen meggondolatlanul firkantjuk le ezt a szót egyes emberre is, holott a magyar földön legfeljebb a birkanyáj rezzenhet vagy rettenhet *össze* avagy *széjjel*.

*

összes

Olykor a *minden* szót bitorolja. Pl. az ilyenben: *Pengedy összes költeményei* helyesen *Pengedy minden költeménye* vagy *minden verse*.

*

összesen

olykor *kerekszám*.

*

összestimmel

A régiek azt mondták: *eggyezett*.

»Ha musicas vagy, húr egyeztetésében fárasztod magad.« Nyelvtörténeti szótár I. 579.

*

összeszedi magát (sich sammeln)

Germániából való ez a bolond szó is. És Kazinczynak köszönhetjük, hogy az írásainkba került. Máskülönben a mi eszünkjárása szerint csak az szedhetné össze magát, aki darabokra szakad. Mesében sincs ilyen képtelenség.

*

összetákol

»Fábul összetákolt...« - fábul nem lehet tákolni, mert *ták* [*jelentése =] folt.

*

Összetett szavak

A magyar nem kedveli az összetett szót. Ha mégis kell neki valamire, hát ha csak lehet, genitivusszal köt: *lábaszára*, *szemepillája*, *Arpád-halma*, *Kelenföldje*, *Istenmezeje* (Hevesben), *Istenszéke* (hegy Szászrégen mellett), *Göncöl-szekere*.

»Ha ki teste *sanyargató* volt, tobzódó, lészen.« (Vás.Can. Cat. 703.)

Lipótmező csak Pesten a *Leopoldfeld* fordításaképpen.

Elmosolyodva olvastam egyszer azt a

napihírt, hogy egy jeles politikusunknak nem tudom már melyik tengeri fürdőben kificamodotta *nagylábujja*. Minden ujság így írta. A pennátlan magyarság azonban így írta volna: *lába-nagyujja*. Merthiszen a hangsúly az ujsági szóban a *nagyon* van, holott a *láb* a főszó az összetételben.

*

öt - ötet

A mutató névmások között egy nyelvtan se tárgyalja az *a e* szócskákat.

- Melyik a János háza?
- Az ott a. (A matyónál: Az ott la.)
- Hát a Péteré?
- Ez itt e.

Pedig ez az *a e* sok más szónak a farkincája: *Itten, ottan, mostan, ilyen, olyan, nincsen* és *ötet*.

Ez az *ötet* benne van már a legrégebbi kórdekszeinkben s a nép is jól meg tudja választani, mikor mondjon *őt*, mikor *ötet*.

De emlékszem rá iskoláskoromban, az egyik magyar nyelvtanprofesszor kicsufolta azt, aki mondta, vagy leírta.

*

özönviz

Vizözön (vizömlés). Mert: *borözön* és nem *özön bor*.

Épp olyan némettség, mint *őrmester Balogh, báró Spiritusz, gróf Udvardy*.

Magyarul: *Udvardy Péter gróf, Spiritusz Fabrik báró, Balogh Pál őrmester, Ypszilon János özvegye*.

Maga az özvegy ne írja magát özvegynek. A szív törvényével ellenkezik. A szívnek nem hal meg senki. S ha netán meghalt volna a szívnek is, az a maga belső ügye: a világra nem tartozik.

Tehát özvegy Ypszilon Jánosné se nem

*magyaros, se nem szép. Vagy hogy nők
fülének nyomósabb szóval mondjam: ~nem
elegáns.*

Csak ha megkülönböztető szó, mint ahol
három Kis Pál lakik s így különböztetik meg:
*fazekas Kis Pál, kőmives Kis Pál, kántor Kis
Pál.* Így ha különböztetnünk kell egy másik
Ypszilon Jánosnétól, mondhatjuk: *özvegy
Ypszilon Jánosné.* Egyebütt az *özvegy* a
névnek utána irandó (megint »elől, ami fő!«
Szíly Kálmán!) Nem az a fő, hogy *özvegy*
valaki, hanem, hogy mi a *neve*.

*

- P -

*

pácol

avat, megavat (nép).

*

páratlan (Unpar)

A lány, vagy galamb vagy másefféle. De
már a fülbevaló, keztyű, cipő, csizma,
ingujjgomb, kéz, láb, fül, szem *fél* a
magyarnak. Még az *egyfogatu* is, *féllovas*
kocsi vagy hintó.

*

pacsi (Patsche)

[*Üres, hiányzik a magyarázat.]

*

paraszt

A nem-magyar lelkű magyarnak a
paraszt-szó: *földmives*. A földmivesnek
azonban a *paraszt*-szó: az *egyszerű, durva,
szegényes* szavaknak egyszóval való
kifejezése. A pesti ember szótárában tehát a
paraszt-szó névszó (Hauptwort), a magyar
szótárában milyenző-szó (Beiwort).

A földműves maga is mondja ugyan:
*Mink szegény paraszti népek... Tessék ebből a
kenyérből... ez ugyan csak afféle barna
paraszi kenyér...* smf., de ha más mondja
neki: *paraszt*, bizony szíven böki a szó. A
pesti kommunista és szocialista agitátorok
gyakorta csodálkoztak, hogy a mézes
madzaguk nem kapós faluhelyen. Csak azon
az egyen fordult, hogy a *paraszt* szót a *Bauer*
értelmében hangoztatták.

A *paraszt elvtárs* megbűzleltette bennök
az idegent.

*

párbeszéd

Helmecey remeke. De hátha hárman
beszélgetnek?

*

párhuzamos (parallel)

A magyarnak nincs *huzama, vonama,
tolama*, tehát *párhuzama* sincsen. Nekünk a

párhuzamos két vonal *egyközű*.

Párhuzamos osztály (iskolában)
együttthaladó vagy *versenyosztály*.

Az *egyhuzomban* is német: *in einem Zuge*. Még akkor is, ha maradhatós szó pl. ivásra, nem *egyhuzomban* issza meg a bort a magyar, hanem *egyhuzomra*. Mint ahogy *egynyeletre* iszunk s *egyharapásra* harapunk ketté valamit, nem pedig *egynyeletben*, *egyharapásban*.

*

páratlan (unparteisch)

[*Üres, hiányzik a magyarázat.]

*

pártját fogni (Partei nehmen)

pártfogol, pártfogó.

*

partedli

álladzó, melledző. (Az álladzó szót a Kiskunhalasiak ismerik.)

*

parvenü

jöttment.

*

pasta

tészta, pépkigyó.

*

pászol

illed. Összeillegetni: *fér*. (»Miképpen fér Isten igazságához, hogy az atyák bűnéért a fiaikat büntesse.«).

*

patetikusan

fellengősen.

*

pech

baj, kátyu, bogáncs.

*

peches

péntekes, balogsüti, ballábas.

*

pechvogel

balogsüti, balogos.

*

pedans

szőrszálhasogató, szálbontó.

*

pedantéria

hajszálbontó.

*

példány (Stück)

Ez a szó is azoknak a magyaroknak kellett, akiknek a Stück. Magyar ember így beszél: *hat arany, hat könyv, hat ökör*. A német lélek odateszi a szám után: *darab*.

Mármost a *példány* szó is efféle germán szülött. A pesti nyelvből kiirthatatlan, de a nép még máig se tudja, ha hallja, hogy mi az a *példány*.

*

penge

Első megjegyzésem: Bugáth csinálta az ingával a *donga* vagy *Klinge* kaptájára. Csakhogy az nem bizonyos, hogy a *dong* igéből való. (Román: *dungi*, tót *doga*, *duga*, német *Tonne*). A nép azt mondja: A kardnak, késnek *acélja* vagy *vasa*.

A régi nyelvben:

Szablya, az *vasa* dömöcki... három völgyü az *vasa*. (Radv. II. 177.)

Második megjegyzésem:

Somogyban, a klázli és tislér megyéjében a késnek *vasa*: *pilingéje*. Ebből

eredt-e a *penge*, vagy hogy csakugyan Bugáth faragta, amint ő mondja a *peng* szóból, nem olyan kérdés, amelyért érdemes volna hét tudósnek összeülnie és hét évig gondolkodnia. Annyi a bizonyos, hogy a kést mi pengetni nem szoktuk, hát nálunk csak *vasa* vagy a késnek, törnek, kardnak, bicskának vagy hát ha éppen dicsekeni akarunk vele, hát *acélja*.

Czuczor-Fogarásban olvasom:

Kaszapenge: a kaszának vágó vasa.

Kérdezem Kocsis Ferenc hegybirónkat, aki nyarankint arat is, kaszálgat is nálunk:

- Mondja meg nekem: mi az a

kaszapenge? Néz, sűrűn pislog.

- Kaszapenge?

- Az: kaszának a *pengéje*.

Néz, sűrűn pislog. A fejét rázza:

- Az errevalósi kaszákon nincsen

sarkantyú.

Egy pesti köszörűs Gilette-féle lemezeket hirdet *pengének*. Így terjed a békanyál.

*

perc

Magyar-fülű ember tudja, hogy a perc hangutánzó szó épp úgy, mint a *kopp*, *ropp*, *hopp*, *puff*.

Hát ahogy a *kopp*, *ropp* s másefféle nem terjedhet egy órának a hatvanadjára épp úgy a *perc* se.

A tudományos magyarságtól fertőzetlen elmék ma sem értenek több időt a *percen*, mint amennyi a *percnek* a kimondása. De akik a mult század elején a nyelvünket *javitották*, inkább csak ötletekkel dolgoztak s nem meggondolásokkal. Maradt volna inkább a régi magyar és a népnél is járatos *minuta*. Elvégre ez épp oly általános szó a világ minden művelt nemzeténél, akár a *tinta*, *posta*, *telegráf*, *amen*, *huszár*, *csákó*, *kereszt*, *korona*, *smf*.

*

*

peron

tornác. (Olv.: Nyelvtörténeti szótár III. 712. lapján: »mert ez tömérdek rossz szót pótol, így a fürdőkön levő sétányt is.«)

*

perspectiva

égnéző.

*

pessimista

balhitű. Székelyeknél: borulató.

*

pestis

csoma.

*

petróleum

péterolaj, Szt. Péter olaja.

*

pianinó

szekrényzongora.

piaristák

kegyes barátok.

*

piccolo

boroska. [*Igazából jelent mindent, ami kicsi. Gyöke a pic (pici, piciny, pica,...), pik (pikáns, pikkely, pikíroz, pike, pikula, pikantéria,...), alapja pedig a pi, ami kicsit, keveset, gyengét halványt jelent és egyenes ágú rokonságban van a fi (gyermek) szóval. A kiscsirkét így úgy hívják magukhoz, hogy pi-pi; piac = kicsi dolgokat lehet nagy téren venni. Ezért is teszik hozzá, hogy "nagybani" piac a másik esetben, mert a piac szó gyöke kicsit, keveset jelent, ill. a bolha-piac, aholis a bolha mérete jelzi a mégkisebbet. Pianino - kicsi zongora, piano - halkan, kevésbé, piti - kicsi, kicsinyes, pitbull - kicsiny bivaly stb. Mindegyik gyöke a pi (fi), ami kicsinyt jelent.]

*

pirula

borsó.

*

pissoir

könnyítő-ház, némaház, névtelen ház vagy zug.

*

*

pincér (Kellner)

Ahol nincs és nem is kell a *konyhár*, *padlár*, *szobár*, *udvarár*, épp úgy nem kell az ostoba *pincér* szó se.

Ahol gazda van, ott az efféle alkalmazottak: *legények*. A régi nyelvben látjuk, hogy van *boltos-legény*, *hajós-legény*, *mester-legény*, *kovács-legény*, *molnár-legény*.

A *legény* szó, a nőtlenség fogalmán kívül jelentett segítőt is, szolgát is, katonát is. Az ilyeneket ha feleségesek voltak is, csak *legényeknek* hívták.

De a *legény* szón kívül nevezhetjük így is: *tálas* vagy *tálas-legény*; *boros* vagyis *boros-legény*; *fizető* vagyis *fizető-legény*. Az olasz hajók étkezőjében *camerier* szolgál, azt tehát mondhatjuk *kamarás*-nak. De aki éppen nem bírja a vendéglői alkalmazottakat másképp elképzelni, csakis úgy hogy *pincéből* hordják neki az ételt, nevezze legalább a *csapos* képére *pincésnek*.

A tálasnak szinte megszokott apródja a *pikoló*. Erdélyben a bolti inaskákat régi jó magyar szóval ma is *apródnak* nevezik. Minek nekünk akkor az olasz *piccolo*?

*

pipázik és pipál

Az ember ül és *pipázik*.

A juhász: *sétál*, *pipál*, *furulyál*.

A hal *pipál*. Lehetetlen, hogy mondjuk: *pipázik*.

*

plagizátor

észtolvaj.

*

pláne

Tolnai szótárában: főképpen, különösen, kiváltképpen.

Szerintem: *Hát még, s éppen, s még rá, hát még ha*.

*

pléd (plaid)

babó. »Juhszörből készített bolyhos utcapokróc.« Tájszótár.

*

pneumatikus

széllel bélelt, széllel tömött.

*

pohos

A német Bauch szász kiejtésben *boh*, de megvan az eszt *pou* és mord *bov*.

*

pontos, pontosság, pontratermett

Német észjárásból kelt szavak.

*

populáris

közönséges.

*

probir-mamsell

minta-kisasszony.

*

pózol

páváz.

*

proletár

nincstelenkedő. Falun: nincstelen.

*

praecedens

előttem-példa, történt-már.

*

psychiater

agyorvos. A *pszihe* lélek, de hát lélekorvosnak inkább a pap nevezhető. Merthiszen a lélek nem lehet beteg, csakis a lélek szerszáma lehet beteg, az agyvelő.

*

praefixum

előrag.

*

psychologia

lélektudomány.

privatdiner

cenk, apród.

*

*

privatim

csendességben, magán.

*

- R -

*

rá (auf)

Német az ilyenekben:

Pályáz az állásra vagy dijra.

(*Konkurriert auf einen Preis*). Nem rá,
hanem érte. Ha a mesebeli vitézek
megvívnak, a *hölgyért* verekszenek, nem a
hölgyre. Ha drámát írok, nem a Karácsonyi
dijra írom, hanem a Karácsonyi *dijért*.

*

mozsár. A *tár* és *tárház* csakaz, ami a raktár.
Összetételekkel: árútár, szövettár, részlettár s
máséfféle.

*

ráoktrojál

rátukmál.

*

rádius

küllő.

A küllő azért jobb a sugárnál, mert a
sugár fogalma végtelenbe játszik. A küllő is
középpontból indul, de a küllő fogalmában az
is benne van, hogy a vége területet köt össze
a középpel.

*

rávesz

rá-tanácsol.

»Hogy Báthory Gábort megölék, Váradi
Cá1vinista Praedikator Decim István
tanácslotta reá azokat, kik felsózá1k
nyavalyást.« Pázm. R. F. 29.

*

rájön

Nézd: *jön*.

*

reakció, reagál

Sokszor jó szó helyette a *visszarug*.

*

rakéta

szállótűz.

*

recontra

== azértis!

*

raktár

Minek volna mondanunk: *vágkasza*,
süttűz, *törmozsár*. Elég a *kasza*, a *tűz*, a

rerecontra!

== csakazértis!

*

reflektor

fényverő.

rendben van, nincs rendbenHa a *rendjén* helyén áll, nincs rendjén.

*

*

régen láttam

Aki a *régen nem láttam* és *régen láttam* között nem ismer különbséget: pesti magyar.

*

reményt táplál (Hoffnung hegen)

Magyar ember nem táplál se reményt, se reménytelenséget, hanem *reménykedik* vagy *reménytelenkedik*.

*

*

reminiscentia

ráfeledkezés.

*

renaissance

megújhodás.

*

rendesen (ordentlich)

Némely határozót úgy hordoz magával némelyik szó, mint a német az esernyőt. Akár kell, akár nem kell, vele-van.

Ilyen esernyő a *rendesen* is.

Intés: *Ha a rendesen-szó hangsúly nélkül bővíti a mondatot, vedd el!*

Ha a *rendesen* értelme nem a *renden* fordul, tedd helyébe: *szokottan, jobbára, többnyire, mindennaposan, otthonosan* s másképp a mondat értelme szerint. A nép olykor: *rangosan*.

rendes tanár, rendes tag

Ez is a németből jött. Az *ordentlicher Professort* és *ord. Mitglied*et mink nem mondhatjuk magyarul *rendesnek*, mert a magyar *rendes* szónak mindig ott lebeg az átellenese is: a *rendetlen*.

Vélem, hogy teljesen megvilágosodik ez a helytelenség, ha a *rendes* szó helyébe a *becsületes* szót tesszük. Ha a kőművesek például társulatba csoportosulnának, s valaki azt indítványozná, hogy főköművesek *igazgatóság* legyenek, és a húsz évnél régebben munkálkodók a többi tagtól a *becsületes* szóval különböztessenek meg - az indítványozó aligha folytathatná a beszédét.

Ha volna olyan bizottsága az Akadémiának, amelyik nyelvünk tisztaságán őrködne, s ennek a szónak a kérdésével is foglalkozna, én az egyesületek *rendes tagja* helyébe a *törzsökös* szót ajánlanám.

Hogy az egyetemi *m. tanár* hogyan ne

legyen *rendetlen*, talán a *belső* szó szüntethetné meg. Merthiszen a magántanárok hébehóba bejáró külső urak, a r. tanárok pedig mindennaposan tanítók. Dehát ők talán még jobb szót találnak a *rendes* helyesbitésére.

*

rendjén van

elrendeztük.

*

rendkívül (ausserordentlich)

Nem mondhatjuk: *sorkívül*, *házkívül*, *országkívül*, hanem *oron kívül*, *házon kívül*, *országon kívül*. Tehát: *renden kívül*, *renden fölül*, *renden alul*, *eltérőn*, *kimagaslón*. Más forgókban: *véletlen*, *szokatlan*, *hirtelen* s másefféle a mondat értelme szerint. (Hogy Pázmány Péter is írta? Az nem azt bizonyítja, hogy a szó hibátlan, hanem hogy Pázmány Péter Grácban is lakott.)

*

repül - száll

A repülés fogalmában a szárny és a szárny munkája dominál. A szállásban maga a mozgás.

A *szállás* történhetik szárny nélkül is, sőt ami szárny nélkül megy a levegőben, az mindig *száll*.

A repülőgép fogalma csak szárnyas gépet jelenthet. Mihelyt nincs szárnya, *szállógép* lehet csak a neve.

A madár repül. A pehely száll. A madár is száll, mikor a levegőben nem annyira a szárnya munkájáról van szó, mint inkább az

utjáról vagy a helyváltoztatásáról.

A sas rendesen száll, mert a szárnya ritkán lebben. A galamb is száll, mert nagy utat tud megtenni, s a repülése könnyű, keringő, úszó. A földről felszáll minden madár, amelynek ebben a cselekedetében nem nagy a szárnya munkája, de amelyik erősen ver a szárnyával, az mindig *fölrepül* és *repül*.

A *repülés* általában rövidebb levegőbeli utazás fogalma, mint a *szállás*.

*

részint... részint (theils... theils)

Soha nem hallottam néptől, csak iskolázott magyaroktól. Nálunk iskolázott azt jelenti: magyarságában romlott.

A nép a *részint... részint* helyett inkább mondja: *azért is... azért is*. Egyik oka, másik oka. Vagy egyébképpen.

Pl.: János vele ment. *Részint*, hogy meglátogassa a beteg sógort, *részint*, hogy közölje vele a szerencsétlenség hírét. - Helyesen: János vele ment. Vele, *hogy* meglátogassa a beteg sógort, meg *hogy* közölje vele...

Vagy még másképp: - János vele ment. Ő is meg akarta látogatni a beteg sógort, *meg* *hogy* közölje vele...

*

részlet

Nem rosszul képzett szó, de sokszor bitangolja a helyét ezeknek a szavaknak:

rész,
szelet, *karaj*,
felt,
cikk (magyar szó ez már),
darab,
morzsa,

gerezd,
küllő, kerék, tégl,
dülő, barázda.

Mert más a *részlet*, más a *rész*. Az óra kereke nem *részlete* az órának, hanem *része*.

A *részlet* valami szétszított egésznek olyan valamije, amiben valaki részesült. Tehát tulajdonképpen a *jutalék* szónak testvére. A *jutalék* és *részlet* között mégis az a különbség, hogy a *részletet* a jog nyújtja, a *jutalékot* meg a szerencse.

*

részletesen

apróra, töviről-hegyire, száli, hajszálig, szőrszálig, egyszálig.

*

részvény

Bizonyosan *köszvény* gyötörte, aki kitalálta. Mért nem mondod: *részjegy*?

*

részvét (Teilnehmung)

A *husvét*-szó menti némiképpen. A *husvét* a legrégebb szavaink közt olvasható. Csakhogy az óság nem mindig jóság. Idegenségére vall, hogy nincs a képe *borvét, ruhavét, fejavét* s másefféle csak az az egy Kazinczy faragta *részvét*. A nép ma se *fejezi ki* részvétét, hanem *sajnál, vele érez, bánkódik, búsul*.

*

retourjegy

fordulójegy.

*

rikkancs

Ujságáruló gyerek.

Kozma Andor 1900. jan. 15-én említette Szily Kálmánnak, hogy ez értelemben ő használta először a rikkancs szót. Csakhogy hibásan, mert rikkancs mozzanatos cselekvés és a gyerek nem annyira rikkancs, mint inkább rikkolt.

*

ringlispil

ördögmalom, körhinta.

*

rögeszme

Nézd: eszme.

*

rögzit

Képe alkosd: *hantzit, gyepzit, árokzit* s másefféle.

*

roham

Ha már éppen kellett ez a szó a *rajta!* helyett, csinálták volna inkább *rohany*-nak.

A parancsoló ige ugyanis könnyen fordulhat névszóvá:

libbencs, rikkancs, hebrincs, nefelejcs, vagy éppen a *zuhany* példa lehetett volna reá. Amint láthatjuk, az efféle igékből kelt névszókat az írásban a végbetű kis másításával különböztetjük meg az anyjától: *libbents* helyett *libbencs* (a sánta nő), stb.

Zuhanj helyett írjuk *zuhany*, tehát *rohanj* helyett írhattuk volna *rohany*.

De én bizony, ha rábizzák a *Sturm* magyarosítását, nem gondoltam volna a *rohan* igére. Merthiszen rohanni visszafelé is lehet. A *megrohan* vagy *rárohan* ige nem alkalmas a névszóképzésre. A mi őseink *huj*, *huj*, *rá*, *rá!* *huj rá!* kiáltással rohanták meg az ellenséget. Ezt a régi magyar kifejezést mink elfeledtük, - odaengedtük a németnek, aki a mi *huj rá*-nkéből vette a *hurrah*-ját. Pedig hát nekünk illenék az ostoba *roham* helyett a *hujrá*, vagy *hajrá*. Így aztán a *rohamozás* helyett *hajrázhatnánk*.

Mondhatná erre valaki:

- Dehát ha jó a *folyam* szó, mért ne volna jó a *roham* is?

Válaszom:

- Mert a *foly* azon igékből való, amelyekhez mozzanatosnak nevezett képző nem járulhat. Azt mondhatom, hogy *csurran*, de azt hogy *folylyan* nem. Tehát a parancsoló forma is képtelenség: *folyanj*. A *folyany* szó tehát épp oly rossz volna, mint amilyen rossz a *roham*.

Mondhatjuk erre megint:

- Hát a *villam*?

- A *villam* is jó szó, meg a *villany* is. A kettő közt a különbség csak az, hogy a *villam* a *villám* szónak a gyereke, a *villany* meg a *villanj* igéé. Mind a kettőnek egy ugyan a töve, de a *villám* már rég névszóvá különült, a *villan* meg megmaradt igének. Az elektromos erőnek a kifejezésére én mégis inkább a *villam* szót helyeselném, a *villany* szó meg inkább a világító tornyok reflektoros lámpása lenne az én szótáramban.

*

rokk

Ha vékony, *kabát*. Ha vastag, *köntös*.

*

rokonszenv

Mondjuk ezen mustárszagu szó helyett: *vonzalom*, *szeretet*, *barátság*, *atyafiság* s másefféle, mi hova illik.

*

roletta

fakárpit, árnyékoló, fatábla.

*

román

A magyar nyelv szótárában nincs *deutsch*, hanem *német*. Nincs *polyák*, hanem *lengyel*. Nincs *italico*, hanem *olasz*. Nincs *szlovák*, hanem *tót*. Nincs *román*, hanem *oláh*.

Mint ahogy az oláh nyelv szótárában is a magyar: *ungur*.

*

röpirat (Flugschrift)

A *Flugschrift*re rácsodálkozott osztrák-

magyar agyvelő szülöttje. Ha mégegyet szült volna, bizonyára *tréfairat* következett volna.

Mire jó? Hiszen ha éppen fel kell jegyeznünk, hogy valamely politikai mozgalomban iratok jelennek meg, nevezhetjük azokat az iratokat a magyar *tiszavirág* nevével: *kérész~irodalomnak*, s lehet egyenkint nézve *irott beszéd*, *tenta-beszéd*, *a nap szava*.

De még ezek is fölöslegesek. Legyen a cím olyan kifejező, hogy ne kelljen alája írni semmiféle *röpöt* se.

*

rovar

Cseh rovar, cseh rovar, sárga cseh rovar. Rovar Imre hová olyan szaporán? [***]

*

rövidáru -kereskedés (Kurzware)

A magyar értelemben rövidáru kereskedés valami olyanféle bolt lehet, ahol nyulfarkat árulnak, vagy legalább is olyan nadrágot, amely csak térdig ér. Mert a pántlika csak nem rövidáru?

Nem is tudom, hogy mi az a rövidáru-kereskedés, csak gondolom, hogy olyan bolt, ahol apróságokat árulnak. Lehetne tán *kisbolt* vagy a *kurta-kocsma* képére *kurta-bolt*, *apró-bolt*, *rőfös bolt*. Az áru pedig: *apróáru*.

*

röviden megjelenik (Im kurze erscheint)

Mostanában jelenik meg.

Nálunk Magyaryéknál ugyanis csak akkor rövid az idő, ha nem elég a hossza. De már a tehenünk nem *röviden* tér haza a legelőről, hanem csakolyan hosszan, ahogy odabocsátottuk. Ha *korán* tér is haza, sohse röviden.

*

rövidesen

hamarosan, idején, korán, nemsokára.

*

rövidlátás

Ha van *rövid lépés*, mért ne lehessen rövid látás. Hiszen a *hosszu látás* is jobb, mint a távollátás, mert a szemsugarak találkozáspontja a látás. És a laikus is érzi a látásban a vonalat, amely vagy hosszú vagy rövid.

V. ö.: Nyelvtörténeti szótár II. 1473.

*

rückwärtskonzentrierung

összehátrálás.

*

rugany, ruganyos, rugalmas

Tehát: *sugókönyv*: *sugany*. *Kürt*: *búgany*. *Létra*: *hágany*.

S a *ruganyos* kaptájára: ingatag: *lóganyos*. Siralmas: *bőgenyes*. Zúgó: *zuganyos*. Éljen boldogan és virágozzon ő hon!

A *rugalmas* szóra ezekután a gyermek is megalkothatja: a *lógalmas*: *bőgelmes*, *zugalmas* smf. szavakat.

*

ruház, ráruház, felruház

Jó szó, ha csakugyan ruháról beszélünk, de p. ha való *hivatalt ruház ra* másra, képtelen kép a magyár fantáziának. Mint volna, ha mondanánk: *ráhivatalozták a ruhát*. Akinek a *karaktere nemes*, éppen nem szükséges, hogy *nemes karakterrel legyen felruházva*, merthiszen a meztelen szerecsen is lehet nemes karakterű ha ruhája csak egy fügefalevél is.

A jog a magyar beszédben *átszáll* vagy valakire *reátszáll* (Németujvári gl. 381.) vagy *rászáll*. A jogot tehát nem ruházzuk, hanem *átszállítjuk* vagy *szimplán jogosítunk* valakit valamire. Hivatalt sem ruházzuk *senkire*, hanem *megbízunk* valakit vagy *beválasztjuk* azt a valakit, vagy *beiktatjuk* a hivatalba azt a valakit. Másképpen is mondhatjuk persze az ügyek és alkalmazások szerint.

*

sajátságos (eigentlich)

Nekünk ilyen szavunk a csodálkozásra nincsen.

*

salugater (jalousie)

Nézd: zsalu.

*

se - sem

A *se* mikor *sem* helyett mondjuk, írjuk, épp oly helyes, mint az *a* mutatószócska a mássalhangzós kezdetű névszók előtt *az* helyett. Az ó-nyelvben mindig *az* járta. A z elmaradása kopás. Épp ilyen jogon írjuk *se* formában a *sem*-et is.

se a mássalhangzókkal kezdődő szavak előtt; *sem* a magánhangzókkal kezdődő szavak előtt.

P. Se lát, se hall. Sem az egyik, sem a másik. Oda se neki! Se bü, se bá. Se tüled, se hozzád.

Ha a *nem*-hez egy mondatban fűződik a *sem* vagy *sem-sem* s a mondatban a *nem* elől jár, akkor sohase *se*, hanem *sem* mindig!! tehát a mássalhangzón kezdődő szó előtt is.

P. *Dobó nem járt sem Budán sem Szigetvárott*. De ha a *nem* hátul jár, akkor *se*: *Se Budán nem járt Dobó, se Szigetvárott*.

A nép ritkán mond *sem*-et, s ha mond is csak magánhangzós kezdetű szavak előtt: Sem apám, sem anyám.

Azt a meghatározást, hogy a *sem* tagadó, a *se* tiltó, a Nyelvőr két ízben is megcsúfolta. Én is mondok rá egy-két példát. A mesebeli farkas, mikor jólakott, *se ki, se be! Se lát, se hall. A fülét se billenti a jó szóra* s más egyéb. Aki ezeket a mondatokat *sem*-mel mondja vagy írja, nem tud magyarul.

Ha kettőzik (*se-se, sem-sem*) a tagadás, akkor az első *se* vagy *sem* hordozza, hogy a második mi legyen.

P. Ne írjanak nekem *se* a szerkesztőnek. Nem láttam *sem* a lovakat, *sem* Pap Jánost.

A második *se* vagy *sem* tehát nem a magánhangzó vagy mássalhangzó szerint alkalmazandó, hanem asszerint, hogy az első mi volt: *se-e* vagy *sem*. Azonban ha a szokottnál nagyobb a hangsúly: p. *Magyarozatát se könyvben nem találtam, sem embernél*.

*

segédtanító (Hilfslehrer)

Olyan nekem, mintha valaki azt mondaná: *bojtár-juhász, legény-kovács, inas-susster.*

A heves-borsodi palócság *kistanító*nak mondja. S ez az ősi. Az ónyelvben magvan a *kisbiró, kispap, kisasszony*. De nincs meg a *segédbiró, segédpap*. (Se *albiró*, se *alispán*, *alesperes*, mint ahogy nincs *felbiró, felispán, felesperes*. A *fő* nem *fel*.)

A *segéd*-szó egyébiránt jó ősi szavunk, teljesen azonos értelmű a *segítség, segedelem* szavakkal, de nem a *segítő*-vel, -erre analógiát én nem találok. Jó lenne, ha nyelvészeink tisztáznák ezt az aggodalmamat.

Addig is a tanítók inkább a *kistanító* vagy a *helyettes tanító* névvel neveznék az eddigi *segédtanítókat*, vagy hogy *tanító* lenne a nevök, a fölöttesük meg a *főtanító* vagy *mester*, mint ahogy Dunántul mondják is.

*

siker (Erfolg)

E szó 'eredetileg mindennemű ragadóságot jelentett, tehát enyvét is, csirizt is, agyagos sarat is. Ha. tehát valami sikerült, az a kifejezés azt jelenti, hogy *megeragadt, összeragadt*.

Értelmetlenség tehát a siker szónak ilyenféle alkalmazása:

Sikerült elemeire bontanom. Sikerült elválasztanom. Sikerült kijutnom a hinárból. (Elemeire bonthattam, elválaszthattam. Végre kijuthattam a hinárból.)

Sikerült a malmot elvennie = Hozzáférhetett a malomhoz.

Dolganak nincs sikere: *foganata*.

Más forgókban: *szerencsés, alkalmas rá*.

Ha a sikerült alkalmazása nem helyettesíthető ezzel a szóval *megeragadt*, akkor helytelen.

V. ö. eredmény.

*

sincs - sincsen

»A paraszt sokkal erősebb, mint én, és nálam még csak bot sincs.« (Az én falum).

Ha *fegyvert* írtam volna bot helyett, a mondat így végződött volna: *sincsen*.

Ugy látszik ha egy-tagú szó előzi meg a *sincset, nincset*, akkor az a szabály, ami az itt-ittent, ott-ottant, most-mostant különbözteti a nincs sincsre az ilyen esetben eltér.[*]

Margalits közmondás-gyűjteményében olvasom: »Rossz hajó az, melynek *dereglyéje nincs*.« Nekem ez a mondat így suta. Jobban hangzik, ha a *nincs* helyett azt mondom: *nincsen*.

*

sintér

Kecskeméten csabangó.

*

skatulya

szelence.

*

slampet

lafanc, taráta.

*

*

sódar - sonka

A sódar ebből van: *schulter* (*schulder*).
A sonka ebből van: *schinken*, *schunken*.
Tulajdonképpen combot jelent. Eszerint a lapocka tulajdonképpen a sódrar s a négy disznócomb a sonka. (Simonyi Magyar Nyelv 97. lapocka szó helyett füstölt vállat használ.)

Az ősrégi nyelvjárás még általánosabb értelemben használja: olyat dobott nekem, hogy csak úgy senyved bele a bal sóderom. (Nyelvőr 1. 421.)

De más helyen is hallható.

Melich: *sódar*: *schinken*, *sectile* (Nysz.):
osztrák, bajor, szepesi szász: *scholder*.
Irodalmi. *schulter*. (Schrő. 140.)

(V. ö.: Nyelvőr VII. 106. XII. 37.)

Sonka, *sunka*: disznóláb. (Nyelvőr XVII. 476. XVIII. 435.) Német dialektus: *schunka*. (Saud) V. ö.: Nyelvőr XII. 530. XIX. 100.

A sódarnak és a sonkának régibb magyar neve *lolu* (lolva, lolja) és *top* (topja). (Nyelvőr XIV. 365.) Zenta vidékén ma is topnak mondják (Nyelvőr, 38: 143.)

Ha levetettük a magyar mentét, hát akkor most már viseljük a németet, különben madárijesztőnek vélnek bennünket.

*

sodrony

Intsétek tótjainkat, hogy ezentul így kiáltozzanak: *Fázikat sodronyoztásson gázdásszonyom!* [*]

*

sordino

halkító

sovár

Nyelvünk bővebb gazdagítására: *Nyikor csizma, tántor paraszt, sustor tűz, csikor hideg, ácsor napszámos, hábor tenger*.

*

spékel, megspékel

megtüzdel, megszalonnáz.

*

spurim

megneszel, neszel, szimatol, neszen jár.

*

stammgast

székesvendég.

*

stanicli

csuklya.

Az 1749-ben megjelent Királyi beszélgetésekben olvasható:

Un cornet de papier: Papirosból való csuklyácska, melyben borsót tartanak.

A csuklya latin szó ugyan, de épp oly magyar színű már, mint a szintén idegen eredetű pántlika, tarisznya, nadrág és

dolmány, holott a stanicli rút német marad örökké.

*

statárium

rögtön törvény. Nép (Nyelvőr, 8, 84.): hamartörvény.

*

stb. (etc.)

A többi szó vonatkozhatik ugyan emberre és tárgyra egyaránt, mégishát hiába próbálgatok olyan magyar mondatot, amely ha így végződik: *s a többi*, nem-emberekre is alkalmas.

Ha nem emberekről beszél a magyar, azt mondja az elsorolás végén: *s másefféle*, vagy *s többefféle*, vagy *s másmindeféle*. Hát biz akkor nem stb. az írás, hanem *smf.* vagy *stf.* vagy *smmf.*

*

steigerol

felcsigáz.

*

stréber

Tolnai szava erre: kapaszkodó. Szerintem: *ragadáncs*, *árbóc-mászó*.

*

strohmann

A strohmann szót sokszor pótolja a *kutyaütő*. A gyerekek mikor névnapon és ünnepnapon köszönteni mennek, visznek magukkal egy kutyaütőt, aki az inukat menti. Ennek aztán részt adnak. Értelme: olyan ember, aki jóformán semmit se tesz, mégis a haszon nagyrészét kapja.

*

sub rosa

kő fülibe. Székely mondás. A köedények fülére jelet raknak, hogy megismerjék róla a mestert.

*

summa summarum

kereklik.
Nézd: koncentrá!

*

sürgöny

Mondjuk inkább a világ minden népénél elfogadott görög szóval, - hogysem ezekkel az *any*, *eny*, *ony*, *öny* éktelenségekkel csufitsuk a nyelvünket.

*

szabadon lélekzik (athmet frei)

Ismét szabadon lélekzettem: Ich athmete wieder freier.

»Szabadon lihegsz szeretett haza.«

*

szabályszerű

Ha már elfogadjuk a *szabályt*, s tán a *varrályt* is, a *szzerű*-vel való összeragasztását bizony nem fogadhatjuk el.

Minek is?

Szabályos, épp annyi, mint *szabályszerű*.

Szomorú sor, hogy az iskoláinkban is jár ez a szó a tanulók magaviseletének milyénítésére. Így rontják az iskoláink is a magyar nyelvet.

N.: Alkalomszerű, népszerű.

*

szaftos (mondás)

zsiros.

*

Szájából köpte ki

Apja fia, *mintha szájából köpte volna ki*. Vajjon nem egy feledésbe sülyedt legenda, vagy mithologiai történet van ebben? Görög ezt így mondaná:

- *Mintha a homlokából ugrott volna elő!*

Talán ennek a megfelelője a magyar.

*

szalmaözvegy (Strohwitwe)

A magyar észjárás szerint épp úgy érthetetlen, mint németnek volna a *lacikonyha*, *borvíz*, *cinkotai icce*, *gyásznémet*.

*

számla

Szinte kiirthatatlanok már az ilyen szavak. De legalább ne faragjunk ujakat *nyaklánc* helyett *nyakla*, *sárvas* helyett *sárva*, *kőpor* helyett *köle*.

Magyarabb volna *számlap*, de még a *kontó* is, ahogy az olasz nevezi. Ha jó magyar szó a *bankó*, (*bianco*), mért ne jöhetne be a *kontó* is. Hiszen az olasz nyelvből valók a legmagyarabbnak érzett *csutora*, *palacsinta*, *piac*, *bojtár*, *számár* is. [*]

*

számít rá, nem számít

Rút germanizmus, s többnyire értelmetlenség is, ha jól megnézzük ehelyett: *nem számítódik*, *nem számos*, *nem kerül* rovásra.

Arra számít: mondom inkább: *spekulál*, vagy *épít*, *les*, *nyilat vonja* s másefféle készülő, célzó kifejezések, szebbnél szebb képei a magyar elmének.

Egy órával több-kevesebb már nem számít. (Ki számít?) Magyarul: Egy órával több-kevesebb *nem kérdése az időnek*. Vagy: *nem idő*.

*

számos

Ami *számos*, nem *számtalan*. Ezt a különbséget csak az nem látja, akinek a

szemét elgyöngítették az ilyen betük:
zahlreich.

*

szavát adja

A magyar inkább *kezet ad rá*. Még a pogányvilágból származott erősítés.

*

száraz

szintelen, fakó.

*

szavát birom

Bizonyynyal mondta. Erősen megigérte.

szárazon (trocken)

*

»Felelte szárazon.« Ez is német termék.
A mi eszünk járása szerint senkise felelhet
nedvesen, szárazon se. Mi felelünk: *hidegen*,
kurtán, *félvállról*, *immel-ámmal* és még
kilencvenkilencféleképpen.

*

szédelgés (Schwindel)

világcsalás, ámitás, szemfényvesztés.

*

szarvastehén (Hirschkuh)

gím.

*

-szegény (-arm)

-vérszegény, gondolatszegény, -
magyar-tudás-szegény.

*

Szavamra! Szóra adni.

(Er hat sein Wort darauf geben/gegeben.
Ich habe sein Wort. Auf mein Wort.
(Sanders. III. 1662.)
Was ist zu geben auf der Kaiser Wort?
(Schiller.)
Szavamra: Itt a kezem!

*

szegre akaszt (an den Nagel hängen)

Wagner Richárd emlékezteti egy
levélben Wille Ferenc dr.-t, hogy
Schopenhauer azt izente neki: ... *solle die
Musik an den Nagel hängen.*

*

szekundál

párjáz neki. (Nép.)

*

szelep

-ep képzőnk nincs. *Szellentyű* a jó szó.

*

személyzet

Hiszen ha tudnám: miféle ige az a *személyez*, akkor azt is tudnám, hogy jó szó e az a *személyeztet* vagy rövidebben *személyzet*. A cselédség bizonyára nem személyzet, sepedig a *tisztviselők kara* nem az. Legfeljebb ha a színigazgató kiírja a színműből a személyeket, azt a cselekvést lehelne nevezni *személyezésnek* vagy *személyzetnek*.

*

szempont (Gesichtspunkt)

Szempont a magyarnak az a fekete pont, ami a szeme csillagában van. A németnek: *tekintet, vizsgálódás, felfogás, ész, ok, gondolás, meggondolás, vélekedés*.

Biztonsági szempontból == biztonságért.

Üzleti szempontból == üzletért, üzleti célból, üzleti irányban.

Fagypont se pont. Hiszen nem pontokkal jegyezzük a fokokat, hanem vonalakkal. Tehát inkább *fagyfok*.

Épp így az *álláspont* ismeretlen valami a magyar lélek szótárában. Legfeljebb valami

rajzon levő pontoknak lehet érteni, amik álló embernek a képét jegyezik. Magyarban sok más kifejezés szolgálja ezt a fogalmat.

*

szemtanu, fültanu. (Augenzeige, Ohrenzeige)

A magyar *tanu* épp annyi mint a szemtanu és fültanu. Ha valaki siket, tudjuk, hogy az csak annyiban lehet tanu, amennyit látott és ha valaki vak, azt is tudjuk, hogy csak a füle szerint tehet tanubizonyosság.

*

szende

Mily kára a nyelvünknek, hogy *szende* szó alkotója nem faragta tovább: a *csicse, dide, ténfe, csepe, hente* és *siste* szavakat. Annyi *-reg, -rog* és *-rög* végű igénk van, hogy csakúgy dőlnek belőlök az efféle gyönyörű szavak a faragó elé.

*

szenvedelem, szenvedelmles

Kazinczy faragta az *engedelem*, *engedelmes* képére. A nyelvtudomány nem is mondhatja hogy rossz a szó képzése, de a nyelv lelke tiltakozik ellene. Minek a *repedés* helyett *repedelem*? Minek a *lépkedés* helyett *lépedelem*? Minek az *ébredés* helyett *ébredelem*? S micsoda elképtető szóalkotások volnának még: *bűnhedelem, csipkedelem, röpködelem, nyomkodalom, kapkodalom, dermedelem, epedelem*.

Már akkor inkább mondom idegien szóval *passziónak*. Dehát a mi nyelvünkben

még ez se olyan szükséges: a *kedv* és a *szeretet* szóbokraiban mindig megtalálhatjuk a kellő kifejezéseket. Happedig beteges az a passzió, van minekünk a betegség és szenvedések kifejezésére is annyi szavunk, hogy semmiféle idegen népség nem versenyezhet mivelünk.

*

Szenvedő igealak.

Micsoda örült elnevezés: *szenvedő igealak*.

9 éves voltam, mikor a csabai (Hejőcsaba) tanítóm felszólított, hogy mondjak egy szenvedő mondatot.

- A gyermek sir, - feleltem bátoran.
A tanító megmagyarázta, hogy tévedek.
Az a szenvedő mondat:

»János nevetett engem.«

(A magyarban oly erős a szenvedő szó, hogy nem lehet vele a *passivot* fordítani. Jobb volna »tétető« alak. De ezen még gondolkodom, hátha jobb is akad.)

*

-ban, -ben szenvedni (leiden)

A magyar nincs benne a bajban, hanem a baj van őbenne vagy őrajta.

»Kiral valami bánatot ne szenvedne.«
(Bécsi C. 144.)

Különösen a *betegségekben szenved* a mai osztrák-magyar. Nem *náthás*, hanem *náthában* van; nem *hideglelés van rajta*, hanem *ő van a hideglelésben, himlőben, fogfájásban* s máseffélében az orvosi lekszikon szerint.

A régi magyarok így beszéltek: Gyomorfájás esék reám. (Lev. T. II. 32.) Nagy köhögés esvén reám, igen rosszul voltam miája.

*

-t szenved

Módosulást szenved == módosul.

Kárt szenvedtünk == károsodtunk.

Kérdést nem szenved (Das leidet keine Frage). == Nem kérdés.

Kétséget nem szenved. == Nem kétséges. Bizonyos.

Szükséget szenved. == Fogyatkozik v. fogyatkozott valamiben. »Veszni kell annak az országnak, amely két dologban fogyatkozik.« (Pázm.)

Úr bir engem, semmiben sem fogyatkozom. (Döbr. kódexsz.)

*

szerény (bescheiden)

Gyártott szó: A *szer* és *ény* összetétele. Hogy a *szer*-nek mi köze a *modestus*-szal, vagy az *ény*-nek, amely magában értelmetlen, azzal Kazinczyék nem törődtek. Irjuk az *erkölcs* szó helyett *csány*, - mondta Kazinczy, *csány* szebben hangzik. Így szépült a nyelvünk a *szerény* szóval is. De semmi szükségünk reá. Ott a *szemérmes*, *szégyenkező*, *tartózkodó*, *alázatos*, *tiszteletes*, *szegény*, *paraszti*, *mezei* s másefféle még 999 más szó, amely a mondat értelme szerint fordul a *szerény* helyére.

*

szerénykedik

szemérkedik, *szemérmeskedik*,
alázatoskodik, *tartózkodik*.

*

szerpentin út

kanyargó.

*

-szerű

A nyelvújítók sok rossz szót gyártottak a -szerű-vel.

A *szer*: szer. A *féle* azonban nem szer. Ha azt mondom: *álomféle kábulat*, az nem *álomszerű kábulat*. Valami ital vagy étel lehet *álomszerű*, altatószerű, de kábulat nem lehet *álomszerű*. Szily szerint az ónyelvben névszóval soha nem kapcsolták a magyarok.

Pálmászerű figura: pálmaforma figura.

Időszerű: helyénvaló, kellő, jókorjött, isten hozott smf. Noha a latin *series* szó rövidülése a *szer*, mégiscsak szebb a magyar szó.[*]

Nem időszerű: idejemúlt, elérett, nem mára kellő, nem mostanra kellő v. való. De lehet ellenkezőképp is: *korai*, *korán jött*.

Okszerű: Dehát mi az az *okszerű* *gazdálkodás*? Ki látott valaha *okszer*? vagy *oxert*? Ha a könyviró azt írja: *okos gazdálkodás*, vajjon nem jobban megértjük-e? Az *okszerű* helyett ird tehát: *okos*, *értelmes*, *tudományos*, *hasznos*, *tapasztalati*, *rendjén való* s másegyebet.

A -*szerű* néha a formájú, -*szinű* szókat öli el.

V. ö.: Célszerű.

*

szigor

A nép azt mondja: *keményiség*, *szorosság*.

Mert van *szomorú* szavuk, die nincs *szomor*. Van *bárgyu*, de nincs *bárgy*. Van

karcsu, de nincs *karcs*.

A gyönyör is efféle farkametszett szó.

*

szilárd

A Nyelvőr egyszer már megcsúfolta ezt a *szilfából* faragott ostoba szót. Dehát akik a Nyelvőrt olvassák is, elfelejtik s következnek majd a *Tölgyárd*, *Bikkárd*, *Fenyárd* stb. gyönyörű nevek a *Rikhárd* kaptájára. Csak idegen lelkek kapnak rajta.

*

szigorlat

Micsoda beszéd volna: gyász helyett azt mondani: *szomorlat*; borvíz helyett: *savanylat* es *juhturó* helyett: *keserlet*. Inkább sétált volna addig az a szófaragó, s maradt volna inkább *rigurosum*-nak a szó, - ugyanis csak belől marad az universitás küszöbén.

*

szinpadokkal szemben kézirat

Olvashatod szinművek címlapjának a hátán. Persze: mert a német drámák címlapjának a hátára ez van nyomtatva: *Den Bühnen gegen über Manuskript*. A pesti magyarnak tehát szinpadokkal vagy színházakkal szemben. [* Értelme szerint: 'Az írott mű szinpadi átdolgozása.'] A nem-pesti magyar azonban ezt írja a romos üvegére vagy szivaros dobozára: *Gyermekek méreg*. [* és nem *gyermek ellen*, amely szó-szerinti fordítása lenne. Utóbbi idő terméke az *ellenjavallt*, melyben

ugyanúgy a német *gegen* szó ismerszik meg, és amely a magyar elme számára képtelenség, mert a *javallt* ellentétére nekünk külön szavunk van, a: *tiltott*. Hogy a kör bezáruljon: mennyire értenénk, ha valaki a *javallt*, *javasolt* szó helyett azt mondaná: *ellentiltott*?

*

szivacs

Ha spongyára jó szó a szivacs, akkor a radírra bizonyára jó: *vivacs*, a dedős kisasszonyra: *óvacs* és az idéző levélre: *hivacs*.

*

szobalány (Stubenmädchen, Zimmermädchen)

A menthető szavak közé illeszthető, merthiszen a hegybíró, udvarbíró, pincebogár szintén a németből jött szavak, göracs nélkül elfértek a gyomrunkban.

Mi magyarok mégis inkább *belső* lánynak mondjuk.

A tiszta magyarságu ember nem mondja *házfecske*, *házgalamb*, *házegér*, *községbíró*, *hegycsalán*, *mezőnyúl*, *tengerrák*, *úttárs*. Hanem mondja: házi fecske, házigalamb, háziegér, hegyi csalán, mezei nyúl, tengeri rák, utitárs.

*

szobatudós (Stubengelehrte)

Nekünk a nyelvtudós olyan tudós, aki a nyelvek tudományát hordozza a fejében. De inkább nyelvésznek mondjuk, mert a

nyelvünknek természete, hogy a szavakat simplificálja. A magyar nem mondja két szóval, amit egygyel mondhat. A szobatudós tehát annak a magyarnak, aki még német levegőt nem szitt, *szobász*, vagyis olyan tudós, aki a szobák történetét, berendezésük mesterségét, művészetét ismeri.

*

szóbbó

Ha ez is jó szó, ezek is jók: gatyaszűk, csizmabő, kalapkis, nadrágszoros.

*

szocialista

világ-osztó.

*

szokott ... -ni

Vizet szokott utána inni. Lehet, hogy így is jó, de mink inkább így mondjuk: *Vizet ivott mindig utána.*

*

szolgál

Tanácskozó termül szolgál: tanácskozó terem is.

Tudomásul szolgál: elfogadjuk v. *tudjuk*. Ugye milyen furcsa a jó szó. A jó magyar kifejezés hangzik már idegenül.

Vessünk példát elő: a halotti beszéd első mondatára ha feleltek volna a hivek *látjuk*,

nem látásul vesszük.

Nézd: ural - szolgál.

*

*

szózat

A sóval szóthatunk, de szóval szóthatunk.

*

szopóka

A szoptatós üvegeken lehet csak szopóka, a pipaszáron nem. A pipát szippantgatjuk, tehát az az áldott csontocska csak szipóka lehet.

*

SZOROZ

Szily hibáztatja (Nyelvujítás szótára), pedig a szoroz épp oly jó szó, mint *igenel*, *himez hámoz* (tulajdonképpen *im-ez*, *ám-oz*), *csak igyezz*, *csak-ügyözz*, *tegezz*, *uramozz*, *kisasszonyoz*, *lelkemezz*, *éljenez*, - szóval valami szót gyakran ismétel. A szorzásban ezt a szót ismételjük gyakran *szor-szer-ször*, tehát *szorzunk*, *szerzünk* és *szörzünk*. Tökéletes jóképzésű szó.

*

szörny

Tehát *agg* másképpen *görny*. Fázó: *derm*. Haragvó: *förm*. Álmos: *szunny*. Ahogy a *förgeteg* nem lehet *förg*, éppúgy a *szörnyeteg* se lehet csupán *szörny*.

*

szörnyen (ungeheuerlich)

Szörnyen, ha csakugyan szörnyen, de már a virág vagy leány nem lehet szörnyen szép, - hacsak nem Meduza fiatal korában.

*

szóval, egyszóval (mit einem Wort)

Kérdés:

A *szóval* (egy szóval) lehet-e magyar nyelvnek is szülötte?

A magyar így beszél: hogy *egyik szavam*at a *másikba* ne öltsem. *Százszónak is egy a vége*. De mindez hosszú. A német is mondja: *röviden*. (Kurz.)

De változatosabban is lehet:

Hát *röviden!* A *vége!* Vagy: *Ne nyujtsam!* Olykor: *pont!* Vagy: *egyszóba foglalta*.

*

szuggesztio

Sugárlás.. »Az ördög megjelenvén nekik, elhité vélek, hogy, vassal vagy istránggal végezzék el életeket, azt *sugárolván* elméjükbe, hogy immáron nincsen reménségek az üdvösségről.« (Takszonyi János: Purgatoriumbeli lelkek állapota. 1718. év. 187. lap.)

szűkmellű (engbrustig)

Nekem, aki mást *keskeny-mellűnek* látok, nem lehet az ő melle *szűk*. (Nem szorítja a melle őt se, merthiszen a keskeny mellűnek vagy elől vagy hátul domborubb a teste, úgy hogy a tüdejének megvan a kellő helye.)

*

szüksége van

V. ö.: igaza van.
Magyarul: *Szükséges neki. Kell. -ra -re szorul.*

Nincs szükségem kalapra == ellehetek kalap nélkül is.

A legfeketesárgább németiség a *haben* ige szükségtelen alkalmazása.

*

szürke (grau)

A *szürke* jó magyar szó, de mikor *fakó* és *fa*-összetételű névszók helyett írják vagy mondják, akkor bizony német gaz.

Mert a *szürke* magyar embernek *szin*, nem pedig *szintelenség*. Ám a szürkéző fővárosi nép Götének ezt a Fausztbeli sorát: *Grau ist alle theorie*, így fordítja: *Szürke minden elmélet*.

Pedighát Göte nem azt mondja, hanem hogy *fapénz* az elmélet: nincs értéke valóságban.

Fakó lehet minden szín, sőt maga a fakó is szín néha. Mégishát ha valami szintelen vagy szinehagyott, arra mondjuk: *fakul*. De szürke nem lehet minden szín. Az ibolya nem szürkülhet meg, sem a trikolor, sem a másefféle.

Mondjuk tehát szürke helyett: *fakó*, *szintelen*, *testetlen*, *üres*, *paraszt*, *mázatlan*,

fapénz, *fapityke*, *fagaras*, *szalma* s még más száz szó.

*

szurony

A boxer tán *bököny* lehetne. A kard: *vágony*. A tagló meg *ütöny*.

Mért nem maradhatott meg a *szűrő*? vagy *kés*? mindenki megérti, ha mondjuk: *szűrős puska*, vagy *késes puska*. Vagyhát az ősi magyar *gyilok*.

*

- T -

*

tablo (tableau)

Képedj! Ülj a földre. Fogódzkodj!

*

találja magát (sich finden)

A magyar talál *valamit* és ha *háboru* talál lenni, *célba* is talál.

De *maga-magát* sem el nem veszi soha, se meg nem találja. Ha mégis mond illet, hogy elveszti magát, egy egészségtelen műveletre mondja. De akkor se *találja magát*, se *bele*, se *fel*, se *-ban*, *-ben*. A német

sich finden helyett inkább *találkozik, kerül, belekerül, beleakad.*

Mikorra észretértem, egy faluféle
községben találtam magamat. - ... községet
látok magam körül.

Fején találja a szeget. (Den Nagel auf
den Kopf getroffen). Németből vett kép. A
találás minálunk, ha célról is van szó, nem
egy teljesen a német treffennel. A magyar ha
fején találja a szeget, akkor valami szeg esett
a fejére, és megakadt a hajában. Ha már
elfogadjuk ezt a német gondolat-képet,
inkább: *Fejére üt a szegnek.*

Német az ilyenben: Szűknek találtam a
szobát, e. h.: *szűknek éreztem.*

Más forgókban: *ítél, lát, tapasztal.*

*

talaj

A *föld* ordinaré szó, tehát finomabb kell:
talp-alja, rövidebben *talaj*. Az ég helyett is jó
lenne tán finomabb szó: *fej-főle*, rövidebben:
fejöl.

Fejöl alatt, talaj színén
Nincsen olyan árva mint én.

*

találka (rendez-vous)

Tehát *találka*, ahol találkoznak. Tehát
riszálka, ahol a hölgy már megjelenik.
Zabálka, ahol vacsoráznak. És *csinálka*, ahol
a csillagokat nézik.

*

-talan, -telen

Ovatosság, ahol a német *-los* fordítása.

*

támla

Lipótmezei szóalkotás! *Panasz* helyett
lehet-e mondani, hogy *panla*?

Magyarul: *székhát, székváll.*

Támlás-szék: hátsó szék.

*

tanár

Tanborzasztó!

Tanár helyett ha már a tanító címnél
magasabb fogalom kifejezésére kell, ott a
mester.

*

tanárnő, tanítónő s egyéb nő

A németnek a *lehrer* tanító férfi, a
lehrerin tanítónő. Megértjük magyarul is,
hogy a *tanító* *térfi*: nem asszony. S a *tanító*
nő: nem férfi. De nekünk szokatlan és nem
eszünkjárása szerint való, hogy minden
foglalkozásnál megjelöljük, ki a férfi és ki a
nő. Ha azt, mondjuk *lakatos, utcaseprő,*
titkár, tanár smf., fölöslegesnek érezzük,
hogy hozzátegyük: *férfi* vagy *nő*. Ha mégis
hozzátesszük, akkor is inkább *asszony* a szó,
amit a német *-in* helyébe mondunk. Tehát:
lakatos-asszony, utcaseprő-asszony, titkár-
asszony, tanár-asszony, vagy ha lány:
kisasszony. De ennek az *asszony* vagy
kisasszony hozzátételnek mindig kell okának
is lennie, hogy mikor és miért mondjuk.
Mennyire nem nyelvünk természete szerint
való a német *-in*-nek átvétele, példa rá Révai
lekszikonjában az *Alma-Tadema* cikk. A
végén ez az elképtető mondat olvasható:

»Neje Laura Theresa szintén festőnő
volt.«

De ha a barátnő, szakácsnő, tanítónő s más egyéb nő, szónak jó, akkor a férfibarátot, szakácsot, tanítót mindig így kell írni: barátférfi, szakácsférfi, tanítóférfi. Ez pedig ocsmány germanizmus volna. Magyarul: ha nő is, akkor is barátom, szakácsom, tanítóm, királyom, igazgatóm.

*

tandler

ócskás, ószeres.

*

tanfelügyelő

Mi az a *tanfel*, amire ügyelés kell? Vagy hogy az a *tan*, amire felfelé szokás figyelni?

A kutya a héjára *fel-ügyel*. A toronyőr a városra *le-ügyel*. Az iskola alatta áll annak a badar nevű tisztviselőnek, tehát akkor is inkább *leügyel*, éshát így *tanleügyelő* volna. Dehát az *ügyel* szóhoz a *le* és *fel* prefixumok csak akkor ragaszthatók, ha valóban *le* vagy *fel* történik a cselekvés és ez a *le* vagy *fel* elmaradhatatlan megkülönböztetés. Épp úgy mint *felcsip*, *lecsip*, *felgombolyít*, *felragad*, *leragad* stb., stb. igékben. Ok nélkül ragasztani a *le* vagy *fel* előkét valamely igéhez a mi nyelvünkben nem lehet, mert a mi nyelvünkben az első-szótagon a hangnyomás, mert az első szótagban van a szavainknak a gyökere. Az az úr tehát *ügyelő*, s nem is tanokra ügyel, hanem iskolákra, tehát: *iskolaügyelő*. Tanokra a római pápa ügyel, meg a: miniszter, hogy süsse meg a *tant* is, aki *szógyökszülte*.

*

tanusít (betätigen)

Még nincs száz éve, hogy Kunoss (a Képeddel alszom el és Kitárom reszkető karom dalok írója) kifaragta a *testificare* magyar szavának. Dehát *testificare*: *tanuskodni* és nem *tanusítani*. A *tanusít* szónak semmi értelme, mint ahogy nem volna értelme: *birosít*, *vádlosít*, *jegyzősít*, *hóhérit* s másefféle szavaknak. Csak a német szótárírók kaptak rajta a *beweisen*, *bezeigen*, *betätigen* fordítására. Kelemenben olvasom: *tiszteletet tanusít*, *részvétet tanusít* szörnyűségeket. A magyar nem tanusítja a tiszteletet, hanem *tisztelettel viselkedik* valaki iránt. *Részvétet se tanusít*, hanem *sajnál*, *fájlal*, *vele érez* s másefféle.

(Nézd: *részvét*.)

*

tart

Hazafelé tart, veled tartok.

A *menés* szinonimjai közé tartozik. Sem a Nyelvtörténeti szótár, sem a Tájszótár nem ismeri. Pedig régi lehet, mert országszerte mondják.

Menés helyett akkor mondjuk *tartás*, mikor a járásban az irány gondolata a domináns. Tehát a magyar e helyett: *arra menj* (a mutatott vagy jelzett irány), mindig azt mondja: *arra tarts*.

E szó eredete gondolom a lovas nép eszejárásából magyarázható. A lovas a ló akaratát tartja, irányítja. Tehát mikor már lovunk, szénánk elfogyott, akkor és mikor irányozódva megyünk és *tartunk*.

Nézd még meg: *halten nach*...

*

tartalmaz (enthalt)

A bödön nem cselekedhetik *tartalmat*,

tehát nem is tartalmazhat, hanem valami *van benne*.

*

*

tartom (ich halte)

Német ott, ahol ezeket az igéket szorítja ki: *nézem, vélem, ismerem, gondolom, látom, érzem, erősítem hogy... bizonyítom hogy... megállom*.

Rége is mondták a megállapodott vélemény kifejezésére accusativussal. Azt tartom. Az orvosok azt tartják. De ez még maradhat. Hanem a tart igének ilyen accusativusos kapcsolatai: *gyűlést tart, misét tart vagy mond, a gyűlésez, miséz helyett*, - igen németesek. Szintén németes az ilyen: *ablaknak tartom - ablaknak nézem, vélem, gondolom helyett*. Ez is német: Nem tartom helyesnek - Nem ismerem (gondolom, látom, érzem) helyesnek. Percekig tart - idő múlik belé... helyett. Szemmel tart. Jó kifejezés, ha aprómarháról van szó, hogy a gazdasszony mivel eteti. De ha szemmel kísérek valakit, német. - Megtartja a szilenciumot v. szabályt, törvényt, szerződést s máeffélét. - Megállja.

Tehát ahol két szót egygyel fejezhetünk ki, magyarosabb egygyel.

*

tauglich

bevált, beváló.

tekintély, tekintélyes

Apáink ajkán: *tekintetes*. S ha ez a szó és ez az értelem megmaradhatott a címzésekben, mi szükség a *tekintélyre*.

Egyéb forgókban: *nagyságos, nagyfejű, mindenható, korona, vezér, nagymufti, miniszter*.

*

telekkönyvvezető

Helyesebb: telekkönyvirő.

Nézd: anyakönyvvezető.

*

*

tartós

csak az lehet, ami tart valamit.

*

teleszkop

messzenéző.

*

tartozik, követel (soll, haben)

Magyarul: Terhe. Java.

Tehát lehet valami terhére írva s javára írva.

telivér (vollblütig, vollblut)

Olyan szó, mint volna *telierkölc*s, *telibátorság, telikedv, telidüh, teliszem*.

Ide írható talán a *reményteljes*,

titokteljes, tiszteletteljes s másefféle csupa
idegenteljes szó.

*

-teljes

N.: telivér.

*

*

temperamentumos

pezsgővérü, tűzről pattant.

*

templomatya (Kirchenvater)

sekrestyés, templomi gondozó.

Néhol, különösen falun a két hivatal egy emberen van, ott lehet sekrestyés. Városban külön fizetett ember a sekrestyés, ott a Kirchenvatert *gondozónak* lehet nevezni.

- Dehát mért rossz a templomatya?

- Azért, mert a mi nyelvünk nem alkot ilyen összetételeket: *kocsmatya, erdőatya, vasutatya*, hanem azt mondja: *kocsmáros, erdész, bakter*.

Továbbá: nincs *templomfiu, templomleány, templomanyu*.

A templomatya tehát merőben a német gondolkodás szülöttje.

*

tegyük fel

Magyarul: *képzeljük, gondoljuk, véljük, állítsuk így fel, mondjuk*.

*

Egy percig se tételeztük fel Apponyi Albertről - ezt a mondatot a Magyar Nyelv, IV. 5. füzetében a borítékon így korrigálja: *Egy percig se tettük fel Aponyi Albertről*.

Mi jámbor magyarok ha fölteszünk valamit, mindig valamire tesszünk s nem valamiről. *Aponyiról legfeljebb vélekedünk; egy percre pedig véljük*.

tény

Lenni: lény, - tenni: tény - mondotta Szemere Pál, a Kazinczy-korabeli szófaragók egyike.

Tehát *enni: ény* (étel), - *menni: mény* (járás), - *kenni: kény* (subick). S a vastaghangu igékből: *hunyni: húny* (alvás), - *unni: uny* (orosz regény).

S hogy szaporodik a poloska? Lett a *lényből tény*, a *tényből tényleg, tényleges, tényező, tényállás, tényvázlat, ténykedik, ténybeli*.

Épp olyan, mintha a *hisz* igéből ezt a szót alkotnánk *hiny* (hit helyett) s következne belőle: *hinyleg, hinyleges, hinyező, hinyállás, hinyvázlat, hinykedik, hinybeli*, s más mindenféle. Épp így a *visz* igéből *viny, vinyleg*, mondjam-e tovább?

A *vesz* igéből már meg is kezdődött a *vény*. Várhatjuk a *vényleget, vénylegest, vényezőt*, stb.

*

tényleg

Valóban, valójában, csakugyan, igaz, igazán, így van ez.

*

*

tesz (machen)

A német nem tud *érlelni*, tehát *éretté tesz*. *Szíveskedni, szíveséggel szolgálni, tehát szíveséget tesz*.

Kérdést tesz: kérdez.

Lépést tesz: lép.

*

teszi magát

teteti mintha...

A német *thun*-nak már a nép nyelvbe is beleivódott a formája: a *szinlés, szinlelés, játszás* helyett. A *bogár hótnak teszi magát*, - hallottam paraszt gyermektől is olyan tanyákon, amelyeken német gólya sem repült által. Dehát legalább az irodalmunkból vessük ki ezt a gyomot.

A *thun*-nak másféle átvételei:

A német *teszi az utazást*. A magyar *utazik*.

A magyar így beszél:

A római Ecclesiának lába alatt *rontya* meg az Isten a sátánt. Pázm. Sz.I.121. Ma azt mondanánk: *teszi tönkre*, vagy *teszi semmivé*.

Nem a ruha teszi az embert - ásatag germán közmondás. Magyarul: Nem a ruha az ember.

Esküt letenni (Eid ablegen). Esküdni, megesküdni, ráesküdni.

Intés: Ahol a teszi törölhető, töröld!

*

térdre vetni magát (sich auf die Knie werfen)

A magyar: *letérdel, térdre hull*.

Merthiszen aki áll, nem a *talpára veti magát*, aki leül, nem a *hátlujára veti magát*.

térkép

A *tér* a *tágasság* rokonszáva. Mi köze a térképnek az olyan mappával, amely csupa *hegyszorosost* ábrázol? Én bizony inkább *mappának* mondom. Ez a latin szó épp oly internacionális, mint a *tenta, tábla, markolni, auto* smf.

*

természetes (natürlich)

Sűrűn forgó helyeslő szó a németben. Nálunk a *természetes* is Pesten termett szó. A *természetlen* is az volna, de ezt még nem merték a fülünkbe rakni. Van minekünk szavunk a helyeslés kifejezésére bőven. Minek szorítsuk ki a *natürlich*-hel? A pesti *ter-mééészetes* helyett mink azt mondjuk: *csakis, csakis így, csakis úgy, igaz, igazat beszélsz, jól beszélsz, eltaláltad, éppen, bizony, bizonyára, bizonynyal*.

Más forgókban: *persze, elgondolható, méltán, nem lehet másképp, érthető, megérthető, rendjén való, eleven, mondanom sem kell, nem szokatlan, kitalálható, megtalálható*.

S ezeken túl még az uralkodó szó vagy szótag ismétlése:

- Megitta a Pali a bort?
- Meg.
- János is erős legény.
- Erős.
- V. ö.: igen.

*

természetes nagyságu

valódi nagyságu, akkora mint az igazi, életnyi nagyságu.

*

terv

A *terj* volt az első formája a nyelvújítók fabrikájában. Bajos már kipusztítanunk, de legalább ott vessük félre, ahol helyettesíthető ezekkel: *javaslat, ügy, ötlet, gondolat, vázlat, épület, vállalkozás, szándék*, s másefféle a mondat értelméhez választottan.

*

tervel

forгатja az elméjében v. fejében.

*

tervez

irányoz, szándékol, vázol, épít, javasol cirkalmaz. A régi beszédben *intéz*.

*

testvér

a testvér szót a régiek magában nem használták.

*

tett (Tat)

Ahogy nem *ett* az étel, a *vett* nem *vétel*, éppúgy a *tett* nem *cselekedet*.

»A tett elkövetése előtt gondold meg...«

Ha még előtte állunk, nem lehet *tett*-ről beszélni. A *tett* mindig olyan cselekvés, amely már elmúlt.

*

tevékeny, tevéketlen

Ez is olyan szó, amelyre talán a nyelvtudomány helyeslőn bólint, de a magyar lélek fejet ráz. A magyarnak a *tevékeny*: *dolgos, munkás, serény, mozgékony*.

A *tevéketlen* meg: *tétlen*.

Eger főorvosa, Glósz Kálmán beszélt, hogy iskolásgyermek korában, mikor először hallotta ezt a szót, mindig a *teve* képzete zavarta. Nem értette.

Dehát az iskolákra nyelvünk első rontói.

*

tévút - tévtan

Téves út, tévesztő út értelmében hallani olykor rendes elméjű városi urak ajkáról is. Dehát mért nem mondanak akkor ilyen magyar szavakat is: *dagteknő, válvíz, veszhely, vágdeszka, irasztal, pengforint*.

Ugyanilyen hiba a tévtan is. Helyesebb *vadtan, lósóska, ebszőllő*.

*

tiszta, tisztán, tisztára (rein)

A *tiszta, tisztán, tisztára* szavak nálunk nem alkalmazhatók annyiféle értelemben, mint német sógoréknál. Die spartanische Frau war rein ein Kinderzeugungsinstrument. (És még ők gunyolnak, hogy a magyar szavak hosszúak!) A spártai asszony

csupáncsak költő-gép volt. (J.Scherr. M. Tr.)
 Más változatban: *csupádon, csupa, szűz, szűzen*. »Csak egykis szűz-paraszt ételt csináltam hamarosan az uramnak.«

Már a kódexírók lapjain is gyakorta olvasható ez a csunya *tiszta*, dehát a régiség nem mentség. A magyar ész járása is más, meg a német észé is.

*

tisztába jön valaki vagy valamivel

Épp oly rossz, mintha azt mondjuk: *tisztába megy*. Mondd helyette: *megismeri, rányilik a szeme, ráeszüdik, rávilágosodik, ráeszmél, rátalál*, s másefféle a mondandók szerint. Mert ha valami zavaros, homályos előttem, nem mondhatom úgy, hogy *szennyesbe jövök valakivel vagy valamivel*. I>Tisztában van, a magyar észjárásban azt jelenti, hogy *becsületes, ártatlan, igaz...* vagyishát olyan az állapota, amely a *szennyesnek* az átellenese. Tehát nem jelentheti azt, hogy *tisztán lát, jól lát, megismer, belelát*.

*

legyünk tisztában azzal

ismerjük meg, lássuk meg, eszméljünk rá, lássuk jó lámpásnál, vigyük napfényre, lássuk világosságnál, lássuk bizonyossággal s másefféle a beszélgetés szerint.

Ich bin in Reinem damit = tiszta sor.

*

tisztátalan

N.: bátortalan

*

tisztelendő, föltisztelendő

Olyan mintha valaki *tekintetes* úr helyett azt mondaná: *tekintetendő* úr, *főtekintetendő* úr, *nagyságolandó* úr, *kegyelmeselendő* úr, *fenségelendő* úr.

Csak gyerekekkel beszélhetünk így tréfából.

Hát ha régi is, rossz.

A protestáns magyar papok a *becsületes, tekintetes* képére szerencsésebben fordították *tiszteletesnek* a reverendust.

*

titkos

titkos ajtó (geheime Türe), fiók, rekesz...
 Rejtekaajtó,...

*

titokzatos

Még azt nem hallottam valakitől, hogy: *ez titokzat*, - én bizony a rejtelmesre és titkosra rá nem mondom, hogy *titokzatos*, aranyért se.

*

-tól -től e helyett -ból -ből

Okhatározónak mondunk olykor -tól -től ragos szót, olykor -ból -ből ragosat.

Ha -tól -től helyébe tehetünk -ból -ből, tegyük, mert magyarosabb.

'P. *Halál egy légycsipésből* helyesebb, mint h. *egy légycsipéstől*.

A -tól -től okhatározó helytelen alkalmazása a német és szláv nyelvből fattyazott.

*

-tól -től ehelyett -val -vel

A M.T.Akadémiától Lukács Krisztina díjjal jutalmazott pályamunka.

A kovácstól vassal abroncsolt kocsikerék.

A kovács vasával megabroncsolt kocsikerék.

A Jánostól kapával megmunkált krumpliföld.

Krumpliföld, amit János kapával megmunkált.

Törvényes gyerek, de nincs veleje.

*

tolonc

tolott, falvaüzött.

*

torlasz

Gyártott szó. Magyarul *gát*, vagy *utca-gát*. Ha a barrikád fordítására nem alkalmas, akkor is inkább *torlasztás* vagy *torladék*. Éppúgy mint a tetemégetőkből kikerült *por* nem lehet *porlasz*, hanem *porlasztás*, *porladék*.

*

torz

Ahogy a *borzas* szót nem rövidíthetjük hogy *borz haj*, *borz szakál*, *borz üstök* keletkezhessen, eppúgy a torzas nem rövidíthető becsülettel. *Torzkép* helyett a nép bizonyára *csúfképet* mondana, vagy *fancsali képet*.

*

több (mehr)

A *több* csak összehasonlításban, összevetésben szerepelhet. Magában mindig ezeket szorítja ki: *nehány*, *egynehány*, *sok*, *jócskán*.

Pl: Az ötvenes években már több Nándort ismertem. .. már ismertem Nándorokat.

*

többes rag

Azt mondjuk *úr*, *urak*, *urat*.

Mármost a hasonlóság törvénye szerint a *húr* szónak így lehetne többese és accusativusa: *hurak*, *hurat*. Ehelyett azt mondjuk: *húrok*, *húrt*. *Búr*, *búrok*, *búrt*.

szén-szenek-szenet

kén-kének-ként tehát nem *kenet*

ló-lovat

hó-havak

só-sók

A sónál is *savak* volt régente a többes, de mióta a *sav* szót beadták a kémiai műhelybe, kénytelenek vagyunk *sókat* mondani a *savak* helyett. (Egerben ma is *savasnak* mondja a nép a *sósat*.)

Ez a v-vel toldott többes, a tulajdonneveknél nem v-és. Pl. *Borostyánkővet* vettem. *Borostyánkőt* (a várat) elfoglalta a kuruc.

*

többször

Jobbára, leginkább. Mert nincs kevesebbnyi.

*

történet

Olyan mintha törvény helyett mondanánk törény.

öntvény helyett mondanánk öntény
ásvány helyett mondanánk ásány
látvány helyett mondanánk látány
állvány helyett mondanánk álány

*

tömeg (Masse)

Persze, mivel a németnek *massza* az *anyag* is meg a *nép* is, a német eszű magyarnak se kell a *sokaság*, *sokadalom*, *gyűlevész nép*, *csőcselék*, *sereg*, *csapat*, *nép*, *csűrhe*, *raj*, *népgyűlés*, *gyülekezet*, *sereglet*, *tódulat*. A németeszű magyar tehát alkot a *töm* igéből egy szót és a sok szép és jellemző szavak helyébe tolja. Csinált virág az igaziak helyén.

- Dehát lássuk: mi az a tömeg?

Az embert nem lehet *tömn*i. Az ember *gyűlik*, *csoportosul*, *sereglik*. Tehát ha az *eg* képző jó volna, inkább lehetne a nép *gyüleg* vagy *süreg*; *tömeg* pedig a liba. Összegek összege: egy rossz szóért kiirtották a sok jót!

*

tömegvállalkozások

társas vállalkozások, minden vállalkozások.

*

tömeges

Tömeges elválás: *Sereges elválás*.

Tömeges végeladás: *Teljes végeladás*.
Üzletfelosztás; eladás halommal; halmos eladás; boltüresítés, fenekes boltüresítés.

*

tömegesen

seregesen, csoportosan. Tárgynál: *halmosan, halommal*.

*

tömör, tömören

Bizonyára a *csömör* kaptájára csinálták a szógyárban, noha *csöm* ige nincs. De minek? Hiszen van szavunk a: *tömött*, *tömérdek*, *sűrű*, *kemény*, *szívós*, *nehéz*, *teljes*, *végig...* s másefféle, ami mondanivalónk szerint pattan elő az elménkből.

*

tömörül

Csoportosul, összevonul, egybeszáll, társul, hadba száll, egybeigazodik, rajba sokasul vagy *csoportozik* s még vagy száz

ige, mikor melyik felel meg a mondanivalónknak.

*

*

tör (brechen)

Ahol a magyar *szeg*, a német *tör*. A magyar *nyakát szegi*. A német *bricht im den Hals*. A magyar *esküt szeg*, *békét szeg*, *kötelességet, ígéretet, szót szeg*, a német mindezeket *töri*, mint a borsot. Rossz tehát a *házasságtörés* is. Isten rabjai regényem első kiadásában magam is hibáztam, mikor azt irtam (a 128. lapon) *csendet nem tör*. Mikor aztán ráeszméltem, röstelkedve javítottam meg: *szeg-re*.

*

törleszt

Nekik nem jó a *töröl* ige, merthát pórias. Dehát *öröl* helyett nem mondhatjuk *örleszt*, *pöröl* helyett *pörleszt*?

*

törtszám

Szily Magyar nyelvújítás szótárában: »Maróthi 1743. (Arithm.) - Apácai s a régi arithmikák *darabszámnak* nevezték. Később Dugonics (1784.) *töredéknek*. Györi Sándor (1832.) elég furcsán *töreknek*. (Math. Msz.)« - Mért furcsán? - kértem én. A *törek* a szalmának a törmeléke, tehát az egésznek a maradék aprója. Sokkal jobb, mint tört, mert a tört fogalma nem jelent maradékot. A törött tál még nem cserép, a törött szobor összeragasztottan is szobor. Törek tehát sokkal jobb szó, mint a tört szám.

törvényhozó

Régente a tót *csinál* ige helyett a *szerez* járta. Tehát a törvény-csináló mért ne lehet *törvény-szerző*. A törvény-hozó már csak azért is rossz, mert nincs törvény-vivő. Ahol pedig nincs vivő, ott nem lehet hozó se.

*

törzs

Kazinczy metszette a *törzsökből*. Jó, hogy eszébe hem jutott a »pórias« *tücsök*, *csülök*, *bürök*, *üszök*, *bütyök*. Volna most finom *tücs*, *csül*, *bür*, *üsz*, *büty* szavunk is.

*

transparens

áttetsző.

*

transponál

általvet.

*

trifolium

háromeget.

*

truccoskodik

bakolódik (Deésakna),
megbakoljamagát.

*

tud (wissen)

Das muss ich besser wissen: Azt én
jobban *értem*. (Ha olyan tudásról van szó,
amely értelmi s nem emlékezeti.)

Ich weiss nicht mehr das Datum: Nem
emlékszem a dátumra.

Was weiss ich?: tudom is én! (Nem: Mit
tudom én!)

Das mag Gott wissen!: Isten a
megmondhatója! (A tudja az Isten erősebb
hivatkozás.)

Ich wüsste nicht...: Nem *gondoltam*
(hogy ártok vele.)

Das ich nicht wüsste!: Hogy erre nem
gondoltam!

Weiss du was?: *Hallod-e?* Mondok
valamit. Valamit mondanék. Förtelmes,
elterjedt német gaz: *Tudod mit?* Éppúgy a
beszélgetésben sűrűn ismétlődő: *tudja*.
Irodalmi írásokban a törlése ajánlatos. Vagy:
lássza.

Der Herr weiss die Gedanken der
Menschen: *Ismeri* az Isten az ember
gondolatát.

Ich weiss nicht wass soll es bedeuten: El
nem gondolhatom. Ki mondhatná meg? (Ez a
nem tudom szintén sűrűn forog a beszédben.)

Woher wissen sie das? Ich weiss es von
ihm selbst: (Itt csak világos, hogy hallásról
van szó:) *Kitől hallotta? Ötöle*.

Ich kann nicht schlafen: Nem bírok
elaludni. Nem jön álom a szememre. *Nem
alhatok. Kerül az álom*.

1908-ban jelent meg Tolsztojnak egy
írott beszéde a halálos ítéletek ellen. Németül
Ich kann nicht schweigen! Ezt persze
nyomban követte a magyar kiadás ezzel a
cimmal: Nem tudok hallgatni. Magyar lelkü

ember így fordította volna: *Nem
hallgathatok*.

Intés: Amit a német tud, azt a magyar
szintén tudja, de sokszor *érti* is, *ismeri*,
hallja, *emlékezik*, sőt néha *birja* is vagy ható
igével, mint a Tolsztoj iratot fordítottam.

*

tudomásul vesz

N.: vesz.

*

tudomásul szolgál

N.: szolgál.

*

túl

Túlboldog, túlfinom, túlszép, túlrossz -
sok szép magyar szónak helyét bitangolják.
Olyanok, mint az aranka a lucernában.

A magyar ember eszejárásában a *túl*
ikertestvére az *innen*-nek. Tehát ha azt
mondom: *túlhajt*, jól beszélek, mert az *innen*
képzete is megvan gondolatban. De ha azt
mondom: *túlhalmoz*, az *innen* képzet
hiányzik, tehát azt mondom: *megterhel*. Épp
így a *túlboldog* szó. Nincs *innenboldog*
képzet. Mondom inkább: *üdvözült, mámoros,
bolondul boldog* stb.

túlbecsül: (személyt) *imád, rajong érte*,
oltárra tesz; (tárgyat) *felbecsül, arannyal
méri*.

túl buzgó: (munkában) *fáradhatatlan*,
hangya-ember, méh-ember; (imádságban)
vakbuzgó.

túlérett: (gyümölcs) *elérett, kásás, totya*;
(gyermek) *koraérett, korán nyílt*.

túlerős: (bor, ecet, szesz) erős, csipős,
maró, mérges, méregerős.
túlfeszítette erejét: *szakadásig dolgozott, inaszkodtáig, innal-kinnal...*
túlfinom: *finomkodó*.
túlnépes: *soknépű, nagynépű, sűrűn lakott*
túlság: a *fölös* és *sok* szavak összetételéből a mondat szerint.
túlságoskodik: (pl. ételben) *habzsol, pofáz, belakik, töltözik, dobzódik, tömi magát, duzzadtig eszik*.
túlsúly: *fölös súly, föle*.
túlterhel: *rogyásig terhel, holtra terhel, nyomón terhel*.
túloz: Voltaképpen nem rossz szó, merthiszen van *aláz, fölöz, előz* s egyáltalán mindenből alkothat igét a z képző, tehát jó a *túloz* is, jó az *innenez* is, - kiki a maga értelmében. De *túloz* a német *übertreiben* fordítására nem jó. A németnek szegény a szótára, tehát nem bírja kifejezni, amit a magyar. Így az *übertreiben* szó is ezerféle más szóval fejezhető ki nálunk, csak nem a *túloz* szóval. Pl.: *nagyit, óriásit, felfuj, duzzaszt, szélesít, felhajt, kavar*.
túlvilág: Jó szó volna, ha a földünk neve - innenvilág volna. Mondjuk inkább: *menny, mennyország, felső világ, égi világ, másvilág*.
túlnyomó, túlnyomólag: Sokszor bitangolja e szó helyét: *uralkodó, több, szaporább, sulyosabb, leginkább*. Többnyire törölhető szó. A járulékaival együtt törölhető.
Igékben olykor a *feljebb* fordítja helyesre a *túl*-t.

*

tulajdonit

Hibás ott, ahol *vél, ért, ráért, vet*,
magyaráz valamire.
Magadnak tulajdonítsd - az ónyelvben is: *magadra vess*.

*

tulajdonképpen (eigentlich)

Rég polgárjogra vénült germán butaság. Félre szorította ezeket a magyar szavakat: *valójában, valósággal, voltaképpen, jóformán, vélhetőleg, igazában* s másképp a mondat szerint. Néha még az *is* szó is: »Az abszolutizmus történetének megírása nálunk tulajdonképpen indokolásra nem szorul.« (Akad. Ért. 1922. 5. lap.) Ebben a végig német mondatban ha töröljük a *tulajdonképpen* szót, a nem után az *is* beillesztése a magyar *eigentlich*.

Dehát mért rossz az *eigentlich*?

Mert a nyelvünkben a *tulajdon* és a *képp, képpen* akkor is más értelmű, ha egybekötjük. A tolvaj tartja meg a holmit *tulajdonképpen*, vagy a bitorló azt, amit bitorol. De a *tulajdonképpen*, akkor, amikor ezt kell mondanunk *valójában, jóformán*, épp úgy badarság, mintha azt mondanánk a *valójában* helyett: *zsákmányképpen, szerzeményképpen, kölcsönképpen*.

*

tüntetés (Demonstral)

Mért jobb a tüntetés szó a *zavargás*nál, *lázongás*nál? Hát csak azért, mert mikor Ballagi Mór a nagy német-magyar szótárát írta, ez a két szó nem jutott eszébe.

A nem-zavargás és nem-lázongás értelmű tüntetésekre keressünk más szót.

*

türelem

A türelem jó szó, de csak ott, ahol *tűrés* forog a kérdésben. Nem *türelem* azonban az *állhatatosság*, sem a *szorgalom*, sem a *nyugalom*, sem a *készség*.

*

türkiz

török kő.

*

tusa

Szerencse, hogy ottmaradt, ahol kélt s nem magzott tovább, különben gyönyörködhetnénk az ilyen csonkafarkú szókban: *mara, vesze, perle, köte*.

S mondaná ezekre is Kazinczy, amit a *tusára* mondott: »Szépen fest Ossziánban, ismeretlen világ ismeretlen történeteiben, ismeretlen szó.«

*

tussol

elsemmiz.

*

tüzetes

Szerencsétlen alkotásu szó! Kossuth idejében faragták.

Mikor először hallottam, nem is értettem. Sajtóhibának véltem: *füzetes* helyett. Olvastam aztán, hogy tökéletes alkotásu szó.

Vajjon?

Ha új szót alkotunk, a szó első kelléke, hogy azonnal érthető legyen. Képzeljük el, hogy valaki jótorkú ember ezt kiáltja: - *Varratos! varratos!*

És közben végigfut az utcán.

Mindenki azt véli, hogy kalotaszegi portékát árul, csak hogy a *varrottast* pestiesen mondja.

És ugyan mit gondolnánk, ha ugyanaz a jótorku ember végigfutna az utcán és ezt kiáltozná:

- Tüzetes! Tüzetes! Tüzetes magyar *nyelvtan*.

Hát nem egyszerre a tűzoltókhoz telefonálnánk~e?

Ha valaki azt mondja:

- *Pál tüzetesen beszélt*.

Minden magyar azt érti, hogy *hevülten, tüzesen*. Épp úgy, mint mikor azt olvassuk Comeniusban:

A kérdőnek felelj meg kellemetesen.

Nem érthetünk egyebet, csak *kellemest*. Vagy mikor a régi bibliában olvassuk:

Ez az én szerelmes fiam!

Itt sem érthetünk szerelmesen egyebet, csak a *szerelmest, szeretettet*.

S még tovább: *nevezetes: neves; becsületes: becsült; selejtes: selejtelt; izletes: izlett; iratos: irott; tiszteletes: tisztelt*. Szóval nálunk, ahol a szavak első szótagján a hangsúly, az *első szótag értelme dominál* szavainkban. Mintha ezt a szót csinálnám: *vizeset*. Mindenki vizeset értene rajta.

Csak hogy a *tüzetes* ige fabrikálója nem *tüzeit* akar ezzel a szóval jelezni, hanem más egyebet. Nem akarom kisebbíteni Simonyi érdemeit, de hibázott, mikor *nyelvtanát* ily címmel jelentette meg:

Tüzetes magyar nyelvten.

Az a tüzetes jelző semmit sem mond.

Mert ha a *teljes* helyét bitorolja, azzal hogy azt akarja mondani, meg van tűzve, a tűzés nem jelent teljességet, sőtinkább ideiglenességet, lazaságot, befejezetlenséget.

A helyes cím ez lett volna: *Nagy-nyelvtan*, merthiszen a *Nagyszótárnak* rokona. (Ha én címeztem volna, ezt írnam: *Nemzetes magyar nyelvten*.)

*

*

- U, Ú -

*

ugy-e, így-e

Csak akkor magyar, ha a válasz *úgy* vagy *így* lehet.

*

udvarol (den Hof machen)

Hogy lehet szobában *udvarolni*? Azért hogy Gyöngyösi magyar író volt, nem minden faragmánya jó.

*

úglátszik

Látszik. Lám. Lám-lám. No lám. Talán. Meglehet. Bizonyára. Bizonyosan. Vélhetőleg.

*

udvaronc

Magyarul: *császárnyaló*.

*

úgy - mint

A régieknél: »Svagar nevü áros embernek házánál való tornyát úgy elhasogatta (a földrengés), hogy mind házát, tornyát le kellett hordania. (Mon. H. H. XXXIII. 21.)« Ma ezt mondanák: *úgy* házát *mint* tornyát.

Nekem ugyan hiába böki az ujjával a professzor a Miatyánkot: *Miképpen* mennyben, *úgy* e földön is. A falusi Miatyánkban az *úgy*: *azonképpen*. Különben is a Miatyánk éppen nem lehet próbaköve a színarany magyarságnak. Csak a szavak magyarok abban, a fűzésük latin.

*

úgy? (so?)

Ha *hogyan* nincs a kérdésben, se mögötte, se alatta, se fölötte, akkor valami állításra nem lehet a kérdésünk *úgy?*, hanem vagy az ígékötő vagy: *igazán? csak nem tán? No. No lám.*

(Nézd még: *így-úgy*)

*

ugyanaz s egy és ugyanaz

Megvan a régi nyelvben is (Komjáthy sztr. Pál lev. 169.), de mégis magyarosabb: *csakaz*.

úgynevezett (sogenannte)

Magyarban fölösleges szó. Ha éppen kell: *ahogy nevezik, ahogy mondják*. Ahogy bementünk egy úgynevezett

osztériába - Bementünk egy osztériába,
ahogy ott nevezik vagy mondják.

*

*

úgyvan

Mikor az országgyűlési beszédeket olvasom, a közbeszólt *úgy van*, mindig olyan nekem, mintha a zsidó *zajsztot* hallanám. A magyar azt mondja: *Igaz. Való. Nincs különben. Csakis. Sajnos. Örvedetes* stb. az *igen* szinonimái.

*

ujdonsült író (neugebackene Schriftsteller)

Aus lauter frischgebackenen Leuten der neuzeit. (Heine Lut. 1298.)

A mi fantáziánk nem alkot ilyen képeket. Nálunk az embert nem sütik. Az ilyen kifejezésnek bizonyosan előzménye van: Mese a tésztából készült emberről! Vagy valami anekdóta. A sütőiparra is gondolhatunk, hogy nem magyar eredetű ipar. (Maga a *pék* szó is német átvétel.) Tehát a sütés nálunk nem olyan fogalom, hogy belőle szóképek és egyéb szólások keletkezhetek volna. Vessük el az ilyen idegen gondolkozásból származott gondolatképeket; vannak helyébe. Az *éretlenség*, *ujság* szinonimái között keressünk rá szót, kifejezést, képet. Magyarul pl. így is mondanák: *Ez a koca Petőfi új könyvet írt. Új bojtár az irodalomban. Irodalmunknak új zöldsege.*

Az *ujdon* szó különben is félcsizma. Ahogy nem mondhatjuk magában az *ódon* szót, mivelhogy nyomatéka az *ó* szónak, tehát csakis az *ódon-ó* az igazi képe, épp így az *ujdon-uj* is csak párosan jár.

ujra (neuerdings, neulich)

Jó szó, ha valaki valami újra *vágyik*, vagy újra festeti a ruháját, vagy újra építteti a házát. De ha valaki *újra leül, újra iszik, újra káromkodik*, hogy a bora újra megdohosodott, *megint* vagy *ismét* helyett, bizony dunántúli, - mint 1922-ig magam is.

*

ujtörökök

ujtörökök == mai törökök
ifjutörökök == mai törökök

*

undor

Oh micsoda *tántor*!

*

ural - szolgál

Az *ural* szó sok zavarodást okozott már. A *dominál* értelmében használják némelyek. Pedig ez a szó nem azt teszi. A régi nyelvből maradt ránk, mikor még ehelyett *meguraz*, ezt mondták: *megural*.

A Tájszótárban találunk ilyen igéket: *gyámbál, gyámbáz, erdőlő, erdőző, falul, faluz*, - egyértelmű.

Az *ural* igét is a régi értelemben használja a nép, ehelyett: *uraz*. P.:

- De sokat kell üzenni azért az ácsért.
No nem uralom tovább: hivatok másikat.

A *dominál* hű fordítása csakugyan az

ural lenne, mert a *szolgál*-nak ellenszava, és én azt gondolom, a régi *ural* kifejezés ki is fordítja a köpönyegét, s ellenkező jelentésűvé válik, mint ami volt, helyébe pedig az *uraz* lép. A nyelv fejlődése okozza ezt a változást.

*

úrsten (Herrgott)

Akadémiánk Helyesírási szabályai arra intenek, hogy ezt a szót nagy Ú-val írjuk. Én meg azt mondom, hogy sehogysé írjuk.

*

után (nach)

Szabadon Jókai után. Ezt a magyar lélek úgy érti, hogy valami elszabadult rab vagy örült megyen Jókai után. Pedighát az volna az értelme (s a budapesti korcs magyar lelkeknek nem is kell magyaráznom), hogy Jókaiából szedett olvasmányról van szó. Tehát magyarul: *Átírt rész Jókaiából*. Vagy: *Az eredetijét írta Jókai Mór*. S ha éppen csak egy szóval fejezzük ki: *nyomán, szerint*.

Az után egyéb éktelenségei e szavakat tolják félre: *formájára, képére, hasonlatosságára*. Továbbá is szóval.

*

utána néz (nachsehen)

A magyar ember csak haladó után nézhet, vagy elment valaki után. De ha könyvben keresünk valamit, az nem *utánnézés*, hanem *megnézés*.

*

utánnyomás (Nachdruck)

Gomb-nyomás: megnyomjuk a gombot, vagy nyomunk a gombbal. Lábnyomás: nyomjuk a lábat, vagy nyomunk a lábbal. Utánnyomás: megnyomjuk az utánt vagy nyomunk az utánnal. Értse, aki érti. Mi magyarok a *Nachdruck ist verboten*-t így fordítjuk: Lenyomtatása tilos. Vagy: ujranyomása... Vagy: tovább-nyomtatása...

*

utal

Ujkori csinálmányok. Badarság amiket mondanak velök. Mert *utal* azt jelenti, hogy *utat jár*. A Nysz. egyetlen példája is azt bizonyítja. A pénzt kiutalta: folyosította, kiengedte...

*

utasít

Szagosít: szagossá tesz. Nemesít: nemessé, tesz. Épp így *lovasít, aljasít*, tehát *utasít*: utassá tesz. Hasonlítsd: világosít, csendesít, okosít.

Akármilyen régi szólás, de erőltetett a *rendre utasít* kifejezés. Az országházában is magyarosabban szólna az elnök, ha azt mondaná: *rendre intem, rendre figyelmeztetem, rendre igazítom, kérem*.

Visszautasítja a német étlapot:
Visszaveti...

Szavait visszautasítom: *Visszavetem*.
Kérelmét elutasítja: *...nem teljesíti, elveti, megtagadja*.

Kérelmével a minisztériumba utasítja: *...igazítja, irányítja*.

Szobájából kiutasította: *...kiigazította, kiküldte, kinódította, kilódította. Kifordította a rudját, Azt mondta neki: ottkünn tágasabb*.

Kitessékelte, ajtóra mutatott. (Nem: ajtót mutatott.)

*

Hogy teljesen világosan lásd, mikor van a helyén az *utasít*, *elutasít*, próbáld az *út* szótó helyett az *utca* vagy *ösvény* szót. Ha *elutasít* helyett ezt mondom: *elutcsásít* vagy *elösvényít*...

Más mondatokban *hárít*, *elhárít*, *eltol*, *ellök*, *elrúg*, *elfricskáz* s másefféle távolító igék.

Oh ti szegények egy gazdag nyelv országában!

*

*

utcák elnevezése

A Társalkodó 1832. dec. 8-i száma közli, hogy a budai utcák magyar nevét az előbbi évben iratta ki a tanács. Van köztük:

György tere == Diszpiac

Ferenc király tere == Séta-köz

Virág utcája (Virágh Benedek) ==

Feléviz utca

Nádor tere.

Mátyás király tere, smf.

Kiki láthatja, hogy öregapáink a személyneves utcákat birtokosan jelölték, a többit csak mint a németek. De mégrégbben is, a XV. századbeli szószedet (75. l.) szerint még az országok nevét is így mondta a magyar: *örményországa*, *lengyelországa*, *székelyországa*, *szerecsenországa* s tovább így az országok.

Más a *Kossuth-kalap* és más a *Kossuth kalapja*.

Egerben is van egy út, amelyen Rákóczi járt is valaha, de azért mégse *Rákóczi útjának* nevezte a tanács, hanem pestiesen. Ennek a nagy pesti tiszteletnek köszönhetjük, hogy a többes számú nevezések hiányzanak a városainkban. Így mellőzték például Egerben a *Hősaszszyonyok utcája* elnevezést azért, mert *Hős asszonyok utca* mégiscsak rosszul hangzott az egri füleknek, magyarul meg genitivusszal nem merték.

*

- Ü, Ű -

*

utókor (Nachwelt)

A magyar *utó* rövidítése az *utolsó* szónak. Értelmetlenség fölcserélni a *következő*, *jövő* szóval.

uvertür

megnyitó.

übermensch

Németben is fából vaskarika, mert aki *emberföltrevaló*, az nem ember, hanem *majdisten*.

Goethe *Zueignung* versében *ésmágnásféle* az értelme. Nietzsche Zarathustrájában azonban az az ember, aki a jövőendő időkben annyira felülfejlődött a mai emberen, mint a mai ember a majmon.

A magyar nép a *majd* szót olykor *majdcsaknem* rövidítéseképp is mondja. Ahogy az *alighintó* olyan hintó, amely nemigen hintó, de azért mégis hintóforma, épp így a *majd-úr* olyanféle úr, aki már nem paraszt, de úrnak se mondható teljességgel.

Hát a nietschei übermenschnek a *majd-isten* a magyar lélek értelmezésében a megfelelője. A goetheinek: *ésszmágnás, észóriás, észember, javaember, színember, embergyémánt, smf.*

*

üde, üdül, megüdül s folytatása

Nem tetszik énnekem sehogyse az *üde* szó. Mindig az idő fogalmát érzem benne. Ma még nem tudom: csakugyan rászorultunk-e, hogy a *friss, eleven, maganyilt, harmatos, éltető, éled, virul* kifejezéseket mellőzzük érte, de én bizony, ahol csak találom a régebbi könyveimben, törölöm. Így az Isten rabjai első kiadásában (a 156. lapon) is töröltem :

Megüdülsz mint a virág az öntözés után...

Javitottam:

Megéledsz, mint a virág...

*

ügyes, ügyetlen

Mind a kettő jó szó, de csak *ügygyel* kapcsolatos értelemekben. Nem *ügyes* azonban aki: *életrevaló, világraaló, szemes, eleven, talpraesett, fürge.*

És nem *ügyetlen*, aki *balogsüti, kétbalkezű.*

Az *ügy* ősrégi magyar szó a *causa res, negotium, jus, angelégenheit, sache, ding, recht* értelmében.

*

ügynök

A *-nok, -nök* szóalkotás a *tót -nik*-ből van. Irthatatlan is már az *elnök, dijnok, gyakornok, hivatalnok, mérnök, tábornok, zsarnok és ügynök*. De legalább ne szaporítsuk. Inkább maradjon a *vágó mészárosnak*, hogysem *husnok* vagy *bárdnok*. Inkább maradjon a latin *kántor* kántornak, hogysem *éneknök* legyen belőle. Inkább maradjon az olasz *bojtár*, bojtárnak, hogysem *juhnok* vagy *marhanok* legyen az új magyar neve.

*

üres

Vélhetőleg az *üreges* rövidülése. Ha így lehet *űr* szót csinálnunk, az *öregesből* is lehet *őr* szó. Kazinczy megfordul a sirjában, hogy erre nem gondolt.

*

üt (schlagen)

Német az *üt*, amikor *ver*.

A magyar *ütés* egy mozdulat, egy hang. Ha már többször történik az *ütés*, akkor nem *üt*, hanem *ver*.

A németnek a *verés* is *ütés*. A németnek az órája *üt*, a magyaré *ver*. A németnek *ütere* van, a magyarnak *verő-ere*.

A zenei *ütem* is megítélhető ebből. A német karmester *üti* a taktust. A magyar *veri*. Dehát a *verem* szó *ütem* helyett nem alkalmazható. Mert már más fogalmat jelöl. Inkább *liktetésnek, lépésnek*, vagy világnyelven *taktusnak* mondom. Ugyis hasonlít a kézmozgása az óra tik-tak-koló lengőjéhez.

*

üteg

Szily szerint a *batterie* szóból. Kb. 8 ágyu együtt. A nép bizonyára *egy falka ágyunak* mondaná. Tehát *ágyu-falka*.
N.: kiüt.

A szép magyar *csipkebokor*, *csipkerózsa* mehet a lomtárba. (1372. Zal. Oklevéltár.)

*

vág (schneiden)

A fővárosi borbély *hajvágást* ír ki az ajtajára, s mondja is, hogy:

- *Hajat vágni kremlásson?*

Persze mert a német nem tud *nyirni*, hát ne tudjunk mi se. Bezzeg Szent Margit, »*Chak egyzer egy delben het betegnek nyre el hayokat.*«

Akkor se *vág* a magyar, mikor *metsz*. A könyvet legfeljebb a földhöz *vágja*, de ha az iver még egészek, csupán *fölmetszi*. A kés se papír *vágó*, hanem *papírmetsző*. Mink semmit se *vágunk*, ha nem erővel. Dehát mi erő kell a papiros *fölmetszésére*?

*

vajda

A Pallas Lexikonban és egyebütt is gyakran olvasom: *a hét magyar vajda*. Mért *vajda*? A vezér bizonyos, hogy ősmagyar szó; megvan a töröknél ma is. A vajda meg szláv szó.

*

- V -

*

vadrózsa (wilde Rose)

valamelyes és valamilyen

A *milyen* szó nincs meg őnyelvünk szótárában. El nem képzelhetem, hogy a nehéz fülű ember ha ilyenről vagy olyanról hallott beszélgetést, hogyan kérdezett milyen helyett? *Mily* helyett *mely* járta. De *melyen* sincs a szótárban. A nyelvben bizonyára benne volt. Ha az *ilyen* meg az *olyan* benne

volt (s erre bőven van példa a szótárban), akkor benne volt a *milyen* is. Itt csak arról szólok, hogy meg kellene különböztetnünk ma már a *valamelyest* a *valamilyestől*, - ár ezt a szót *valamilyen* soha senki még le nem írta.

*

valóságos (wahr)

A *valóságos* jó szó, ameddig azt jelenti, hogy valóságos, de mikor éppen azt mondjuk vele, hogy nem valóságos, csak olyan, mintha valóságos volna, akkor német elmével gondolkodunk.

Bettina von Armin írja Götte anyjának: *Es wahr ein wahrer Chokoladenbrei auf der Strasse.* (Recl. kiadás 29. I.) Olyan sár volt az utcán, mint a csokoládé. Nem pedig: Valóságos csokoládé volt az utcán!

*

valószínű (warscheinlich)

Mert *wahr*: való, *schein*: látszat, szín. Tehát ha valami nem bizonyosan jó, mondd *aligha* helyett *jószínű*. Ha valami nem világos, mondd *homályos* helyett: *világosszerű*. Ha valakinek az erkölcsi gyanusak s vélhetőn, tehát nem bizonyosan gonosz az ember, mondd, *gonosszerű*.

Persze mi ómagyarok, kik még a régi hangsúlyozással beszéljük a nyelvünket, érezzük, hogy a *szin*, a *látszat* helyezendő előbbre a kétséges ügyekben. Nekünk ha valami *jószínű*, hát az bizony nem kétséges, hogy *jószínű*-e. És éppígy, ha valami *valószínű*, nekünk biz az nem *warscheinlich*, hanem *wahr*, *echt*, *gewiss*. De inkább mondjuk *magaszerű*.

Mikor a német azt mondja: *wahrscheinlich*, a magyar azt mondja: *lehet, meglehet, lehet hogy..., vélhető, vélhetőn, vélhetőleg, olyan mint... ugytetszik, rémlík,*

talán, alighanem, várhatólag, alkalmasint, gondolom, szándékom szerint, közel-igaz (ónyelv) s még vagy százféleképpen.

Mikor meg tagadjuk a *wahrscheinlichet*, nem azt mondjuk *nem valószínű*, hanem azt mondjuk: *alig, aligha, nem bizonyos, nem gondolom, nem látszik, homályos, - s még vagy ötvenféleképpen.*

*

...-val -vel a -ban -ben (mit ein in dem...)

Pál ment szivarral a szájában.

Ezt Pesten úgy értik, hogy Pálnak szivar volt a szájában, mikor ment. Budapesten kívül azonban az első hallásra úgy értik, mintha valaki azt a képtelenséget mondaná, hogy:

Pál szivarozva belement a saját szájába.

Uj Nemzedék 1921. márc. 18-iki számának a vezércikke így kezdődik:

»... ezen a napon minden úr zöld reketyelevével a gomblyukában s kalapján jár-kel...«

A nem-pesti magyar elmosolyodik, mikor ezt olvassa.

De hát még mikor ezt:

»A hadnagy ült sapkával a fején.« - Az Est novellájában. 1918. II. 17.

*

változik

Tollunk egy botlatója a *változik* ige előtt a *vá*. Pl.: *Pávává változott, kutyává változott.*

A régi nyelvben a *változik* ige helyett gyakorta ezt mondták: *fordul*. »Szt. Ambrus említi Mózes vesszejének kigyóvá fordulását.« A népnyelvben is: *Jóra fordult. Tisztára fordult az idő.*

*

*

van (ist)

Tudósnak való szép munka lenne: megkeresni mennyire keveredett bele a német *ist* a nyelvünkbe? és mennyire tisztítható ki belőle.

Én még a *tűz van! baj van!* kifejezésekre is gyanakszom, hogy nem lelkünk szerint valók. Merthiszen vizáradás idején nem kiáltjuk: *Viz van!* Hanem kiáltjuk: *Viz! Viz!* Tehát: *Tűz! Tűz!* A falusi gyerekek játéka is így hangzik: *Tűz! Tűz! Viz! Viz!*

Németes az ilyen alkalmazásban:

Nem tudja mi a különbség a kettő között
== Nem tudja, mi a különbség...

Hány óra van? == *Hány az óra? Hány óra?*

Náthám van. == *Náthás vagyok.*

Lázam van. == *Lázás vagyok. Láz bánt.*

Láz gyötör.

Ki tudná megmondani, hogy egy napló(író) s emlékiró műve között mi nagy különbség van. (Hazánk, I. 27127.) -

Helyesen: *mi nagy a különbség.*

»Bál van Bécsben.« == *Báloznak Bécsben.* (B.H. 1906. I. 21. Vezércikk címe.)

Az udvar végén galambduc van... ==
...áll.

Intés: Ahol a *van* törölhető, töröld; ahol más szóra váltható, váltsd!

V. ö.: lesz.

Abban a véleményben van.

Germanizmus. Nálunk nem az ember van véleményben, hanem a vélemény az emberben. Magyarul: *az a véleménye.*

...van vele: -val -vel jár. .Példa: Sok pepecseléssel jár ez a munka.

Szégyene van, kára van == *szégyent vall, kárt vall.*

A templomban éppen istentisztelet volt. Magyarul: A templomban éppen miséztek, litániáztak. A templomban éppen az Istent tisztelték.

Legkomikusabb: *hiánya van*, - szóval az *van* ami *nincsen*, vagyis *nincs van*.

van szerencsém (Ich habe die Ehre)

Van szerencsétlenségem fájlalni, hogy még a Petőfi társaság ülésre hívó céduláin is ezt olvasom. (1920-ban.)

*

varietas delectat

Ördög is megunja egy honcsokon ülni. [*Cz-F: Szalagformában kimetszett gyepes föld, azaz hant, melylyel a határokat, utakat, nyilásokat stb. ki szokták jelölni. (Lsd.: hancsik, hant)]

*

-va -ve (határozó igenév)

A ... pályázaton kitüntetve. == A... pályázaton kitüntetett munka.

A könyv ára fűzve, kötve: == ...*fűzötten, kötötten.*

Hol vagy szállva... == ...*szálláson.*

Noha már a halotti beszédben ott van *birságnap(ra) jutva*, idegen büzét érzem ennek a -va -ve képzőnek, különösen akkor, mikor a német *sein* ige-csatolással sétál. *Akit én szeretek, meg van az szeretve*, akárhogy elbájolta is Erdélyit, én fekete-sárga színűnek látom.

Nekem a -va, -ve csak akkor magyar, ha módhatározó vagy állapothatározó. Még időhatározónak is gyanus. Mert *egy hét múlva* úgy tetszik, mintha ebből kopott volna: *egy hét multával*. De mondja is a nép, hogy *multán*.

A kut meg volt ásva. Az ebéd már be volt tálalva s másefféle annyira bevett kifejezési alakok immár, hogy még hánytatóval se lehet lelkünkben kivetni. De ha a beszédünk nem lehet meg ilyenféle alakok nélkül, meglehet az írásunk. A magyar nyelv gazdagsága éppen az ilyenekben tűnik elő.

Intés: Valahányszor leírjuk *fűzve, kötve* s egyéb alakot, mindig nézzük meg, jól hangzik-e helyette: *fűzötten, kötötten*. Ha jól hangzik, vessük el amazt, mert a -va, -ve, ha törölhető, mindig német. Más -va -ve alakok a sein, haben stb. kapcsolataival más fordulatra próbálandók.

Vizsgáljuk ezeket a határozókat is:
üstöllést,
nyargalvást,
folyvást.

En ebben az -ást -ést-ben valami nyomatékot érzek. Mintha a -va -ve ígehatározó-képzőnek volna fokozása.

*

végbél

A *végnek* a bele? De doktor uram, micsoda végnek a bele? Talán *bélvég* az, amiről beszélni méltóztatik-tetik?

*

végeladás (Ausverkauf)

hamareladás.

*

végez

De ha valaki *haját nyír*, csak akkor *végez* hajnyírást, mikor már utolsót csattint az

ollajával.

A *cselekvés, mivelés, csinálás még nem végzés*.

Es wurde beschlossen == azt határozták.

*

vége (wegen, zu dem Ende)

Mi végre teremtett téged az Uristen? Két germánság: a végre (zu diem Ende), az Uristen (Herrgott).

A magyar nem mondja: *Mi végre jó?* hanem *Mire jó? Minek az? Miért?* Tehát három kifejezésünk is van a kétszavas *mi végre* helyett, de az osztrák agyu magyarnak egyik sem izlik.

*

vény

N.: tény.

*

vérmérséklet (Temperamentum)

Ez is csak könyvbeli szó. A magyar ember ilyen vagy olyan *természetű*: vérmes vagy hidegtalpu. (Nem tudom hányféle temperamentumot sorol még fel a csizió.)

*

vérszegény (Blutarm)

Ha a vérszegény azt jelenti: nincs vére, akkor: akinek nincs bundája: *bundaszegény*,

akinek nincs vasuti jegye: *jegyszegény*,
akinek nincs felesége: *feleségszegény*.

Más ily gyönyörű szavak a vérszegény kaptájára:

juhgazdag (sok a juha);
csizmaszoros (szoros a csizmája);
kürthangos (hangos mint a kürtszava).

Ugyan a magyarban is van összetett szó bőven, de magyar észhez szabott.

A nép a vérszegény helyett azt mondja: *vértelen*.

*

vesz

Búcsút vesz (*Abschied nahme*). == Búcsúzik.

Fáradságot vesz. == Nem röstelli.

Komolyan vesz valamit. == Komolyan néz valamit. Komolyan mér. Neki az is valami.

Bevett szokás. == Megrögzött. Elfogadott. Ismert. (Szokás nem pilula. [*==pirula==gyógyszer-golyócska])

Tudomásul vesz. (Zur Kenntniss nehmen.) == Tud, megtud. Hallottuk. Meghallgattuk. Megjegyezzük. Megértettük.

Szemügyre vesz. Ha nem vehetünk valamit fülügyre, nyelvügyre, orrügyre, szemügyre se vehetünk magyarul. A magyar: *megügyit, szemet szegez reá, les*, stb., mikor hogyan miről fordul a szó. Nézd: *észrevesz*.

Rossz néven vesz. Válogass rá a harag ezer kifejezése közül.

Együtt véve csak ott jó, ahol *együtt adva* is forog szóban. Más ügyekben *együttesen*-t mond a magyar az *együttvéve* helyett.

*

veszt, elveszt

Ebben a formában: *Gyermekeit elvesztette*, német. A magyar akkor veszti el

gyermkét, ha megöli vagy akármiképpen vesztét okozza.

Az *elvesztés* fogalmát nálunk a *veszedelem* szó világítja meg.

Az *elvesztés* megint más: dehát akkor se a halál fosztja meg tőle, hanem hogy a gyermeket valahol pálinkás fővel ottfelejtette, vagy hogy eltévedt tőle, vagy leesett a kocsiról, stb.

*

veti magát valamire (werfen)

Sie wirft sichn seine Brust. - Keblére veti magát helyett ...*omlik*. (Jókai: Aranyember. III. 99.)

Er warf sich mit entsetzlichen Brüllen auf Bánfi. - Iszonyu orditással veti magát helyett: ...*rohan* rögtön Bánfira. (Jókai: Erdély Aranykora. III. 12.)

Athalie wirft sich auf den Sarg bergende Nische. - ...*leveti* magát helyett: ... *borul*, *levágódik* v. *hanyatlik*. (Jókai: Aranyember V. 153.)

Er warf sich auf den Bauch. - Hasra vágta magát helyett *ess hasra méltóság*.

Ein sachsische verlaufens Fräulein, das sich ihm an den Kopf geworfen. Egy honjából megszökött szász leány, ki erővel vetette magát helyett *rákötölődött*. Kar. Barn. M. 5:9.

Er wirft sich auf Rücken. - Hanyattvágja magát helyett *hanyatt vágódik*.

*

vezet

A magyart *viszi* az út, - mert lovon járó nép.

A németet *vezeti* az út, mert gyalogjáró nép.

*

vidor

Sándor István csinálmanya. Csak azért,
hát csak azért. Kelleni nem kellett,
merthiszen van *vig*, *vidám* szavunk. Dehát
Kazinczy korában ezt nevezték
nyelvujításnak.

*

vigasz

Ez is a Kazinczy-kór farkatlan kutyája.
Vigasztal: nyesd farkát s kész a *vigas*. Dehát
hol a *magas* és *nyugas*?

*

világirodalom (Weltliteratur)

Mink bizony az ilyen összetett szavakat
birtokosan mondjuk: *világ irodalma*.

Épp így idegenes a magyar történelem,
elhelyett: *Magyarok történelme*.

Bizony a nyelvészeink megkereshetnék:
mikor mondja a magyar birtokosan az
összetett szót? s mikor nem?

*

világnézet (Weltanschauung)

Más a *halottnéző* és más a *halottlátó*.
Tehát más a *halott-nézés* és *halott-látás* is, és
más a *világnézés* és *világlátás* is.

Világnézet: a globetrotter foglalkozása.
Mert az csak néz. A filozófus azonban csak
addig nézi kulcsnak a sajtót, míg meg nem
látja, hogy kenyér.

A görög filozófia másnak látja a világot,
mint a hindu. S aki a *világnézet* szót először
leírta, annak is jobb lett volna nemcsak
néznie, hanem látnia is.

V. ö.: nézet.

*

vis-a-vis (entgegen)

Charides jó arccal reám sietségében.
(Gyöngy.) Az ogh (agg) ellenség arccal reám
jő. (Teleszky C. 305.) A szél arcul fú.
(Nyelvtörténeti szótár.) Sidók ellen őket arcul
állatá. (Nytsz.) Arcul pöké. (U. o.)

*

visszaható igék

A visszaható igék (fésüli magát, megöli
magát) csak akkor magyar honosak, ha az
igén suly van: *mosakodik* és *mossa magát*.
Ez a jó megkülönböztetés Simonyié.

*

visszatart (zurückhalten)

Nekünk mást jelent *tart* és mást jelent
tartóztat. *Visszatart* nem azt jelenti, amit
visszatartóztat. A *zurückhalten* magyarja nem
visszatart, hanem *visszatartóztat*,
megtartóztat, *feltartóztat*, *visszanyom*,
visszatol, *visszaint*, *hátráltat*, *hőköltet*.

*

visz (bringen) ehelyett hoz

A német nyelv szegénységei között ismerjük, hogy a *hozás* és *vivés* megkülönböztetésére nincsen szava. Náluk a *bringen hozni* is, a *vinni* is. Persze akik a német tükörben beretválják a stílusukat, elvetik a *hozni* igét, hogy csak a *vinni* igével éljünk mind a két értelemben.

Ilyenek ezek a már szinte megszokott németségek:

Átvitt értelemben... Nem mindig átvisszük valaminek az értelmét, hanem át is hozzuk. Helyesebb: *áttett értelemben*.

Viteldij csak akkor viteldij, ha *visznek* valakit vagy valamit, *die néha* hoznak is, mégse mondjuk: *hozataldij*. Helyesen: *járatdij*, *szállitásdij*, más forgókban: *dij*, *költség*, *jegy*.

*

viszony

Csinálmány.

Kapcsolat. Csatolat. Kötés.

Szomszédság. Barátság.

Férjével jó viszonyban volt. == ...jó egyetértésben.

Éghajlati viszonyok. = ...alakulások.

*

vita, vitatkozás

A régi nyelvben a várakat szokták *vitatni*. A *vitatni* ige alapszava tehát *ví*, *vív*.

Mármost ha a *vita* szó jó, akkor jó az is, hogy *ita ivás* helyett. S akik ily módon akarák gazdagítani a nyelvünket, azoknak szolgálok több példával is:

etetni, etetés helyett mondjuk ete,
kutatni, kutatás helyett kuta,
áztatni, áztatás helyett ázta,
szántani helyett szánta,
szoptatás helyett szopta,
koptatás helyett kopta,

tüntetés helyett tünte,
büntetés helyett bünte.

A *vita* helyett mondjuk csak inkább *vivás*. És amikor a mondat olyan, hogy a *vivás* félreérthető, toldjuk hozzá *szóvivás*, *kardvivás*, *tőrvivás*.

Különben a vitatkozásra van sok magyar kifejezés. Legközönségesebb köztük az a szó: *felesel*. S ahol a feleselés nem illik, mondjuk: *szóharc*.

vitatkozás == *viaskodás*, *viadal*,
feleselés, *vetélkedés*.

*

vivificat

elevenít.

*

vizhatlan

vizálló.

Ha vizhatlan jó szó volna, akkor azt is lehetne mondani: *tűzhetlen*. Márpedig ehelyett inkább azt mondjuk: *tűzálló*, *éghetetlen*.

*

vizum repertum

bajkép, bajírás.

*

volt

Elbeszélő írásművekben éktelen valami

a sok *voltos* mondat.

Pál jó fiú volt, de csak ha társaságban volt.

Az apja gazdálkodó ember volt...

Az ilyen mondatokban legjobb a *volt* helyére más igét tenni, s hacsak lehet, névből képezett igét.

Pál jó fiú volt, de csak ha társaságban időzött. Az apja gazdálkodással kereste a kenyerét.

*

elmentem volt

Erdélyben beszélnek így és írók is írják. Dehát rossz ez. Mert *elmentem* éppen annyit jelent, mint *elmentem volt*. Hát minek az üres szószaporítás.

És ha valaki azt véli, hogy *elmentem volt* jó, hát arra azt felelem: *Nem hiszem lesz el.*

*

vonat

Dobza F. 1859-iki naplójában *gőzkocsi*.

*

vonatkozó névmás

A magyar hangsúlyt nem ismeri az, aki így beszél:

»Aki a nyílát hasztalanra pattintja el, azt pofozzák fel...« (Kriza.)

Helyesen: ...pofozzák meg azt.

V. ö.: *az, ez.*

*

vonzó

- Mi a *vonzó* ellenese?

- Taszító.

- Nem. A *taszítás*, gyors távolítás. A *távolítás* meg nem a *vonzó* ellenese, hanem a *közelítésé*. *Hárítás? tolás? visszahuzódás? vissza!*

*

- Z. ZS -

*

záporoz

Valami pesti író szócsinálómánya. Akinek csontjavelejtében a magyar nyelv, tudja hogy az analógia olyan kapta, amely mindenféle cipő csinálására alkalmas, de keztyűt, kalapot mégse szerkesztenek rajta. Az ige alkotó *z* minden névszóhoz ragasztható ugyan, de mégse ragasztjuk minden névszóhoz.

Melegít helyett csak *idegen* mondhatja: *kályház. Szorítja a lovat*, csak *idegen* mondhatja: *combozza a lovat*.

Zuhog vagy *esik* helyett csak az *idegen* mondhatja: *záporoz*. Kassákizmus.

*

zárd (Clastrum)

Szerencsétlen szó az a *zárd*, nemcsak

magyar szónak, hanem latinnak is.
Merthiszen a házban lakók életének nem a zárttság a célja. Börtönökre és tömlöcökre illene ez a szó. Helyesebbnek vélném, ha a *rend-ház* szót írnák helyette maguk a szerzetesek is: *Szent Ferenc rend háza*, *Ciszterci rend háza* smf.

*

zárjel

Zárjel ennek a rövidítése: *zárójel*. Jobb: *rekesz*. Szébb: *hold*.

*

zárva

Boltok ajtaján látható felírás.
A magyar azt mondja: *sült, főtt, fagylalt, sóbafőtt, állott, átkozott, kevert, szülött, halott*.

Tehát az ajtókra ezt kellene írni: *Zárt* vagy *ZÁROTT*.

Épp így a számlákra irt *fizetve* helyett ezt kellene írni: *fizetett*.

*

zavar

Ez is csonkafarku kutya.

Kavarodás helyett mondhatjuk-e *kavar*?
Gyarapodás helyett *gyarap*? *Szaporodás* helyett *szapor*? Széchenyi 1840-ben helyesen is írja: (Pol. cz. 1:283.): »láthatólag igen nagy *zavarulatban* kéri.« Pedig a Magyar nyelvújítás szótára szerint 1845. körül még sokszor lehetett hallani: »ambarába (embarras) vagyok, nagy ambarába hoztak.«

Elvégre is ha jó a *zár* névszónak, mért

ne lehetne jó a *zavar* is? Csak mégis...
magyarosabb a teljes szóalakzat.

*

zöm

Szily szótára szerint ujkori szó. A *zömök* szóból faragták.

Eszerint faragni való még: *remek* lesz *rem*; *konok*, lesz belőle *kon*; *örök*, lesz belőle *ör*.

*

zsalu (jalousie)

Tolnai szótárában: ablakredő, napvető, Szerintem: árnyékoló, árnyékrács.

*

zsuzsu (joujou)

Tolnai szótárában: függelék (óraláncon). Szerintem: (óraláncon) *csüngő* (nép.)

*

zug- (Winkel-)

A németből jött zugiskola, zugliget, zugnyomda s másefféle szavak csak pesti magyaroknak világosak. Nekünk a *zugkocsmá*: kurtakocsmá. A *zugszinház*: kisszinház, vagy kurtaszinház. *Zugnyomda*: titkos nyomda. A *zughotel*: kurtaszálló. Liget se lehet zugban. A liget: liget, akárhol találjuk is.

Ne szaporítsuk a németes
szóalkotásokat.

*

zuhan

Az »Uj Élet« 1913. okt.-nov. számában
olvasom: »Weiningert *lezuhan*ni látjuk.«
Zuhanni csak hallhatjuk. Mert a szemnek ez
csak *hull, esik*.

*

Befejező

Kérem a könyv olvasóit: ahogy a háboru után megalakult a **Területvédő Liga**, társuljunk mi is **Nyelvünket védő egyesületté**. Nem kell erre semmi **alakulás**, se elnök, se ülnök, semmiféle noknök, csak akinek ha fáj a nyelvünk rontása, piszkítása, fogjon egy levelezőkártyát és címezze meg a hibázó nevére. Írja meg neki a vétségét s hogy hogyan javítson rajta. Senki se javíthatatlan. Mert ha egyszer ismeri a jót, készséggel cseréli fel az agyavelejében a rosszal. Nevünk helyébe írjuk alá: **Ny. n. n.** (Nyelvünk nemesítését ne feledd!) Ha aztán valaki lelkes és pénzes hazánkfia megépíti nekünk az őrtornyot is, akkor aztán tanácskozhatunk is időnkint, nyomtatványokat is bocsáthatunk ki: erősebben munkálkodhatunk nyelvünk védelmén és tisztításán és tökéletesítésén.